

پەلەنەلەق تۈرگۈتقا ئا ئىت قا ئەن- فىزام،

ما تېرىدىما لىلار تۈپلىمەمى

(ئىچىكى قىسىدا تارقىتىلەندۈ)

خوتكەن ۋەلايەتلىك پەلەنەلەق تۈرگۈت كۆھىمەتى
تۈزۈپ باستۇردى.

1992-يىلى 3-ئا يى

تۇز كۈچىدەن

پەلا نىڭ تۇغۇتسى يو لغا قويۇش - دۇلمەتىمىز ئەمەن تۇز
سەھىسىنىڭ شۇنداقلا پۇتۇن پا رەتىيەنەنەم، چولقۇشى. دۇپۇسەنەن
تىزىز كۆپىرىجىپ كېتىتىنەن بىپەلا نىڭ تۇسا سىتا تىزىز كەنلىك. ئاھا -
لەنەنەن سەۋىپە تەنلىق تۇغۇستۇرۇش - سوتىمىدا لەنەنەن زامانەپلەش -
تۇرۇش ئۇرۇلۇشى ۋە جوشخۇماقلار ئامىز ئەمەن بىر قەقى
قەقى قەلەشى شۇنداقلا كېيەنەن كى شەۋىلادلار ئەلشىنە خىتلەك بولۇش -
ئەنەن سەۋاتىنەن دۇندا سەۋە تىلەك زور ئەش.

ۋە دلائىمەتىمىزدىكى ھەردەر دېچىلىكىن وە ھېبەر لەر، كەلە خەلق
ئاھىسى. پەلا نىڭ تۇغۇت خادىچەلەرنىڭ پا رەتىيەتىلىك پەلا نىڭ
لەق تۇغۇتقا دائىر فاڭچەن، سەيدا سەتىلەرنى ئىزچەل ئەجرا
قەلەش ۋە ياخشى تەشۇدق قەلەشقا ياردىمىسى بولۇن تۈچۈن.
ھەرگەز، ئاپتونۇم را يۈن ۋە خۇتكەن دلائىمەتىمىز ئەلش پەلا نىڭ
تۇغۇتقا ئا ئىتتەت ھۆججەتلىرى ۋە رەھبەرلەر ئەللىك سۆزلىكەن
مۇھىم سۆزلىرى، ئازۇن-زەزا ملار ئەلش پەلا نىڭ تۇغۇتقا ئا ئىتتەت
ماد دەلەرنى ئا للاپ بۈكەتىا بىنى تۈزۈپ چەقىتۇق.

تۇپلەخان ما تېرىپىا للەر دەمەز ئەلش چەكلەك، ۋاقەتىنەلەق قەس
دو لۇش، سەۋىيەتىمىز ئەلش يۈرۈمىرى بولۇمەغانلىقى سەۋە بەندىن

خاتالق خەزىقانلاردىن خالى بولۇش تەس. كەڭ كەتابى
خانلار زەعەم يېتىرىسىز بولغان جايدىرىغا تۈزۈتىمىش
پەكىرى بەر شەمنى ئۆزىد قىلىمچىز.

خۇتكەن ۋەلايەتلىك پەلا نامق تۈغۈن كۈرمىتەتى

1992-يىلى 3-ئاينى

مُؤْنَدَهُرِ بِحَجَّةٍ

د جۇڭىزغا خەلق جۇزىەتلىرى يېقىنلىك قا نۇنىيە دىرىكى
دۇلما سەۋە قىلمىك ما ددى لار ..... (1)
جۇڭىزغا خەلق جۇزىەتلىرى يېقىنلىك زىڭاھ قا نۇنىي ..... (2)
جۇڭىزغا خەلق جۇزىەتلىرى يېقىنلىك سەللەسى تېردى تۈرپىلىك
ئاپتۇرلۇمەن قا نۇنىي ..... (15)
جىڭىز مەركىزى كۆمەتلىك فەرمانى ، م ك (1991)

گومپا دىمەنچى دەزىلىرى، كۈمۈز نەستەكى ياشىلار نۇتىھىماقى تە-
رالىرىغا بىز لامان نۇچۈچ خېمىسى (1990) 4-زىد-

دۇز لەزى ..... (33)

كۈزۈچۈزۈنەن دۆلەت يەرباشقاۋۇرۇش شىدارلىرىنىڭ يېزىد-
لا دەدىكى ئۆزى تۈر زەنى باشقۇرۇش خەزىەتىنى كۈچە يېقىش دوغى-
و سەددىرىكى ئەلتىنەسلىنى تەسىزەقلاب قارقۇمىش تۈغىر سېيدىكى
دۇقتۇرۇشى ..... (46)

جۇڭىز كۈمۈز نەستەكى پار تەمەنلىسى مەركىزى كۈمەتىنى ۋە دۇ-
ۋۇ يۈزەن دەھىمەر لەر نەنەك پەلاڭلەق تۈغۇت خەزىەتى تۈغىر سەدا
سۆز لەنگەن مۇھىم سۆزلىرى ..... (48)

دۆلەت پەلاڭلەق تۈغۇت كۈمەتىنى ھۆججەتى
دۆلەت پەلاڭلەق تۈغۇپ كۈمەتىنى (1991) 401-زىد-

دۇز لۇق

دەقاقدۇنلار نەنەك پەلاڭلەق تۈغۇتىنى باشقۇرۇش چارىسى «لىزەن-
ۋەن قىلىمەش، ئەزىچىللەشتۈرۈش تۈغۇت كۈمەتىنى دۇقتۇرۇش ..... (62)

جىڭىز تەشكىلات مەنەستىر لەكى، كادىرلار مەندىسىنر لەكى ھۆججەتى

(1991) 20-زۇمۇز لۇق

پەلاڭلەق تۈغۇت خەزىەتىنى ھەردەر دەجىملەنەك رەھبىئەر ئىي
كادىرلارنى تەكشۈرۈپ سەنەتا شەنەنەك فەزىھىم مەزۇنى قىلىمەش تۈغى-
ر سەدا دۇوقتۇرۇش ..... (74)

ئازىز لۇق پەدرىزەنلىك كەڭىزگەن ئەزىز ئىي ئەمەن ئەمەن

پۇللارلى باشقۇرۇش ۋاقىقىلىق بىه لىكىلەيمىسى

دۇلدۇت پىلاڭلىق تۈغۈت كۆمەتىنى (1982) 211-دۇمۇز لۇق

دۇلەن پىلاڭلىق تۈغۈت كۆمەتىنى. ما لىيە خەزىمىتىر لەكەنەملە ئارلىق پەرزەنت كۆرگەنلەر دەن ئېلىمنغاڭان پۇللارلى باشقۇرۇش تۈغىرىدىكى ۋاقىقىلىق بىه لىكىلەيمىسى ..... (78)

دۇلەن پىلاڭلىق تۈغۈت كۆمەتىنىنىڭ ھامىلداو لەقىئەن ساقدە ئەمەش دور اسا يىما ئالىرى بىلەن تەھەننەلەش ۋەوش ئۇر بىستىلىق تۈزۈم ھەندىكى تەشۇرقا تەعىنى كۈچە يېتىش تۈغىرىدىكى ئۇقىتۇرۇشى ..... (87)

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇر بىيىقىسى سەھىيە خەزىمىتىر لەكەنەملە - مەلداو لەقىئەن ساقلامىش بىلەن ئەننى تەشۇن قەلمىش ۋە تېڭىخەنلىك خەزىمىتىنى تېڭىخەمۇيا خىنى قازان يَا بىز دۇش تۈغىرىدىكى ئۇقتۇرۇشى ..... (101)

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇر بىيىقىسى سەھىيە خەزىمىتىر - لەكەنەملە سۈزىمە ئۇرسۇلدا ئا لۇر رۇغۇپىمىش ۋە تۈغۈت چەك لەش ئۇپېراتىسىمىسى تۈغىرىدىكى ئۇقتۇرۇشى ..... (104)

شەنجىڭ ئۇيغۇر ئاپتونۇم دا يۈنلۈق خەلق ھۆكۈمەتىنى پىلاڭلىق تۈغۈت خەزىمىتىدىكى بىر نەچە مەسىلەر دۇغۇرىسى ۋاقىقىلىق بىه لىكىلەيمىسى شەن (1981) 32-دۇ-

مۇزىلۇق ..... (106)

شەنجىڭ ئۇيغۇر ئاپتونۇم دا يۈنلۈق خەلق ھۆكۈمەتىنى ھۇچىجىمىسى

شى ه (1988) 56-زومۇر لۇق

شەنجاڭ ئۆيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ دىازىمالىق مەللىيەتىنىڭ ئەندىم بىلەن ئۆزىغۇز ئەشلىرىنىڭ قىقىدىكى ئۆقەنلىقنى بىلەن ئەندىم بىلەن ئۆقەنلىقنىڭ قىقىدىكى ئۆقەنلىقنى ..... (125)

شەنجاڭ ئۆيغۇز، ئاپتونوم، اپتونۇق پەلا ئەلىخان ئۆغۈن كەندى

شەنجاڭ ئۆيغۇز، ئاپتونوم، اپتونۇق ..... (126) - زومۇر لۇق

شەنجاڭ ئۆيغۇز، ئاپتونوم، اپتونۇق پەلا ئەلىخان ئۆغۈن كەندىنىڭ
بىلەن ئۆقەنلىقنىڭ قىقىدىكى ئۆقەنلىقنى ئۆزىغۇز ئەندىم بىلەن ئۆقەنلىقنى
(سەماقىزى، سەمىسىدە يۈلە ئۆزىغۇز) ئىشلەنلىك ئۆقەنلىقنى ئۆقەنلىقنى
ئۆقەنلىق ..... (145)

شەنجاڭ ئۆيغۇز ئاپتونوم رايونىنىڭ پەلا ئەلىخان ئۆغۈن كەندىنىڭ

ھۆججەتى. شىپتىك (1988) 82-زومۇر لۇق

شەنجاڭ ئۆيغۇز ئاپتونوم رايونىنىڭ دىازىمالىق مەللىيەتىنىڭ
لەردەنك پەلا ئەلىخان ئۆغۈن كەندىنىڭ ۋاقىقىنى بىلەن ئۆقەنلىقنىڭ قىقىدىكى
لەردەنك ..... (156)

ئۆقەنلىق ئۆغۈن كەندىنىڭ ۋاقىقىنى بىلەن ئۆقەنلىقنىڭ قىقىدىكى
لەردەنك ..... (157)

ئۆقەنلىق ئۆغۈن كەندىنىڭ ۋاقىقىنى بىلەن ئۆقەنلىقنىڭ قىقىدىكى
كەندىنىڭ ۋاقىقىنى بىلەن ئۆقەنلىقنىڭ قىقىدىكى ..... (158)

خ ب (1991) 18-زومۇر لۇق.

كەندىنىڭ ۋاقىقىنى

ج لك ب خوتەن ئۇملايەتلەك كۈمىتەتى، خوتەن مەمۇر مى
مەھكىمەتلىك دەرىڭىز كۈمىتەتلىك پارتاپىسى مەركىز مى كۈمىتەتلىك
ئەشى بىلەن كۈۋەز يېزەنىڭ پەلاڭىنىڭ تۈغۈت خىزەتتىن تىخىمەت
كۈچەيتىپ، دوپۇسەملەك كۆپۈچىشىنى قاتقىق تىزگىنلىش توپ
زىعەدىكى قارادىئىنى نىزجىللەنەتۈرۈش توغرىسىدەكى كەنگەپت
نەدەرىزى ..... (4)

ج لك ب خوتەن ئۇملايەتلەك كۈمىتەت توپۇزى سو بىلەن
نەڭ دۆھىم خاتىرىسى.

خ ب م (1991) 4-نۇمۇر لۇق
ئۇملايەتلەك پارتاپىسىنەڭ 5-قېتەپلىق ھەيدەتلەر يەھىنە
نەڭ دۆھىم خاتىرىسى ..... (195)
شەنجىڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى خوتەن مەمۇر مى
مەھكىمەتلىك ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى خوتەن مەمۇر مى
ھۆججىتى خ م م (1989) 71-نۇمۇر لۇق.

خوتەن ئۇملايەتىنىڭ دەپلاڭىق تۈغۈت توغرىسىدا قوشۇمچە
بەلكىمەتلىكلىرى تارقىتىش توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش ..... (196)

ج لك ب خوتەن ئۇملايەتلەك كۈمىتەتى تەشكىلات بۆلۈم
ھۆججىتى، خ ب ت (1991) 36-نۇمۇر لۇق

كادىمولار خىزەتتىدە دەپلاڭىق تۈغۈت خىزەتتىگە ئەھ
مىيەت بېرىش توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش ..... (218)

د چو کاخه از نه لق چو هم چو ز دید متنه همک را سما سمعی

فائز فی دیکی هنر فاسو و تالمذ مادد مالار

و-محمد عدل ما قو للا نغافن)
دیمیس ۵- نوو و تلعت مه ملکه تلعت خه لق قوره تلیسته ۶-
-) ۱۹۸۲- یول ۱۲- ئا بىندىش ۴- كۈنى جۇڭخۇواخەلىن جۇرمۇ-

25-ما ددا دوّلت پەلائىلمق تۈزۈتىنى يۇ لغا قويىزب، نو-
پۇسىمىڭ كۆپۈمىشىنى ئىلىتىمىدىي ۋە ئېچىمەتىنى تەرىللە-
جات پەلائىلەغا قۇيۇخۇنلاشتۇر بىدۇ.

49-ها ددا نه کاه، گا نعله . گا نعله، گا نعله، گا نعله
نه، دهدن میها پمزهت) قملخندو.

ئەر يەمەن خۇقۇلۇنىڭ ئەلا نىڭىز بىر زەلت كۈرۈش بەھە
بۇردىمىسى باز.

ئا تا-ئا زەنەملەش، ياش قور اىمەھا، يە تەمىزگەن بىا لېلىرىنى
بەقاش ۋە تەر دەپەلەش، مە جىپۇر بېتى بار، ياش قور اىمەھا يە تە
كەن بىا لەنەملەك، ئا تا-ئا لەنى بەقاش ۋە مۇلازىملەك، ها لەدەن
خەۋەر ئەلەش، مە جىپۇر بېتى بار،

لەگاھ ئەرکەنلىعەكمىگە بۇزغۇزچىلىق قىلىش مەۋەتىمى قىلىپ
خەدف. قېرىلارنى، ئاپا لارنى ۋە با لەلارنى خورلاش مەۋەتىمى
قىلىخەدف.

107-دا ددا لا هىيىدىن يۈقىرى يەرلىك ھەردەر دېمىلىمك
خەلق ھۆكۈمىتلىرى قا زۇندا بە لگىلەنگەن ھوقۇق دائىرىسىدە
ئۆز ھەمۇرى رايونىمىت ئۈمىتىمىتىساد، ما ئارىپ، دەلىم-پەن،
مەددە زەبىيەت، سەھىيە، تەنتەرەپىيە ئىشلىرىنى، شەھەر- يېزا
قۇرۇلۇش ئىشلىرىنى ۋە ھالىيە، خەلق ئىشلىرى، جامائەت
خەۋپىمىزلىكى، مەللەمە ئىشلار، تەددىلىيە ھەمۇرىيەتى، تەكشۈر-
رۇش، پىلاڭلىق تۈغۇت قاتارلىق مەمۇرىي خەزمەتلىرىنى
باشقۇر دەدۇ. قارادۇھ بۇيرۇقلارلى چەقىرىدۇ. ھەمۇرىي
خادىچىلارنى ۋەزىپەتكە تەينىلەيدۇ ۋە ۋەزىپەسىدىن قالدۇ-
ردىۇ. تەرىپىيەملەيدۇ، سەناب كۆردىۇ، مۇكاپاتلايدۇ،
جازارلايدۇ.

يېزىلىق، مەللەمە يېزىلىق، بازارلىق خەلق ھۆكۈمىتلىرى
ئۆزى بىلەن تەڭدەر دېمىلىمك خەلق قۇرۇلتايلىرىنىمىت قارار-
لىرىنى ۋە يۈقىرى دەر دېمىلىمك دۆلەت ھەمۇرىي ئورگانلىرى دە
نمەك قارار ۋە بۇيرۇقلارنى ئىجرا قىلىدۇ. ئۆز ھەمۇرىي
رايونىمىتىلەنگەن ھەمۇرىي خەزمەتلىرىنى باشقۇر دەدۇ.

ئۆلکەمەك، بىۋاىستە قاراشلىق شەھەرلىك خەلق ھۆكۈ-
مەتلىرى يېزا، مەللەمە يېزا، بازارلاولەك تەسسى قىلىمىنىشىنى
ۋە چېڭىرىمىنى بە لگىلەيدۇ.

جۇڭخۇا خەلق جۇھىزىز بىرىتىنەملىك

نىكاھ قادۇنى

(1980-يىل 9-ئا يېنەملىك 10-كۈنى 5-نۆۋە قىلىملىك معملە -

دە ئامىك خەلق قۇرۇقلۇمىزنىڭ 3-يمەممەدا اماقۇللارغا ناخان)

مۇندىھىز دەجە

بىرىنچى باب. ئۇھۇمى پۇر دەسىپ

ئىككىنچى باب. نىكا ھەلەنەش

ئۇچىنچى باب. ئا ئەملىدە ھۇنا سەۋەتى

تۆتىنچى باب. نىكا ھەتمەن ئا جىرىشىش

بىرىنچى باب. قوشۇھىچە پۇر دەسىپ

لە دادا بۇ قادۇن ئىككىاھ ۋە ئاڭىلە مۇناسىۋەتىنەڭ

تۈپ مەزانى .

2-لە دادا نىكاھتا ئەركىن بولۇش، بىرىتەر بىر خۇتۇپ

لوق بولۇش، ئەر-ئا يال هوقدۇقتا باراۋەر بولۇش تىزىزۈمى

بىولغا قويۇلمىدۇ.

ئا يال لارنىڭ، با لىلارنىڭ ئەقەر بىلارنىڭ قادۇنىي هوقدۇق -

- بەلچە ئىنتى قوغىدەلمىدۇ.

پەلا نىلەق تۈغۈت بىولغا قويۇلمىدۇ .

3-ما ددا نمکا هتا چات کېر دۇپلىش ، سود مەنىشىش خ
نمکا ه تەركىزلىمكە دەخانى يە تىڭۈزۈشتەن ھەرىكە تىھار مەنىشىم
قەلمىندۇ . نىڭاھ دۇرما سەۋىدىسى بەملەن ھال-مۇلۇك قۇرغۇرۇ
ۋېلىش مەنىسى قەلمىندۇ .

4-ما ددا نمکا هلىمنىش مەنىسى قەلمىندۇ ، ئاڭىلە
ئەزىزلىق نارا خورلاش ۋە ۋاشلىق بىتىش مەنىسى قەلمىندۇ .

ئەمكىكىنچى باب . نمکا هلىمنىش

5-ما ددا نمکا هلىمنىش ئوغۇل-قەز ، تەرى-ئاپا لىنەلە
تەلۇق دازىشىسى بەملەن بولۇش شەرت . بىر تەردە پەنەنگ ئەتكەنەن
چى تەرى-پىكە دۈرلۈق قەلمىشىغا يېسا كى ئۆزچىنچى تەرى-يېنەلە
ئارەلەتىشىغا يۈزلى قويۇلمايدۇ .

6-ما ددا نمکا هلىمنىش يېمىشى ئوغۇللار زەنك 22 دىن . قەز .
لار زەنك 29 دىن قۇۋەن بولما سەلەقى شەرت . كېچىمكەپ نمکا ه
لىمنىش ، كېچىمكەپ پەرزەلت كۆرۈش رىغبە تىلەندۈرۈلەندۇ .
7-ما ددا تۈۋەندىكى ئەھۋا لار زەنك بىرى بولسا ، نمکا ه .

لىمنىش مەنىسى قەلمىندۇ :

- (1) بىر اسستە قانداس تۈقىان بولساۋە ئۇ ئۈچ ئەۋلا
دا ئەرىسىك ، كىرمىدەخان ئېككى بىر تۈقىان بولسا :
- (2) ماڭا ئەمكىكىنچى گەر دېتار بولۇپ ساقا يېمەخان بول
ساپا كى تەپا يە تىچىلمەكتە نمکا هلىمنىشقا بولمايدۇ دەپ قاۋالى .

-خان باشقا كېسە للەكلەرگە گىردىتار بولغان بولسا.

7-ما ددا زەڭاھەلالىها قېسى بولغان ئۇغۇل-قىز. نەر-

ئايال زەڭاھەلىلىرىنى تىزىپلاش ئورگەنەخا ئۈزۈنى يېرىپ

تىزىپلىمىتىش شەرت. بۇ قانۇندىكى بە لەكلەمەملەرگە ئۇرىيغۇن

كە لە ئەلمىرى تىزىپغا ئېلىمەنچىپ، ئۇلارغا زەڭاھەلەنەش كەنۋەتى

غاھىسى يېرىدىدۇ. زەڭاھەلەنەش كەنۋەتى ئا لغاىدىن تار-

قىب ئۇلارنىڭ ئەر-خوتۇنلۇق مۇزىمايدۇدىنى ئورنىتىلەندۈر.

8-ما ددا زەڭاھەلەنەشقا تىزىپلىاتقا زىدىن كېپىسى. ئەر

بىلەن ئايالنىڭ پۇتۇشكەنلىرى بويىچە، ئايال ئەر ئايالنىڭ

خەلق ئەزاى بولسا بولدىدۇ. ئەر ئايال ئا ئەلەنەن ئە-

زاىسى بواسىدۇ بولدىدۇ.

ئۇرۇچىمەنچى باب. ئا ئەلەن ھۇنا سەقۇ دەتى

9-ما ددا ئەر بىلەن خوتۇننىڭ ئاشىلدىسى ئورلى
باداۋەر بولدىدۇ.

10-ما ددا ئەرمۇ. خوتۇنھۇ ئۆزىمىسىم- قانىتىنى قۇل
لەندىشقا هو قۇقلۇق.

11-ما ددا ئەرمۇ. خوتۇنھۇ ئىشلە پىچىقىرىشقا. خەزىمەتكە،
ئۆگەنەشىكە ئۇرۇچىمەنچى پا ئا ئەمېھەتلەرگە قانىتىشىش ئەر-
كەنلەكەنگە ئىگە. بىرته دەپ ئەنكەنچىسى ئەرەپنىڭ چەكىلەشىكە
هاكى ئاردىمىشقا بولجايدۇ.

- 21-ها ددا تەر زەڭىمۇ، خۇقۇنىڭىز پىلا زامق تىپ خۇقىسى
بۇ لغا قىرىش مە جىبۇر بىيەتى بار.
- 22-ها ددا تەر خۇقۇنىڭىز بىملەتتى ئۆتۈن مە زىمىمىدە
ئا پىان مال-مۇلۇكى ئۇلار زەلىخ ئورقاق مۇلۇكى بولىدۇ. باشقان
كېلىمەشىسى بىر لاسا، بۇ فەتكە كەرمەيدۇ.
- 23-ها ددا تەر خۇقۇن ئۆز لەزىنەلىخ ئورقاق مال-مۇلۇكمىسى دەرىقە.
دەپ قىملەتنا بار اۆزەر هو قۇقۇقا ئىگە.
- 24-ها ددا تەر بىللەن خۇقۇنىڭىز بەر-بەر مىگە يار-بۇلەك
بۇ لۇش مە جىبۇر بىيەتى بار.
- دەرىزدە دەپ بېتىش مە جىبۇر بىيەتىنى ئادا قىلىمەخانىدا. يار-
بىر لەك بىر اۆزىشقا مۇھەتاج بۇ لغان ئەكلەك خېچى تەرە پىنەلىخ ئۇنىڭ
دىن يار-بىر لەك بۇ لۇش خەراجىتى تەلەپ قىلدەش هو قۇقۇ.
بۇ لەدۇ.
- 25-ها ددا ئاتا-ئاتا زەنەلەق ئۆز يارلىرىنى بېقىپ تەربىە
چەمەش، ئۇقۇقۇش مە جىبۇر بىيەتى بار، بالىنەلىخ ئۆز ئاتا-ئاتا-
لەسەغا يار-بۇلەك بۇ لۇش، ئۇلار زەلىخ ھالىدىن خەۋەر ئېلىمەتى.
مە جىبۇر بىيەتى بار، ئاتا-ئاتا ئۆز با لمىرىنى بېقىپ تەربىيە.
لەش مە جىبۇر بىيەتىنى ئادا قىلىمەخانىدا. بالا غەتكە يەتىمەن
يا كى مۇستەقىل تۈرەوش. كۈچۈرە لمەيدەخان بالمىلار بىلەش ئاتا-
ئاتا زەسىدىن بېقىپ تەربىيە لەش، خەراجىتى تەلەپ قىلىمەتى
هو قۇقۇ دەندۇ.

با لىلار ئاتا-ئاتا نىمىنەڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىش، بە جيۇز
دېمىتىنى ئادا قىلىپىغا لىدار، تەمكەن ئەقتىدا ارىدىن. قىالغان
ماڭى تۈرەتىسى قىيىن بولغان ئاتا-ئاتا لىلارنىڭ، ئۆزبەكلىرىنىڭ
دىن ھالىدىن خەۋەر ئېلىش، اخمراجىتى تەلەپ قىلىش هوقۇز
قى بولىدۇ.

بۇۋا قىسى تۈنچۈقتۈرۈپ، ئۆلتۈرۈۋېتىش ۋە، بىسوۋا قىلاوغىز
زىيا زىگە شىلەك قىلىدىغان باشقا ھەرمىگە تىلەرەنە ئاشىي قىلىنىدۇ.
16-ما ددا با لىلار-ئاتا نىمىنەڭ فامىلىخىنى قوللانىمىز بولىدۇ.

17-ما ددا ئاتا-ئاتا لىلارنىڭ بالا غەتكە بە تىمكەن با ئىلى
لەرسى باشقۇرۇش - تەربىيەلەش ۋە قوغدانىش هوقۇقى ھەم
مەجبۇر بېمىتى بولىدۇ، بالا غەتكە بە تىمكەن با لىلار دۆلەتكە،
کو للېكتەچقىا ياكى باشقا كىشىلەركە زىيان يەتكۈزى، ئاتا-
ئاتا نىمىنەڭ ئەقتىسادىي زىيانى تۈلەش مەجبۇر بېمىتى بولىدۇ.

18-ما ددا ئەربىلەن خوتۇنەڭ سىرا سقا ئۆز ئارا ئۆز ئارا
لەق قىلىش هوقۇقى بولىدۇ.

ئاتا-ئانا بىلدەن با لىلارنىڭ سىرا سقا ئۆز ئارا ئۆز ئارا
لەق قىلىش هوقۇقى بولىدۇ.

19-ما ددا ئىكاھىز، تۈغۈلخان با لىلار، ئىكاھىنچى تۈغۈل
خان با لىلارغا تۆخشاشى هوقۇققا ئىگە... ھەرقانداق كىشىنەڭ
زىيان يەتكۈزۈشتىگە، كەنەنەتەشمىگە بىول قويۇلمايدۇ.

دەگاھىز تۈرۈلخان يالىنەڭ ئۆزدادى شۇ يالىنەلىق
دۇرۇر تۈرمۇش خىراچىتىنىڭ ۋەتەلەم-تەرىپىيە خىراچىتىنىڭ
بىرقىمىنى ياكى ھەممەنى تا كى شۇبىلا مۇستەقىل تۈرمۇش
كۆچۈرە لىگەنگە قەدەر ئۆستەمكە ئېلىشى لازىم.

20-ما ددا دۇلەت قانۇنلۇق بېقىمۇپلىش مۇزنا سەۋىتەمىنى
قۇندايىدۇ. بېقىمۇالخۇچى ئاتا-ئانا بىلمەن بېقىمۇپلىخەۋچى يالى
نەڭ ئەزىزقۇرۇق ۋە جىبۇردىيە قىلمىرى مۇشۇ قانۇنلەك ئاتا-ئانا
بىلمەن يالىلار مۇزنا سەۋىتەمىنى توغرىسىدەكى ئالاقدار
بىر لەكىلىمەنلىرى بىنويىتچە بولىدۇ.
بېسقى-ئەزىزلىخان يالا بىلمەن ئۇنىڭ قۇز ئاتا-ئانىسى ئوق
تۈرەسىدەنگى هوپۇق ۋە ھەجىبۇردىيە قىلەر بېقىمۇپلىش مۇزنا سەۋىت
تەنەنلىق ئۆزىنەدىقا كېلىش بىلمەن ئەنەن لەن قا لمۇدۇ.

21-ما ددا ئۆگەي ئاتا-ئانا بىلمەن ئۆگەي يالا ئوقتۇر
دەمدە: بىر-بىرىنى خەزىزلاشتاقى ياكى كەسەتەمىشىكە يول
قۇيدۇلما يىدۇ.

ئۆگەي ئاتا ياكى ئۆگەي ئاتا بىلمەن ئەلار باققان، تەرىپى
چىلىمكەن ئۆگەي يالىنەڭ هوپۇق ۋە ھەجىبۇردىيە قىلمىرى مۇشۇقا-
لۇلىنىڭ ئاتا-ئانا بىلمەن يالىلار مۇقابىتەمىتى توغرىسىدەكى ئالا-
قىمدار بىر لىگەلمەنلىرى بىرىچەن، بولىمۇدۇ.

22-ما ددا ئەزىزلىخان بېقىتىپىيە كەتكۈچىلىمكى يار بۇدا
مۇمىتىنەلىق، ئاتا-ئانىسى، ئۆلۈپ كەتكەن، تېھىن يالا ئەتكە يەق-

جىگەن نەۋەر سىنى بېقىپ تەرىپىيەلەش مە جىپۇر سىمىتى بار:
بۇۋا-مۇمىسىنەڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىش قىقىمىدارى بار دەۋىد
دەنەلەك باالمەرى ئۆلۈپ كەتكەن بۇۋا-مۇمىسىنەڭ ھالىدىن
خەۋەر ئېلىش مە جىپۇر سىمىتى بار.

23-ما ددا نەخىسىنى، سەڭلىمىسىنى بېقىپ كەتكەن ياكى
ئاتا-ئا نەمىنەلەك بېقىپ كەتكۈچىلمىكى بولىجىغان، بىلاغەتكە
بە تەنەگەن ئۆكەمىنى، سەڭلىمىسىنى بېقىش مە جىپۇر سىمىتى بار.

رۇ تەنەجى باب. زەڭىكاھتنىن زاچى دىشىش

24-ما ددا نەر-ئا يال زەڭىكاھتنىن زاچىشىنى تەنەختە.
ياد قىلسا، ئاچىرىشىقا رۇخسەت قىلىنەدۇ. ھەر ئەكىنى تەرىپ
زەڭىكاھ ئىشلەرىنى تىزىمىلاش شورگەنەغا يېرىپ، زەڭىكاھتنى ئاچى-
شىنى تىلىتەناس قىلىمىش شەرت، زەڭىكاھ ئىشلەرىنى تىزىپ-
لاش شورگەنى ھەر ئەكىنى تەرىپ كەتكەن ئۆزلىرى تەنەخ-
زىيار قىلىخا زەقەقىنى ھەمدە پەرزەلت ئۆھ مائى-مۇلۇك مەسىلى-
سى مۇۋاپىق دىرىتەرىپ: قىلىمنىخا لەلمقەنى تەكشۈرۈپ ئە-
سەقلەخا زەن-كېيىن. زەڭىكاھتنى ئاچىشىنى كەۋاھنامىسى
زەنەخەنەدۇ.

25-ما ددا نەريما كى ئا يال زەڭىكاھتنىن زاچىشىنى تە-
رىپ قىلسا، ئالاقىمىدار تارهاقلار مۇرەسمە قىلىپ باقا بىولىدۇ

ئىن دىكەهتنى ئا جىرىشنى تەلەپ قىلغۇچى خەلقى سوت مەھى
ئىن دىكەهتنى ئا جىرىشنى تۈغىرسىدا بىۋاسىتە ئەردى
بىرىپ بولىدۇ.

خەلقى سوت مەھكىمەسى نىكەهتنى ئا جىرىشنى ئەنلىكىنى
سەرتەرەپ قىلىشتىرا مۇزىرسى قىلىدۇ، ئەگەرە قىقەتنى كۆڭ
لىچۇشىمىگەن بىرىپ مۇزىرسى ئۇنىڭمۇبىرەمىسى، نىكەهتنى ئا جى
رىشنىقا رۇخىت قىلىدۇ.

26-ما ددا خىزىمەت ئۆتكەۋاتقان مەربىيەتلىك يۈلدېشى
نىكەهتنى ئا جىرىشنى تەلەپ قىلىسا، شۇ مەربىيەتلىك ماقةۋال
لەقىنى ئېلىملىشى شەرت.

27-ما ددا ئايال ھامىلدار مەزگۇلادە ئۇ بىوشىمەپ
سەرىپل توشىغىچى، ئەرنىكەهتنى ئا جىرىشنى تەلەپ قىلىسا
رولايدۇ، ئايال نىكەهتنى ئا جىرىشنى تەلەپ قىلىسا ياكى
خەلقى سوت مەھكىمەسى ئەرنىڭلۇك نىكەهتنى ئا جىرىشنى تەلەپ
مۇبىر تەرەپ قىلىش مەققەتنى زۆرۈر دەپ قارسا. ئۇ
بۇ چەكلەمەگە كىرمەيدۇ.

28-ما ددا نىكەهتنى ئا جراشقا ندىن كېيىن ئەربىلەن
ئايال يارىشۇپلىشنى ئىختەميارقىلىسا، نىكاھ ئىشلىرىنى تى
زىملاش زورگىنىغا بېرىپ تىزىلىمەتمدۇ، نىكاھ ئىشلىرىنى
زىزىملاش زورگىنى تىزىمىغا ئالىدۇ.

29-ما ددا ئاتا_ئا يىلمەن بىلازۇلىقۇر سەدىكى مۇقا -

لەگا هەتىن ئا جرا اشقا نىدىن كېيىھن ئىدە بېچە كىنگىز يە لەنى
ئا زەختەنلىك بېچىپ تەرىپ بىمەلسەنى پېرنىچىپ قىطۇمىسىدۇ. ئە بېچە كە
دىن ئا يېرىتەنان يە لەنى بېچە سې تەرىپ بىمەلسەنىش خەسەن لەسىدۇ كىنگىزى
تەرىپ پۈرۈۋە لەسىدە، خەلق سوت دەھىكتەمىسى يە لەنەڭلەشەو-
لۇق دەلپە ئەندىگە ۋە كىنگىز تەرىپ بېچەنلىك كۈنگۈرۈت ئەھۋا لەخا
غا راپ ھۆكۈم چىقدۈرەدۇ.

30-ها ددا نسکا هتنن ئا جراشقا تىمن كېيىن، بىر تەرىپ
جىھىپ تەرىپ بىيەلەۋاتقان يالىنىڭ زۇرۇر تۈزۈمۈش خىرا جەتىخەلەتكۈزۈ.
ئە لىم-تەرىپ بىيە خىرا جەتەمىزلىك بىر قىسىمىنى ياكى ھەممىنى
ڈىكىگەنچى تەرىپ تۈزۈتىنگە ئا لىمۇ، تۈزۈتىنگە ئا لىمۇ
دەخان خىرا جەتەنىڭ سىقدارنىڭ ۋە مۇددىتەمىنى ڈىكىگى تەرىپ
گەلىشىدۇ، كېلىڭىزلىمە، خەلق سوت مەھىگىمىسى ھۆكۈم

لیستهای تزریقی خود را اجتنب کنید و ممکن است خود را

جىنى توغرىمىدىكى كېلىشىم ياكى هوّكۈم با لەنەلەك زۆرۇر
تېپىلىخا ندا دادسىغا ياكى ئا لىمعا كەلمىشىدە ياكى هوّ-
كەمە بە لىگەلەنگەن سەقداردىن ئارقۇق مۇۋاپېت تەلەپ قاو-
بۇشىغا دەخلى قىلىجا يىدۇ.

31-ما ددا زىكاھتن ئا جراشقا ندا. ئەر-خۇوتۇنەنەلەك
زورقاق مال-مۇلەكتىنى ئىككى تەرەپ كەلمىشىپ بىرىتەرەپ قىلىمدو
كېلىشە لمىيە، خەلقى سوت مەھكىمەسى مال-مۇلۇكىنەملەك كۈنگۈرپەت
ئەمۇرا لىمعا قازاپ، ئا ياي لەخىڭىز ۋە با لەنەلەك هوّقۇق-مەلمىدە.
زىستىكە ئېتىمەدار بېرىش پىرسىپس بويىچە هوّكۈم چەقىرىمدو.
32-ما ددا زىكاھتن ئا جراشقا ندا. ئەلگىمرى ئەر-خۇوتۇن
زېمىنەك قۇرۇقاڭ قۇرۇشى ئۇچۇن بولۇنغان قەرزىلەر زورقاق
مال-مۇلۇتكەمن تۆلەمنىدۇ، ئەگەر بۇ مال-مۇلۇك تۆلەشكە بىر-
ئەنەن، ئىككى تەرەپ كەلمىشىپ تۆلە يىدۇ، كېلىشە لمىيە.
خەلقى سوت مەھكىمەسى هوّكۈم چەقىرىمدو، ئېرىيەر ياكى ئا يال
تۈز قەرزىنى تۈزى تۆلە يىدۇ.

33-ما ددا زىكاھتن ئا جراشقا ندا. ئەگەر بىرىتەرەپ قۇرۇ-
رۇستا قەمەنەنەلەپ قالىسا، ئەلگىمنچى تەرەپ مەزۇپىق ئۇستىمادىرى
ئا رەدم بېرىمدو، بۇ دەلەك كۈنگۈرپەت چاردىسى ئۇستىمادە ئىككى تەرەپ كې-
لىشىدۇ، كەلمىتە لمىيە، خەلقى سوت مەھكىمەسى هوّكۈم چەقىرىمدو.
بەشىنەنچەي باب. قوشۇمچە پۇرۇشىپ

34-ما ددا بۇ قا زۇنغا خىلاپانق قىلاخۇچىملارغى ئەمۇرالىخى

قا را ب قانۇن بويىچە دەۋرىزىي چاره كۆرۈلەندۈزۈ ياكى قانۇندا
جازا بېرىلەندۈزۈ.

35-عا ددا يارىيەتكەن بولۇش خەرا جىمى. بېرىقىن
تەرىپىيەملەش خەرا جىمى. ها لەدىن خەۋەر ئېلىمەش خەرا جىمى.
ئال-مۇلۇكىنى بۇ لۇشۇش ۋە مەراسقا ئارىسلىق قىلىنىش قا-
نار لامق ئىشلار تۇغىرىسىدەكى ھۆكۈم ياكى كېسەمنى ئىجرا قىل-
ەنلىكىنى خەلق سوت بەھەكىمەسى قانۇن بويىچە دەچىبۇر دېرى
ئىجرا قىلدۇر نەذەر، ئالاقدار تورۇنلار ئىجرا قىلدۇرۇشقا يادى-
رى. مەشىش مەسىنە ئەيمەتلىكى ئۆسىتىكە ئالىدۇ.

36-عا ددا سىللەمى ئاپتونوم جايىلاردىكى خەلق قۇروقى
ناھىرى ۋە ئۇلار ئەللىكدا ئىمەي كۆمەتىلىرى مۇشۇ قانۇنداكى
بىرىنچىلارغا ئاسىن. ئۆز جايىلارىدىكى سەلەتلەر ئەللىك
بىكىكە. ئائىلە جەھەتتىكى كۆزكۈپتە ئەھۋالاڭىزغا بىرىلەش
ئۇرۇپ، بەزىجا نامق ياكى قوشۇمچە بەلكەلەمەسەرلى ئۆزۈپ
جىقسا بولەندۇز. ئاپتونوم ئوبىلاست. ئاپتونوم ناھىيەلەر تې-
رۇپ چەققان بەلكەلەمەلەر ئۆلکەلىك، ئاپتونوم رايىوئىلەق
خەلق قۇرۇلۇمىسى دائىمىسى كۆمەتىنىغا مەلۇم قىطاب قەستقىلىم
سەشى شەرت، ئاپتونوم رايىوئىلار ئۆزگەن بەلكەلەمەلەر مە-
لىكە تىلەك خەلق قۇرۇلۇمىنىڭ دائىمىسى كۆمەتىنىغا ئەلكە
ئەلدۈرۈلۈشى شەرت.

37-عا ددا بۇ قانۇن 1981-يىلى 1-ئاينىڭ 1-كۈنىدە

نېڭىمبارەن نىجىرا قىلىنىدۇ.

1950-يىلى 5-ئاينىڭىز 1-كۈنى ئېللان قىلىنغان دەرىجىدا
خەلق چۈمىتىپ دەرىجىدا بىكىر قانۇلىق دۆشۈ قادۇن ئىجرا قىلىنەن
امەنھان كۈنىدىن نېڭىمبارەن بىكىر قىلىنندۇ.

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇردىيەتىنىڭ مەللىي تېزىر دەبور يېغىلىك ئاپتۇ-

نو مىيە قا ذۇنۇ

(1984-2ىىلى 5-ئاينىڭ 31-كۈنى 6-نۆئۈچەتلىك بە ملىي
كەنالەتكەن خەلق قۇرۇقلىرىنىڭنىڭ 2-يەغىمىدا ما قۇللاندى.)

ئۇچىنچى باب

ئاپتۇزو مىيە ئورگانلىرىنىڭ ئاپتۇزو مىيە ھوقۇقى:
44-ما دا مەللىي ئاپتۇزو مىيەلىك جايلازىلىك ئاپتۇز
زو مىيە ئورگانلىرى قا نۇندىكى بە لىگىامىمەرىگە ئاسالىمىز
ۋە ئۇنى تۈزجەيىنىڭ ئەملىسى ئەھۋا المغا بىرلىك شتۈرۈپ،
پىلا نەققى تۈخۈتنى يولغا قويۇش چارىسىنى تۈزۈپ چىقىدۇ.

لک پ مہرگز نی کو منتہتی ہو جاتی

مکالمہ نویسندہ لفظی - ۱ (۱۹۹۱) ۲

卷之三

جھوکیوں کو گھوڑے نہ تھاںک پار تھیں ہی صورتیں دی کو۔
نہ تھاںک خدا لق دھنکی تھرہ قدمیاں ہی ۶۰ ڈینج
دھنکی تھرہ قدمیاں تھاں ۳۰ یہ ملحق ۵۰ ڈینجی
یہ از قدمی ۴۵ ۸۔ پہش یہ ملحق پہلا ذہنی ترقیوں کے

تکمیلی کی تدبیریں تو غریب نہیں

(ب) خواهی خواه تنهایی پهلا نامه قدرتمند ترا نهاد
که -

جۇڭدو كۆمۈز ئەستەمانقى پا رقىيەسى ۱۳- نۆژەتلەتكە رىكىزىپ
كۆمەتچىتمەنەلتى ۷- ئۇمۇرمى يەخىمىد اۇزىنىڭدىن كېيىمنىڭى ئون يەلى
دەنگى ئۇرۇ ۸- جەش يەللەق پىللان مەزگۇلەدەنگى دۆلەتەمەھىز ئەلەفخە لىق
ئەلمىلسىڭى تەرىدە قەمیيا تىۋىرۇ ئىجىتەھا ئىتەرە ئەققىيىاتىنىڭ ئاسىپ
ۋە ئەندەلەرى ئۇرۇ فائىجىن- سەيىسا سەتلەرى مۇزاڭىرە قەلمەنەپ، تۆ-

ئۇندىكى تەكلىمە ما قۇز للانىدى: (47) پلايانق تۈغۈتنى يو لغا
 قويىرۇپ، لو پۇستىمىلەن كۆپىمىشىنى قاتىمىق تىزگىنالەش كېرىھك.
 زوپۇس مە سەلمىسى تىمىگىنالەك تەرىدە قىقىعا تى ۋە تىجىتە جاڭىي تەرىدە قى-
 قىياقىنىڭ دەجا وەت نۇمۇزلىققا دۇغا سىۋەتالەك مە سەلمە. زوپۇس
 نەڭ تېز كۆپىمىھپ كېتىمىشىنى قاتىمىق تىزگىنالەش، سوقىميا-
 لىستەك زاها ذەۋىپىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشنىڭ باھىر بېزى دىش، خەلقىنەلەن
 تۇرۇش سەۋىيەتلىرى ۋە پۇتۇن جۇڭىخۇدا مەلەتلىرىنە مەلەت ساپا-
 سىخنى ڈۆستۇرۇشى تەختايىن مۇھىم ئەھىم بىكە تىكى. شۇڭا
 دۇ لەتىمىز پەلا لەنەلەن تۇغۇتىمن دەبىارەت تۈپ سىيا سەتىنى قەقىنى
 تەۋەزىدەي يو لغا قويىرۇپ، پۇتۇن پا رەقىيە ۋە پۇتۇن مەملەكتە
 خەلقىنەلەن زوپۇس ئېڭىنى كۆچە يېتىش لازىم. رەھبىر لىكىنى ھەققى
 تۇرۇدە كۆچە يېتىپ، قالۇن بويىچە باشقۇرۇپ، لاھىيە، يېزى ۋە
 كەفتالەرلىك پەلا لەق تۇغۇت تورلىرى قۇرۇلۇشنى تېز لەتىپ،
 كېچىمكەپ تويى قىلىمەش، كېچىمكەپ پەرزەلت كۆرۈش، ئاز تۇغۇش،
 سۇپەتاھك تۇغۇشنى تەش بېپۇس قىلىپ، هازىرى يو لغا قويىزلىۋات
 ئان پەلا زەق تۇغۇت سەتلىرى ۋە تەرىدەپىر لەرنى ئاسىمى قات
 لامىخىچە ئەمە لەپەلە شتۇرۇش لازىم. بۇلمىڭىن كېپىنگى ئۇن يەلدە
 زوپۇستۇرۇشنىڭ ڈۆستۇرۇچە تەبەھى كۆپىمىش نەھىپتەنى مەنگىن
 1205 اپرسەلت ئىچىدە كوللىرىل قىلىمىشنى قو لغا كەلتۈرۈش لازىم.

ج ل پ هەر كىزدى كۈھىتەتتى ھۇ جىجىتى

م ل (1991) ۹- دوپۇر لۇق

ج ل پ هەر كىزدى كۈھىتەتتى ۋە گۈچۈيەن
خەلث يەلا نەمەق قىئۇت خەزىدەتتىنى كۈچە يېتىش،
زۇپۇسقىلىك كۆپىمىشنى قاقدەق تەزگەنلىكى قۇغۇن
در فەھىم فەتكى قارادى

(1991-يىلى ۵-ئا يىنلىك 12-كۈلى)

دەجۇڭخۇرا خەلق چۈمىتۈر بىمەتلىكلىك خەلق تەگەلمىكى تەرىق
قەياقى ۋە تەجىتىجا ئىي تەرىقەتىغا قىنىڭ ئۇن يەملەتى يەلان ۋە
ۋەش يەملەق پەلان پىروگراممىسىدە: «بىز قۇنگۇندا من كېپىمىنىڭى
ئۇن يەلدا زۇپۇسقىلىك تەبىئەتى كۆپىرىش نەزەتتىنى ۱۲.۵%»
چىدە ئەقىزگەنلىكىش لازىم چىدەپ كۆرسەتىلگەن. بۇ، بۇ پۇسقىلىك
كۆپىرىتىمىنى تەزگەنلىكىش پەلان كۆرسەتكۈزۈچىنى دۇرۇنداش دۆز -
لەخەزىلىك زاماڭ ئۇپىلاشتۇرۇش قۇردۇلۇشنىڭ ۶-و-قەدە
ىندىكى ستراتېگىيەلەك لەشا لەخا يېتىشكە كاپا لە تىلەك قىلىشتى
مۇھىم تەھىيە تىكە ئىگە، شۇنى تۆزۈنەتكىچە قارار چىقايدۇق:
1. تۇنۇشنى بەرلەكىكە كەلىۋەپ، پەلا نەمەق قۇرغۇن
خەزىستىگە بولغان رەھىپلەكىنى ھەقىقىي كۈچە يېتىش لازىم

تەممۇز نۇرىۋەنلىق كۆپپىيەشلىق تەزگىمنىڭىز جەھەتنە پۇغۇن
 دۇنيا ئېتىپ راپ تەلەددەن خايدەت زور مۇرۇد پەپە قىيىنە تىلەرنى قولغا
 كە لەۋىدى. نۇرىۋەنلىق كۆپپىيەش نىسەجىتىمىن 1970-يە اىدىكى
 سەگە كەلەك بىلەن كۆرۈشىمەز كېرەككى. دۆلتەممۇزنىڭەت لۇ-
 بۇس ئۇرۇز سىھىنى بەن ملا ئەنقا يەن جىددىسى، نۇرىۋەنلىق كۆپپىيەشلىق
 تەزگىمنىڭىز ئۇرۇز دې سى زاھا يەتى مۇشكۇل. ما زىر تەلەددەن ئەندا دۇ-
 سۇھىي نۇرىۋەسى 1990-يەن 100 دەيىم گىشىدىن تېشىپ كە تەتى.
 بېقىمەتلىق بىرۇنچىچىچىيەتلىق بۇغا، يەنخا 15 مەليون دەن كۆپپەك
 نۇرىۋەس كۆپپىيەۋاتىدۇ. بۇ، ئۇقتۇر اھال بىردىۋ لەتەنەلىق نۇرىۋەنلىق
 نەڭ. بۇ، دۆلتەممۇزنىڭەت ئەقتىسادىي قۇرۇلۇشى، شەجىتەخانى
 زەردە قىقىيا تەخىا ۋەنخەلىق قۇرۇشىنىڭ ياخشىلەنەشىغا ئەنقا يەن
 زور بىسىم ئۇرۇز قەپپەنچى ئەق پەيدا قەلەماقتا، 90-يەللار دۆلەت
 تەممۇزنىڭ سوتسىيا لەستىلىق زاما نەۋىيەلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى
 تارىخىي مۇسا پەسىدلىك ئەنقا يەن ئاچقۇچلىق مەزگۇل شۇنداقلا
 ئەلمەممۇز نۇرىۋەنلىق كۆپپىيەشلىق تەزگىخانە شەتكى ئەنقا يەن.
 ناچقۇچلىق مەزگۇل. بولۇپدۇ 8-بەش بىللەق پەلان مەزگەلەدە
 ئۇغۇت ئەڭ يۇقىرى پىللەگە چەقىددۇ. پەلازلىق قۇغۇن تېخىمەز
 جىددىي بولىدۇ. ئەگەر بەز نۇرىۋەنلىق كۆپپىيەشلىق ئۇلۇغۇلۇك
 تەزگىمنىڭىز ئەمەنلىك، دۆلتەممۇزنىڭ زاما نەۋىيەلاشتۇرۇش قۇرۇلۇ-
 لۇشىنىڭەتلىق سىرائىگىمىيەلەن ئەندا ئەخا يېتىشىكە. خەلقىنەلىق قۇرۇشى

بىلە ئەمەنلىك ۋە پۇقىكۈل مەملەتىنىڭ سۈپەتىنى يېرىجىنىڭ ئەنلىك
كە بىلە ئەستەتە تەسىز بىلە ئەستەتەن. شۇنىڭ يېمىلەن بىلە ئەستەتە
ئەقلارنىڭ ئۇرۇش قىمىز لەشىپ. ئېكىن ئۇ كەيىدە ئەن ئەنلىكتە قىمىز
بىلە ئەستەتە بىلە ئەستەتە دەن. زەقۇللا دلارنى شەقىز دەرتىكى دا ئەنلىك
ئەنلىكتەن ئەنلىك كۆرۈشكە بولىدۇكى. بىلە ئەستەتە دەنلىكتە
ئەنلىكتە زىاما فەرەت ئەنلىكتە ئەنلىكتە قۇرقۇلۇنىڭ ئەنلىكتە
ئەنلىكتە ئەنلىكتە ئەنلىكتە شىزىز ئەنلىكتە ئەنلىكتە ئەنلىكتە ئەنلىكتە
چۈركەن. مەملەتىنىڭ ئەنلىكتە ئەنلىكتە ئەنلىكتە ئەنلىكتە ئەنلىكتە
سەرۋەتلىك چۈركەن. بۇ ئەش قەچى كېچىك ئەنلىكتە بولىمايدىغان.
چەپلىق ئەنلىكتە زادى بولىمايدىغان دەر دەرىمكە يېرىتىنى ئەنلىكتە
بىلە ئەنلىكتە بىلە ئەنلىكتە دەر دەرىمكە ئەنلىكتە دەر دەرىمكە
سەزلىك ئەنلىكتە ئەنلىكتە بولۇش كېرىكى.

ھەر دەر دەرىمكە ئەنلىكتە پار تکۈملار ۋە ھۆكۈمە ئەنلىكتە بىلە ئەنلىكتە
خەزىەتلىك ئەنلىكتە قۇرقۇلۇش بەلەن ئۇنىشىداش مۇھىم ئۇرۇنىڭ
خا قۇيۇپ، دۇپۇس پەملا ئەنلىكتە ئۆز رايونىنىڭ دەلىق ئەنلىكتە ئەنلىكتە
تەرەققىپىها ئەنلىكتە ئەنلىكتە ئەنلىكتە ئەنلىكتە دۇپۇس ئەنلىكتە پەملا ئەنلىكتە
ۋە مۇھىم ئەنلىكتە كۈن تەرەققىپ كەز كۆز ئەنلىكتە پار قىپىدە.
ھۆكۈمە ئەنلىكتە - قول باشىمە ئەنلىكتە بۇ ئەشنى ئۆز لەرى قۇرغۇشى
خەدمە ئۆزەم ئۆز لۇك خەسەنۇل بولۇشى كېرىك. ھەر دەر دەرىمكە ئەنلىكتە
تکۈملار ۋە ھۆكۈمە ئەنلىكتە دۇپۇس ۋە پەملا ئەنلىكتە ئۆز ئەنلىكتە ئەنلىكتە
قەملەش كۆز ئەپسى قۇرۇشى، ئاسا ئەق رەھىسى بىلە ئەنلىكتە ئەنلىكتە كۆز

رۇپىپا باشى تىللەقىنى ئۇستىمكە ئېلەپ، ئالاقىدار دىار ما قىلا، ئىرى
سالاشتۇرۇپ، ئالاقىدار تەرەپلەر بىللەن بىرلىكتە پىلا بىرقىق تۈز
خېت خەزىھىتىسى ياخشى ئىشلىمىشى لازىم.

ھەردەر بىچىلمەتكە پارتىكۈملەر ۋە ھۆكۈمەتلەر تۈز دايىۋە
ئەڭلەشلىپىشىپ ئەستۇرلەيەقىنى ڈورۇنداشنى زېھەممىكە فې
لەپ، ئوپۇس ۋە پىلا نىققى تۈغۇت بويىچە ئەشى ئىلمىق باشىزلىرىش
ئەستۇرلەپەت تۈزۈمىنى يولغا قويۇشى ۋە مۇگەمەمەللەش تۈزۈش
لازىم. پىلا نىققى تۈغۇت خەزىھىتىسى ياخشى ئەشىش ۋە ئەنۋەسلىرى
پىلا ئىنى ڈورۇنداشنى ھەردەر بىچىلمەتكە پارتىكۈم، ئەلاق ھۆكۈپ
ەتلەر ۋە دەبىرىمى كادىرلار ئەڭلەتكە قەقەجىمىنى تەكشۈرۈش تۈزۈمى ۋە را
زادەت قىلىميش تەدىبىرىنى تۈزۈپ چىقىشى لازىم. يېزقىرى دەر دە
چىلمەتكە پارتىكەلار ۋە ھۆكۈمەتلەر تۈزۈن دەر دەچىماتكە پارتى
كۈملەر ۋە ھۆكۈمەتلەر ئەڭلەتكە ئەنۋەسلىرى ئەجرا قىلىميش تەنھە دە
دەكچىلمەتكە ئەلمىشى، تۈنى تەكشۈرۈش، سانىلىق مەلۇھات
لار ئەڭلەتكە ئەلمىشى، تۈنى تەكشۈرۈش، سانىلىق مەلۇھات
پائىنى ياخىن مەلۇم قىلىمەشنى قەقەجي كاپا لەتلەتكە ئەلمىشى، يوشۇرۇن
مۇكاكا پاتلاش سجازالاش تۈزۈمىنى ڈورۇنەتىپ، پىلا نىققى تۈغۇت
خەزىھىتىسى ياخشى ئەشلىگە زىلەرنى ۋۆكاكا پاتلاش، ئەردىمىنى
فەزىگە خەلەپە ئەمگە زىلەرنى جازالاشەم ئالاقىدار دەھىپەرلەر ئەنلىك
رەنگە ئەنچە ئەيەتىسى سۈرۈش تۈرۈش لازىم.

2. ھا زىز يو لغا تو يۇلۇۋاتقان سىياسەتلىقى قەئىنى
ئۈچىل ئىدە ئەمەلە شەۋىۋەپ، پېلاڭلىق تۈغۈتىنى ۋانۇن
بويىچە با شقۇرۇش كېرىك

دۇلمىمىزلىك ھا زىز يو لغا قۇيۇۋاتقان پېلاڭلىق تۈغۈت
سىياسەتى - كېچەكەپ توي قەلىش، كېچەكەپ بەرزەلت كۆرۈش.
ئاز پەرزەنلىك بولۇش، بىر جۇپ ئەرخوتۇن بىر بەرزەلت
لىك بولۇشنى تەشەببۈس قەلىملىقىن نىجارت. دۇلت كادىرلىم
دى ۋە ئىشىخى-خەزىمە تېچەمەر، شەھەر ئاھالىنى پەۋقۇلما دەدە
ئەھۋالدا تەستىقىن ئۆتكۈزۈپ ئەنكى با ئەلمق بولۇشنى
ھىسابقا ئا لمىخالدا، بىر جۇپ ئەرخوتۇن بىر بەرزەنلىك
بولۇش كېرىك، يېز ملاردەمۇ بىر جۇپ ئەرخوتۇن بىرلا
بەرزەنلىك بولۇش تەشەببۈس قەلىملىقى بەزى ئاھىمنىڭ
ھەققەتىن ئەمەنچەلمىقى بولسا، تەستىقىن ئۆتكۈزۈپ بىر
نەچچە يىل ئارملاپ ئەنكىنچى بەرزەلتى تۈڭۈشەزبۈرۈدۈزۈ.
ئاز سالىق مەللەت رايولەمۇنىڭ ئىقتىصادىي، مەددەلىيەت
سەۋىيمى ۋە مەللەتنىڭ سۈپەتىنى تۈستۈرۈش تۈچۈن، ئاز
سالىق مەللەتلەر ئارىسىدەمۇ پېلاڭلىق تۈغۈت يو لغان قو-
يۇلدۇ. كۈنگۈرت تەلەپ ۋە ڈۆسۈلىنى ھەر قايسى ئاپتو-
نوم رايوللار ياكى ئۆلکەلەر بەلەكەلەيدۇ. بۇ سەيامەت
پۈتۈن مەملەتكەن خەلقىنىڭ تۈپ مەزىت ئەتمەگە تۈرىخۈن، شۇڭى
كۈپ بەلەق ئەزىزەتلىرى ئارقەلمق، خەلق ئامەنلىق بۇ يۇ-

د بىپەي چۈشىمىشىگە ۋە ۋو لاشىغا نېرىدىتى.

هازىر يولغا ۋېرىلۇۋاتقان سەياسەتلەرنى قەتىمى نېغىش-

خا يى نىز چەمللاشتۇرۇش ۋە گەمەلىلە شتۇرۇش، تەۋزەنەمەي،

ئېغىشىماي، ئۆزگەرتىمىي، سەياسەتنەڭ مۇقىخابىنى ۋە ئۆز-

چەمللەقىنى ساقلاش لازىم، بۇ پۇس پەلالىنى بىاشتۇرۇشىنى

دۇلەت قادۇلى ۋە ئىلاقىدارىدە لەكىلىمەلە، كەقا تىقىقىمەلە پەكۈز-

چەيتىش كېرەك، ئاساسىي قاتلامىنىڭ زوپۇس، ئۆزخۇت پەلالىنى بالا

چەقىر دېنەلان قەباشى ئاھىمنىشىنى ئازارىتىنى قۇرۇل قەامى كېرەك،

بىر قىسىم رايىز دلار، نەملەق پەلالىمۇق تۇغۇت خەزەختىنى بىشاشتۇرۇش

قۇرۇش ئەھۋالىنى قەتىمى تۈزۈتىش لازىم: قا لايمەققان ئېچەق ئى-

جىپ، تۇغۇت كۆرسەتكۈچىنى قا لايمەققان قەستەلاشنى قەتىمى

چەكىش كېرەك، بالىذۇر قوي قىلىش، بالىذۇر پەرزە ئەتلىك

بۇلۇش، كۆپ پەرزە ئەتلىك بولۇشنى قەتىمىي چەكىپ، پەلار

سەرقىدا هامىدار بولۇش ۋە پەلان سەرقىدا پەرزە ئەتلىك

بۇلۇشىنى تەرىشىپ ساقلىغىش، كېرەك، پەلالىمۇق تۇغۇتلىنى

قەتىمىي قادۇن بويىچە باشقۇرۇش لازىم، هەرقا يىسى ئۆلکە

ئاپتۇزوم دايىز دلار، بەۋاسىتە قارا ئاشق شەھەرلەر تۇزۇپ

چەققان پەلالىمۇق تۇغۇت خەزەختىگە دائىر يەرلىك قاىندە

ئەزىامىلار شۇ عەھۇرىي دايىلەتلىك، پەلالىمۇق تۇغۇت تارماقلىرىم-

نىلىك باشقۇرۇش فۇركىسىمەنى يۈزگۈزۈشتەكى ۋە خەلق سوت

مەھىمەمەلىرىنىڭ عەمۇرى دەۋىا ئەلزىمەنى تەكشۈرۈپ

بىز تەرەپ قەلەشتىمىكى فا نۇنىي ئاساس، ئۇنى زور كۈچ بەلەن
تەشۇق قىلىش ۋە قەتنىي تېجىرا قىلىش كېرىك. شۇنىڭ
بىلەن بىللە، شۇنىڭغا ما سلاشقان قاتىدە. تۈزۈملىرىنى تۈزۈپ
بىلەشتىرا تەھىيەت بىز تەپ، پەلالمق تۈغۈت خىزمەتىنى قا-
نۇن-تۈزۈم شىزىخا سېلىش لازىم. كۆمەرتىمىه تەزالىرى،
كۆمەرنىستىك ياشلار ئىتتەپاڭى تەزالىرى، ئىتتەلاپىمىھەر-
بىھىلەر، دۆلەت كادىرلىرى. بولۇپۇز ھەر دەرىجىنىڭ رەھ
بىزدى كادىرلار پەلالمق تۈغۈت سەيىسا سەقىش ۋە مۇناسمۇرەت
لىك قاتىدە-لەز اهلارغا ياشلارچىلىق بىلەن نەھەل قىلىشى
ۋە ئۇرس ياشلارچىلىق بىلەن تېجىرا قىلىشى، پەزىزەنلىرى
ۋە تۈزۈق-تۈختەدا مرىخا ياخشى خەزەن تىشىمىسى ھەندە
ئامىمىخا پاڭال تەشۇق قىلىشى لازىم. پەلالمق تۈغۈت
سەيىسا سەقىش ۋە قاتىدە-لەز اهلارغا خىلاپلىق قىداخا ئلاونى پار-
تىمىەنەنەك ئەمنىتىزام تەكشۈرۈش تارماقلەرى ۋە هوگۇمە تەنەنەك
بىر دەزىيە تارماقلەرى جىددىمى بىز تەرەپ قىلىشى كېرىك.

3. مۇھىم قىاقتەنىي تۈرىپ پەلالمق تۈغۈت خەزەن
تەخنى پېغىختا، ياخشى ئەشىلەش لازىم
ذوپۇمىنىڭ ئەشىشىنى قاتىمىق تەزگىنالەش ئۇچۇن، مۇھىم
نۇقتەنىي ئاساسىي قاتلامىخا، بولۇپۇز يېز ملارغا قارىتىشى
لازىم. بۇنىڭدىن كېيەنگى خەلى ئۇزاق ۋاقىتىقىچە پەلالمق
ذۇغۇت خەزەنەنەڭ مۇھىم نۇقتەنىي يېزا، قەيمىن ئۇقتەسى

بۇ يېزىدا دولىدۇر، شۇنىڭكەن ئۈچۈن ھەر دەرىجىمەنك رەھى
مەرلەر چۈركىسىڭ دەرىجىمەن ئەشىپەت بېرىدى، تېھىخەقى كەپى
زېھىنى كەنج بىملەن يېزىلار ئەمەش پىلا ئەلمق قۇشتۇت خەزە مەتەپى
پۇختا ۋە ياخشى قۇقۇشى لازىم.

ئا ساسىي قاتلامنىڭ يېلاڭىلىق تۈغۈت خىزىمىتىنى يەخشى
ئىشلە شىنكى ئاچقۇچ شىنكى، ھەر بىر ئا ساسىي قاتلام بار-
ئىيىدە يە سەئۇ لەيىهەتنى ھەققىي تۈرددە ئەنۋەستىكى
ئېلىخىشى، پا دىمەن ئەزالىرى، گا دىرلاولىق ئاشۋالىداولىق،
لە ھۇنارلىك دۆلەتى، باشقا ئا ساسىي قاتلام تەشكىللاتلىرى مىختى
دۆلەتىنى تۈلپىچىرىنىڭ، ئەنەن ئەنەن ئەنەن ئەنەن ئەنەن ئەنەن
ئا ساسىي قاتلامنىڭ يېلاڭىلىق تۈغۈت ئاشۋالىق
دا شەقۈرۈشىن ھەسەن لەيىهەت تۈزۈمدىنى ئەمە لېلە شەقۈرۈشى لازىم.

دًا ساسىي تا تلاهد ائىد بېمىي ياخشى، تىستەلى دۇرۇش، كەسىپتىز
دا شەۋىرۇشنى بىلەمدىغان پىلاالىمۇق قۇرغۇن خىزىمىتى قوشۇنى قۇرۇش
لازىم، يەلىس پىلاالىمۇق قۇرغۇن ئاكىتىپەلمىرى قوشۇنىنى تەشكىل
لەپ، قۇلارغا تايىندىپ، دا ئەمەلمۇق پىلاالىمۇق قۇرغۇن خىزى
مىتىنى ياخشى ئىشلەش لازىم، پىلاالىمۇق قۇرغۇن جەمئىيەتى هەكۈز -

مەتكە ياردە ئەلەشىپ، ئاھىمەنلىق پىلاپلىق تۈنۈزۈن خىزىزەنكە
قا ئەخشىدەشقا سەپەرۋەر قىلىسى دەغان لەھا يېتى ياخشى تەشكىلمى
شەكىل، ھەر دەر دەجىلەك پا دەتكۈرمۇم ۋە ھۆكۈمىتلىرى بىئال
قۇللىخى، ئۆزىز ئاھىمەنلىق قۇزىنى قۇزى تە، بىھىمەلەش، قۇزى

ئۇزى بىشقا ئۆزى ئۆزى مۇلازىمەت قىلىشقا
ئۇزى ئۆزى دۈلەنى تېخىمەن ياخشى جارى قىلدۇرۇش لازىم.
پىشىزلىق تۇغۇرتىنى يو لغا قويۇش سەڭلىغان، گۈنەنچىغان
ئاىتىلە بىلەن بىلاسەتلىك ئىستايمىن مۇشكۇل ئىمنىچىكە
خەزىمەت. ھەزىز بىلەن بىلاسەتلىك بۇ خەزىمەتىنى پامال، پۇرخ
تا، سەپتۈرچىلىق بىلەن ياخشى ئىشلىشى لازىم. قەشىقىي -
ئەرىپەيمىن ئاماس قىلىشى، تۇغۇرتىمىن ساقلىنىش تەدىبىر -
لەردىنى ئاماس قىلىشى، داشقۇلىق ئەزىزەتىنى ئاماس قىلىشى
ئاچىچەنەن داۋا اىلمىق ئىمزرچىلاشتۇرۇش ۋە پەيدەندىھەن
داۋا اىلمىتىق ئاملاشتۇرۇش. ئەلمىمەلاشتىرۇش
خەزىمەت. ئەزىزەتلىك شىشى ئۆزى لازىم. دۈلەنى
ئەھۋا ئىدەپلاشتۇرۇش دۈلەتنەڭ تۈپ سەپا سەقىنى
لەتكە ئەتكىن تۈغىر سەتىكى تەشىۋەدان - ئەرىپەيمىن كەڭ، چۈڭ
قۇر، ئۇزى ئەققىچە ئېلىمپ، بېرىقپ، تىرىشىپ ئىككى - ئۇرۇج يېل
زىچىمە پۇرۇن مەملەتكە تىنەڭ شەھەر - بېز دەرىدا نۇپۇس
ۋە بېلاشتۇرۇش تۇغۇرتىقا داۋما ئاماسى بىلەمەرنى ئۇرمۇلاشتىرۇش،
پۇرۇش، پۇرۇن خەلقىنىڭ دوپۇس ئېڭىش ۋە كەشىن بېشىخا
نۇغۇرا كەملەتىغان ئۇقىتۇرۇچى مەقدار قارادىشىن كەچە يېتىمىش
لازىم. تۇغۇرتى يېشىدەكى ئادىما ئارىدا تۇغۇرتىمىش ئىلددى
مى ئېلىمەش، بېجىزىم دەرىزە ئەققىچە بەلۇشقا داشىم بەن -
تەھىنەكىا بىلە خالىرىنىڭ ئۇمۇلاشتۇرۇش، دۇلاغا تۇغۇرتىمىش ئاىل

دنسى ئېباش جەھەتنە تېخىنەكى مۇلازىمەتلىرىنى ياخشى ئىش
لەش، بىخە تەر، ئۇلۇملىك، تېجەشامىك، ئاددىي، ئۇنىايىبو-
لۇشنى ئەستا ئاشۇرۇش كېرەك. تەشۇرقى تەرىپىيە بىلەن
ئەملىقى دەسىلەدلى ھەل قىلمىشنى بىر لەشتۈرۈش، ئامىم-
خا كۆئۈل بۆلۈپ، كۆپرەك ئەملىقى ئىش قىماقش، ئامىم-
خاچ چۈشەنچىسى ۋە قوللەشمەغا ئېرىدىشىش، پەلا نىلەق تۆغۇت
نى ئامىمىنەڭ ئاخالقى ھەركەتىگە ئايلاندۇرۇپ، ھەم دو-
پۇستەڭ كۆپەيمىشنى ئۇلۇملىك تەزگىنلەش، ھەم پارتمىيە
بىلەن ئامىمىنەڭ، كادىرلار بىلەن ئامىمىنەڭ مۇناسىۋەتلىرى
قويۇقلاشتۇرۇپ، قەنخىج، دەرتەپاچى بولغان ۋەزىيەتنى قېرغى-
داش لازىم.

4. تىڭى قۇتۇپ، بىر لەكتە باشقا درۇشى، پەلا نىلەق تەز-
غۇز خىزەتىنەڭ ئۇچۇشلىق قانات يارىدۇرۇلۇتىنى
كاپاڭ ئەتلىك قىلىش لازىم
پەلا نىلەق تۆغۇتنى يو لە قويۇش-زور تىجىتەجا ئىي قۇ-
رۇش؛ بۇقۇن چەھەتىيەتنەڭ ھەر قايسى ساھەلىرى بۇخىز-
ەتكە كۆئۈل بۆلۇشى ۋە ئۇنى قوللەشى لازىم. مۇناسىۋەتلى-
كە ئارماقلار، ئامىمۇرى تەشكىلاتلار پارتىكىم، ھۆكۈمەتنەڭ
بىر قۇتاش دەھبەرلىكى ۋە خەلق قۇرۇلتىمىي دائىچى كۆ-
مەتىتەنەڭ ئازارنى ئاستىدا. ئۆز ئۇستىگە ئالغان ۋەزى-
پەگە ئىسا سەن، ھەقىقىمى يېزلى قويۇشقا بولىدىغان تەدىرى-

لەرنى تۈزۈپ چىقىپ، تەڭ تۇتۇپ، بىرلىكتە باشقا رۇپ،
پەلانلىق تۇڭۇت خىزمەتىنى ياخشى تىشكەشى لازىم.
ھەر قايسى تادماقلار تۈزگەن ئىجتىمەتىي پاراۋالىعى،
ئىشقا شۇرۇنلاشتۇرۇش ۋە باشقا جەھەتلەرگە دائىر سىبا-
ست. قاىمە - نەزامىلار كېچىمكىپ تۈرى قىماش . كېچىمكىپ
پەرزەلتىلمىك بولۇش، ئاز پەرزەلتىلمىك بولۇش . بېجىرىم
پەرزەلتىلمىك بولۇشقا تىلھام بېرىشىكە پايدىلىق بولۇشى لازىم.
زىكاھىمنىشقا تىز مەلەتەشىنى باشقۇرۇشنى كۈچەيتىپ، قادۇن
غا خىلاب نىكاھنى قەتىمىي. تۈزىتىش لازىم. ھەقىقىي تۈزىتىش
نۇملۇك تەدبىر قو للمەنچىپ، كۆچەمن توپۇسلارىنىڭ پەلانلىق
تۇغۇت خىزمەتىنى باشقۇرۇش كېرەك. ئازى - بالىلار ساق
لەقىنى ساقلاش ۋە سۈپەتلىك، بېچىرىم پەرزەلتىلمىك بولۇش
لazim. يېزىلاردىكى ناھراتلارغا يارد - يۈلەك بولۇش خەزىز-
ستىنى پەلانلىق تۇغۇت خىزمەتى بىللەن زىج بىرلەشتۈرۈش
كېرەك. يېزىلاردىكى ئىجتىمەتىي پاراۋالىعى ۋە ئىجتىمەتىي
ئىي سۈغۇرتا خىزمەتىنى زور كۈچ بىللەن كۈچەيتىپ، «بەش
تە گا پا لە تەندۇرۇش» سىياستىنى ئەيمەلەشتۈرۈش، ياش
شاڭغا ئىلار ساناتىۋەن ئىمىمىنى ياخشى باشقۇرۇپ ، ياشالغا ئىلار
سۇغۇرەتىسى ئىشلىرىنى داۋا جلايدۇرۇش لازىم. پەلانلىق تۇغۇت
چەھەتتىگى بەن - تەتقىعاتى ۋە تېخنىكى مۇلازىمىنى

خەزىمەتىنى كۈچە يىتىش لازىم. قەشىپ، لار ئۆزىتەمىسى، كېرىجىز -
ئەستىك يىا شىلار ئەققەپا قى، ئاپا لالار بىرلىشىسى ئاتارلىق
ئاھىتى، دەشكەلاتلار ئۆز رولۇق جارى قىلدۇرۇپ
پەلاقلۇق. قۇڭۇز خەزىمەتىنى ياخشى ئەشىشىكە يانىڭىل قاتىز
خەشىشى كەزدەن.

ھەو دەرىجەملەك پارقىكۈملارىنىڭ تەشۈرەت قازارقا قىلمىرى
رادىمۇ، نىنۇ، تېلىپەزىزىمە، كېزىت - زۇرنالى، مانىدەب
مەدەنلىيەت، تەشىرىبات قازارقا قىلمىرى ئۇد ئۆزۈنەمەيى ھەمدە
جەنۇمۇيەتتىكى ھەر قايسى تەۋەپتەكى كۈپۈلەرنى پەندەل ئۆز
بۇشقۇرۇپ دە ماسلاشتىزدىپ، نۇپۇس دە پەندەنەمۇن قۇغۇن
ئوغۇرمىدىكى تەشۈرەت - تەۋەپتەخە خەزىمەتىنى كەلتى، چوڭقۇز
ياخشى تەشىلىمەشى لازىم. ھەو دەرىجەملەك يىا وەتەنە دەكتەرى
لىرى، كادىرلار مەكتەپلىرى، تېرىتىچەنىق مەكتەپلىرىنى چەھەر
خەل ئا لىي مەكتەپ، ئۆتتۈر ا اھەكتەپلىر نۇپۇس دە پەلاز
امق ئۇغۇن تەرىپەمىسى ئۇقۇتۇشىنى دۇھىم مەذھىنى قە
لەشى لازىم. پەلاقلەق قۇغۇنىنى ئا مېرىخى خا، اكتېزلىك مە
دەنەيە قىلمىك قۇرۇن بەرپا قىلىش پاڭا لمىيەتىكىدە كېرىگۈزۈش
لازىم. قۇرمۇمەن پەلاقلەق قۇغۇقىتا بە لىكىلەلىكىن كۆرسە قەتكۈچ
تەكىن تەلەپكە يېتىدەلمىكە ئەدرىنى مەدەنلىيە قىلمىك قۇرۇن قەلەپ
باھالاشقا بولمايدۇ.

پەلاقلەق قۇغۇن خەزىمەتىنى يەلەنەن ياخشى شىشىلىنى

ئۇچۇن ھەر دەر دەرىجىلىمك پا رىتكۈرم ۋە ھۆكۈمە تىلەر قەتىمىي زە-
جە قىكە كېلىپ زۇرۇر ھەپلىغ ۋە ماددىي ئەشىا يەمەن تە-
مەنلىكىشىكە كاپا لەتلىك قىلىشى كېرىك. ۋە شىمەنلىق پە-
لان ھەزگەلمىدە، ھەر دەر دەرىجىلىمك ھالىيەتلىك پەلا نىلمق قۇرغۇز-
كە سېمىي خىراجىت چىقىمىنى ھازىرقى كەشى يېشىغا قۇرغۇزا
كېلىمەنغان بىز ھۇھىدىن تەدرىجى ھا لدا يېلىخا كەشى پە-
شىخا قىنكىي يېھەلگە بەتكۈزۈش، ئاساسىي قاتلامىخا يۈز لە ز-
دەپرۇش، ھەختىس ھەپلىغى ھەختىس تىشلىقلىقلىق لازىم
ئادرات را بوللاز ۋە ئاڑ سانلىق مەنلىك تىلەر را بىرەنەغا تېھىن-
خىز ياردەم بېرىش كېرىك. پەلا نىلمق قۇرغۇنىمىتلىك ئاساسىي
قۇرۇلۇش تورلىرىنى ھەر دەر دەرىجىلىمك ھۆكۈمە ئەنەن دىرىت ئا-
ساسىي قۇرۇلۇش پەلا نىخا كىرىكۈزۈپ، زۇرۇز بۇ زخان ھە ب-
لەغنى تورۇنلاشتۇرۇش لازىم.

ھەر دەر دەرىجىلىمك پەلا نىلمق تۇھۇت تارماقلەرنىمك تەش
كەلەپ قۇرۇلۇشنى ھەقىقىي كۈچە يېتىش، قابىل كادىرلارنى
زەۋەتىپ پەلا نىلمق تۇغۇت خەزەمىش قۇرۇلۇشنى تورلىقلاش لازىم
جاپلار تۈز بېرىنىمك تەندىلىي ئەھۋا لەخا ئاساسەن، ناھىيە
يېزى- كەلتىردىكى پەلا نىلمق تۇغۇت مەلا زىمەت تورۇنىرى قۇز-
دۇلۇشنى تېزلىقىش لازىم. ھەر دەر دەرىجىلىمك پا رىتكۈرم ۋە
ھۆكۈمە تىلەر پەلا نىلمق تۇغۇت كادىرلارغا غەمۇزىر لۇق تە-
لەشى، كۆپۈزۈشنى، ئۇلارنى تەرىجىمەلەشنى كۈچە يېتىشى، ئۇز-

لار ئىلەك خەزىمەتىنى قوللىڭىشى، ئەمە لە قىسىمەنچە مەقلىمۇرىنى ھەل
قىملەۋەپلىخەشىغا ياردىم بېرىشى لازىم.
ھەر دەرىجە مەلەك پايدىكۈرمۇ ۋە ھۆكۈمىتلىرى بۇ «قارار»نى
چۈرۈقۈم نەستا يەددىل. ئەزىزچىل ئەجرا قەلەپ. پىلازىلىق قۇزى
غۇزىت خەزىمەتىنى پۇختا. ياخشى تۈزۈشى لازىم. پۇتۇن پايدى
ئىسپە ۋە پۇتۇن مەمەكەن خەلقى سەپەرگەر لەتكە كەلەپ.
دۆلەتىنىڭ قۇدرەت تېپىشى، جۇڭىزىخۇدا مەللەتلىرىنىڭ مەلەك
روزاق تەچىمىشى. ئەمۇلا دلار ئىلەك بىخىت - سانادىنى
ئەپچۈن، پىلازىلىق تۈزۈقىتىن دەبىارەت تۈپ دۆلەت سەھاسى-
خەنى قەتەمىي، نەستا يەددىل، ئۆزىز قىقىچە ئەجرا قەلەپ، لۇزى
پۇستەڭ كەپپەپلىخەشى ئەزىزگەنلىكەش پىلازىلىق نەمە لەكە ئاشۇز
زۇپ، ئەققىتىمىادىي تەۋەققىيەت ۋە ئىجتىما ئىي تەۋەققىيەتىنى
نەڭىرى سۈرۈش يو لمدا تىرىشىپ كۈرەش قىلماشى لازىم.

جوڭىڭو كومەنۇستىمك پارقىيەسىي ھەزىزى
 كىزدى كۈمىتېتىنىڭ ئېلەنەزدە نۇپۇس
 نىلىق ئېشىشىنى تەزگىنلىھىش يۈزىسىلىدىن
 بارلىق كومپا رقىيە ئەزالىرى، كۆمەنۇ-
 نىستىمك ياشلاز ئىتتىپا قى ئەزالىرى دغايدۇل-

لەغان ئۆچۈق خېتى

(1980-ئىل ۋ-ئاينىڭ 25-كۈنى)

پۇتۇن مەملەتكە تىتەكى كومپا رقىيە ئەزالىرى، كۆمەنۇ-
 زىستىمك ياشلاز ئىتتىپا قى ئەزالىرى يولداشلاز:
 دۆلەتچىز نۇپۇسنىڭ ٹۇمۇسى سانىتى مۇشۇ ئەسەر نىلىق
 ئاخىردا بىر مىليارد 200 مىليون ئىچىمدى تەزگىنلەشىنى ئە-
 مەلگە ئاشۇرۇش ئۆچۈن، گوۋۇزىۋەن پۇتۇن مەملەتكەن خەل-
 قىكە بىر ئەر - خوتۇن بىرلا پەرزەنت كۆرۈشتى زەش بېزىس
 قىلغانىدى. بۇ، تۆتنى زاما نىۋەلاشتۇرۇشنىڭ سۈرئىتى ۋە
 ئىستېقىبا لەغا، كېيىنلىكى ئەۋلادلارنىڭ ساغلام يېتىلمەشىكە ۋە
 پەختلىك بولۇشىغا مۇنا سۈۋەتلىك بولغان، پۇتۇن مەملە-
 كەن خەلقىنىڭ ئۇزاق مۇددەتلىك مەزىيە ئىتىگە ۋە نۇۋەت-

تەمگى مەنچە ئۆرتىكە ئۆزىخۇن كەلەمدەخان زور تەدبىر. ئەرىكەز بازلىق كومپىار ئەتكىيە ئەزا لىرى. كومپىونەستەك ياشلار ئەمە ئەمە ئەمىز ئەزىزلىق بولۇپ بەر دەرىجىمىك كادىرلارىدىن ئەمە لەيى هەر بىكتى ئارقىلىق كۈۋەتىيە ئەتكەن ئەقىقە خەلقىدا باش لامېچىلىق بىملەن ئاۋاز قوشۇشنى ھەمدە پاڭال قۇردا ھەسپ ئۆل بولۇپ، كەڭ ئاچىخا سەۋىرچا لىق بىملەن ئەندىجەكە تەشۇرەتىي تەرىجىيە ئەلىپ بېئراشتىي تەلەپ قىلىدۇ. دۆلەتەپەز قۇرۇلغا نىدىن بۇيان، سەھىيە خەزەتەنەمىڭ راۋاچلىخىشى ۋە خەلق ئۆزۈش شارا ئەتمەدىك ياخشىلىخىشى شارقىسىدا، ئاذهەملەرنىڭ ئۆلۈش نىسبەتى، بولۇپ-بۇ-ۋاقلارنىڭ ئۆلۈش نىسبەتى زور دەرىجىمە ئاشتى، لېكىن، بىخىز ئۆزۈش نىسبەتەنەنى ئۆزۈلدەن بۇيان مۇۋاپق تەزكىن ئەتكەز بىلەك ئۆپ كەتتى. كونا جۇڭگودا 1840-1949-يەلخىچى بولغان 109 يەل ئەچىمە پۇتۇن مەملەكت بويىچە 130 دەلىپ بىلەنلا نوپۇس كۆپەيگەن ئىمىدى، ھالبۇكى، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرۇنى ئەتكەن ئەتكەن كېيىنلىكى 30 يەل ئەچىمە 600 مەليون نوپۇس قۇغۇلۇپ، بۇلەتەنەن ئۆلگە زايەرنى چەقىردا دەئىگە ئەدە. 430 مەليون نىڭ ئارقۇق ئۆپۇس قوشۇلغا خان. نوپۇس ئەتكەن بۇنداق تېز كۆپەيەشى پۇتۇن مەملەكت خەلقى

ئەملىق ۋاتاھا، كېيىم- كېچىمك، ئۇلتۇرۇق جاي، قاتناش،
هاڭارىپ، ساقلىقنى ساقلاش، ئىشقا ئورۇنالىشىش قاتارلىق
جەھەتلەرگە بارغانىپىرى زور قىيىمنچىملىقلارنى ئىلەپ كەلىپ،
پۈتۈن دۆلەتنىڭ دا مراتلىق، قالاقلەق قىيا پەتىمىنى قىقىغا
خۇددەت ئېچىمە ئاسازلىقچە ئۆزگەرتىكەلى بولمايدىغان قە
لىپ قويدى. تېھىمەز ئېخىرى شۇكى، دۆلەتىمەز نۇپۇسى
1963- يىملىدىن 1970- يىملىپىپە بولغان بۇ دەزگىملە، ئەڭ
جىق كۆپپىيەپ كەتتى. هازىر 30 يىاشىنى تۈۋەنلەر دۆتۈن
مەعلمىگەن نۇپۇسنىڭ 65 پەرسە ئەتىنى ئىكەللەيدۇ، بۇ لەندىن
كېيىەنلىكى ھەر يىملىدا قۇتقۇدا ھىاب بىملەن 20 مىليون ئادەم
توي قەلمىش ۋە پەرزەلت كۆرۈش مەزگىلمىگە كىرىدۇ. ئە-
گەر هازىردىن باشلاپ 30-40 يىملى ئېچىمە، بولۇپپۇز يې-
قەنلى 20-30 يىملى ئېچىمە بىر ئەرخوتۇن بىرلاپ پەرزەلت
كۆرۈشى ئۇمۇمۇزلىك تەشەببۈس قەلمىپ، نۇپۇسنىڭ كۆ-
پىيەشىنى تىزگەنلىچىمگە لىدە، هازىرقى بىر ئەرخوتۇن ئۆت
تۇرا ھىاب بىملەن 20 دىن پەرزەلت كۆرمىدۇ دەپ ھې-
سا بىلەغا ندا، 20 يىملىدىن كېيىمن دۆلەتىمەز نۇپۇسنىڭ ئۇرۇ-
مۇمىي سانى بىر مىلييار 300 دىمىليونغا يېتىدۇ. 40 يىملىدىن
كېيىمن بىر مىلييار 500 دىمىليوندىن ئېشىپ كېتىدۇ. بۇ، تۇت
نى زاھانىۋ ملاشتۇرۇشنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشىنىڭ قىيىمنچىملىق
نى ئاشۇرۇرۇچىمپ، خەلق ئۇرمۇشىنىڭ قۇزۇكىرەك ياخشى-

لەندا لىها سىلمىقىدىن ئىمپارەت ئېغەزىر ئا قىۋەتنى كەلتۈرۈپ
چەقىرىندۇ.

بۇ مەسىمانىنى ھەل قىلىمىشىنىڭ ئەڭ ئۇنىزۇ ماڭان چارىسى—
گۇڭۇز يۈزەنىڭ بىر ئەر— خوتۇن بىرلا پەرزەنت كۆرۈشتەن
ئىمپارەت بۇ چاقىرىقىنى تېمەلگە ئاشۇرۇش كېرىك.

ھەر بىر ئا ئىمەنگە زەبىبەتەن ئېمەتقاندا، زۇپۇس كۆز
پەيسە، ئۆزلار كارغا كەلەشىمن قەلىڭىرى ېۈل، ئاشىغان كۆپ
سەرپ قىلىنىمىدۇ— دە، ئا ئىملە تۈرەن ئەشىنىڭ يىاخشىلەتەشىخا
تەسىر يېتىدۇ. بۇلى-ھېسا بىلاب باقا قىلا ئېتىق بولىدۇ. ئۇ
لار كارغا كەلەمدەغان بولىغاندا، بىر قەرەپتەن جەهەنمييەتكە
دۆھپە قوشىسا، يەنە بىر قەرەپتەن جەهەنمييەتكى ئىشلەپ
چىقدىر بىلغان ما ددى ئەشىالارنى ئىستېمال قەلىدۇ. دۆلەتكە
لەسەبىتەتەن ئېمەتقاندا، دۇبادا، سانائەت، يېز ائىمگەلىمك ئىش
لە پېچەقىرىشىنىڭ ئۇنىزۇمى تۈۋەن، ما ددى ئەشىالارنى قەشلەپچە
قەرىش مول بولىمسا. نوپۇسنىڭ تېز- ئاستا كۆپپىيمىشى
زا ما زۇ ملاشتۇرۇش قۇرۇلىۋى ئەمەمەيا جىلىق بولغان مەبلەغ
جۇڭىلا ئەمسىدا بىۋاسىتە تەسىر كۆرسىتىدۇ، ذوپۇسنىڭ كۆپە
چىشى تېز بولۇپ كەتى، مەبلەغ جۇڭىلا ئەمسى ئازلاپ كە
تىدۇ، ذوپۇسنىڭ كۆپپىيمىشى ئاستا بولما، مەبلەغ جۇڭى
لە ئەمسى كۆپپىيمىدۇ. ذوپۇس كۆپەيسە، ئا ئىملە رەنگى ئەرە
بىھىمەلەش خەراجىتى كۆپپىيمىشىمن سەرت، ئەسەمە ئەرگە

سېلىمنىمىزدەغان مەپالىغۇ ۋە ئەجىتىچا ئەمىي ئەشلارغا ئەئەلمىتمەدىغان
خەرا جەتلەر زەمۇن كۆپە يېتىشكە توغرا كەلەدۇ. ئو يىلاپ باقا يىلى،
ئەگەر بۇ جەھەتەر دىكى پۇ للارنى تېجىچەپ قىباچىپ، ئۇنى
ئەقىتساد ۋە مەددە زەيدەت، ما ئاودىپ ئەشلەرنى داۋاجلاڭدۇ -
دۇشقا ئەشلەتمەدىغان بولساق، قۇنىڭ دوازىدا يەستى زور
بولما مەدۇ!²

زوپۇسىنىڭ كۆپىپەشى بەڭ تېز بولۇپ كەتسە، خەلق
خەلک تۈرھۈش سەۋىيەسىنى يۈزقىرى كۆتۈرۈش قەيمىنخا چۈز
شەدۇ. ئاشامق بىملەن تەممىلەشنى ئالا يىلى، شەھەر - يېزا
خەلقىنىڭ نوردا ئاشامقىدا، سازاڭەتكە ۋە باشقا جەھەتەرگە
ئەشلەتىمىزدەغان ئاشامققا كاپا لەتلىك قەلىش ئۈچۈن، كەلگۈسىدە
ھەر بىر كەشىنىڭ بىملەن ئەڭ ئاز دېكەندەمۇ 800 جىڭىز بولۇز
ش كېرەك. ئەگەر 100 مىليون زوپۇس كۆپ تۈغۈلسا، چوقۇم
800 مىليارد جىڭىز ئاشامقنى كۆپ ئەشان پەچىقەر دشقا توغرا
كەلەدۇ، هازىر دۆلەتھەزىدە كەشى بېشىخا ئەنكىسى مۇدىن
تېرىداخۇ يەر توغرا كەلەدۇ، ھۇبادا، زوپۇس كۆپىپەشىپ بىر
مىليارد 300 مىليون زەغا يەتسە، كەشى بېشىخا توغرا كەلەدە
خان تېرىداخۇ يەر ئازىپەپ بىر مۇدىن كۆپرەككە چۈشۈپ
قا لمۇدۇ. هازىرقى شارا ئىستەن ئاستىدا، شۇنچەملىك ئاز يەر -
دىن كەشى بېشىخا 800 جىڭىزدىن ئاشامق بىملەن يېچەولىك

ەمقدار درگىزى ئەقىقىتىسى زىراۋە تاڭەرلىق ئەملىش ئەمنىتىغا يەمن
مۇشكۇل ئىش. بۇنىڭدىن سىرت، دوپۇستىلىك كۆپۈچىدەنى بەتكە
تەز بولۇپ كەتسە، يالخۇز مەكتەپلەرگە كىرىش، ئەمشقا
ئورۇ ئەلمىشىش جەھەتتىكى قىمىيەتچەلمىقلارنى ئاشۇرۇ ئېپتەچلا
قا لىماستىن، بەلكى يەنە ئېنېرىگىيە، سۇ مەلبەسى، ئورەن
لەق قاتار لەق تەبەئەپلىق دا يەق دەنچە لەر ئەنمەت خورشى ھەد
دىدىن زىيادە چوڭمىيەپ كەتمەپ، دۇھەت ئۇلغىنەشنى ئېغىز-
لاشتۇرۇپ، ئەشىي پەچەقىرىش شارا ئىتى ۋە خەلق تۇرۇشى
ھۇھەتى ئەمنىتايىن ئۇسا للەشىپ كەتمەدۇردى، ئۇنى دۇڭشا يە
جەن دەپچۇز ئۇڭىشىخىلى بولەما يەدۇ.

ئۇنداقتا، بىر ئەر- خۇۋۇن بەرلا پەر زەنت كۆرۈشىنى ئە-
پارەت بۇ چا قىمرىقىنى ئەمە لگە ئاشۇر غەلى بولامدۇ؟ كۆپچەملەن بەر
لەيەتتە بولۇپ قىزىشچىغا زامق كۆرسەتىدىغا ذلا بولسا، بۇ
مەقسەتكە يەقىتىنىلىك دۇمكەنچەلمەكى باز. 1971-يەمدىن 1979-
يەملىخچە دۆلتەمىزىدە دوپۇستىلىك كۆپۈچەشىنى قىزىشىپ قىزى-
گەنلىپ، توققۇز يەلدە 15 مەلیون بۇۋاق ئاز تۇغۇلدى. 1979-
يەمدىن بۇپىان، نەچچە بۇز ھەنگىلەغان ياش ئەر- خۇۋۇنلار
پاراتىمىنەتكەن چا قىمرىقىغا ئاۋاز قوشۇپ، ئۆز ئەمەختىيار لەقى
يەملىن بەرلا پەر زەنتلىك بولۇشتى. پەقىت 1979-يەملىلا
1970-يەلغا قارىغا ندا 10 مەلیون دوپۇس ئاز تۇغۇلدى.
ئەمە لەيەت: خەلقەمۇز ئەتكەن ئەرقەز ئۇقىمىزىغا ئەقىقىنى، دۇ-

دۇمۇز قىنى نەزەر دە تۈتۈدۈغا نىڭىزىنى، دۆلەتلىكىنى. دەر دە
دىگە دەرمان بولالا يىدەغا نىڭىزىنى ھەم كېيىنەتكى ئەۋلادلارنىڭ
غۇچىمىدە بولىدىغا نىڭىزىنى ئىپچا تىلمىدى.

بەزى يو لىدا شلار دېرىز ئەرخۇتون بىرلاپەر زەلت كۆر.
سە، كە لەكۈسىدە زوپۇسىنىڭ ئۆتتۈر بىچە يېشى قېرىپ كېتىش،
ئەمگەك كۈچلىرى يېتەشىپ سىلىك. ئەرلەرلەك سانى ئايال
لارنىڭ سانىدىن ئېشىپ كېتىش، بېرىز ئەرخۇتون باقىدا
خان قېرىنلارنىڭ سانى كۆپپىمىشپ كېتەشىتكە بەز بېرى يېشى
مەسىلەلەر پەيدا بولۇپ قالار بىرگەن» دەپ ئەنسىزەشىه كە.
يۇقىرىقى مەسىلەلەرنىڭ بەز بىلەرىنى خاتا چۈشىنۋا لغان،
بەز دەرىنى ھەل قەلمىپ كە تىكىلى بولىدۇ.

زوپۇسىنىڭ «قېرىپ كېتەشى» دەك ھادىسى مۇشۇ ئەسەر
ئىچىدە مەيدا نەجا چىقىما يېدۇ. چۈنكى ھازىر پۇقۇن مەملەكەن
زوپۇسىنىڭ يېرىسى 21 ياشقىن تۈزۈن بولۇپ، 65 ياشقىن
ھالقىغان ياشا زەفالار سانى 5 پىرسەلتىكە يەتىدە يېدۇ. قە
رىپ كېتىش ھادىسى ئەڭ تېز بولغاندىمۇ 40 يەمىلىدىن
كېيىن بولىدۇ. بىز بۇ لمىڭدىن بىرۇزىنراق تەدبىر قوللىقىم،
بۇنداق ھادىسىنىڭ پەيدا بولۇشىنىڭ ئالدىنى پۇقۇنلىي
ئالالا يەمىز.

ھازىر دۆلەتىمەزدە 500 مىلىيون مەمگەك كېزچى بار،
20 يەمىلىدىن كېيىن يەلە 600 مىلىيونغا كۆپپىمىش، 21 ئە-

سەر زەڭ باشلىرىغا بارغا نەدەن، يەلىخا ئۇن مەلەپەندىن
كۆپرەك ئەمگەك كۈچلىرىنىڭلىق كۆپەيمىدىغا زالىقى مۇلچەولەن
بەكتە، 30 يەلىدىن كېيىمن ھازىز ئەنتىا يەن جىددىي يەلۇزى
ۋاتقان زوپۇزىنىڭ كۆپەيمىش مەسىلمەسى پەسىمىدۇر، بۇ چاڭ
دا باشقۇچىرىك بولغان زوپۇس سەپا سەتى يۈرگۈزۈشكە توغى
را كېلىمدى. شۇنىڭ ئۇچۇن، ئەمگەك كۈچلىرىنىڭلىق يېقەشمەي
قېلىش مەسىلمەسىن ئەنلىرىپ كېقەشنىڭلىق ھاجىتى يوق.

ئازادلىقىمن كېيىمن، دۆلتىمەزىلەڭ ئۆتكەنگى يەماللىرىدىكى
زوپۇس ساتا قىستىكەسى ئەرئا يَا للاز نەسبىتلىقىنىڭ ئاساسى
جەھەقىن ئاپچە پەرقانىنىڭ كەتبە يەيدىغا زالىقىنى، ئەرلەرنىڭلىقىنىڭ
كۆپرەك ئەمكەنلىكىنى ئەپتەتلىدى. بىر ئەرخۇقتۇن بىرلا
پەرزەفت كۆرۈش تەشەببۈسى ئوقتۇر بغا قويۇلغاندىن بۇ
يان، ئالاقىدار تارماقلار بەزى رايونلاردىكى تۈزىجى پەر-
زەنلىكەرلىق چەننىي پەرقى جەھەقىنى نەسبەتلىقى ئۆزىتىدە
دەكشۈرۈش ئەپتەتلىقىنى بارغان، ئەتمەممە، دۇغۇز للاز قەزلارغان
ۋار بغا ندا سەللا كۆپرەك بولۇپ چىققان. قەزلاز بالاغە تىكى
يەتكەندىن كېيىمن، ئۆخشاشلا ئەمگەك قىلايىدۇ. بەزى كە-
چىي ئەمگە كەنەرنى تېخىمەن ياخشى قىلايىدۇ. ئائىلە ئەم
گەكلىرىكە ماھىر كەيدۇر. ئەر بولغۇچى ئا يال تەرەپنىڭلىق
ئائىمىمەن تۈرسەنۈز بولەۋىزىدۇ. جۇڭگۇ خەلقى بولۇپمۇ
ياش ئەۋلادلار ئەرلەرنى ئەتھۋارلاپ، ئا يال للازنى پەسى كۆ-

رۇدىغان گۈزى ئىندىمىنى چوقۇم تۈرىگەتىپ، ئەگەر بىرلا قەز
پەرزەلت تۈغقان تەقدىردىم، ئۇنى ڈۆخشاشلا توبىدان بېـ
قەپ قەربىيەلەش كېرەك.

بىر ئەرىخوتۇن بىرلا پەرزەلت كەپ كەندە، 40 يىمىدىن
كېيمىن، بەزى ئاڭىلمىر دە قەريلارغا قارايدىغان ئادەم كەـ
چەپل بولۇشتىك مەسىمە مەيدانغا چۈچىشىر مۇمكىن، بۇ مـ
سىمە كۆپلىكەن دۆلەتلىرىدە مەۋجۇت. بىز بۇنى بىر ئامال
قەلىمپ ھەل قەلەشقىدا يىقىقەن قەلمىشىمىز كېرەك. كە لەسىمە
ئىشلە پېچىقىمىرىش راۋا جامىندۇ. خەلق تۈرمۇشى ياخشىمەـ
دۇ، ئىجىتمەئى پاراۋا دىلمق ۋە ئىجىتمەئى خەۋىپسىزلىك
دۇرۇش چوقۇم تۈزلىكىمىز كۆپىمەدۇ ۋە راۋا جامىندۇ. ياشادـ
خانلارنى بېقىش پەيدىنەي ۋەشقى ئېشىپ، ياشانغا نلارنىڭـ
تۈرمۇش كاپالەتكە ئىمكەنلىكىمەدۇ. ياشانغا نلارنى ھۈرەتـ
لىش، ياشانغا نلارغا كۆيىنەش، ياشانغا نلارنى بېقىشـ
تۈلارنى ئاخىرقى تۈرمىنى ياخشى ئۆتكۈزۈمىغان قىماشـ
پەرزەلتلىرىنىڭ تۈزلىك ئۆستەتىكە ئېلىشقا تېرىگەشىلەك مەچبۇرـ
يەتى شۇنداقلا جەمەتىمىتەجەزلىك ئىسەل ئەزىزىنىـ. ئەـ
لمەز خەلقى چوقۇم بۇ بىر ئىسەل ئىجىتمەئى ئىمكەنلىـ
نى جارى قىلدۇرۇش كېرەك. ئاتاـئى زەنـ باقمايدىغانـ
ھەتتا تۈلارنى خورلايدىغان قىلىقىلار تەنقىدىقەلەنىشىـ، قالۇـ
غا چىتەلىدىغانلار جازاغا تارتىمىشى كېردىكـ.

بىر ئەرخۇتۇن بىرلا پەرزەنت كۆرۈشنى تەشىپ بېزىس
 قىلاش بىلەن بىر ۋاقىمتا، كېچىمكىپ نىڭاھلىنىش، كېچىمكىپ
 پەرزەلت كۆرۈشىمۇ مۇۋاپق حالدا تەكتىلەش كېرىك، نە-
 كاھ قا ذۇندا بە لىگەلەنگەن توپ قىلىش يېشى ئاپچە چوڭ
 ئەس، لېكىن ئۆگەنلىش ۋە خەزىەتنى نەزەردە تۈتقاندا،
 مۇۋاپق حالدا كېچىمكىپ نىڭاھلىنىشنى تەشىپ بېزىس قىلىش
 لازىم، مۇۋاپق حالدا كېچىمكىپ پەرزەلت كۆرۈشنى تېغىمۇ
 تەكتىلەش كېرىك، ياش ئاھالىز ئەگەر 20 ياشىمىن باش
 لاب تۈخىدىغان بولسا، 100 يىل ئىچىدە بەش ئەۋلادىم
 تۈغۈلىدۇ، ئەگەر 25 ياش ئەتراپىدا تۈغسا، 100 يىل ئىچىدە تۆت
 ئەۋلاد ئادەم تۈغۈلىدۇ، شۇڭا، كېچىمكىپ نىڭاھلىنىش، بولۇپ مۇ
 كېچىمكىپ پەرزەنت كۆرۈش — زوپۇسىنى ئازايدىمىشتا، زوپۇسى
 كۆپمىيەشىنىڭ سۈرئەتلىك ئاستىلەتەشتىرا مەزھىم ئەھ
 بىيەتكە ئىگە، ياش ئەرخۇتۇنلار مۇۋاپق حالدا كېچىمكىپ
 پەرزەلت كۆرسە، ئۇنىڭ تۈزۈلىرى تۈچۈزۈپا يىدىسى كۆپ،
 زوپۇنىڭ كۆپمىيەشىنى تىزگەنلىش تۈچۈن، پارتمىيە ۋە
 ھۆكۈمەت بىر قاتار كولكىرىت سەياسەتلەرنى قوللىنىشنى
 قارار قىلدى، بۇلار : يەسلىكە، مەكتەپكە كەرىش، داۋا-
 لىغىش، ئىشچى قوبۇل قىلىش، ڈوقۇغۇچى قوبۇل قىلىش
 شەھەرلەردىكى ئۆي ۋە يېزىلاردىكى تۈرالىغۇ يەر تەقسىما-
 تى قاتارلىق جەھەتلەردە يا لغۇز پەرزەلتەركە ۋە ئۇلار-

ئەلگ ئائىمىسىكىھە ئېقىمبار بېرىش ۋاتارلىقلار. ئەر ئايال لارنىڭ ئوخشاش ئەمگەكمىگە ئوخشاش ھەق بېرىش سىيا- سەتەمنى ئەستا يېدىل دىولغا ۋويۇش كېرەك. جىنسىي مۇنى- سەۋەت بېملەپلىرىنى، سا غلام تۈغۈش (بېيمىپ بـ-وۋا قلارنى تۈغۈچەسلەق) ۋە تۈغۈتقا چەك ۋويۇش تېخىنەگا تەتقىدتاتى خەزىمەتلەرنى زور كۈچ بېملەن قانات يا يەدۈرۈش، زور تۈزـ كۈندىكى لاياقەتلەك تېخىنەك خادىملارنى تەربىيەملەپ، چەـ قىش، تۈغۈتقا چەك ۋويۇش جەھەتتىكى تېخىنەكى يېتە كەچـ لەكتى. ئاناـ بالىلار ساقلىقىمنى ساقلاش ۋە بالىلار ماـ دىپ خەزىمەتەنى ياخشى ئىمشىلەش كېرەك. تۈغۈتقا چەك ۋـ يۇش جەھەتتىكى تېخىنەكى بېخەتەرلەتكە كاپا لەتلەك قـ لمى، تۈغۈلغا نلار ئىپچىدەكى تۈغۈچە ئىرسىمىيەن خاراكتېرلىك كېسەللەكى بىار بـ-وۋا قلارنى ئازايتىش ئۈچۈن، ئالاقدار تارماقلار تېزلىك بېملەن ئۈزۈملۈك تەدبىرلەرنى قوللىمىسى، ھامىلدارلىققىمن ساقلىقىنىشىتىكى سۈپەتلەك دوراـسا يەما نلارنى ئەشلەپچەقىرىپ، ئاھىمەنلەك تەلبىمىنى قاندۇرۇش كېردىك، پەلا نىلمى تۈغۈت ئىشلىرى ھەممىھ ئائىمىلەرنەلىقجا لەجان مەزىپە ئىتتىكە بېرىپ تا قىلىمدو. شۇڭا جەزەن ئىدىبەھۇي خەزـ مەت ئىشلەشنى بىر منچى ئورۇنغا ۋويۇپ، سەۋىر دچـا نىلمى، ئىنچىكىلىك ئەشلەن سۆز بېملەن قايدىل قىلىش تەـ وېمىسى ئەلەپ بېرىدىتىغا چەڭ ئۈرۈش كېرەك. ئاھىمەنلەك ھەقىقەتەن

سەياسەت، بە لەكەلەمەمەلەرگە ئۇيىخۇن كەلىدەغان بە زى ئەمە
لەپى قەيدەنچىلىقى : ولسا، ئۇلارنىڭ ڈىكىمىدىن پەرزەلت كەر
رۇشىگە دۈخىت قىلسا بولىدۇ. لېكىن، ئۇچىنچى پەرزەلت كەر
كۆرۈشكە : ولما يىدۇ. ئاز سالىق مەللەتلەرگە قارىقا،
سەياسەت، بە لەكەلەمەمەلەرگە ئاساسەن كەڭرەك بولۇش كەر
زەلەك، تۈغۈتقا چەك قويۇش تەدىرىدىن ھامىلدارلىقىمن ساق
لەندەشنى ئاساس قىلىش، بۇلىق ئۆسۈلەنى ئامىا تۈزۈشى
ئەمینا رەلتى بىلەن تا للەمۇپلىمەشى كېرەك.

بىز ئەرخۇقۇن بىرلا پەرزەلت كۆرۈشنى ئىشقا ئا-
شۇرۇش - ناچار تۈرپ-ئادەتنى تۈزگەرتىشىن ئەبارەت
زۇر-ئىش. ھەركەز بارلىق كۆمەپارقىيە ئەزاالسى، كومبۇز-
ئىستىك ياشلار ئىتتىپەقا قى ئەزاالىرىدىن، بولۇپپۇ ھەر دە-
رەجىملەك كادىرلاردىن دۆلەتنەلە ئىستىقىبا لىغا چوقۇم كۆ-
ئۈل بولۇشنى، خەلق مەذىپە ئىتتىكە مەسىئۇل بولۇشنى، كە-
چىنلىكى ئەۋلادلارنىڭ بەخت-ئىادەتىكە مەسىئۇل بولۇشنى،
بۇ زۇر ئىشىغىل ئەھىمەتى بىلەن زۆرۈلۈكىنى چوڭقۇز
تۈرپ-ئەتىپ، ئۆزلىرى ئۆلگەر بولۇشنى تەلەپ قىلمايدۇ. پار-
ئىيمىلەك كادىرلار ئۆزلىرىنىڭ كا للەمىدىرىكى فېئۇدا للەق ئە-
دىيەنى باشلاپچىلىق بەلەن قۇگىتىپ، ئوغۇل پەرزەنت بولىمسا
لەسىل قا لىدۇرغەلى بولما يىدۇ دەيدەغان خاتا كۆز قاراڭ
خى ئۆگەتىش كېرەك. ياش يولداشلار ئىشنى ئۆزلىرىدىن

با شامشى لازىم. يا شانخان يولداشلار تۈز پەرزەلىقىرىيەتىدە
بىھىيە بېرىش ۋە تۈلارغا ھەيدە كېچىلىك قىلىش كېرەك. ھەر
بىز يولداش تۈز ئەتراپىدىكى ئامېغىا پاڭال تۈرددەسەۋە
رېچا ئىلمى بىلەن خىزمەت ئىشلەشى كېرەك. پىلا ئىلمىق تۈغۇن
خىزمەتى بىلەن شۇغۇنلىقىمىۋاتقان ھەر بىز يولداش ئەش
ۋەقا تېقىلاردىن بولۇش. ئامېھىنماڭ ئىدىيەمۇي مەسىلەئەرنى ۋە ئە
مەلىسى مەسىھىلەرنى ھەل قىماشتقا يا رەھىلەشىش شۇنداقلا زور-
لايدىخان، بۇيرۇق بېرىنىدەخان، قا نۇن-ئەنتىزامەغا خىملاپالىق قە
لىدىخان ئىشلارنى قەتىسى قىماجا سەلق، باشقىلارغا جۆزۈرلايدىخان،
بۇيرۇق قىلدۇخان، قا نۇن-ئەنتىزامەغا خىملاپالىق قىلدۇخان
ئەشنى قىلما سەلق دوغرىمدان نەممەت بېرىش، گۈزۈيۈەن
ئىملىك چا قىرمىمىنى دوغرى ئەشقا ئاشۇرۇپ، سوتىيە لەستىلىك
تۈقىنى زاما بەۋەلاشتۇرۇشىمىك ئەشقا ئېشىشنى ئەملىگەزى سۈرۈش
كېرەك.

گوۋۇيۇدۇنىڭ دۆلەت يەر باشقۇرۇش
ئىمداار دىسىنەلىك يېز دلاردىكى دۇي ئۇرنى
نى باشقۇرۇش خىزمەتىنى كۈچەيتىش
ھەققىدەكى ئىلتەتمەسىنى تەستىقلاپ تار-
قىتىش ڈوغۇرىسىدىكى ئۇقتۇرۇشى

كى [1990]-4 - نومۇر لۇق، 1990- يىلى 1 - ئايدىخالىق دىكىنى.

ئۇلىكىلىك، ئاپتۇرۇم رايونلۇق، بىۋاسىتە قاراشلىق
شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتلىرىنىڭ، گوۋۇيۇدۇنىڭ دىكىنى
لىك كۈمىتەتلىرى ۋە بىۋاسىتە قاراشلىق ئورگانلىرىغا :
گوۋۇيۇن دۆلەت يەر باشقۇرۇش ئىمداار دىكىنى دېپ
زىلاردىكى ئۆي ئورلۇنى باشقۇرۇش خىزمەتىنى كۈچەيتىش
ھەققىدەكى ئىلتەتمەسەقا قوشۇلىدۇ. ئۇنى سەلەرگە تار-
قا تىلۇق. ئەستا يىدىلىل ئىجرا قىلاشىڭلارنى سورايمىز.

يېز دلاردىكى ئۆي ئورلۇنى باشقۇرۇش خىزمەتىنى كۈ-
چەيتىش ھەققىدە ئىلتەتمەسە

ئېلىمەزدە ڈادەم كۆپ، يەر ئاز، ھازىرقى تېرىلىغۇ يەر
1 مىليارد 100 مىلىون ئاھا لىنىڭ يەرگە بولغان ئېھىتىم

پا جىنى تەمىنلەپ كېتەلمەيدىغان دەر دېمىگە بېرىپ قالدى.
ئاھا لەنەڭ كۆپمىيەشمەگە ئەكىشىپ ھەر تۈر لۇك قۇزۇلۇشلار
يەنە مەلۇم ساندا تېرىلىغۇ يەر تىكەلمەيدۇ. ئادەم بېشىم
خا توغرى كەلەمدىغان تېرىلىغۇ يەر تېمىخىمۇ ئازىيەدۇ. لە
كەن، كادىرلار ۋە ئامىما دۆلەتتىمەمىز نەڭ بۇ ئاساسى ئەھ
ڈالىنى چوڭقۇز توپ يېتىمىشىمىز لازىم.

جوڭىگو كۈھەۇنىستىك پار تىيەمىسى ھەر -
كىزدى كىزەختېتى ۋە گۈرۈيۈن رەھبەر -
لىز نىملىق پىلاذىلىقى تۈغۈت خىزەختى تۈغ -
ر دىيدا سۆزلىگەن مۇھىم سۆزلىرى

(1991- يىلى - ڈايدا چاقىر دەخان پىلاذىلىق تۈغۈت
خىزەشتى سۆھبەت يىخىندا سۆزلىگەن سۆز)

پۇقۇن پار تىيە ھەر بىكەتكە كېلەپ، پۇقۇن خەلق
سەپەرۋەر لەككە، كېلەپ، ھەر دەر دەرىجەملەك پار تىيە،
ھۆ كۈھە تىنىڭ دەنچى قول رەھبەر لەرى ئۆزى
تۇرۇپ، قەتىئىي ذىيەتكە كېلەپ ئېلەھىز زوپۇ -
سەھىلت ئېشىشىنى تەزگەنلىكىش لازىم

- باش شۇجي جىالىڭ زېمەنەتلىق پىلاذىلىق تۈغۈت
خىزەشتى سۆھبەت يىخىندا سۆزلىگەن سۆزدى دى
ئېلەھىتى.

پار تىيە ھەركىزى كۈمەتتى، گۈرۈيۈن پىلاذىلىق تۈغ
غۇت خىزەشتى سۆھبەت يىخىننى تۇت كۈزۈپ مۇنۇلارنى
تەكتەلىدى:

پۇتۇن پا و تەمیە ھەر دىكە تىكە كېلەپ، كەشى بېشى
غا توغرا كېلىدىغان ئۇ تەۋەر مچە سەۋىيە قا زەشمەنى
كۈچە يېتەپ، پەلا نەمۇق تېغۇت خەزەستەنى ئەقتەمى دەبى
خەزەتىنى تۇتقا فەتك چەڭ تۇقۇش لازىم
جىماڭ زېمىن مۇنداق دېدى: ئەلمەيز زوپۇسىنىڭ ئەلمەيز
شەشەنى قاتقىق تىزگەنلىك شەپەق دۆھەپەلىق ۋە تەخىرى سەزلىرى
كەنى تو لۇق تۇنۇش كېرىك.

زوپۇس دە سەلەسى دۆلەتتەمىزدىكى ئەنتىما يەن زور ئەش.
دۆلەتتەمىز دۇزىدا تەرەققىي قىامىۋاتقان، زوپۇس تەڭ
كۆپ دۆلەت، زوپۇسى كۆپ، تېز دەلخۇر يەر تاز، ئاساسى
ئاچىز، كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان يايىحق كەچەپل
بولۇش — دۆلەتتەمىزنىڭ ئاساسى ئەھۋالى، ئەلمەمىزنىڭ
ئادەم كۈچ بایلەقى دول، بۇ دەزىنىڭ سوقىمىا لىزىم قۇز
رۇشەمىزدىكى مۇھىم شەرت، تەلۋەتى، لېكەن زوپۇسىنىڭ
كۆپ بولۇش، بەك تەز ئېشىپ كەتىشى بەلىزگە باشتىن
ئاخىر ئېھىر يۈك، بولماقتا، ئۇ ئېلەمەمىزنىڭ ئەقتەسادى
ۋە ئەجىتمەنلىي تەرەققىي ئەندەق سۈرئەتەنى ئېھىر دەر دەجى
دە چەكلەپ، خەلقىنىڭ تۈرەتۈش سەۋىيەسى ۋە پۇتۇن مەل
لەقىنىڭ ساپا سېنەپ، ئۆزىشىكە تەسىز يەتكۈزۈمەكتە، دەزى
نىڭ پەلا نەمۇق تۇغۇتنى دۆلەتتەمىزنىڭ قۇپ سەيمىسا سەقى قىم
لەپ، زوپۇسىنىڭ ئېشىشەنى قاتقىق تىزگەنلىك شەمىز پۇتۇن

لەي دو لىتىمىز نەڭ تېمەلىي ئەھۋالى ۋە خەلەنەڭ جا-
زىجىان ھەزپەتىمىنى كۆزدە تۈتۈپ، دو لەقىنى تېخە-جۇ تېز
تەرىققى قىادىزۈرۈش، خەلقنى تېخەمەن تېز تورتاق بېبىش
پولىغا ماڭىز دۈرۈش كۆزگەن دۆھىم ستراتېكىيەت
لەڭ تەددىبىر بىمىز، شۇنىڭ تۈچۈن دۇ تاھامىن توغرا، تۈز
نى قەقىسى تەۋەنچەي، ئىزچىل ئىجرا قىامىش سەز لازىم.
خەلقئارا دىكى ئۆقۇمۇشلۇق زاتىلار نەڭ ھەممىسى دو-
لىتىمىز نەڭ دو پۇسنىڭ كۆپىيەمشەنى دۇنيا بويىچە فەڭ
مۇۋەپپە قىيەتلىك تەزگەنلىكىن دو لەتلەرنەڭ بىرى ئىكەن-
لىكىنى بىردىك ئېتىرماپ قىلدۇ.

دۇ مۇنداق دەپ كۆرسەتى: بۇنىڭدىن كېيىنلىكى دون
يىلدا بىز زاھا نىۋە ملاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنىڭ 2- قەدىمەت-
كى ستراتېكىيەتلىك زەشا نەخا يەقىەتكەن. بۇ ئۇل-ۇغۇار
زەشا زەخ - يېتىش - يېتىش لە سالىك ئەلمەز سوقىيىا لە-زىم
ئىشلىرىنىڭ گۇللىمنىشى - گۇللىمنى لە سلىكى، مۇۋەپپە قىيەت
قازىنىش - قازىنالىجا سامقىغا، جۇڭخۇا دەلماه تاھرىنە-لىك
ئىستەقەللى ئە قەدىرىكە - ھۇنا سەۋە تاھىك. دو پۇسنىڭ تې-
شەشىنى قاتقىق تەزگەنلىكىش - 2- قەدىمە دىكى ستراتېكى
يەخالىك زەشا ئىنى تەمەلگە ئاشۇرۇشقا كەم بولما بولما يە-
دەخان مۇھىم شەرت. لېكىن ھازىر ئەلمەز دەلىك دو پۇس
ۋە زېيەتى ئەنلىكىيەن ئېغىزىر، 8- بەشىيەتلىق پەلان مەز-

گىلەندىكى زوپۇس پەلانى ۋە ئون يەماھق پەملازدىكى تەلەپ بويىچىچە چەمەك قۇققا ندا . 1995- يېغا دەر زۇمىھى زوپۇس 1 مەليار 200 مەليوندىن ئېشىپ، مۇشۇ ئەسەر زەھا ئاخىر دا 1 مەليار 300 مەليونغا يېقىنالىتىدۇ. خەزىمەت سەللا بوشاشتۇرۇلۇپ قۇيۇلسا، 1 مەليار 300 مەليوندىن ئېشىپ كەتىش دۇمكىن. بۇ خەل خەۋپ ھەقىقەتەن مەۋجۇت . پۇقۇن پارقىيەندىكى يۈلدۈشلەر ئەلمەخەزىزلىك زوپۇس ۋەزىئەتلىك ئېھىرلىقىنى سەگەكىلەك بىلەن توپوشى لازىم . زوپۇسنىڭ ئېشىشىنى قىزىگەنلەش ئۈچۈن كۈچلۈك قارىخانىيە مەسىۋلىيەت تۈرىغۇسى ۋە تەخىرسەزلىك تۈرىغۇسى بولۇشى لازىم .

پۇتكۈل سوتىپا المستحك زاما نەۋە ملاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى جەرىانىدا، بىر تەرىپتەن ئىققىتىمىدىي قۇرۇلۇشىنى چەمەك قۇقۇپ، «بىر دەركەز، ئىككى ئاساسىي ذوقتا» دىن ئىبا رەت ئاساسىي لۇشىيەندە چەمەك تۈرۈپ، پۇقۇن زەنەخەمەز بىلەن ئىچىتىۋاتىي ئىشلەپچىمىقىرىشىنى راۋاچلاندۇرۇشەمەز لازىم . يەزىدە بىر تەرىپتەن، پلازاھق تۈغۈت خەزىمەتلىك ياخشى تۇقۇپ ئىشىپ، زوپۇسنىڭ كۆپىھىشىنى قاتقىقى ئىزگەنلەشمەز، زوپۇس ساپاسىنى تەرىشىپ ئۇقۇرى كۆتۈرۈشەمەز لازىم .

جىمالى ئەمەن تەكتىلەپ مۇلداق دېدى : دۇلەتىنىڭ

ئۈپ سىيا سىقىنىڭ ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە ئەمە لەيىاه شتۇرۇش .
زوپۇسىنماڭ ئېشىشىنى قاتىقىق تەزگىنلەش - پۇتۇن يارىتىمىيە
ۋە پۇتۇن مەملەكە تەمكى ھەر دەمالەت خەلقىنماڭ ئاالدىغا
قويمۇلغان چولڭا ئىش شۇنداقلا خېلى ھۇشەققە تىلماڭ خەزىمەت .
بۇنى پۇتۇن پارىتىمىيە، پۇتۇن جەممۇتىمىيەت تو لۇق چۈشە نىگەن .
قاولىخان ۋە بۇ خەزىمە تىكە پاڭال قاتىنا شقايدىلا، ياخشى
ئەشلىكىلى بولىدۇ .

شۇنىڭ ئۈچۈن پۇتۇن پارىتىمىيە ھەر دىكە تىكە كېلىپ، پۇ -
تۇن خەلق سەپەر ۋەرلىككە كېلىپ، كادىرلار ۋە ئاھىم خەلچ
زوپۇس ئېڭى ۋە كەشى بېشىغا توغرا كەلەدەغان ئۆتكۈزۈد
چە سەۋىيە قاردىشىنى يەنھەن كۈچە يېتىپ، مەملەكتە بويىچە
ھەممە ئادەم پەلازلۇق تۈغۈتقا ئەھىمەت بېرىدىغان، ھەم
جە ئادەم زوپۇسىنىڭ ئېشىشىنى تەزگىنلەش ئۈچۈن تۆھپە قو -
شۇدەغان يېڭى ۋە زىيەت يارىتەش لازىم .

بۇ نۇقىتىدا يېتىمەتەمكى، ئاچقۇچ - ھەر دەرىجەلىك پارتى
كۈرم ۋە ھۆكۈمە تىلەرنىڭ يۈكىك دەرىجەدە ئەھىمەت بې -
رىشىدە، بولۇپمۇز پارىتىمىيە، ھۆكۈمە تەمكى بەرنىچى قول رەھ
بەرلەر ئۆزلىرى بەۋاسىتە تۇتۇش، ئۆرمۇمىي ھەسەنلەيەتنى
ئۇمىتىمك ئېلىشى لازىم . بېرى ئۆلکەمنى ئېلىپ ئېيتىق،
ئۆلکەملەك پارتىكۈرم شۇجىسى بەۋاسىتە سۈرۈشى قىلىش، ئۆل
كە باشلىقى بەۋاسىتە تۇتۇش لازىم . ھەر دەرىجەلىك پارتى

گوم، ھۆكۈمە تىلەر نۇرۇشىنىڭ كۆپيەشىنى تعزىزىنلىك شىنەنلىق مۇز-
 ھىمەلىقىنى سىراتىمىمىملىك يېرىكىدە كالىمكىدە ئۆرۈپ تو لۇق تو-
 نۇش، پىلا ناتىق قۇرغۇن خەزىمەتىكە بولغان دەھبەر لەكىنى سوت
 سەيىھا لەزم ئەشلىرىغا مەسىھۇل بولۇش، ئەۋلادلارغا مەسىھۇل
 بولۇش مەۋچەسىدە ئۆرۈپ ھەققىي تىزىدە كۈچە يېتىش لازىم
 پىلا ناتىق قۇرغۇن خەزىمەتىكە پارتىكۈمىنىڭ مۇھىم ئەشلىار كۈن
 تەرقىچىگە كەرگۈزۈش، بىر يېلىدا ئاز دېگەندە ئەتكىقى قې-
 تىم مۇزەكىيە قىماش، پىلا ناتىق قۇرغۇن خەزىمەتىكى ئەققىتى-
 دىي خەزىمەتنى قۇتقاندەك قۇرتۇش لازىم، پىلا ناتىق قۇرغۇن
 خەزىمەتىكە ياخشى-يابان بولۇشىنى ھەر دەر دەجىملەك پارتى-
 گوم، ھۆكۈمە تىلەرنى تەكتۈرۈپ باهالاشىنىڭ مۇھىم بىر نا-
 ساسى قىلىش كېرەك.

ئۇ مۇزۇلارنى تەلەپ قىلدى: كۈمەپا دەتمىيە ئەزالىرى،
 كۈمىز ئەستىك ياشلار ئەستەپا قى ئەزالىرى ۋە ھەر دەر دەجى-
 لمىك كادىرلا، بولۇپ بىر دەھپۈرى كادىرلا، چەزىمن نەمۇز-
 زىمىلىك، باشلا بېچىملىق دوپ ئويىنەشى لازىم.
 ھەر دەر دەجىملەك پارتىگوم ۋە پارتىگوم تەشۇنقات قارماق
 لەرى، ھەر دەر دەجىملەك كادىرلا ۋە پارتىيە، ئەستەپا قى
 ئەزالىرىغا دۆلەت ئاساسىي ئەھۋالى ۋە قۇپ دۆلەت سە-
 چا سەتى تەرىپىمىسىنى كۈچەيەش، ھەر دەر دەجىملەك پارتىيە،
 كادىرلا ۋە ياشلار ئەستەپا قى مەكتەپلىرى دۇپۇس ۋە پە-

لارلەق تۈغۈت تەرىپىمىختى زۆرۈر دەرسىلەك قىلىپ، كۆپچە
لەكىنەڭ دوپۇس ئېڭى ۋە كەشى بېشەغا تۈغرا كەلەمدەغان
ئۇقتۇرۇچە سەۋىيە قاردىشىنى كۆچە يېتىپ، باشلاڭىمەق بەـ
اىن پەلا لەق تۈغۈتنى ئېجرا قەباش ئاڭىلەقلىقىنى يۈقىرى
كۆتۈرۈش لازىم. ھەر دەرسىلەك ئا ياللار بىرلەشىسىـ
كۈنۈلەستىك ياشلار ئېتتەپاقي، ئىشچىلار تۈرىشىمى تەـ
كەلەتلىرى تۆز مەئۇلىمەتىنى پاڭال تۇردا، تەش بېزىگارـ
لۇق بېلەن ئۇستىكە ئەمپ، پەلا لەق تۈغۈت خىزەتىنى
باش تارقىلى بولمايدىغان دائىشىماق خىزەت سۈپەتىدە
ئەستا يەدلەل، ياخشى ئەشىش لازىم.

جىياڭىز بىمن تەكىتاپ يەزە مۇنداق دېدى: پەلا لەق
تۈغۈت خىزەتىنى ياخشى ئەشىش تە، ئامىمۇي لۇشىيە نىدەمـ
ئىمپ، ئامىمەغا تو لۇق ئىشىنىپ ۋە تايمىنەپ، ئامىمەنەلەك ئاڭـ
لىقىمىنى يۈقىرى كۆتۈرۈش لازىم.

ئۇ مۇنداق دېدى: خەلق ئامىمۇي پار تەيىمەتلىك كۈچـ
بۇ لۇق ۋە غەلبە قەلەشىمەزلىق دەسما يەسى، ئامىمۇي
لۇشىيەن پار تەيىمەتلىك تۈپ خىزەت لۇشىيە نى، پەلا لەق
تۈغۈت خەلقە بەخت ئادەت ئەمپ كەلەمدەغان ئۇلۇغ فەشـ
شۇنداقلا خەلق ئامىمەنەلەق تۆز ئەشى، خەلق ئامىمۇي
پەلا لەق تۈغۈت خىزەتىنىلىق خوجايىنى، شۇنى، ئامىمۇي لۇـ
شىيە نىدە چەلەق تۈرۈپ، ئامىمەغا تو لۇق ئەشىمپ ۋە تايمىنەپ

پەلەنلەق تۈغۈت خەزمەتىنى ياخشى قىشىلەش لازم.
 ئاھىمغا قەتىمىي بوشاشماستىن تەشۋىق قىلىش ئارقىماق، ئۆز-
 لارنىڭ ئا خەلقىلەقىنى ئۆزىغىتىپ، ئا كەنچەچا زامقىنى دوزىغىتى-
 شىمىز لازم. شۇنىڭ بىلەن بىرگە، سەپىا سەپى-ئەندىمەۋى تەر-
 بەيىھى ئاھىمنىڭ ئەمە لمىيە سەملەمەردىنى ھەل قىلىش بىلەن
 بىر لەشىۋەر وشىمىز لازم. تو لۇپ تاشقان قىز غەنلىق بىلەن
 ئاھىمغا كۆڭۈل بۆلۇپ، ئاھىمنىڭ پەلەنلەق تۈغۈتنى ئېجرا
 قىلىش جەرىيا نىدا يولۇققان قىيىنچەلەقلەرنى چىن دىلىدىن
 ياردە داداشب ھەل قىلىپ، ئاھىما ئۈچۈن كۆپزەك ئەمە لمىي
 ياخشى ئەتلارلى قىلىپ بىر دشىمىز، ئاھىمغا بىز زەلەق ئۇلار-
 نىڭ ھەزىپەتلىق ئۆچۈن خەزىھەن قىلدەدەخا زامقىمىزلىيە قىققىي
 تۈرددە ھېس قىلدۇرۇش ئارقىماق، ئۇلارنىڭ چۈشىنىشى ۋە
 قوللىمشىنى دو لەغا كەلتۈرۈپ، پەلەنلەق تۈغۈتنى ئاھىما ئاڭ
 لەق تۈرددە قالىنىشىدەخان ئەشقا ئا يىلاندۇرۇشىمىز لازم.
 كۆۋۇيۇن زۇڭلىمىسى لىپەلەق سۆھبەت يېھىنەدا مۇنداق

دېدى:

سوتىمىا لەستىك زاما نىۋەلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشنىڭ 2-
 قەدەمدەركى ستراتېگىيەلەك زەشا زەغا يېتىش ئۈچۈن، دۇپۇس-
 نىڭ كۆپىمەشىنى تىزگەنلىھەشنى ئالاھىدە مۇھىم ئورۇنغا قو-
 دۇپ، پەلەنلەق تۈغۈت خەزمەتىنى چەلەق تۈتۈش لازم. دۇ-
 لەقىمىز قۇرۇلغان 40 يېلىدىن بۇيان، بولۇپچۇ پارتىيە -11-

نوژه تىلەك مەركىزىي كۈنىتىت - ئۆزۈمىي يېخىنەندىن بۇيان،
 دۆلەتىپەزىنەن، ئەقەتىسادىي تەرەققىياتى بىر قەدەر تەز
 بولدى. قاشقىق، پاختا، كۆمۈر، پۈلتۈر، قۇك تارقەتىش
 مەقدارى قاتارلىق دۈزگۈن ئاساسلىق تاۋارلارىنىڭ دەشىلەپ
 چىقىرىش مەقدارى دۇنيا بويىچە دالدىق قاتاردا قىزىسى
 مۇ، دوپۇسنىڭ تۈپ سانى زۇزۇ بولغا چقا، ئوقتۇرۇچە كەش
 بېشىنەن چاچقا دا دۇنيا بويىچە ئاخىرقى قاتارغا نۇردۇپ
 قا لىدۇ. دۇشۇز ئەسەرلەڭ ئاخىرغا بارغا نادا. جاپا لەق تى
 دەشىش ئارقىلىق دۆلەتىپەز ئاشلىق دۆمۈھىي مەھىئەلاتى
 500 فەملىيارد كەملوگرامخا يېتىدۇ، لەكىن دوپۇس كۆپەيمىپ
 1 فەملىيارد 300 فەملىيۈزخا يېتىدۇغا ئامىدەن، كەش بېشىنەن
 توغرى كەلمىدىغان مەقدار يەنەلا هازىرقى سەۋىيىددو ساقلىك
 خېپقى قا لىدۇ. هەر يەلى ئېڭى كۆپەيىگەن بايالقىنىڭ ناھا
 لەتىنى زور بىر قىسى كۆپەيىگەن دوپۇقا سەرپ قەلىۋېتىلىپ،
 كەلىنى ئېشىنەن توغرى كەلمىدىغان ئوقتۇرۇچە سەۋىيە يېزقىرىد
 لەھا يەدۇ، ما زا بۇ، ئەككەنچى قەدەمدەكى سىرا تېگىدۇ، لەك
 زەشاتىنى ئەشىقا ئاشۇرۇشقا تەسىز قەلھاي قا لەھا يەدۇ، خەلق
 تۈرگۈشىنىڭ كۆپۈرەك، ياخشىلىكتەشىمۇ قىيىنەنما توختىدا يەدۇ.
 يەلە دۆلەتەخىزنىڭ كېيىنلىكى، ئەسەردىكى ئىققەسادىي ۋە
 ئەجىتىمىما ئىي تەرەققىياتىغا، قىيىمەتلىق ئەپەر نوپۇس بېسىمەنى
 قەلىپ كەطىپ، دۆلەتەخىزنىڭ بايىلىقى، دۆھەت ھالىتى يە-

نەمۇز ياما زىلمىشىش بىلەن كە لەزىسى ئەۋلادلىرىمىزغا تولۇق
 لاب بېرىش قىمۇن بولغان ئاسارەت قالدىرىدۇ . سۈزىك
 ئۈچۈن ھەر دەرىجە مەلۇك پارتىکوم ۋە ھۆكۈمىتلىرى نوپۇس ئە-
 ئىنى ۋە كەشى بېشىخا توغرى كەلمەندىغان توتنۇر بىچە سەۋى-
 يە قارشىنى چوقۇم يە زەھىز كۈچە يېتىپ، پىلاڭىق . تۈغ-ۇت
 خەزەتەنى ھەقىقەتى قۇردا دۆلەتىنىڭ تۇپ سەيىاستى نور-
 زەخا قويۇپ، ئىققەتىسى دۆلەتىنىڭ تۇپ سەيىاستى نور-
 دۇمىي ۋەزىيەتىدىن ئەبارەت ستراتېگىيە مەلۇك ئورۇنغا قو-
 دۇپ، ئىققەتىسى خەزەتىلىرىنى توتنۇقا لەتكى قەزىغىن ۋە قەت-
 ئىدى ئەۋرەنچەس روھ بويىچە نوپۇسنىڭ كۆپۈمىشىنى تەز-
 كەنلەشنى توتفۇش لازىم شۇنداقلا تېغىمىز چەمك قۇتۇش
 كېزەك . 8-بەش يەللەق پىلان مەزكەلمەدىكى ۋە بۇنىڭدىن
 كېيىمنىڭى ئون يەلدەدىكى نوپۇس ۋەزىيەتەنى تولۇق توپ،
 8-بەش يەللەق پىلان مەزكەلمەدىكى نوپۇس پىلاڭىنى تورۇپ
 داش ئىشى نېچەسىنى قەقەدىيە شەۋىرۇش لازىم . بۇ قەتەمىقى خەلق
 قۇرۇلتىيەدا ما قەزىلەنەن دەنلىق ئىكەنلىكى تەرەققىيەتى ۋە
 ئىجتىمەتى تەرەققىيەتىنىڭ ئون يەللەق پىلانى، 8-بەش
 يەللەق پىلان پروگراممىسىدا مۇنداق دەپ توتنۇر بىغا قو-
 يۇلدى : بۇنىڭدىن كېيىمنىڭى ئون يەلدە نوپۇسنىڭ توتنۇر
 ھىساب بىلەن يەلماق تەبەنچى كۆپۈمىش تەعىيەتەنى دەنكىدە
 12.5 ئەپىمە تەزكەنلەش كېزەك . بۇ، بۇنىڭدىن كېيىمنىڭى

ئۇن يېمىد 1 نو پۈسۈنىڭ تەرىجىتىي كۆپ يېش نەبىتەنلىنى يەماقىدىن
يەلغا تۆۋە زاخىتمەشنى تەلەپ قىلمايدۇ.

تۆرمۇش سەۋىيەتلىك يۇقىرى كۆتۈرۈلۈشىگە ئەگىشىپ
داۋالاش شارا ئىتى ياخشىلاخاچقا، كەشىلەرنىڭ تۆمرى يە-
لەنخۇ ئۆزىرىسىدۇ. شۇڭا نو پۈسۈنىڭ تەرىجىتىي كۆپ يېش نەبىتەنلىك
نى تەزگىنلىك دەھىم تۆقىتەنلىك تۆغۇزلاوش نەبىتەنلىك
كۈچەنلىك ئورۇنداش ئەتايمىن قىيىن. بولۇپمۇ 8-بەش يە-
ماققى. پىلان مەزگىمى تۆغۇت دەل يۇقىرى پەللەمگە كۆتۈرۈ-
لەدەغان مەزگىل. پىلازلەق تۆغۇت خەزىمەتىدە يەنە بەرمۇنچە
دەھىلە. ۋە ئاجىز ھا لەقلار طاقلازماقتا. اېكىن. بەز چۈتكى
خۇ 1. مەلائىە تىلىرىنەملىك مەۋجۇت رولۇپ تۆرۈشىدىن ئەبادەت
تۆلىغۇوار پىلازنى كۆزدە تۇتۇپ، روھامىت قىيىنچەلەقلارنى
يەلھىپ. ئۇن يەللىق: نو پۇس ۋە پىلازنى ئەرىشىپ ئورۇنداشى-
ھەلىۋە لازىم.

ئۇن يەللىق نو پۇس ۋە پىلازنى ئورۇنداشتا، ئا لەنىقى
يەش يەل ئا چقۇچاۋىق مەزگىل، بەز 8-بەش يەللىق پىلان
مەزگىل دىكى نو پۇس پىلازنىڭ ئورۇندەلمىشىنى چوقۇم پۇ-
تۇن، كۈچەمەز بىلەن كاپا لەقىلەندۈرۈپ، مۇشۇ ئەسپەتكى ئا-
خىروىد دىكى نو پۇس ئەشانىنى ئىھە لىگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن مۇس-
تەھكىم ئاساس سېلىشىمەز لازىم.

ئۇ مۇنداق دەپ كۆرسەتى : ذوپۈسىنى نەشانىمك باش
قۇرۇش مەستۇلەيت تۈزۈمىنى يولغا قويۇش لازىم . حكىب
ەركەزىي كومىتەت . كۈزۈيۈن ھەرقا يىسى ئۆلکەلىك . ئا پەتو-
زوم رايونىزاق . بىز اىسمەت قاراشلىق شەھەرلىك پارتىكىم ۋ.
ھۆكۈمە تائىرىزلىك تۈزۈز رايونىنىڭ ذوپۈس پىلازىنى تۈرۈنىداش
ۋەزىپەسىنى ئۈستىگە ئېلىشنى قادار قىلدى . ھەر دەرىجىن
لىك پارتىكىم . ھۆكۈمە دلەر ذوپۈس پىلازىنى ئۆز رايونىنىڭ
خەلق ئىكەنلىك تەرىە قىقىيەتى ۋە ئىچتىيەتى تەرىە قىقىيەت ئۇ-
مۇندىي پىلازىغا ، پىلازامق تۈغۈت خەزىمىتى مۇھىم ئەشلار
كۈن تەرىتىپىگە كەركۈزۈش لازىم . ھەردەرىجىمايلك خەلق ھۆ-
كۈمە تىلىرى ذوپۈسى نەشانىمك باشقۇرۇش مەستۇلەيت تۈزۈ-
زۇمىنى يولغا قويۇش ۋە مۇكەمەلە شەشۈرۈش لازىم . ھەر
دەرىجىمايلك ئاساسلىق رەھبىرى يولداشلار ذوپۈس پىلازىنى
ئورۇنىدا شەھىلە مۇھىم مەستۇلەرىدىن يولۇش لازىم .

لى پەنچى پىلازامق تۈغۈت سەيىاھىتى توغرىسىدا تۈخ
تەلىخپ ھۇنداق دېدى : ئەمە لمىيەن ھازىر يولغا قويۇلۇۋاقد
قاڭ پىلازامق تۈغۈت سەيىاھىتى ئوغرا ئىكەنلىكىنى ئىمىت
پاتلىمىدى . ئۇنى قەتىمىي مۇقەملاشتۇرۇش ۋە قەتىمىي ئەجرا
قىلىش لازىم . ھازىر ئەنەن ئىۋى كۆز قاراشنىڭ تەسىرى
ۋە يېزىلاردا بىر يۈرۈش مۇكەمەل ئىچتىيەتى ستراخۇۋا-
زىمىيە ئۈزۈمىنى تېخىمە ئورۇمچىلىكىغا نەشانى ئۈپە يابىدىن پىلاپ

امق تۈزۈت سەيىساستى خېلى بىر قىسىم ئامىا ئارىسىدا
تۈز ئەتىپا چىخا ئا يىلا نەمدى، بۇ پىلا لانلىق تۈزۈن
خەزىمەتىدىكى ئەڭ زور قىيىەنچىلىق، پىلا لانلىق تۈزۈن
خەلخە مەتىخە ماشىدۇھىم ئۇقتىسى يېز دا، ئا چەقىزجىرەھبەر لىسكىتە، ئۇمىزلى
ئاھىمۇرى لۆشىيە لىدە بېڭىشتىتا، ھەردەر دېچىلىك ڈاساسىي قاتى
لام تەشكىلاتلىرى، پىلا لانلىق تۈزۈن چەتىرىيە تامىرى ۋە ئامى
مۇنى ئەشكىلاتلىرىنىڭ دو لىغا ئەھىمەت بېرىدىش، پىلا لانلىق
تۈزۈن سەيىسا سەتىنى زود كۈچ بىلەن تەشۈن قىماش، ئامى
مەنغا سەۋىرچا نىلۇق بىلەن ئېڭىچىكە ئىدىمىسى ئەر بىرىيە خەزى-
مەتىخە ئىشلەش لازىم، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، بۇ چە-
ھەتتە قا ذۇن-تۈزۈم تۈزۈزۈزۈش ۋە ئۇنى مۇكەمە لەشتۈرۈش
لازىم.

لى پېلىڭ يەنە مۇنداق تۈپىدى: پىلا لانلىق تۈزۈتقا قا-
رتىغا، ھەردەر دېچىلىك پار تىكۈم ۋە ھۆكۈمە تىخماش بىر تۈقاش
ۋە تەكىيەر لەكىدە، ھەر قايىسى مۇناسۇھىقىلىك تارماقلار بىردىك
ھەنگارلىشىپ بىر لەكتە تۈتكۈپ، ئۇنىمۇپرسال باشقۇرۇشنى
يو لىغا قويۇش كېرىدە.

سۈكىپلىڭ ۋە لى تېبىشكىپ يۈلدۈشلار سۆھبەت يېغىنىدا سۈز
قىلىپ مۇذۇلارنى تەكتەلەدى: ھەردەر دېچىلىك پار تىكۈم ۋە
ھۆكۈمە تىلەر پىلا لانلىق تۈزۈن خەزىمەتىكە يۈكەك دەر دېمىدە
ئەھىمەت بېرىدىش ھەندە ئەنەنە لەيىلە شىئۈرۈش خەزىمەتىنى چىلىق

ئۆزۈپ، ئا سىي قاتلاعىچىدە ئىددىه لەيىلە شۇرۇش لازىم.
دۇلەتلىك پەلەنلىق قۇرغۇن كۈرمىتىقىخەنلىك
ەۋدىرى پەڭىز پەپەپەپەنلىك دۇلەتلىك پەلەن كۈرمىتىقىخەنلىك
مۇئاۋىن ەۋدىرى خاۋىجە نىشىز سۆھبەت يېڭىنە مد | پەنكىر بىان قىلىپ،
دۇلەتمىھىز زەنلىك نوپۇس ۋەزىيەتى ۋە يۇنىڭدىن كېيىەنلىكى ئۇن
يەلدا نوپۇرسىنلىك زېيادە كۆپەپەپەشىنىڭ تىزگىنلىكىش قەدىمىز-
لىرىنىڭ تۇنۇشىۋىردى.

تاریخ شہر -

دیا خشک، نام سالمق

پرسنلیتی قاتار لق

دھنیک تو لوق تہک سترہنی ۱۶

س - زوڑا پق ته شکھالاہی ، جا -

دۆلەت پىلاپلىق تۈغۈت كۆمۈتېتى

ھۇ جىجىتى

دۆلەت پىلاپلىق تۈغۈت كۆمۈتېتى (1991) 401-دۇمۇز لۇق

«ئۇ قۇزۇنلارنىڭ پىلاپلىق تۈغۈتىنى باشقاورۇش
چارسى»نى تەشۋىدق قىلماش، ئۇز چەملاشتۇرۇش

رۇش توغرىسىدا ئۇ قەۋرۇش

ھەرقايسى تۆلگە، ئاپتۇرۇم رايون، بىۋا سەتەقا را شىعىتى شە-
ھەر لەرىنىڭ پىلاپلىق تۈغۈت كۆمۈتېتلىرىنىڭ، يەكىنە پىلاپلىق
کەركۈزۈلگەن شەھەر لەرگە، شەنجىڭ ئىشلە پىچىتىرىش-قۇرۇلۇش
بىخىتۇن پىلاپلىق تۈغۈت كۆمۈتېتلىرىنىڭ:

«ئۇ قۇزۇنلارنىڭ پىلاپلىق تۈغۈتىنى باشقاورۇش چارسى»
(تۆۋەندە قىتاارتىلىپ «چارسى» دەپ ئاتىمادۇ). 1991-يەمى
12-ئاينىڭ 6-كۈنى دۆلەت پىلاپلىق تۈغۈت كۆمۈتېتىنىڭ
مۇدىرى پەتكەپەپ ئەتكەپ ئەستەقلالىش بۇيرۇقىغا ئاساسىن، ئەلان
قەلاب يو لەغا قويۇشقا تارقىمىزى.

«ئۇ قۇزۇنلارنىڭ پىلاپلىق تۈغۈتىنى باشقاورۇش چارسى»-دۇ-

لەتىمەز پىلاپلىق تۈغۈتىنى باشقاورۇش توغرىسىنىڭىزى ئۇز جى قەنەنم
دۇرۇيۇن تەستىقلىخانە مۇرىسى قانۇن نىزام. ئۇنى ئەلان قەلاب

بۇ لە قۇزۇش -ھەر قا يې... جا يېلاردىكى ئا قۇزۇلارنىڭ پەملا زامق تۈز-

تۇقىنى با شقۇرۇش خىزەتىدە ئا زۇزۇمىنى سالار بىلەن قەمەنچە پلا

قا لىما سەقىن، بە لىكى پەملا زامق تۇغۇت خىزەتىنى قا زۇزۇخاتا يەنەن بى

با شقۇرۇشنىڭ اگەرى سۈرۈشى، زوپۇس ۋە پەملا زامق تۇغۇت قا زۇزۇمى

تۇزۇمىنى دۈكە بىلە ئا شتۇرۇشنى دۈھىم دەھىمەتىكە ئەمگە. بۇ «چارە»

نى تەشۈرقى قىلىنى، ئەز چىللەتتۈرۈش خىزەتەنى ياخشى ئىمثلەش

ئۇچۇن، هۇنا سەۋە ئامىت ئىمثلارنى تۆۋەزدە مىكىچە ئۇزۇرۇش قەلمەمەز:

1. ھەر قا يىسى جا يېلار بۇ «چارە»نى تەشۈرقى قەماحپ ئەزچىلى

لاشتۇرۇشنى بۇيدىل قىش، كېلەر يەلى قەتمىازلىق پەملا زامق تۇز-

غۇتنى تەشۈرقى قەلمەنى پەملا زەخا كىركۈزۈپ، تۇنى بىر تۈر لۈك دۈھىم

خىزەت قاتاردا چىلىق تۇتۇش لازىم، تۈر لۈك شەكمىلەرنى

قولامىنىڭ كەڭ تەشۈرقى قەلمەش ۋە بۇتكۈل جەمەبىيەتى قوزغاپ،

ئا قۇزۇلارنىڭ پەملا زامق تۇغۇتەنى با شقۇرۇش خىزەتەنەنلىك ئەھىپ -

يەتىكە بولغان زۇزۇشنى كۈچە يېتىپ، كەڭ دەمەخا «چارە» تەڭلىكى

ەزەنلىنى بىلدۈرۈش ھەم تۆز ئا ئىلىقلىقى بىلەن رېڭىيە قىلىم

دىغان بولۇشنى ئىشقا ئا شتۇرۇش لازىم.

2. تۆز تۆلکە، ئا پەتونومرا يۇن، بىۋاسىتە قارا شامق شەھەر -

لەردىكى ئاخبارات ئىدارىمەرى بىلەن ئا لاقدا مشىپ، ئا سايماق

گەزىت ۋە پەملا زامق تۇغۇت گەزدىسى، زوپۇس گەزلىسى قاتارلىق

كەسپىي گەزىت، زۇر ئا للاردا «چارە»نىڭ تو لۇق قېكىستەنى بېـ

سەپ، خەۋەر، تۈزۈرلارنىسى - زۇراپق تەشكىلىپ، جا -

دا ئەت پىكىرى تەشۇرۇقات خىزىسىتىنى ياخشى ئىشلەش لازىم .
٣. «چاره» نى كەڭكۈلە مەدە بېسەپ، ئا ققۇنلار توپلاشقاڭ جا يې
خاچا پلاش، شارا ئىست باز جا ييلار ئا ققۇنلار زىلەت قو لىخا يې تىكۈزۈپ
بېرىدىش .

٤. هەرقا يىسى ئۆلگە، ئا پىتو زومدا يو، بىۋاسىتە قاراشلىقى
شەھەرلەر «چاره» دە بېكىتىمىلىگەن كونكىر بېقىسى يو لغا قو يېزىش چا دىسى
يَا كىي بېكىتىمىلىگەن ئا ققۇنلار زىلەت پىلازلىق تۈغۈتىنى ياشقۇزۇش
ئۆلچەملىكىن ھۆججە تالەرگە قاومتا تۈزۈمىش كىرىڭۈزۈش ۋە
تولۇقلاش ئېلىسپ بازسا بولىدى:

٥. «چاره» زىلەت ئىزىچەلىرىنىش ۋە يو لغا قو يېزلىش خىزىدىتى
نى ئەستىا يەمدەل: ياخشى ئىشلەش لازىم، پار تىكۈم، ھۆكۈمە تىلەر
زوپۇس بىملەن پىلازلىق تۈغۈتىقا رەببەر لەك قىماشىش گۈرۈپ پېھاپىرى دە
خەلەتىرەتىپەرلىكى ئاستىدا، مۇنا سىۋە تايىل تارماقلار بىملەن بىر—
لەكتە، ئۆزە سەۋە لەيدىتى بولىپچە ئىش قىسىم قىلىمۇپلىپ، تۈزۈ
ئاراھە عكارلىشىپ، زەنجەمىلىشىپ، بىلەپ قا زۇن—تۈزۈمىنى ئاسا—
سەپ قاتلامىپچە ئەمە لەپەلە شتۈرۈشنى ئورتاق تىرىدىشىپ قو لغا
كە لەپەلە شتۈرۈش لازىم، لەشا زىلەت باشقا ئەپەن تۈزۈمىنى
ئەمە لەپەلە شتۈرۈشنى پاڭىل مۇكەمەللە شتۈرۈپ، «چاره» زىلەت
ئەپەن قىلىنىش ئەھۋا لەنى دائىم، تەكشۈرۈپ تۈرۈش، تەجىز بېر—
لەرنى يە كۈنلەشكە ئەھمىيەت بېرىدىش، خىزىمە تىلەرنى ياخشىلاش
لازىم، جا ييلار 1992-يىلىنى 6-ئاينىڭ ئا خىرىدا بۇ «چاره» زىلەت

ئىجرا قىلىنىش تەھۋا لەنى دۆلەتلىك قۇرغۇن گۈمىتىم
ئىخا يازما دوكلان قىلىپ يولاسىنى لازىم.

دۆلەت پەلازلەق قۇرغۇن كۈمىتەتى (تا عەغا)

1991-يىلى 12-ئاينىڭ 26-كۈنى

كۈرۈيۈزۈن بەنگۈچەنىڭ، قا زۇن-تۈزۈم ئىدار سىمگە بېرىدى. دۆلەت پەلازلەق قۇرغۇن كۈمىتەتى 1991-يىلى 12-ئاينىڭ 26-كۈنى بېسىپ تارقاتى.

جۇڭخۇوا خەلق جۇمهۇریيەتى دۆلەت پەلازلەق قۇرغۇن كۈمىتەتى ھۇججەتى. 1-نو مۇرلۇق. ۋئا ققۇنلارنىڭ پەلازلەق قۇرغۇننى باشقۇرۇش چارىسى ئىكۈرۈيۈزۈن تەستىقلىدى. ھازىردىن باشلاپ تارقىتىپ يولغا قويۇلۇن.

مۇదىر: پەنكىچەپەيمىز

1991-يىلى 12-ئاينىڭ 26-كۈنى.

ئا ققۇنلارنىڭ پەلازلەق قۇغۇنىنى باشقۇرۇشى

رۇش چارىسى

1-ما ددا ئا ققۇنلارنىڭ پەلازلەق قۇغۇنىنى باشقۇرۇشنى كۈچەيتىش. ئۇزۇمالۇكها لدا نوپۇنىڭ كۆپسەتىنى تىزىگىن لەش تۈچۈن بۇ چارە تۈزۈپ چىقىلدى.

2-ما ددا بۇ چارە تۈزۈندىكى شەرتىرىكە ما سى كەلكەن دائىرىه نىچىمدىكى جۇڭگۈ پۇقرالىرىنىڭ قۇلمانىشىغا ئۇيغۇن كېلىمدى.

(1) ھا ز سر تۈرۈشىنىق تۈرلىك، ئۇنىڭىدا ئەملىقىن دوپۇزىنى با د
تۈرۈنىدا ئەمەسىلىدە.

(2) تۈغۈش قىتىمىدىارى با رىلاز.

ئەما دىدا يېھىزلىكى ئەر دەر دېرىلىكىن خىلەقى هەۋگۈمىدە
لمىرى تۈزىنگە تەۋە بولخان رەپىز نەلزەنگى ئا قەقۇنلارنىنى پەزىز
لمىق تۈغۈت خەزىھەتىنگە بىز تۈقىاش رەھىزلىك ئەچىلىقىن ئەۋە كى
چەپلىك ئەمەدىدە. ھۇنا سەرەتلىك ئاردا ئەر دەر دېرىلىكىن ھەمكارلىشىپ
ئا قەقۇنلارنىڭ پەلا ئەلمىق تۈغۈت خەزىھەتىنگە ئارىتا ئۇنىمۇ بىرمال
تۈزەشىن يەوە ئەمە تۈزۈش لازىم. يېھىزلىكى ئەر دەر دېرىلىك ئەنخە لىق
ھۆگۈمىدە قىلىرى چۈرۈزمى ئا قەقۇنلارنىڭ پەلا ئەلمىق تۈغۈقىنى با شەقۇرۇش
خى ئۆپۈس ۋە پەلا ئەلمىق تۈغۈقىنى ئەمە ئەلمىق با شەقۇرۇش
ئۇلىرىدەت تۈزۈمىنگە كىرىگۈزۈش لازىم.

ئەما دىدا دۆلەت پەلا ئەلمىق تۈغۈت كۈرمەتىنى پەتكۈل دۆز
لەقىمىكى ئا قەقۇنلارنىڭ پەلا ئەلمىق تۈغۈت خەزىھەتىنى ئاسالق
با شەقۇرۇدۇ. يېھىزلىكى ئەر دەر دېرىلىك پەلا ئەلمىق تۈغۈت ھەنۇ
رەنلىي با شەقۇرۇش ئارما قىلىرى ئۆزۈزى دەر دېرىلىك ئەنخە ئەنخە پەلا
ئەلمىق تۈغۈت خەزىھەتىنى ئائىسا سايدق با شەقۇرۇدۇ.

ئەما دىدا جىج، مەندىلىنىڭ ئاتە ئەنخە ئەنخە دەنۈردى با شەقۇرۇش،
ئەنگەن، سەھىيە، ئا ئىناش، قۇزۇلۇش، ئارما قىلىرى ۋە با شەقۇرۇش
مۇنا سەرەتلىك ئارما قىلار پەلا ئەلمىق تۈغۈت ھەنۈردى با شەقۇرۇش
ئارما قاچىرىغا ھاسالىشىپ، ئا قەقۇنلارنىڭ پەنلىق تۈغۈزەتىنى

با شقۇرۇش خەزىەتىنى ئورقاق ياخشى ئىشلەش لازىم.

5-ها ددا ئاققۇنلارنىڭ پىلازامق تۈغۈت خەزىەتىنى دوپۇسى دا ئىم تۈرۈشلىق جايلار ۋە ھازىز تۈرۈۋاتقان جايى لاردىكى خەلق ھۆكۈمىتىلىرى ئورقاق باشقۇرمۇ.

6-ها ددا ئاققۇنلارنىڭ تۈغۈش ئەندىمەنلىكى دوپۇسى دا ئىم تۈرۈشلىق جايلازىڭ پىلازامق تۈغۈتىنى مەمۇرى باشقا رۇش تارماقلىرى ياكى يېزا (بازار) لىق خەلق ھۆكۈمىتى، كۆچا ئىش بېجىرى داش باشدارىسى ئۆز جايىنىڭ مۇنا سۇه تىمىك بەلگىلىپ سامىرىدكە ئاسىمەن تەكشۈرۈپ تەستىقلىيەدى.

7-ها ددا ئاققۇنلارنىڭ ھازىز تۈرۈشلىق جايلازىكى يېزا (بازار) ئىق خەلق ھۆكۈمىتىلىرى، كۆچا ئىش بېجىرى داش باشقا رەھىملىرىنىڭ عەسەن ئۆز ئەندىمەنلىكى قۇۋەلدىكىچى :

(1) پىلازامق تۈغۈت تەشۈرۈقىي تەرىبىيە خەزىەتىنى ياخشى ئېلەپ بېرىدش. (2) قۇرغۇت يېشىدىكىلىر زەھاپ پىلازامق تۈغۈت ئەھۋا لىنى تەكشۈرۈش. (3) مۇنا سۇھ تىمىك تارماقلارنىڭ ھادى دارلىقىدىن ساقلاش دورا-سايمان ۋە تۈغۈتچە كائىش تېخىنەتكىدا مۇلازىمەتى بىللەن تەمىنلىكىشكە تەشكىلىدەش. (4) پىلازامق تۈغۈت ئىسپا تەمنى تەكشۈرۈش. (5) تۈغۈت ئەھۋا لىنى خاتىپ لەپ. ئاققۇنلارنىڭ دوپۇسى دا ئىم تۈرۈشلىق يېزا (بازار) لەق خەلق ھۆكۈمىتىلىرى ۋە كۆچا ئىش بېجىرى داش باشقۇرمۇغا ئەققۇرۇش قەلەمدۇ.

9-ما ددا ئا ققۇنلارنىڭ زوپۇسى داڭىم تۈرۈشلىق جايى
دىكى يېز ا(بازار) لمىخەلق ھۆ كۈمىتەلىرى ۋە كۆچا ئىش بە-
جىورىش باشقا رەسمىتىنىڭ مەسىئەتىنىڭ قۇرغۇزى نىڭىچە:
(1) پەلا نامق تۈغۈت تەشۇيىقىتىرىزىسى ئېلىپ بېرىش.
(2) تۈغۈت يېشىد نىڭىچەرگە ھەيدە كېچىلىك قىلىپ، تۈغۈت چەك
لىش تەدبىرلىرىنى تەھىيلەشتۈرۈش ھەمدە تۈلار بېلىن ئالا-
قىلىشىش تۈزۈمىنى ئورلىقىشىش. (3) تۈغۈت يېشىد نىڭىچەرگە پەلا نامق
تۈغۈت ئىسپا تايىرىنى يېز بېپ بېرىش.
پەلا نامق تۈغۈت ئىسپا قىھىزلى قۇرغۇزى نىڭىچەرلى ئۆز
ئىچىگە ئا لەدۇ: ئىسىم-قا مەلەمىسى، چەننىسى، يېشى، ئىگاھلىم
خىش ئەھۋالى، سالاھىيەت گۈۋاھنى مىسى نوھۇرى، تۈغۈت ئەھۋالى،
تۈغۈت چەكىلەش تەدبىرلىرىنى تەھىيلەشتۈرۈش ئەھۋالى،
پەلا نامق تۈغۈتىنىڭى مۇكابىلاش ۋە جازلاش ئەھۋالى
قا تىڭىزلىقلار. ئىسپا تىنىڭ ئۆلچەملىك شەكامىنى ئۆلکە، ئا پەتو زومدا-
يون، بىھۋاسىتە قاراشلىق شەھەرلەردىكى پەلا نامق تۈغۈت
كۈمىتەلىرى ئۆزۈپ بېكەتىدۇ.

10-ما ددا ئا ققۇنلارنىڭ ۋاقىتىماق تۈرۈش گۈۋاھنى مىسى،
تىنجارەت كېنەشكىسى ۋە ئىش قىلىشقا رۈختەن قىلىشى كۆز-
ۋاھنا مىسىنى ئېلىشقا ئىملەتىماسى يېز دىشىن ئىملىكىرى چوقۇم
هازىز تۈرۈشلىق جايىدىكى پەلا نامق تۈغۈت ھەھزىرى باشقۇز-
دۇش تادىقا قاڭىزنىڭ پەلا نامق تۈغۈت ئىسپا خەمتىنى تەك

شۇرۇقۇشى لازىم.

هازىز تۈرۈشلىق چايدىكى پىلاذىق تۈغۈت مەدۇرىي باشقۇرۇش تارماقلارى پىلاذىق تۈغۈت ئىچاڭ قەغىزىنى تەكشۈرگەندىن كېپىن. تىمىز دەلاشىم تەكشۈرگەنلىك ئىچاڭ قەغىزى يووق ياكى غىي يېزىپ بېرىدىش، پىلاذىق تۈغۈت ئىچاڭ قەغىزى يووق ياكى پىلاذىق تۈغۈت ئىچاڭ قەغىزى دولۇق دەلمىخانلارغا قاردىتا پىلاذىق تۈغۈت ئىچاڭ قەغىزى تەلۇقلاب بېجىرى دەشىنى تەلب قىطىش لازىم.

11-دا مۇناسىتىمىك تارماقلار ۋاقىتىمىق تۈرۈش كۆۋاھىدا مىسى، تىجا رەت كېنەشكىمىسى، شىش قىلىمچىدا رۇخىت قىلىمش كۆۋاھىدا مىسى قاتارلىق كۆۋاھىدا مەلارنى تەكشۈرۈپ تەستىقلىخاندا، ئا قەقۇنلارها زەرتىۋەتلىقانجا يىلاردىكى پىلاذىق تۈغۈت مەدۇرىي باشقۇرۇش تارماقلارى چىقا رغان پىلاذىق تۈغۈت تەكشۈرۈش كۆۋاھىدا مىسى دە لمىلەتتۈرۈش نەمە تەكشۈرۈپ تەستىقلىش نەتىجىمىنى شۇجايدىكى پىلاذىق تۈغۈت مەدۇرىي باشقۇرۇش تارماقلارىدا مەلۇم قىلىشى، پىلاذىق تۈغۈت ئىچاڭنى تەكشۈرەتىمكىنەر بولسا، تەستىقلىخانىق كېرىك.

12-دا ئادەم ئىشلەتكۈچى ئورۇنلار تەكالىب قىلىپ ئىشلەتكەن ئا قەقۇنلارغا قارىتا باشقۇرۇشقا مەسىئۇل بولۇش هەم شۇجايدا تۈرۈشلىق يېزا (بازار) لەق خەلق ھۆكۈمەت ۋە كۈچا ئىش بېجىرىش باشقۇرۇملىرى ۋە ئاھىم

يىهدىن يۇقىرى پىلا نامق تۈغۈت مەمۇرىسى باشقا زۇرۇش تارماق
لەرىنىڭىز نازارە تېچەلىمكى ۋە تەكشۈرۈشىنى قىوبۇل قىماش
لازمى.

13-ما دا ئاقۇنلار داڭىم تۈرۈشلىق چايدىكى پە-
لادىمكى تۈغۈت مەمۇرىسى باشقا زۇرۇش تارماقلىرى ياكى يېزا
(بازار) لەق خەلق ھۆكۈمە تىلىرى، كۈچا ئىش بېجىمۇش
باشقارمىلىرى يېزاپ بەرگەن تۈغۈت ئىمىپات قەغمىزىكە ئا-
سائەن . ها زىز تۈرۈشلىق چايدىا تۈغىمەدۇ.

14-ما دا ئاقۇنلار ئىچىمدىكى ياخىزلىق پەزىزە ئاتا
ئاتا - ئانىلارنىڭ مۇكاپا قىمەتا قارىتا . نۇپۇسى داڭىم تۈرۈشلىق چايدىكى يېزا (بازار) لەق خەلق ھۆكۈمەتى . كۈچا
ئىش بېجىمۇش باشقارمىلىرى، ئۆلکە، ئاپتونوم رايون، بە-
ۋاسىتە قاراشلىق شەھەر لەرنىڭ مۇرا سەۋە ئاتا
سىكە ئاسائەن بېجىمۇش بولىدۇ.

15-ما دا ئاقۇنلارنىڭ پىلا نامق تۈغۈتىنىستا قىمەتى
تەككى قەلەشتى ، دۆلەتنىڭ مۇريا سەۋە ئاتا
چەپ بېجىمۇر دامەدۇ.

16-ما دا ئاقۇنلارنىڭ تۈغۈت چەكىلەش ئورۇراتىسى
بە ھەققىنى ئادەم ئىشلەتكەن ئورۇن بولى . شۇ ئادەتىنى
ئىشلەتكەن ئورۇن ئۇستىمكە ئالىدۇ . ئادەم ئىشلەتكەن ئورۇن
بولىمىسا ، ئاۋۇال ئۆزى دۆلەپ . ها زىز نۇپۇسى تۈرۈش-

لۇق جايدىكى يېزا (بازار) لىق خەلق ھۆكۈمىتلىرى، كۈچا
ئىش بېجىزىش باشقا رەھىملىرىنىڭ ئىسلىق ئىشلەرنى، تۆزى
زى خەرپۇسى داڭىم تۈرۈشلىق جايدىكى يېزا (بازار) لىق
خەلق ھۆكۈمىتى، كۈچا ئىش بېجىزىش باشقا رەھىملىرى تە-
رىپىدىن ئا تىچىت قەلمانىدۇ.

17...دا ئا قۇزىللازىخاچى پەلائامق تۈرۈتىنى باشقا-
رۇشتى، نەتمەجىسى كۆرۈۋەرلىك بولغان ئورۇن ۋە شەخىسى
شۇ جايدىكى خەلق ھۆكۈمىتى ۋە مۇنا سەۋەقلىماك تارماقلار
تەرىپىدىن تەقىسىزلىكىن ئورۇن ۋە مۇكاپا تىلىنىدۇ.

خەزىزىه تىتە ھەممىتلىكىن ئىسلىك قەمۇپ، پەلائامق
ئىشلەنامق باشقۇرۇش تەلەپكە يەتكەن ئورۇن ۋە شەخىسى
بولسا، شۇ جايدىكى خەلق ھۆكۈمىتلىرى ۋە مۇنا سەۋەقلىماك
تارماقلار، ئۆلگە، ئا پىتوپۇرم دايىن، بەۋا سىستە، قاراشامق
شەھەرلەرلىك مۇنا سەۋەقلىماك بەلكەمەجىسى بولىپەچە بىر تە-
رىپ قەلمانىدۇ.

18...دا ئا قۇزىللازىچىپىدىكىن پەلائامق تۈرۈت بەل-
گەلمەجىسىنىڭ خەلأپلىق قەمانچۇچىلارغا قارىتا، ھازىرسىز تۆزى
تۈرۈشلىق جايدىكى يېزا (بازار) لىق خەلق ھۆكۈمىتلىرى،
كۈچا ئىش بېجىزىش باشقا رەھىملىرى ۋە مۇنا سەۋەقلىماك تار-
ماقلار، ئۆلگە، ئا پىتوپۇرم دايىن، بەۋا سىستە قاراشامق شە-
ھەرلەرلىك مۇنا سەۋەقلىماك بەلكەمەجىسى بولىپەچە بىر تەرىپ

قىلىمىندۇ.

ئا قىۋىلار پېلانىدىن سەرت تۈغۈپ، ھازىر تۈرۈشىلىق جاي
تەرىپىدىن با ييقا لىجاي، لوپۇسى دائم تۈرۈشىلىق جا يىدىكى
مۇنا سەۋەتلىك قارماقلار بايدىقىخاندىن كېيىمن. مۇنا سەۋەتلىك
بەلكىمە بويىچە بىر تەرىپ قىلىمىشقا مەسىزلى بولۇشى
لازم. ئا قىۋىلار بىر جايدا پېلانىلىق تۈغۈت بەلكىمە
سەنگە خەلابىلىق قەلەپ بىر تەرىپ قىلىمىنغان بولما. يەنە^ن
باشقا بىر جايدا ئۆخشاش ئىش بىملەن قايتا بىر تەرىپ
قىلىمنىما يىدۇ.

19-ها ددا پېلانىلىق تۈغۈت ئىپھات قەغمىزىنى ياسىخان، ساتقان ياكى ئالداب ئېلىمۇالىخانلىرىغا قارتىا، ئا
ھەيدىدىن يۈقىرى پېلانىلىق تۈغۈت مەمۇردى باشقۇرۇش قارماقلەرى
بەۋاسىتە مەستۇل خادىمەرىنغا ئاگا هەلاندۇرۇش،
جەرمىانە قويۇش قاتارلىق مەمۇردى جازا بېرىلمىدۇ مەمۇر
قاۇلۇسۇز ئېرىشكەن نەرسەلمەرى مۇسادىرە قىلىمە-مەدو ياكى
شۇ كەشى تۈرۈشلىق ئورۇلدىن مەمۇردى چارە كۆرۈشكەتكەك
لەپتە بېرىندۇ.

ئالدىنى ئادىدا بەلكىمە ئىگەن جەرمىانە پۇللى ۋە مۇزى
سادىر قىلىمىنغان قاۇلۇسۇز ئېرىشكەن بارلىق پۇللار دۇ-
لەت خەزىنەسەنگە ئا پىشۇرۇلەندۇ.

20-ها ددا دەۋاگەر بىر تەرىپ قىلىمش قاردارىخا قا-

يەم بولۇمدا، مۇزاسىمۇه تىلىك بە لىگەلەچىچە بۈيەپچە مەعۇردى
جەھەقىن قايدىتا قاراپ چىقىشنى ئەلتەمىماسى قەلەشتىرا، مەدۋى-
رىي دەۋا قەلمەشتىرا ياكى ئەرز قەلمەشتىرا بولىدۇ.

21-ما ددا ئۆلگە، ئاپتونوم رايون، بىۋاسىتە قا-
راشلىق شەھەرلەر مۇشۇ چارىدىكى بە لىگەلەچىچە ئاسىسەن،
تۈز جا يېنىڭىز ئەمە لمىي ئەھۋالىغا بىزىلەشقىرۇپ، كۈزىگىزىنى
بولغا قويۇش چارىسىنى تۈزۈپ چىقىا بولىدۇ.

22-ما ددا بۇ چارىنى دۆلەتىمەنلىق قۇرغۇن دەۋىتىنى
معتەبىتى چۈشەندۈرۈشكە مەسىھىل بولىدۇ.

23-ما ددا بۇ چارە تېلان قەلەنخان كۈندىن باشلاپ
بولغا قويۇل بولىدۇ.

ئاسىسىي مەزمۇنى ؛ ئاققۇزلارنىڭ پەلازىمۇق قۇرغۇنى
باشقاورۇش چارىسى. ج خ مەندىستىرلەكى، خەلق ئىشلىرى
مەندىستىرلەكى، ئەدلەمە مەندىستىرلەكى، مەلەپە مەندىستىرلەكى،
قۇرۇقلۇش مەندىستىرلەكى، ئەمگەڭ مەندىستىرلەكى، قاتقاش
مەندىستىرلەكى، تۆمۈر يول مەندىستىرلەكى، سەھىيە مەندىستىر-
لەكى، قا ئۇنچىمۇق ئىدارىسى، سودا - ساران ئىداوارىلىك
وېگە بېرىلدى.

دۆلەتلىك پەلازىمۇق قۇرغۇن كۈرمىتەتى بە لىگۈ ئىتەڭىزى
1991-يەملى 12-ئا يېنىڭىز 26-كۈنى بېسىملىدى.

ج لک پ تەشکەملاٹ مەنھەستىر لەكى ،

كادىرلار مەنھەستىر لەكى ھۇججەتى

(1991)- 20- ئۇھۇر اۋق

پەلا نەمەق تۈغۈت خەزەمەتىنى ھەر دەر دېھەلمەك
دەھبەرىي كادىرلارنى تەكشۈرۈپ دەمەناشىش ھەر
ھەم ھەزەۋىنى قەلەش ۋەغىرەسىدا ئۇ قەزىزۇش
ھەر قايىي ئۆلگە، ئاپتونوم رايون، بەۋاسىتە قاراش
لەق شەھەر ۋە يەكە پەلا فغا كەرگۈزۈلگەن شەھەر پارتى
ئۆزۈم تەشکەملاٹ بۇسى، ھۆكۈمەت كادىرلار (ئەمگەن - كادىرلار
ئازارەت (ئەدارىسى) لەرگە، مەركەز ۋە دۆلەت ئورگا زامان
رېنىڭ ھەر قايىي مەنھەستىر، كۈمەتلىرىنگە، ھەر قايىي
بەۋاسىتە قاراشامەق ئاپچاراتلاردىكى كادىرلار ۋە كادىرلار
قارماقاڭىرىنى :

پەلا نەمەق تۈغۈتنى يولغا قويۇش - دۆلەتھەزىزلىك بىر
تۈرلۈك ئۆزاق مەزگەلەمەك تۈپ سەيىسا سەتى بولۇپ، شەقىتى
سادىي قۇرۇلۇش ۋە جەممىيەت تەرىققىيەتلىك ئۆز-ئۆمىي
ۋەزىيەتىنگە بەۋاسىتە مۇلا سېۋەتلىك.

«ج لک پ مەركەزىي كۈمەتلىقى، كۈرۈزىيەتلىك پەلا نەمەق

تۈزۈلتۈرۈن خەزىەتىمنى كۆپچە يېتىپ، نۇر پۇسقۇراتى كۆپچە يېتىشنى قاتى
ئەق تىزگەنلەش تۈرخىر دىمىد بىكى قارارىغىغا ئاسىن، پىـ
لا زامق تۈزۈرتۈرۈزەتىنەجىلىك ياخشى - ياخان بولۇشى ھەر
دەر دېرىملىك پا رىتىپ، ھەر كۈۋەت دە ھېبىزىي كادىر لۇزىنەراتى نـ
تەجىەتىنى تەكشۈرۈشىنىڭ، ھۆھىم دە زەقۇنى قىلىنەندەر، بۇ ئىماش
تۇچۇن تۈرگەندىكەلەرنى ئالاھىدە تۈرقتۈرۈش قەلمەجىز:

۱۰. نویوس پەلازىن ئۇرۇنداش تەھۋالى ۋە پەلازىق
تۈغۈت خىزەتىنىڭ ياخشى - ياخان بولۇشى ھەر دەرىچەلىك
پا راتىمىدە، ھۆكۈمەت دەھبىرى كادىرلىرىنىڭ تەقىيەتلىك
تەكشۈرۈشىنىڭ دەھم مەزمۇنى ۋە داللاب ئۇستۇرۇپ قىلىتى
لىتىنىڭ سۇھىم بىخى شەرقى قىلىميش، ھەر دەرىچەلىك تەشى
كىملاڭ، كادىرلار تارماقلارى پا راتىمىدە، ھۆكۈمەتىنلىك ھېرىر-
لەكىددە، پەلازىق تۈغۈت خىزەتىمىدىكى ئازاسىلماق تارماقلار
پەلەن پا ئال ما ساىشىپ، نویوس ۋە پەلازىق تۈغۈتنى باش
قۇرۇش مەسىئەتلىك تۈزۈمىدىكى تەلەپاھىگە ئازاسەن، ئەمان
جىي ۋە گۈنگۈزىت بولغان تەكشۈرۈش تۈزۈچىمىنى يېكىتىپ
چىقىمىپ، ئەستا يېمىدىلەمك بەلەن ئاكىتىپ بولغا قۇرىۋىشقا تەشى
كەلەش لازىم.

۲. پەلازامق تۈغۈر خەزىھىتىخەن نەتىجەسى گەۋەدەلىك
بۇلغان خادىلارنى زور كۈچ بېملەن تەقدىرلەش ئۆھ مۇكا-
پا تلاش . ھەر قايسى ۋەلايەت ، تارماق ئۆھ ئۆزۈزىلار تەق-

دەرلەش ۋە مۇڭا پاتلاش پاڭا لمىيەتىنى قانات يايىدۇرۇش
دا ئۇمدا، پېلازلىق تۈغۈت خىزەتتىنى دۇھىمەز مۇن، قىلىشى
لازم . پەلازلىق تۈغۈت خىزەتتىنى تۈتۈشتى لە تەجىمى
كۆرۈنەرلىك بولغان، پارقىمىيە، ھۆكۈمەت رەھبىرى كادىر-
لەردى دۆلەتنەڭ ھۇنا سەخڑەتلىك يەلكىھىمەسىكە ئاسىەن
مۇڭا پاتلاش لازم . پېلازلىق تۈغۈت خىزەتتىمە ئەلچەمدىكى
تەلەپلىرىكە يەتكۈزە لەمىگەن پارقىمىيە، ھۆكۈمەتنەڭ ئاسى
لىق رەھبەرلىرى ۋە مەسئۇل بولغان مۇئاۋىن ۋەزىەتلىرى
كەملەرنى ئىلىخار شەخس قىلىپ باهالاشقا بولما يىدۇ .

3. پېلازلىق تۈغۈت خىزەتتىمە ئۆز ۋەزىەتلىرىنى تۈز-
تۈپ، ئىندىخىز اىندا خىلاپايمىق قىلغان خادىنچىلارنى تەكشۈرۈپ،
قاشقىق بىر تەرەپ قىماش، ئۇمۇمن خىزەتتىمە مەسئۇلىيەت
سەزلىك قىلىپ، ئۆز ۋەلايەت، تارماق ۋە ئورۇنلاردا پې-
لازلىق تۈغۈت سەياسەتىكە رەخىلاپايمىق قىماش، نوپۇس پېلا-
نىنى ئېخىز دەرىجىمە ئاشۇرۇۋەتلىشىنى كەلتۈرۈپ چىقارغۇ-
چىلارغا پارقىمىيە، ھۆكۈمەتلىك ئاساسلىق رەھبەرلىرى ۋە
مەسئۇل بولغان مۇئاۋىن ۋەزىەتلىكەرلىك مەسئۇلىيەتى
نىڭ چۈڭ كەچىكلىكىمە قاراپ تېكىمىشلىك جازا بېرىلەندۇ.
پېلازلىق تۈغۈت خىزەتتىمە، كۆرسەتكۈچى قا لايەتقان تە-
تىقلىخان، پېلازلىق تۈغۈت، سەقا تەستىكى سا زىمرىنى يوشۇر-
غان، يالخان مەلۇم قىلغان، هوقدۇقىدىن پايدىلەنىپ، ئۆز

لە پەسەمگە چوغۇ تاراقان، پا رقىيە، ھۆكۈھەت دادەنەرىي كادىر-
لەرسى قاتىقى بىر تەرىپ قىالىش لازىم.

ج ك پ تەشكىلات مېنىسىتەرلىكى (تا مەغا)

ج ك پ كادىرلار مېنىسىتەرلىكى (تا مەغا)

1991-يىمى 11-ئا يېنەڭ 4-كۈنى

بەرەتلىدى: ج ك پ بەنگۈزىتىلەت، گۈزۈيۈن بەنگۈزىتىلەت،
دەنامىكە قاتىقى خەلق قۇزۇلۇقىيى دا ئىمەنلىكى كۈرمىتىقى بەنگۈزىتىلەت،
دەنامىكە قاتىقى سەيدا سەيى كېمىتەش بەنگۈزىتىلەت، ھەرمەملەت
لەن پا رقىيە-گۈزۈيە، خەلق تەشكىلات قاتىرى، كادىرلار (كادىرلار
خەزىمىتى) تارماقلىرى بىغا.

ئار تۇق پەرزەنەت كۆرگەنلىرىدىن
ئېلىمنغان پۇلمازى باشقاورۇش
ۋاقتىلىق بەلكەمەمىسى

دۆلت پەلاذىلىق توغۇت كومىتەتى ، ھالىيە
ھەندىمەتلىك ئار تۇق پەرزەنەت كۆرگەنلىرىدىن
ئېلىمنغان پۇلنى باشقاورۇش توغرىسىدىكى
ۋاقتىلىق بەلكەمەمىسى

1982-يىل 12-ئاينىڭ 13-كۈنى (82) دۆلت پەلاز
لىق توغۇت كومىتەتى 211-نوھۇر لۇق.

جۇڭگۇ كۈرمۇزمىتلىك پارتمىيمىسى دەرىزىي كومىتەتى ،
كۈزۈيۈن (1982) نىڭ 11-نوھۇر لۇق ھۈچۈملىكلىك روھىغا
ئاسەن ، بىر مۇنەتلىغان رايونلار پەلاذىلىق توغۇش بىو-
يىچە ئىش كۆرمىي ، ئادەتىق پەرزەنەت كۆرگەن ئەر - خو-
تۇلاردىن پۇل ئېلىش ئۇسۇلىنى بەلكەمەن ، ئادەتىق بىر-
زەنەت كۆرگەنلىرىدىن ئېلىمنغان پۇللازى باشقاورۇشتى ، بەزى
جايلار زۇرۇر بولغان باشقاورۇش تۈزۈمىرىنى بەتكەستەپ
چىقان ، لېكىن كۆپ ساندىكى رايونلار بۇنىڭىخا ھۇناسىپ
باشقاورۇش ئۇسۇلىمىرىنى تېرىق تۈزۈپ چىقماي ، پۇل ئې-

لەش ۋە ئۇنى ئىشامىتىش جەھە تىلەردد بىر مۇنچىلىخانە -
سالىھىر سا قلايىها قىتا . بەزى جايىلاردا دەھۋال خەمى ئې -
ئەم، ھالىيە ئەختەزىمىنى پەيىجەتىپ، ناتوغرا ئىستەللارنى
تۈزۈقىپ، ئۇ پۇز للارنى ياخشى باشقۇرۇپ ۋە ئىشامىتىپ،
پەلاڭلەق تۈزۈن ئىشامىتىپ ئەمداڭىزىنى سا قلاش، پەلاڭ -
لەق تۈزۈن خەمزەتىشىكى ئۇ ئۆشۈرۈق قانات يېرىمىشىنى ئىلى -
كەرى سۈرۈش ئۆزچۈن قۆزۈ نىدىكى ۋاقىتىلەق بەلكەنەمە فا -
لاھىد، تۈزۈزىدى :

1- پۇل ئېلەش چارسى

ئارىزق پەرزەفت كۆرگە نەرددىن ئەلەندىخان پۇز للارنى
كۈنىشى ئەزىزەرددىن خەلق كۈنىشىسى ياكى رايۇن، يېزايىھ
خەندۇر، شەھەر، بازار ئاھالىئەرددىن بازارلىق خەلق ھۆ -
كۈزەتى ياكى مەھەللە ئىش باشقۇرۇش باشقارىمەرى يە -
خەدۇ؛ ئىدارە، زاۋۇت - كان، مەكتەپ، كارخانا، كەس -
پى ئورۇنلاردىكىنىشۇ ئورۇنلار ئۆزلىرى يەخەدۇ، ئىشچى -
خەمزەتچەلەر قىلىك خەمزەتى يۆتكەلە، يۆتكىماپ بارغان ئو -
رۇن داۋاھامق قۇرددە يەخەدۇلەدۇ.

ئەلەندىخان پۇزلىقى مەقدارى بىماهن پۇل ئا پاشۇرۇش
ھۆھەتىنى پۇل يەخەدۇغاڭچى ئورۇنلار مەركەز ۋە يەرلىك
ھۆكۈمەتىنىڭ مۇنا سەۋە تامىك بەلكەنەمەسىكە ۋە پۇل ئا پ -
شىزىغۇچىلىق پۇز ئىسىمىسى شۇنداقلا ئىستەمسادىي ئەھۋال -

ها ناسەن دېسز قىتىخىدىلا ھەما بىلاش، بىر قىتىخىدىلايى -
كى مۇھامەتكە بولۇپ تا پىشۈرۈش» قاتارلىق ئۆسۈللىرىنى
قوللاتىدا بولىدۇ ھەمدە «ئارقۇق پەرزەنت كۆرگە دىلمەردەن
ئەمەندىغان پۇل ئەمەش تالونى» (قوشۇچە 1-ما تېرىيال)
نى ئۆزى ۋاقتىدا بىرسى لازىم. «پۇل ئەمەش تالونى» ئۆزج
زۇسخا بولۇپ، بۇنى پۇل تا پىشۈرۈچى بىلەن شۇ كىشىنىڭ
ئەدارىسى بىردىن ئالىدۇ، پۇل ئالغۇچى ئورۇن بىر زۇس
خا ساقلايدۇ.

ئارقۇق پەرزەنت كۆرگە دىلمەر پۇل تا پىشۈرۈش ڈۇقتۇ -
دۇشىنى، تا پىشۈرۈۋا لىخاندىن كېيمىن، ڈۇقتۇرۇشىمىڭى تەلەپ
لەرگە ئاسەن، پۇل ئالغۇچى ئورۇنلە ئۆز ۋاقتىدا پۇل
تا پىشۈرۈش كېرەك. ھەر قېتىم پۇل تا پىشۈرۈغا نىدا، پۇل
تا پىشۈرۈۋا لغۇچى ئورۇن زەسمىنى قايلۇن كېسپ بىردى. (قو-
شۇچە 2-ما تېرىيال) تالون تۇن بۇسخا بولۇپ، گۈڭشى
(ھەليلى) پۇل تا پىشۈرۈچى ۋە شۇ كىشىنىڭ ئەدارىسى بىر
زۇسخىدىن ئالىدۇ. پۇل ئالغۇچى ئورۇن بىر زۇسخا ساق
لايدۇ. ئارقۇق پەرزەنت كۆرگە فلەركە بېرىمەندىغان ئۇقتۇ -
دۇش بىلەن تالوننى تاھىيىلىك ياكى ناھىيەگە تەڭ دە -
رېچىلىك ئورۇنلارنىڭ پىلاپلىق تۇغۇن ئىشلىرى تارماقاىىر
رى بىر تۇتاش بېسىھپ، بىر تۇتىلاش نۇمۇر سېماپ تارقى
ئەندۇ، ئۇنى ئەستايىدىل تىزىملاش ۋە ساقلاش كېرەك.

2- با شقۇرۇش تۈزۈمى

ئار تۇق پەرزەلت كۆرگە نىلەردەن ئېلىخان پۇلنى بىر
تۇقاش يىخىشى، بىر تۇقاش چىقىم قىمىش يو لغا قويۇلسا
دۇ. يېز ملاردا ئىشلە پېچىقىرىش ئەترە تىلىرى ۋە ئىشلە پېچىقىرىش
چوكى ئەترە تىلىرى ئار تۇق پەرزەلت كۆرگە نىلەردەن
يېخىۋېلىخان پۇلنى كۆڭىشى (يېزا) ياكى بازارلىق خەلق
ھۆكۈھە تىلىرى بىر تۇقاش باشقۇرمۇ، شەھەر ئاھا تىلىرى
ئىچىمدىكى ئار تۇق پەرزەلت كۆرگە نىلەردەن يېخىۋېلىخان
بۇللارنى مەھەللە ئىش باشقۇرۇش باشقارىملىرى بىر تۇق
تاش باشقۇرمۇ. بۇ بۇللارغا مەخسۇس ھېما بات ئىچىپ
باڭىمغا قويۇش ياكى ئىناۋە تىلىك قەرز كۈپىرا تىپلىغىغا
قويۇش، مەخسۇس كەشى مەستۇل يو لۇشى لازىم. بىلا للەنەق
تۇغۇرتقا ئار تۇق پەرزەلت كۆرگە نىلەردەن ئېلىخان بۇللەنەق
ئۇمۇمىي ھېما بات دەپىشىرى (قۇشۇمچى)، د- ما تېرىپاللىنى
تۇر غۇزۇش، ئار تۇق پەرزەلت كۆرگە نىلەردەن ئېلىخان پۇل
كىرىمى، باشقا كىرىم، قالىدۇق، ۋاقىتلىق قويۇلماان بۇل،
ئار تۇق پەرزەلت كۆرگە نىلەردەن ئېلىخان پۇلنىڭلىق چىقىمى،
ۋاقىتىنچە تۆلەنگەن بۇل، ئەق بۇل، باڭىمدا قوبۇلغاان
بۇل قاتا رىق سەكىنلىز ئۇمىتۇمىي، ھېما بات
روغالىلىرى تۈرىنى تەسىش قىلىش كېرەڭ، «قالىدۇق»
تۈر- يەلماق ئاتىچۇتنەلەك كىرىم- چىقىمى يو لەندۇ، سەكىنلىز

ئۇمۇزمىي ھېسا بات بۇغا لە تۈرىدە ئۇمۇزمىي ھېسا باتىنەكى
ھەر قايسى ھېسا بات تۈرىنىڭىز ئادى بولىدۇ. پۇل تېلىعىت
خانلار ئىچىۋىتلار بويىچە ئا يېرىلغان ھېسا بات دەپتىرى
(قوشۇمچە 4- ما تېرىمىال)، دەق پۇل كاسىر ھېسا بات دەپ
تىرى (قوشۇمچە 5- ما تېرىمىال). چىقىم تەپسىلىي ھېسا بات
دەپتىرى (قوشۇمچە 6- ما تېرىمىال) لارغا ئا يېرىلمىدۇ. قوشۇمچە
7- ما تېرىمىالدىكى چىقىم قازارلىرىدە تەپسىلىي ھېسا بات دەپ
تىرى تۈرگۈزۈلەندۈزۈ، ھېسا بات خاتىرىلىشنى تا لونامىرى. تۈرگۈزۈ
لەنەن ئومۇملاشتۇرۇلغان جەدىۋەللەرى قاتارلىقلارنىڭ
نىزىخەنلىرىنى ھەر قايسى تۈركە. شەھەر، ئا پىتو نوم رايوفلا
تۆزلىرى بەلكەئىمە بولىدۇ. يېخىۋىپلىش بىلەن تا پىشۇرۇش
غى ئادەمگە نەمەلىمە شتۈرۈپ، يېخىۋىپالاشتا تا لون بولۇش،
چىقىم، قىلمىشتا ئاس بولۇشنى بولغا قويۇپ، خەمىما نەتەجە
لىكىنى، پۇلنى باشقا ئىشلارغا ئىشلىتىشنى ۋە بۇزۇپ چە
چەشىنى دەسۈش كېرەك. ئىلاتىمىاپىن ئەساب يالغۇز پەر زەفت
كۆرگە ئىلماك كېنەشىنى ئالغان ئەرخۇتۇللار ئىچىمددە، كېر
چىن ئا دەتىق پەر زەفت كۆرگە دەخىر بولما. ئۇلار ئەسلامدە
بەھەرنىمەن بولغان بارلىق مۇكاپاڭلارنى بىردىك مۇكاكاپان
بەرگەن ئورۇنخا قايتىورۇشى كېرەك. بۇلى يېزىلاردا كۇنىشى،
ئەتىرەتلىرىنىڭىز جا ما ئەت بارلىۋاپلىق فولدىنى ئاشۇرۇشقا
ئەشلىقىيە بولىدۇ. مەئۇرىي ئورۇللار، گارخانا، كەمپەمى

ئۇرۇنلار ئۆز ئۇرۇنلەتكىپاراۋانلىق خىرىجىتەنىڭ داشۋۇش
قا ئىشلەتى، بولىدۇ. دۆلەت ياردىم قىلغان يالغۇز بىر-
زەنلىكىردىك ساقلىقىنى ساقلاش خىراچەنلىرىنى پەلا دىلمق
قۇغۇن تارماقلىرىغا تاپشۇرۇپ، ئۇنى يالغۇز پەر زەنلىكىردىك
ساقلىقىنى ساقلاش خىراچەنىڭ كۆپەيىتىكە ئا جىرىتەنخان
پۈزىل قىلىا بولىدۇ.

3- ئەھىملەتىشى دا ئىمرى

ئارىزق پەر زەنت كۆرگەنلىكىردىن يېڭىۋەنلىخان بىرلەنى
پۈزىلەي پەلا دىلمق قۇغۇن ئىشلىرىغا ئەشىتەتى كەپرەتكى.
ئۇنى ئاساسلىقى: يالخۇر پەر زەنلىكىردىك ساقلىقىنى ساق-
لاش خىراچەن چىقىتىمەخا. پەلا دىلمق قۇغۇن ئۆزپەراتىمىسى
قىلدۇرغالارغا ياردىم قىلىدىنخان بىر قىسىم ئوزۇقلىق
خىراچەتىگە: قۇغۇنقا چەتكى دۇيۇش ئۆپپەراتىمىسى قىلدۇر-
غان ئايىرم كەشىلەردىك يول خىراچەن قىيىتچەلىقىنى ھەل
قىلىەشقا ئەشىلەتى بولىدۇ.

4- تەكشۈرۈپ تەستىملاش هوپۇق دا ئىمرى

كۆشىشى (ناھىيەگە قاراشلىق رايون، يېزا، بازار) لادى-
دا مەخسۇس رەھبەر ياشۇرۇندۇ. پەلا دىلمق قۇغۇن كەسپىي
كادىرلىرى، ما ئامىيە، ئاشلىق بوغالىمىرى، يالىكا ياكى ئەغا-
خۇقلىك قەرز كۈپۈرەپلىرى دىكى ئالاقىتار مەھمۇتلىك يول
دا شىلاردىن تېشكىل قىلىنىخان خىراچەن ياشۇرۇش كۆرۈپ

پەزىز قۇرۇپ چۈقىم، ئارقۇق پەرزەنت كۆرگەنلەردىن ئې
لەنخان پۈزىنەنلىك كىرىم - چۈقىم تەھۋا لەنى ئىكەنلىپ تۇز
دۇش كېرىك. پۈل ئەشلىمىتىمىدۇغاڭ ئورۇنلار ئالدى بەلەر
چۈقىم قىلىش چەلازىنى يو للايدۇ، چۈقىم قىلىنەندەغاڭ
20 يۈزەندىن تۈۋەن بولسا، ئۇنى شۇ تەشقا مەستۇل دەھبە،
تەستىقلايدۇ . 20 يۈزەندىن 100 يۈزەنكىچە بولسا، خىراپ
جەت باشقۇرۇش كۆرۈپ پەزىز كوللەكتىپ مۇزا كىرىم قىلىپقا -
دار چۈقىمىتىدۇ . ئاندىن شۇ تەشقا مەستۇل دەھبەر تەستىق
لايدۇ . 100 يۈزەندىن قەشىپ كەتىه، زاھىيەطەتك پەلا نەملىق تۇز
غۇت ئارماقلىرىنىڭ تەكشۈرۈپ تەستىقلاشىغا يو لەنخاندا.
دېسلا دەھبەر تەكشۈرۈپ تەستىقلاش تۈزۈمىنى يو
خا قويۇش - پەلا نەملىق تۈزۈتىنى... باشقۇرمايدەغا دەھبەر
لىكلىك بۇ دەس خىرا جەت، چۈقىمىتىنى تۈزىخا لىخانىچە تەست
ىقلىپىدا لەيدۇ دېگەنلىكىتۈز، رايى.

5. ھەيدە كەچەمەلتىك قىلىشى - تەكشۈرۈش
گۇئىشى (ئاھىيىكە، قاراشلىق، رايون، بەھەللە، بازار
مەۋەرىي ئەدارە، كارخانى، كەنلىپىي، ئورۇنلار ھەر ئايدى
«ئارقۇق پەرزەنت كۆرگەنلەردىن، قىلىنەنخان پۈل چۈقىم جە-
دۇپلىكى». تۈزۈپ يو للايدۇ، (قوشۇمچە و ما تېرىيال)، ئادى
ھەپىيە، (رايون). ھەر پەستلىرىنى، رايون، (شەھەر). ھەر يېرىپ
يېلىدە تۈزى تۇمۇلاشتۇرۇپ - يۈقىلىزىدە، ئىيوللايدۇ، ھەر قايسى

ئۆلکە، شەھەر، ئاپتونوم دايىنلار ھەر يىلىنىڭ دىئاي ئا-
خىرىسىدىن ئىلگىرى «ئارتا تۈق پەرزەنت كۆرگە نەردەن ئې-
لەنخان پۈزىل كەرمىم. چەقىم ئەھۋا لىنىڭ ئۇمۇمىي جەد تۈپ-
لىنى دۆلەت پىلاپلىق تۈغۈت كۆمەتىنى، ما لىيە مەندى-
نمۇ لەكىگە يو للايدۇ.

ئىشلە پېچىقىرىش ئەتىرەتلىرى ياكى ئىشلە پېچىقىرىش چۈلە
ئەتىرەتلىرى ھەر... پەسلىدە ئارتا تۈق پەرزەنت كۆرگە نەردە-
دەن ئەلمەنخان پۈزىلەنەن كەرمىم. چەقىم ئەھۋا لىنى جەد تۈپ-
لىشىۋەرۈپ كۆئىشى ئەزا لىرىغا ئېلان قىلىدۇ. ئامىختىنىڭ ئا-
زارەتىنى قوبۇل قىلىپ تۈرىدۇ.

ھەر دەر دەرىجىلىك پىلاپلىق تۈغۈت زارماقلىرى بىسلىن
ما لىيە ئارماقلىرى كۈچ ئۆزۈشىۋەرۈپ، قەردەلىك ياكى قە-
ر، لەزىز ھالدا ئۆزلىرىگە قاراشلىق ئورۇنلارنىڭ ئارتا تۈق
پەرزەنت كۆرگە نەردەن ئەلمەنخان پۈزىنى باشقۇرۇش ئە-
ۋالىنى تەكشۈرۈپ، سەسىنە سېزىلىگە نەدە، ئۇنى ئۆز ئاقدىدا
ھەل قىلىپ تۈرىدۇ. ئوبىدان باشقۇرغانلارنى تەقدىرلەپ، ئۆلار-
نىڭ تەجىربىلىرىنى خۇلاسلاب كېڭىھې يېتىش، ناچار باشقۇر-
غا ئىلارنى تەقىدلەپ، ئۆلارنىڭ خەزىمەتىنى ياخشىلاشقا يار-
دىمەشىش؛ خەپھەن قىلخان، باشقا ئىشلارغا ئىشلەتكەن،
بۇزۇپ- چىچىپ ئىرتاب قىلخانلارنىڭ سەئۇلىيەتىنى سۈ-
رۇشتە قىلىپ، ئۆلارنى قاتقىقى بىر تەرەپ قىلىش كېرەك.

هەر دەر بىجىنىڭ ئۇزىلگە، شەھەر، ئاپتەرۇزوم رايىدەنلا
ەز كېور بەلكەلمەنگە ئاسامىن، ئۇز را يولىخىرىنىڭ ئەمەلىي
ئەھۋالىغا بىر لەپەشىۋارۇپ، ئىار تۆق پەرزەنت كۈرگە زىلەردەن
بىخەمۇا لەدىغان ئەتكىردىكى پۇللارىنى يەغىش ۋە ئۇنى ئەشت
لەتىش قەھۋاللىخىنى ئەستا يەددەملەق بىلەن بىر قېلىقىم
ۋە قىكە سەپاپ چەتىش ھەممە ئۇنى باشقۇرۇش قەپسلىرى
پىرىنىپ، پەلەرىنىڭ ئۇزۇپ چەقىپ، ائۇنى دۇان پەلەلەق تۈز
غۇت، كۈرمەتىپ تېغا، مالىيە مەندىستەرلىكىڭە يۈرۈپ بىلەنگە
ئا لەۋەرۇشلىرى كېرىۋەن.

دۆلەت پەلازىلەق تۈغۈت كۈمەتىنىڭلىك
ها مەلدار لەقىن سا قانىش دورا - سايى
ها زىرىمى بېلەن تەھەنلىكش «قۇشى دۇر-
پەتكەنلىق» تۈزۈمىدىكى تەشۋىدەتىنى كەن-
چە يەنەش تۈغۈسىمىدىكى ھۇقتۇرۇشى

ها مەلدار لەقىن سا قانىش دورا - سايىما زىرىمىنى
ئىمەلە پەتكەنلىكش بىا خىشلاب، تە سەنلەش خىزەتىنىڭلىكش
يا خىشى كۈچە يەنەش ئۈچۈن، گۈۋۇزبۇزەنلىك يولىزىرۇقىغا نا-
سادەن، ۱۹۸۸-يىلى ۱۱-ئاينىڭ ۱۵-كۈنى دۆلەت چەمان
لەق تۈغۈت كۈمەتىنى، ھالىيە مەنەستىرلىكى، خەجىيە سا-
ناتىنى مەنەستىرلىكى، سودا مەنەستىرلىكى، دۆلەتلىكىنلىكى
بىي دورىلارنى باشقۇزۇش ئەدارىسى قانادىلەق بەشى مە-
نەستىرلىك ۋە كۈشتەپتە بىرلىكىتە دەلدارلار لەقىن سا ق-
لىنىش دورا - سايىما زىرىنى ئىشلە پەتكەنلىكش ۋە تەھەن-
لىكش خىزەتىنى كۈچە يەنەش تۈغۈسىمىدىكى ئىققۇرۇشىنى
قارقاتىنى. بۇ ئىققۇرۇش دۆلەتلىك مەمالەتىدا باش
ئەدارىنىڭلىك ما قۇللىمىشىدىن ئۆتكۈزۈلدى. ئۇنىتۇرۇشىدا مۇ-
نۇلار تەلەپ قىلىمۇندۇ: چا يىلار ھەقىز قىارقۇشىنى دا-

ۋاملاشتۇرۇش بىلەن بىرگە، تېبىسى دور ملارىس پارچە سەتەش
 ماڭىز بىلەرى. دوختۇرخانىدا يېزا ئاساپىنى، قاتلام قەمنى
 لەش سودا كۆپۈرەتىلەرى. ھامىدارلىقىمن ساقلىنىش
 دورا - سايما نەمرىنى پارچە سەتەش خىزىمىتىنى قانات يابى
 دۈرۈپ ۋە ئۆلىم مۇقىم ئۆزۈندە يەدىغان ئۆزىدە قىلماپ، ئە-
 نا بىدىل ياخشى ئېتلىكىشى لازىم. ھامىدارلىقىمن ساڭ-
 لەنىش دورا - سايما نەمرى بىلەن تەمىنلىشنى دەقۇش ئۆ-
 جرو تىلۇق تۈزۈم، بولۇچىق يۈرۈلە قويۇش - ذوقلىق خىزىلىك
 ھامىدارلىقىمن ساقلىنىش دورا - سايما نەمرىنى باشقۇرۇش
 خىزىمىتىدىكىن. بىر تۈرلىك تېسلاھات بولۇپ، ئاساسىنى
 سەتى ئېلەق يۈرۈمىرى، جىلەق بىلەن يۈرۈكتىدىكى ئامېخا ۋە
 لاپىلىق يارىتىپ بىر داشتىن، ئىسا وەت. جايىلار بۇ، تېسلاھات
 ئىلەق بۇ، بۇ تەدىپىرىلىك ئۇ ئۇشلۇق ئېلىپ بىر مەنىش ئۇ-
 جۇن بۇ بىللەق بىللەق تۈغۇن تەشۇيقات پاڭا لەيمەتى
 داۋامىدا. تۈرلىك، تەشۇيقات ۋاسىتىلىرىدىن تولۇق يابىد-
 لەنىپ، بۇ تەدىپىرىلىك مۇھىم تەھىيمىتى ۋە يۈرۈلە قويۇز-
 لۇش چارىسى. ھامىدارلىقىمن ساقلىنىش دورا - سايما
 ئىلەمىي بىللەلىرى بىلەن تەمىنلىش يۈرۈلىرى ۋە پارچە قى-
 لەش يۈرۈلىرىنى زۇر كۈچ بىلەن تەشۇق قىلماپ، پەۋەقۇن
 دۇرفۇت يېشىدىكى تەرىپ ئارىالا لارغا شۇلداقلا ھەمە كەشمەك
 بىللەرلۈشىنى، تىرىپ شىپى ئېشىقا ئاشۇرۇشنى ئۇمىد قىلىمىز.

هازىز دەھامىدارلارلىقىن سا قىلىنىش دورا - سايما ئالىرى
بىللەن تەھىنلىكىسى قوش ئورپىتىلىق بىولغا قويۇش توغى
رسىخىدىكى تەشۈرۈقات تىزىسىنى سىلىخەرنىڭ ياخىدلىرىنىشىلار
ئۈچۈن بېسپ تارقا تىزۈق. بۇ ئۆزقەزىرۇش دۆلەت پىلاپلىق
تۈغۈت كۆمۈكتەن 1939-يىلى 1-ئاينىڭ 6-كۈنى تارقا
قان [1989 د-ر دەزىرلىق ھۆججەتىمىدەن تۈلىنىدى.

هاھىلدارلارلىقىن سا قىلىنىش دورا - سايما ئالىرى بى
لەن تەھىنلىكىسى قوش دۇرپىتەلەق تۈزۈم بىو-
يىچە بىولغا قويۇش توغىرسىخىدىكى
تەشۈرۈقات تىزىسى

هاھىلدارلارلىقىن سا قىلىنىش دورا ئەن سايما ئالىرىنى تىشكىنى
لەپىچەقىزىشلىنى ياخىدلىپ، تەھىنلىكىنى ئەن سايما ئالىرىنى
كۈچە بىتش ئۈچۈن، 1988-يىلى 10-ئايدا گۈۋەزىلەندىكى
دەھىرىنى بولداشلار مۇھىم سەرەتلىك تارقا قىلار بىللەن مۇزا-
كىر، قىلىشنى تارقا قىلماق، هاھىلدارلارلىقىن سا قىلىنىش دورا -
سايما ئالىرى بىللەن تەھىنلىكىسى «قوشى، دۇرپىتەلەق، تۈزۈم»
بۈچۈجە قېلىپ بېزىش مەسىلىمىنى ئوقۇنلۇرالىغا قويىدى. بۇ
مەختەملەك رەھىخا تاسىن، 1988-يىلى 11-ئاينىڭ 15
كۈنى دۆلەتلىكى پىلاپلىق تۈغۈت كۆمۈكتەن، ئەلمىيە مەنچى
خەزىلدىكى. خەزىلە سا قاتىنى مەئىستىرلەيگى، سەنۋا مەنچىرى -

لەكى، دۆلەتلەك تۈزۈمى دورملارى باشقاۋۇش ئىمدارسى.
قاقارلىق بېش مەنھەتىرلىك ژە كومىتەت بىرلىكتە دەھا
مەلدارلىقتەن ساقلىخانىش دورا - سايما ئامۇنى ئىشلە پەچەقى
رۇش ۋە تەھىنلەش خەزىقىتەنى كۈچە يېش توغرىسىدا ئۆقى
خۇزۇش» تارقاتى ۋە ئۇنى دۆلەتلەك دال بىھا باش
ئىمدارسىنىڭ ماقۇلا ئوقىدىن ئۆتكۈزدى. ئۆقىتۇرۇش شۇنى
تەلەپ قىلدۇكى. ھەر قايسى جايلار ھەقىز تارقىتەنى
د اواملاشتۇرۇش بىلەن بىرگە، بارلىق تىببىسى دورملارىنى
پارچە سېتىش ماگىز ئامۇرى. دوخۇرخالا، يېزى ئاساسى
قا تلامىردىكى تەسنىڭەش سودا كۈپۈر ئامۇرى ھامىلدار
لىقتەن ساقلىخانىش دورا - سايما ئامۇنى يارچە سېتىش خەزى
مىتەنى قانات يادۇرۇپ ھەمدە چوقۇم تۈرۈنلەيدىغان ۋە
زىمەت قاتارىغا كىرگۈزۈپ، ئىستا بىندىلى يېلخاش قۇرۇ
تۇش لازىم.

1. «قوش ئور بىتىلمىق: تۈزۈم» دېگەن نېمە؟
هاما مەلدارلىقتەن ساقلىخانىش دورا - سايما ئامۇرى بىلەن
تەھىنلەشتە دەقۇش ئور بىتىلمىق: تۈزۈم، ئى يولىغا ھوپۇش دە -
كەنەمەخىز: ھامىلدارلىقتەن ساقلىخانىش دورا - سايما ئامۇنى
پىلان بويىچە ھەقىز تەھىنلەشى - سەيىھە سەتەنى ئۆزگەردى
جەسلەگىتىپ چىلەق قۇرۇش ئالدىنچى شەرت ئەستىدا، پەزىزون.
بەملەنگە تىتىكى شەھەر - يېزى ملاردان ھەقىز ئەر قىتەخشى يۈلەتى

قۇيۇشنىڭ ۋۆھۈملاشتۇرۇش بىملەن بازارلاردا سېتىھىشقا بىزىر -
لەشتۇرۇپ تەمىزلىك چارىسى ھەقىقىز تارقىتمىدەن بىزىر
ڈور بىتىمىسىدۇر. بازارلاردا سېتىش بولسا، يەندە بىزىر ڈۈر-
بىتىسى ڈۈر. ۋۆھۈن ھەقىقىز تارقىتمىدەن جايلاز بولۇز -
شى كېرىك، شۇنىڭ بىملەن بىرگە، ماڭىزىن، دوختۇرخانىلار-
دىزەن ھاھىلدارلىقتنىن ساقلىغىنىش دورا - سايىما قىلىرىنىڭ سە-
تىش كېرىك، قىستىمى، ئائىها ۋۆز تادزۇسى بويىچە ھەقىقىز
تارقىتمىدەن جايلارغى بېرىپ، دورا - سايىما نلاونى ئال-
سەنۋەز بولىدۇ. ماڭىزىنلاردىن ئالىمۇز بولىدۇ، ماذا بۇز
ھاھىلدارلىقتنىن ساقلىغىنىش دورا - سايىما قىلىرى بىملەن تە-
خىزىلەشىنىڭ دۆش ئورىمىتىلمىق تۈزۈمى ڈۈر.

قزوینی

ھامەلدارلىقىمن ساقلانىش دورا سايىما ئامىرى بىملەن،
تەمىزلىكى شىئە دقوش ئورپەتەلەق تۈزۈم»نى يو لە قۇيۇشىنىڭ
دە قىستى: ئەڭ يۈقىرى چەكتە جا يىلاردىكى خەلق ئامېمىخا
قولا يىلمق يارىتىش، بۇ زىمالق تۈزۈمىنى تو لۇق جارى قىلدۇ -
دۇش. شۇ ئاساستا نۇ پۈسلىقى تەمىزكەننەش دە قىستىگە بېتىش.
پىلا يىلمق تۈزۈن خەزىمىتىدە تەشۇق - تەرىپەيمىنى ئا -
ساس قىلىميش، دائىشىلەق خەزىھەقا درى ئائىرس قىلىش، ها -
ھەلدارلىقىمن ساقلانىشنى ئاساس قىلىش فائىجىنەنى ئەز -

چەملاشتۇرۇش، ھامىلدارلىقىمن ساقلەندىش دورا - سايىما -
لەرى ئۆزىلەك مۇھىم بولغان ماددىي گاپالىتىدۇر، ھامىلدار -
لىقىمن ساقلەندىش دورا - سايىما ئامىرىنى ئىشلە پېچەمىش
ۋە تەمىزلىش خەزىھىتەن ياخشى ئىشلەش - پېلاڭلۇق ئۆز -
غۇتنى بولغا قوياپ، پېلاڭدىن سىرت ھامىلدار بولۇش
ۋە پەرزەلىت كۆرۈشنى ئازايتىش، سۈرئەمى ئۆسۈلدا - ئالدۇ -
رۇپىتىش، زەيدەتىنى تۆۋەلىتىش، ئا ياللارنىڭ تەن سا -
لامىقىنى ئاسرا شقا زېجەتىن مۇھىم ئول ئۈينى يەدۇ.

تۆۋەتكى دۆلىتىمەزلىك ھامىلدارلىقىمن ساقدەنلىرى
دورا - سايىما زەرى بىلەن تەمىزلىش ۋە تارقۇمىش ئاشا -
سەن پېلاڭلۇق تۈغۈت سىستېمەمى، تەردپىدىن پەلان بويىجىب
ھەقىز تارقىتلىپ، دورىلارنىڭ ئۆمۈمى تارقۇمىشى دەق
دارى 90 پىرسەلىقىن كۆپرە كەننى تەشكىل قىلىدۇ. ئۆلىتىدەر
ياشقا بىر قىسىم شەھەرلەرنىڭ تىببىي دورا، ماگىزىنلىرى
ۋە تىببىي داۋالاش ئورۇنىلىرىنىڭ تارقۇمىش ياكى ھار -
چە سېنىش مىقدارى دورىلارنىڭ ئۆمۈمى تارقۇمىشى
مەقدار بىنلىك 5 - 10، پىرسەلىخى تەشكىل قىلىدۇ.

دۆلىتىمەزدە، ھامىلدارلىقىمن ساقلەندىش، دۆزرا - ساپ -
جا ئامىرىنى، ھەقىز تارقۇمىش، 1994-يىلى باشلاڭغان بىر -
لۇپ، ئەپىنى ئاقدىتا بولداق قىلىش دۆلىتىمەزلىك ئەھ
ۋالىغا، ئۇيىخۇن كېلەتىنى شۇنداقلا، كۆپ يىللاردىن بىھرى

پەلا لەق تۈغۈت خىزىمىتىدە ئىجىا بىي رول ئۈيىندى.
ها مىلدارلىقىمن ساقلىقىش دورا - سايما نەمرى بىملەن
خەقىز تەمىنلىش بۆلەكلىر بويىچە باشقۇرۇشنى ئاسىس
فەلەپ كەلدى. جايilar ئاسىسى قاتلام پىلا لامق تۈغۈت
خىزمەت دورلىرىنى بەرپا قىلىش ۋە مۇكەمەللە شەققۇرۇشى
لازم.

بېزى - كەذىت، كەست ئاھالە كۈرۈپ-چىلمىرى.

خەھەر، بازار، كۈچا ئىش بې-چىرىش باش
قاويملىرى؛ ئاھالە كومىتەت، ئاھالە كومىتەت مەھەللە
ئۈرۈپ-چىلمىرىنىڭ ھەممىسىدە خىزىس (قوشۇمچە) پەلا نەمنى
تۈغۈت خادىملىرى بار بولۇشى لازم شۇنداقلا هامىلدار
لىقىمن ساقلىقىش دورا - سايما نىلارنى تارقىتىقا مۇنى
حۇۋەتكەن ھۇلازىمەت خىزىمەتكەن كەستۈل بولۇشى لازم.
ئۇدكاللار، زاۋۇت، كان - كارخانى، كەپسى ئورۇللاو
خەربىي قىسىم، قورالامق ساقچى قىسىم سەستىمەلىرىدىكى
ئاسىسى قاتلام ئورۇنلىرىنى خىزىس (قوشۇمچە).
پەلا لامق تۈغۈت خادىملىرىنى تۈرگۈزۈپ چىقىشى شۇنداق
لا بۇ بىر خىزىمەتكە كەستۈل بولۇشى لازم. بۇ ئورۇللا
تۈزىكە كېزەكلىك بولغان هامىلدارلىقىمن ساقلىقىش دو-
را - سايما نىلارنى شۇ جايدىكى پەلا لامق تۈفۈن تارماق
لەزىخا سەلۇم قىلىپ ئايدىن ئا جىرىتىدۇ: دۆلەت ئانى-

سەي قاتلاملار دورىجىه بويىچىه يۇقىرىغا يو للخان دورا -
سايدىان ئىشلەتىكۈچ ئەمداش سادىن ۋە ئېھىتىمىيا چاھىق مىقدا -
رى، تاۋارنىڭ تۇرلىسى بويىچىه ئەللىرى يەلى ئىشلە پەممەرىد -
دىغان ۋە تەممۇمىيەدىغان پىلالىنى تۈزۈپ چەتكىپ، ئۇنى
بۇبىزۇق خاراكتېرىلىك پىلان قىلىپ، ھەر يەقىسى ئىشلەپ -
چىقىرىش زاۋۇتلىرىغا چۈشۈرۈپ، ئورۇنىداشقا كاپالەتلىك
قىلدۇ. كېپىمن يەلە پىلان بويىچىه پىلانلىق توخۇن تار -
ما قالىرى تەرىپىدىن قاتلامىن قاتلام ئىشلەتىكۈچ ئەمداش
قولىغا يەتكۈزۈلمىدۇ.

ئۆزۈتتە ھەمالىكىتەمىز نۇپۇسىنىڭ كۆپمىيدىشى - تۇغۇتنىڭ مىلەت
بۇقىرى پەللەنگە دۈچ كەلەكتە. دورا ئىشلەتىكۈچلىكەر -
لىك سارىمۇ ئۇزلىكىز نۇرالىسى كەتە. شۇنىڭ بىلەن بىر -
گە، سوتىمىيالىنىڭ تاۋار ئىگەلىكىمىنىڭ تەرىققىمىيا ئەغا ئە -
گىشىپ شەھەر، بىز دىلاردىكى يىاقىۇن، نۇپۇسلارىلىك ساند
خۇ كۆپەيمەكتە. ئۇنىڭ ئۆستىگە مۇتەققى بىر قىسىم ئادا -
جا تۇرلىك سەۋەبىئەر تۇپەيلەدىن، ھەقىمىز لارقىتەمىدىغان
جا يىلاردىن ھا سىلدەرلىققىن ساقلىنىش دورىلىرىنىڭ ئېلىعىشنى
خالىخا يەزىز يەكى قولايىمىز دەپ، قارايدۇ. بۇ ئەم ئەھ -
ۋالخار ما سەلتەمنىڭ نۇچۇن، ھامىدىارلىققىن ساقلىنىش
دورا - سايدىانلىرى پىلەن تەھىتلەش ۋە تارقىتىش خەز -
مەتەنى ئەلاھ قىطىشقا توپرا كېلىدۇ. ما را بىزنىڭ دەقۇش

ئۇرۇمچىلىق تۈزۈم» دېگەنەبىز ئەشۇلداق بىر زۆر فەرمىدۇ
ئا سىتمىدا ئۇتتۇر بىخا قويۇلغان بولۇپ، ئۇزىمىڭ ئاسىسى
دەقىسى ئەڭ يۈزىمىرى چەكتە ئامىمىغا قو لاپلىق يارىتىپ
بېرىشىنى ئېبارەت. بۇ پېلاپلىق تۈغۈت خىزمەتىنى چوڭ
قۇر قاتا ئا يادۇرۇشىنىڭ ئەتھىماجى بولۇپ، كەڭ ئامىمى
خىلە ئارزۇسىنى ئۇزىغۇن كېلىدى.

3. «قوش ئورۇمچىلىق تۈزۈم» دېگە ئەتكەت - ھا مەل
دارلىقىن سا قىلىنىش دورا - سايىمان بىلەن تەھىي
لەشىد «تاۋارلاشتۇرۇش» دېگە ئەتكەت دېرىك بېرىھە
دۇ - يوق؟

دۇ لەقىمىز ئەمە لە ئەھۋالىغا ئاسلا ئاخىدا. ھا
مەلدارلىقىن سا قىلىنىش دورا - سايىمان بىلەن تەھىيلىشى
تە «تاۋارلاشتۇرۇش»نى بولغا قويۇش ھازىرچە ئۇشاي
ئەمەس. ھەمەمىنى بازارلارغا ئەكىرىپ سېتەشقىمىز بولمايدۇ.
يەزىللا پېلان بۈيۈچۈدە قىسىز تارقىمىش سەپىا سەتىنى
ئۆزگەر قىمە سالىكتە چەتكە دۈرۈپ، ئىككى ئورۇمچىلىق بولنى
سا قىلاپ ئۆزۈش كېرىك. «قوش ئورۇمچىلىق تۈزۈم»نى
بولغا قويۇش، ھەقىمىز تارقىمىش يۈللەرىدىكى خىزمەتلىرى -
ئىن ئا جىزلاشتۇرۇشىنى دېرىك بېرىھەيدۇ. ئەكىپچە ئۇنى تېب
خەممىز كۈچە يېتىش لازىم. چۈنكى 80 - 90 پىرسەنت خىزمەتلىرىنىڭ
ئەتچەنلىرىنىڭ ئەلمىتىنى يەزىللا ھەقىمىز تارقىمىش سەستىۋە

لەرىغا ياتىدۇ. ھەر دەرىجىلىك پىلاڭلىق تۈغۈت كۆمۈتەت
لەرىنىڭىز ھامىلدارلىقىن ساقلەندىش دورا - سايىها لەرىنى
باشقۇرۇش تارماقلەرى ۋە تەشۇرقان تارماق لەرى پەمنى
تېخىنەكىنى ئۇرمۇلاشتۇرۇش تارماقلەرى زىج ھاسىلەتىپ،
تەشۇرقى - تەرىپىيە، قېخىنىكى يېتە كچىلىكىنى يەنەن كۇ-
چىدەتىپ، بولۇپمۇ ئامىمىتلىك قەلىمىدىكى ھامىلدارلىقىن
ساقلەندىش دورىلەرنى تېلەشتى تارقىنەدىغان تەرىپىيەگە
قايدتا تەشۇرقان ۋە دورىلارنى ئۆزىمكە ئاپىرىپ بېرىش
مۇلازىمەتىنى كۈچەيتىپ، ئاما ۋاقىتما تۆزىمكە كېرە كىلىك
بولغان ھامىلدارلىقىن ساقلەندىش دورا - سايىها لەرىنى
ئالايدىغان بولۇشى ھەم توغرا ئىشلەتىلدىغان بولۇش،
ەقىز تارقىتىقىن ئىبارەت بۇ بىر ئوربەتىا بولەنى
داۋاملاشتۇرۇپ، ئىزچىملەلاشتۇرۇشنى ئىشى ئاشۇرۇش لازىم.

4. «قوش ئور بىتىلمىق تۈزۈم»نى يو لغا قويۇش
ئامىدىا مال باھا سەمنىك ئۆسۈشى دەيدىغان خاتا
چۈشە ئېچىنى پەيدا قىلاهدۇ؟

ھامىلدارلىقىن ساقلەندىش دورا - سايىها لەرى بىلەن
تەمىزلىكى شە «قوش ئور بىتىلمىق - تۈزۈم»نى يو لغا قويىخا-
دىن كېيىمن، بىر قىسىم ئامىا «بۇمۇ بىر خىل مال باھا-
سىنىك ئۆسۈشى» دەپ قازاپ، مۇلازىبىلىق كۆڭلىمەتلىقى-
دىن، بېتىمىنىكى كۈچىيەمىتىدەك بىر خىل ئېھەتىما لەسىتىز-

مەۋجۇت بولىدۇ . شۇ خىلاڭقىمۇز تەشۇرىتاتنى چىڭىزىر، ئۆزۈم-
پۇزلىك تېلەپ بېرىشقا ۋوغرا كېلىدى.

دۇوش ئورىختىلىق ئۆزۈمنى بولغا قويۇشىماش ئاچ-
قۇچى - «دۇوش» دېگەن سۆزدە بولۇپ، ھەقىز تارقىتىش
يوللىرىنىڭ قالدىرۇۋۇھىمەسلىك دېگەنلىك . پۇل تۈلەپ سې-
تەۋپىلەشنى خالىغا يىدىغان كىشىلەر ھەقىز تارقىتىش يول
لىرى بىلەن دورىلارنى تېلىشقا تامان بولىدۇ . سېتەمىت-
ۋاتقان بىز قىسىم بولسا، ئاھىمەغا قىخىمۇ ياخشى قو-

لايىلەق يارىتىپ بېرىشنى مەقسىت قىلىدۇ . بۇ، مال با-
ها سەنخىائى ئۆسۈشى بىلەن ئىككىسى ئايرىم - ئايرىم شى .
دۆلەتھەزىزلىك ھامىلدارلىقىن ساقلىخىش دورا-سايى-

جا نىلىرىنىڭلىك پارچە سېتەلىخىش باهاسى زاۋۇتتىن . چەقىش
باها سەنخىا 15% ۋوشۇلمۇ . تۈرلۈك ھاتىرىمىيال ۋە خام
ما تېرىيىا لىنىملىك باها سەنخى ئۆسۈشى بىلەن ھامىلدارلىقىن
ساقلىخىش دورا - سايىها نىلىرىنىڭلىك زاۋۇتتىن چەقىش باها-
سەنخۇ ۋە پارچە سېتەلىخىش باها سەنخى مەلۇم مىقداردا ئۆسۈدۇ .
ئەمها دۆلەت سەرتەدىكى ئوخشاش خەلدىكى ئىشلە پىچىقى-
رىش تاۋاارلىرى بىلەن سېتەلىخىشقا ئۆنۈك باهاسى يەنە
خېباخلا تۆۋەن . قايسىسىخا ئېھىتىميا جىلىق ياكى جىددىي ئېھىتىه-
جا جامق بولسا، ئامها ئۇنى يۈلخە جىلەپ سېتەمۇلەدۇ - دە، ئادەتتە
ئىقتىسادىي يۈلەپ يىدا قىلىما يەدۇ . بازارلارغا بولغان تەسلى ئىن-

تاين كىچىك بولىدۇ. بېش تارماق بىرلىكتە تارقاتقاڭ
ھۈچچەتنى گۈۋۈيۈھەنەك رەھىپەرلىرى تەستىقلەخان . مال
باها مەسىلىمىكى دا رىتا ئۇ دۆلەتلىك مال باها باش
ئەدارىسىنىكە ما قۇللازىدىن ئۆتكۈزۈلگەن .

5. ما كەزدەلاردا قايمى خەلدىكى ها مەلدارلىق
ئەمن سا قىلمىش دورا - سا يىما نەمرىنى سېتەشقا بولىدۇ؟
مۇنداقچە قىلىپ ئېيتقا ندا، دۆلەتىمىز نۆۋەتتە ئەمشىز
لە پېچەقىزىشقا رۇخسەت قىلغان ۋە ئەمشىزلىقىش نۇمۇملاشقان
ها مەلدارلىقئەن سا قىلمىش دورا - سا يىما نەمرى سېتەشقا
بولىدۇ. نۆۋەتتە دۆلەتىمىز ئىشلە پېچەقىزىپ ئەمەنلەر ئەتقان
ها مەلدارلىقئەن سا قىلمىش دورا - سا يىما نەمرى ئاساسەن
تۆۋەندىكىلىرىنى ئۆز ئىچىمكە ئا لىدۇ :

1) بالا ياتقۇ ئىچىمدىكى تۈغۈت چەكلەش سايمىنى ،
يەنى بالىغا تقۇ ئىچىمدىكى تۈغۈت اچەكلەش سايمىنى — تۈغۈت
چەكلەش ها لقىسى دەپسۇ ئا قىلىمدا . بەزىلىرى بېتالى
دا ياسالىغان ها لقا، يەككە چەكپىرىشكەن ها لقا بولىدۇ. مە
غىال سۈلىماۋ ها لقىسى . بالا ياتقۇ شەكلەددىكى ها لقا
ۋە V_{C_0} دەن ئەبارەت بالا ياتقۇ ئىچىمدىكى تۈغۈت چەك
لەش سا يىما نەمرى قاتارلىق بىر لەچچە خەلنى ئۆز ئىچىمكە
ئەش ئا لىدۇ .

2) ئىچىمدىخان دورا ۋە ئۇكۈل قىلمىمىدىخان دورىلار -

دەن ئىچىارەت. بۇنىڭمەن ئىچىجىدە قىسىقا ئۇنىۋەلىۋەك، تېز ئۆتۈملۈك (ئا ئىلە يوقلاش دو روپى) ئۆزۈن ئۇنىۋەلەتكەن دۇر ئۇنىۋەلەتكەن دورا قاتارلىق ئۇن ئەچچە خەل ياسا لەملارىنى كۆرسىتىمىدۇ.

(3) جىنىسى يولغا ئىشلەتىمىدىغان دورا - سايىجان.
دېمەك بۇ دائىم ئىشلەتىمىۋاتقان سىرتقىن ئىشلەتىمىدىغان دورا ئە با لا ياتقۇ قاپچۇقى قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىجىكە ئا لمۇغۇ. سىرتقىن ئىشلەتىمىدىغان دورىلار، يەنى دورىلىق پەردە، گاندۇن، سىرتقىن ئىشلەتىمىدىغان ھامىلدارلىققىن ساقلىمىش مەلەمەتلىرى قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىجىكە ئا لمۇغۇ.
(4) ھامىلدارلىققىن ساقلىمىش قاپچۇقى. با لا ياتقۇ دەكىي تۈغۈن چەكلەش سايىچىنى ئىشلەتىپ كېچى يولغا نىدا، دوختۇرخا زىمارغا بىردىپ، ئا يىاللار بۇ لۇمۇنىڭ تەكشۈرۈشىنى ئا لغا نىدىن كېيمىن ئا نىدىن ئىشلەتىش. ئادەتىپ تەكشۈرۈشى دو را ماڭىز زىماردا سېقىمىشقا بولمايدۇ. باشقا ھامىلدارلىققىن ساقلىمىش دورا - سايىجا ئىلەرنى ئەجىپلىرى دورا ماڭىز زىماردا سېقىمۇ بىلەشقا بولمۇ. دورا - ئۆكۈللارنى ئىشلەتىپ كەنەن، بەزى مەنەن ئەنلىرى قىلىنىغان كېسە لەمكىلەر دوختۇرۇنى ئەنلىك يېتىپ كەنەن ئىشلەتىمىشى، بۇنداق دورىلارنى سېقىمۇ ئۆلۈچۈلار ئاۋۇال دوختۇرغا تەكشۈرۈتۈپ، ئۆز زىمال ئىشلەتىمىشىكە مۇۋاپۇق كېلەمۇ - يوق؟ - ئا نىدىن سېقىمۇ بىلەش، خا-

لەنەلەجىد قا لا زەقان سېتەرىپەلەپ ئىشلە تىپە دەلىئەن، بىزنداق
قەلەپىغا لىدا، سالامە تلمىكىھ تەسۈر يېتەيدۇ. ھا مەلەدار لەققەمن
ساقلەمەش دورا... سايىما نىلەرنى ساتىۋچى تېببىسى دورا دوختۇر-
خانىلىرى دورىنىڭ چۈشەندۈرۈلۈشى بىرىچە ئا دىمىھا كۆپ-
لەپ يېتە كەمەلەك قەلەمەش لازىم. گانىدون ئۇ باشقا سەرتى-
قەن ئىشلەتتەلەنەن پەردە ئۇ دورىلار بەدىلەكىھ ئەكىس
تەسۈر بەرىدەيدۇ. شۇڭى ئۇنى دۇرۇمۇز لۇك سېتەمىشقا دەلە-
دۇ. ئەمما دورىلارنى سېتەۋا لەئىدا. چۈشەندۈرۈشنى ئەنچە-
كە كۆرۈپ ئىشلە تىكەندە، ئاىدىن تەن - سالامە تلمىكىھ تە-
سۈر يە تىڭۈزۈپ يەدۇ ھەمدە ھا مەلەدار لەققەمن ساقلەمەشتا مەخ-
لۇقىمىيەتكە ئۇچىرمەيدۇ.

جۇڭخۇا خەلق جۇھىيەر دىيەتى سەھىپە
 ھەندىتىر لەكەنەڭ ئەملىدارلىقىن ساق
 لەنىش بىلەمىلىرى دىنى تەشۈرقى قىلىدىش
 ۋە تېتەننىڭ يېتە كچىلىك ئىزەتتىنى
 تېتەنەز ياخشى قات يايىزۇرۇش
 توغرىسىلىكى ئۇقتۇرۇشى

ئامۇدىن كەلكەن خەت-چەك ۋە مەمالىكە تىامان ئا ياللا
 بىر لەشەسەنەك تەكشۈرگەن تېپىك ما تېرىيالا اىرىفتىك ئىنگا
 لەرىغا ئاسالا ئاخادىدا. يېقىنلىقى بىر-ئەتكىي يەمدىن بۇيان
 مەلۇم ۋە ملايدىلەردىكى تەبوبى خادىپلار ۋە بىر قىسىم مەھىز-
 دىي دەھپىرى يولداشلار «پىلا زامق تۈغۈت دېگەن ئامىنەمك
 تۈز ئىشى، سۈرۈشتۈرۈشنىڭ ھاجىتى، يوق» دەپ قارىغان
 ھەقىتا بەز ناھىر ھامىدارلىقىن ساقلىمنىنى تەشۈرقىلىمش
 سەياسىي خاراكتېرىدەكى چىنا يەت ۋە خاتا لىق دەپ قارىھا ق
 تا. شۇنىڭ بىلەن بىرگە، پىلانلىق تۈغۈت خەزىتەنلىقچوڭ
 قۇر قات يېمىشىغا تەسىر يەتكۈزۈپ، ئامىا ئا، سەدا
 ھامىدارلىقىن ساقلىمنىش بىلەملىرى، تەشۈرقىلىنىجا يۋاتى
 دۇز. ھامىدارلىقىن ساقلىمنىش تېخىنىڭ يېتە كچىلىك

ئا بىزلا تور بىزلىرىنىڭ كۆپ قىسىي ياكى ھەممىسى نەمە لەن
 قا لەذۇرۇلدى. باز اولاددا ھا مىلدار لەقىمن ساقلىنىش دورا-
 سا يىما نىلەرنىڭ تەمىزلىكىنى كەمچىل، سۈپەتھەنۇ راچا.
 سۈنلەسى ئۈسۈلدۈلەنەن لەزۇرۇۋەتەش. تۈغۈت چەكارەش ئۆپبۈرا-
 سىيىھى قىلدۇرۇشنى تەلەپ قىلىدىغا نلار كۈنىسا يىن كۆپم
 يىھىپ، داۋالاش تارماقلارنىڭ يۈركەنى تېخىرلاشتۇرماقتا،
 بەزى ئۆپبۈرا قىسىيەلەر دە تېھەتتىيا تىچان بولىغانى نىلەقىتىن، ئا-
 ياللارنىڭ ھا ياتى ۋە سالامەتلەككە تەسەر يېتىۋا تەدۇ.
 ئا ياللارنىڭ ۋە ئۆسمۈر لەرنىڭ سالامەتلەككەنى ئاسراش ۋە
 كېيىنلىكى ئۇلادلارنى تېخىمۇ ياخشى بېقىپ تەرىپىيەملەش ئۇچۇن
 سەھىيە تارماقا سەھىيە ئەگىلەتكىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ئاس
 لەرنىڭ 29- ما ددىسىدىكى تۈغۈتقا چەكارىمە قويۇپ، پە-
 لانىڭ پەرزەلت كۆرۈش روھىنى داۋا مەلەق تېزچەملەشتۈرۈش
 لازىم. شەھەرلەر ۋە زوپۇسى بىرىقەدەر زىجى بولغان يېز نلار
 تۈغۈت چەكارەشنى تەشۋىرق قىلىنىش ۋە كېڭىيەتىش لازىم.
 پەلەنامىق پەرزەلت كۆرۈپ ھا مىلدار لەقىمن ساقلىنىش بېملەپ
 لەرنى تەشۋىق قىلىنىش تېخىنەت يېتە كچىلەتك خەنەمەتىنى
 ياخشى ئەشىلەش ھەم دۇناسەۋەتلىك تارماقلارنىڭ ھا مىل-
 دار لەقىمن ساقلىنىش دورا-بۇيۇھا سەرەتلىك ئۆپبۈرا-
 ئەشلىپەپىقىرىش، تەمىزلىك خەنەمەتلىك ياخشى ئەشلىپ
 ئا مەمنىمەتكە تەلەپ، تېھەتتىيا جىنى قاندۇرۇش لازىم.

(سەھىيە دەنەھىتەمەرلىكى 1962-يىلى 4-ئا يىنة مىڭ 5-كۈنى
[62] 2-دۇھۇر لۇق «پىلازىق تۇغۇز تەممۇداو! مەتىن ساقدە^{لەندىش} دەلمەمەرىنى تەشۇق قىلىش ۋە تېھذىھىك يېتىھ كېچىماشىن خەزى دەھىتەنى تېھذىھۇ ياخشى قانات يا يىدۇرۇش» دوغرۇسىدىكى^{كى} دۇقتۇرۇشىن ئەلمەندى)

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرۇنى سەھىيە
ھەنەتتەر لەكەنەلە سۇنىيە ئۇسىمدا ئاڭل
لۇرۇو بېشىش وە قۇغۇت چەكلەش دۇر
پەر اتسىيە تۈخۈردىلىكى ئۆقەزۈشى

ئا ياللار وە تۈسۈرلەرنى ۋوغداش، كېيىنەكى ئەزلا دلارنى
يا خىشى تەرىپىيەلەش، مەلەتە قىلىك ساغلام كۈللەنىشى ئۈچۈن
قۇغۇت چەكلەش خىزمەتىنى قانات يَا يەزۈرۈش زۇرۇر،
ھەرقا يىسى جا يلاردىكى سەھىيە تارماقلىرى جا يلاردىكى پارقى
كۈونەتكۈرە ھېبەر لەكىدە، شۇ جا يلاردىكى ئا مەمۇرى تەشكىلاتلار بىلەن
ھەمكارلىشىپ، قۇغۇت چەكلەش خىزمەتىنى زور كۈزج بىلەن
تەشۇق قىماشى ۋە قانات يَا يەزۈرۈش لازىم، قۇغۇت چەكلەش خىزمەتىنى قانات يَا يەزۈرۈش داۋامىدا ھا-
مەلدارلىقىمن ساقلىنىشنى ئا كەپلىق بىلەن تەشىپ بىزىس قىلىشىپ،
ها مەلدارلىقىمن ساقلىنىش بىلەن تەشۇق دەلىشىپ،
ها مەلدارلىقىمن ساقلىنىش تېخىنەكىسىغا يېتە كېچىلىك قىلىشىپ
نى كۈچەيتىشى، هامادارلىقىمن ساقلىنىشقا ئاشامىتىلىدە بىلەن
سايغان ۋە دورا بۇيۇمىلىرى بىلەن تەمىنلىكىنى ئۇرمۇلاشتۇر-
دۇپ، هامىلدارلىقىمن ساقلىنىشقا مۇنا سىۋە تەلىك خىزمەتى ئاھىرنى

قانات يايىزدۇرۇش، ھەر دەر دېچىلەك سەھىيە تارماقلىرى
سەھىيە مەنھىستىر لەكىدەمكى . 1956-يىلى 8-ئايدىكى ھامىـ
دارلىقىتىن سا قىلغىش خەزىمەتلىقى قانات يايىزدۇرۇش دېگەن
كۆرسە تەھىسىنەبات رۆھى بـوـيـچـىـهـ ھـاـمـلـادـارـ لـەـقـتـىـنـ
سا قىلغىش خەزىمەتلىقى ياخشى ئىمـشـاـپـ . پـەـمـلـاـذـانـىـ
تۈخۈتنى يۈلغا ۋويۇش ھەم ئاكىتىپ ۋولغاڭ تۈنۈمىزكى ئۇـ
سۇـلـ ھـەـمـ ئـاـمـىـاـ ۋـۆـبـۇـلـ قـەـلـاـلـاـيـدـەـغاـنـ ئـۇـسـۇـلـ . ۋـۇـ خـەـقـىـ
نى سەھىيە كەسپىتلىك، ۋەھىم خەزىمەتلەرى قاتارىغا كىـرـ
كۈزۈش لازىم.

سەھىيە مەنھىستىر لەكىي 1957-يىل 5-ئايدىنـ 15-كۈنـ
[5] سەھىيە ئا ياللار بىرلەشمەسى ھا مەلدارلىقىتىن سا قىلغىـ
نىش 20-زۇمۇرلۇق «سۈنۈمىي ئۇسۇلدا ئا لەۋرۇرۇنىش ۋـ»
تۈخۈت چەكالەش ئۇپېر اتسىھىسى توغرىسىدا «دېكى ئۆققۇرۇشـ

دىن ئېلىخىندى.

شنهنجا لکه رویغور دا پەتونوم را یونلوق
خەلق ھۆگۈرمەتىنىڭ پىلاذلىق تۇخۇت
خىزىمەتلىكى بىر نەجىبە سەسىلىكىر
تو غىردىمىدىكى ۋاقىتلۇق يە لەكىلىمەسى

نوجوں کی ترقی (۳۱)

پەنلەمۇن قۇغۇقىنى يو لغا قويۇپ، زوپۇستىك كۆپەيمىز
شىنى پەنلەمۇن قالدا تىزگەمنىڭەش - سوقىمىما لەستىك زا-
ما زەۋى دلاشتۇرۇش قۇزۇلۇش ۋە جۇڭخۇا مەللە تالارىقىمىڭىز كۈزىل-
لەپ يىاشىنى، قۇدرات تېپەشى بىملەن خۇنا سۇھىتلىك بول-
خان ئۆزاق مۇددەتلىك سىترا تىزگەمنىڭەش ۋەزىپە. ھەر دە-
رىجىمىلىك خەلق ھۆكۈمەتلىرى بۇنىڭغا يۈكىدە دەرىجىمىلىك
ئەھىمەت بېرىپ، وەھبىتلىكىن ھەقىقىي تۇرۇدە كۈچە يېتىپ،
ئۇزۇملىك تەدىپىرلەردى قۇللىقىپ، بۇ خەزىمەتنى قىزىشىپ
يا خىشى ئىلىپ، دۆلەتلىك زوپۇستى تىزگەمنىڭەش پەنلەمۇن
ئۇز ۋاقىتىدا ئورۇنداش لازىم، دۆلەتلىك ئىلاقدار ھۈج-
جىھە تەمۇرىنىڭەش روهىغا ئاسىن، ئاپتۇرۇم رايىزىمۇزلىك تە-
مە لىسى ئەھوا لەغا بېرىلەتتۈرۈپ مەزكۈر ۋاقىتلىق يەلكىمە
ئىلاھىدە ئۇزۇلدى:

1-ها ددا ۋەنچا ندا پەلازىق تۈغۈت نىڭلىرىنى قا-

بات يا يەدۈرۈش ئاساسلىقى خەنزا مەللەختى نىچىمەدە ئېلىپ بەر دىمەدۇ. ئاز سانلىق مەللەقلەرگە قارىقا پەلازىق تۈغۈت تەشۇنقەي تەرىدىمىسى ئېلىپ بەر دىمەدۇ. لېكىن زورەزور زور بە لگەلەپەلەر بە لگەلە نىچە يەدۈرۈغۇتىغا چەنك قويۇش تەلىپى باولارغا يېتە كېچىلىك قىلىمەدۇ.

2-ها ددا پەلازىق تۈغۈت نىشلىرى دەنكى ئاساسلىق تەلەپ: كېچىمكەپ پەر زەنت كۆرۈش، ئاز تۈغۈش، ساز تۈغۈش، ئەفچىنەنچى پەر زەنت كۆرۈشىنىڭ ئالدىنى ئېلىشتىرنى بىجا دەت.

ئا يا للار 24 ياشقىن ئاشقا ندا تۈخسا، كېچىمكەپ پەر زەنت كۆرگەنەر بولىدۇ.

ئاز تۈغۈش. يەنى ھەر بەر جۇپ قەرخۇقتۇن بەر پەر زەنت كۆرۈش، شەھەر لەردە ئۇرۇمچىلۇر لۇك ھا لدا بەردىن پەر زەنت كۆرۈش تەلەپ قىلىمەدۇ. ئاھىيە، بازار، دەبەقلا نىچىلىق بوز يەر تۈزۈلەشتۈرۈش تۈھنەيدا ئەنلىرى ۋە خەن زۇلار توپامشىپ ڈولقۇراقلاشقان يېزا - كەنقا شەردە بەر زەنت كۆرۈش تەلەپ قىلىمەنچىپ، يەلدەن - يەڭىغا بەر با ئەنلىق بولۇش ئەسپەتىنى ئاشۇرۇش كېرەك. تۈۋەندەنكى شەرقلىرىنەز سەرلىقىپ، ئەنچىنەنچى پەر زەنت كۆرۈشنى تەلەپ قىلىغان تەرخۇوتۇنلارنى پەلازىق تۈردى. ئورۇنلاشتۇرۇشقا بولىدۇ.

پەرەنەت كۆرۈش ۋاقىنى ئارىلىقى تۈچ يىلدىن يۇرىدى بۇ
لۇش كېرىك.

(1) قۇزجىن پەرەنەت خەبىرى ئەرسىيەن خارا كېتىرىلىك
مېيىپ كەمەل بولۇپ، ذورما لىنى ئەمگەك كۈچى بولۇپ چە-
قا لەما:

(2) ۋايىتا زەڭىھلاڭخان ئەر-خوتۇنلار بىرلا پەرەنەت
ئى بولۇپ، بىر تەرىپ پەرەنەت كۆرمەمگەن، يەنە بىرىپەر-
زەنەت كۆرۈشنى تەلەپ قىلسا:

(3) كۆپ يىل ھامىلدار بولىماي، بىر بالا بىقىزالغان
دەن كېيىن ھامىلدار بولۇپ تۈغۈشنى تەلەپ قىلسا:

(4) چارچوچىلىق دايونالىمىدا، ئېگىز تىاغلىق رايوف
لاردا ئە دوپىسى شالاش يىراق چىكرا دايونلاردا ئولتۇ-
رۇشلىق ئەر-خوتۇنلار بولسا:

(5) خەنづۇلار (ئەر) زەڭىھلاڭخان تاز سانلىق مەللەن
(ئاپال) ئەر-خوتۇنلار دەن بولسا:

(6) بىر پەرەنەت تۈغۈپ بوغۇۋار ئۇرۇتكەندىن كېيىن
ۋايىتا ھامىلدار بولۇپ، تەكشۈزۈش ئارقىلىق سۈننەتى
سۇلدا بالا چۈشۈرۈۋەتىمى مۇۋاپق ئەمەس دەپ قارالغان
لار:

(7) باشقا پەرەنەت سەۋەپلىرى تۈپە يىلدىن ئەكىدەن
چى پەرەنەت كۆرۈشنى تەلەپ قىلغانلار:

ئەكىكەنچى پەرزەفت كۈرۈشىن تەلەپ قىداخانلار چۈقۈم
شۇ جا يىدىكى پېلا نىلمىق قۇرغۇت قارماقلىرىنىڭ ئورۇنلائىتىۋە
دۇشىغا بويىسىلۇشى كېرەك. قۇغۇشقا بولمايدىغان ئەرخۇو
تۆزىلار ئا گىلمىق تۈرددە قۇغۇشىقا چەن قويىش ئەشەنچلىكتىدە
بىر لەرنى ئەمە لمىلىە شەئۈرۈش كېرەك. قۇغۇشقا چەن قويىش
ئۆرسۈلەنى ئەرخۇوتۇن ئەكىكە يامن ئۆز ئەختىمىيارلىقى بىملەن
قا للەۋالەدۇ.

(3) ما ددا پېلا زىلمىق تۇغۇتنى قىشقا ئاشۇرۇپ، بىرلا
پەرزەنتىمك بولغان ئەرخۇوتۇنلارغا مۇكايپات ۋە ئېتىپ-ئار
بىر دامدۇ.

(1) كېچىمكەپ پەرزەفت كۈرگە ئاھىرنىڭ ئۇغۇت رۇخىم-
تىمگە 15 كۈن قوشۇپ بىر دامدۇ، ئىش ھەققەنى ئاۋۇالقى-
دە كلا بىر دۇيرىدۇ. ئىش ھەققى نۇمۇرنى ئاۋۇالقى-
دە كلا ئېلىمۇيرىدۇ. بىل ئاخىرى سىدىكى مۇكايپات بىلەن ئەشىغا
تەسىر يەتەيدۇ.

(2) بىرلا پەرزەنتىمك بولۇشنى ئەختىمىيار قىلىنىقان
ئەرخۇوتۇنلار ئۆز ئەنمەنى ئەلتىماس قىلىشى بىملەن ئاھىمەن بىر-
قىرىي پېلا نىلمىق تۆزۈت قارماقلىرىنىڭ تەكشۈرۈش ئارقى-
امق، ئۇلارغا «يا لغۇز» پەرزەزتائىر كۈرۈشىنى ئارقىتىپ
بىر دامدۇ.

تۆزۈنلىكى ئەھۋا لازىدەمۇ «يا لغۇز» پەرزەنتىئەر كۈرۈشى-

خا مەسى ئەمەنلىكى قىلىملىقىدا بولىدۇ :

1- قا يېتا زەڭاھلارخان ئەرخۇوتۇنلارنىڭ بىزى دا لەسى بۇ لۇپ، يېزى پەرزەنت كۆرمەيدىغان بولسا :

2- ئەسلامىدە ئەمەنلىكى پەرزەلتى بولۇپ، بىرسى ئۆلۈپ كەن تەھب، قا يېتا پەرزەنت كۆرمەيدىغان دولسا :

3- 1964-يىل 1-ئايدىن كېيمىن بىزى پەرزەنت كۆرمەن دولسا، (ئۇن ياشىمىن ئاشقان پەرزەنتلىرىكە بالىلار ساقىمۇنى ساقلاش خىراچىتى بىزى دامەيدۇ) :

4- پەرزەلتى دولماي بىزى بالا بېقۇۋالغان بولسا، (پەقەت «يا لغۇز پەرزەنتلىر گۇۋاھنا مەسى» لا بىزى دەمدۇ، بالىلار ساقلىقىنى ساقلاش مۇكىپا تىعدىن ياكى ئىش ھەققى نۇمۇرىدىن بىزى دەندىن بولالىغا يىدۇ). تۈۋەندىكى ئەھۋاللاردا «يا لغۇز» پەرزەنتلىر گۇۋاھنا مەسى» تارقىتىپ بىزى دامەيدۇ :

1- ئەمەنلىكى پەرزەنتلىك بولۇپ، ئۆزىلىك بىرسىنى باشقۇنلارغا بىزى دۈھەتكە زىلەر دولسا :

2- قا يېتا زەڭاھلارخان ئەرخۇوتۇنلارنىڭ بىزى پەرزەلتى بولۇپ، يېزى بىزىنى تۇغقان دولسا :

3- ئەمەنلىكى پەرزەنت كۆردىن ئەرخۇوتۇنلار زەڭاھتىنى ئا جى رەشىپ كەتىپ، هەر قايسىسى بىزدىن بالا ئالغان بولسا :

4- قوش كېزەك ئۇ كۆپ كېزەك ا پەرزەلت كۆرمەن ئەر-

خوتۇنلار بولسا :

(۱) يالخۇز پەرزەنتىمك ئائىماڭار «يالخۇز پەرزەنتى
لەر كۈۋاھنىمىيە بىملەن تۆۋەندىكى تەمىزاتىمن بەھرىمەن
بولىدۇ :

1- پەرزەنتى تاكى ئون ياشقا توشقمىچە ھەرىملى با
لەلار ساقلىقىنى ساقلاش مۇكابات سومەسىدىن 60 يەۋەن
پاڭى شۇنىڭغا تەڭ ئىش ھەققى زۇزۇرى بېرىدەندۇ : ئانى
سەخا بىر يەلىق تۈغۈت رۇخىمىتى بەرسىمە دولىدۇ. (دۇ-
لەت بەلكەلمىگەن تۈغۈت رۇخىمىتەمۇ شۇنىڭ ئىمەجىدە). خەز-
ەت سىمازى، ئىش ھەققى ئاۋۇا لىقىدە كلا بولۇپ بىردى. ئىش
ھەققى زۇزۇرى ئاۋۇا لىقىدە كلا بېرىلەپ بىردى. يۇقىرىقى ئىككى خەل
ئۈسۈلنىڭ باىرنى ئەر-خوتۇنلار ئۆزلىرى تاڭىۋىپلىپ، ئىدا-
رىسى تەستىقلىمەن دەن كېيىمن ئىجرا قىلسا بولىدۇ.

2- يالخۇز پەرزەنتىلەر يەسىلى : (باىلار باخچىسى). مەك-
تەپكە كەرىش، داۋا لىنىشىقىن ئىبارەت تۆتقە ئازىن ئەتتە-
جاڭ بېرىشتىن ۋە مۇدا سەۋەتلىك پاراۋا لىمەققىن بەھرىمەن
بولاالايدۇ، شەرت-شارا ئىمىتى باار ئورۇنلار ئەھۋا لە قاراپ
يە ئىگەلمەتسە بولىدۇ.

3- خىزمەتچى ئەر-خوتۇنلارنىڭ يالخۇز پەرزەنتى كە-
سىل بولۇپ قىماپ، قارا شقا توغرى كەلە. ئۇلارنىڭ بە-
زەرسىگە دوختۇرخا لىنىشىقى ئىسپاتىمغا ئاساسىدىن، ئىدارى

خەل، تەستىن ئادىش، يارقىلىق، با لەغىا قاراش رۇخسەتىنى
دېرىيەمدى، با لەغىا دا راش بەزگىلىمدى ئىش ھە، تەقىنەڭ، 90%
ئى دېرىيەمدى. با لەغىا قاراش رۇخسەتىنى 45
كۈن ئىچىدە رولسا، بىلماق مۇگاپات باھالاڭقا تەسىر
قىلىما يىدۇ.

4- يالغۇز پەرزەنتىلەر قىاغقا، يېزىخا چۈشۈرۈلە يىدۇ.
خەزىمەتكە، ئىشچىلىمەتقا، ئۇرقۇخۇچىماققا، ھەرىپىلىمەتكە قوبۇل
قىلىمەشتى، ئۆخىشاش شەرت ئاستىدا، ئاڭال ئېتىجا رەبىرلىك
قوبۇل قىامىندى، خەزىمەتكە تەقىم قىلىمەشتى، ئىلاجى باو
ئاتا-ئازىزىمىنەڭ ئا رزۇسى دويمىچە دۆلار قەشىدا قەپقەب
لىشقا ئېتىجا رەبىرلىك.

5- 1980-يىمادىن باشلاپ يالغۇز پەرزەنتىلەر ئاتا-ئا-
لىسى پېنىسىيەتكە چىققا ندا، ئۆلارغا 5% تىن پېنىسىيە
پۇلى قوشۇپ بېرىيەمدى، پېنىسىيە پۇلى 100% دويمىچە ئا لەدە
خا دلارغا قوشۇپ بېرىلەجە يىدۇ.

6- يېز ملاردىكى يالغۇز پەرزەفت ئا ئۇلماشىكە تۆت كىشى
لەك قا لەۋەرۇق يەر(چارچا) ۋە ئۆي سېلىش يېرى ئا جىرەتىپ
بېرىلەجە، ئىشچىماققا ئېلىمەشتى، ۋە ساناقىن قوشۇمچە كەسپىكە
خا دىھلارنى تا لىلاشتى، يالغۇز پەرزەنتىلەرگە ئىسالدى بىلەن
ئېتىجا رەبىرلىك، يالغۇز پەرزەنتىلەر زەعائىش نە-ووما ئاشلىقى
چۈشلەرنىڭ ئۆلچەمەسى دويمىچە تەھىنەلمەندى، يالغۇز پەرزەنتى

لەر لەڭ ئاتا - ئاتا زەعلمىرى گۈڭشى شەزاسى بولۇپ. قېرىپ ئەم
گەك قىلىش تىقىتىدارىدىن قالغاندا، ئەشلىك پېچىقىوش ئەت
رەتلەرى ئۆلاردەك تۈرەتىشىغا ئىۋيدان تېتىپار بېرىپ، ھەر
ئايدا ئۈچ يۈھىنى دىن بېش يۈھ نىڭچە تۈرەتىش ھارىدە خەراجىتى
تا رەقىقىتىپ بېرىدىءۇ.

7- يَا لەخۇز پەرزەنىلىك ئەرخۇوتۇنلارغا شەرىپ مۇكىپاتى
يا كى بىرقىتىمىلىق (نەق پۈل) مۇكىپات بېرىمىدۇ.

8- شەھەرلەردىن ئۆي تە قىسىم قىلغاندا، يَا لەخۇز پەرزەنىلىك
ئا ئۆلىسىكە تېتىپار بېرىمىدۇ، ئۆلىلىكىيەر مەيدانى ئىككى
پەرزەلت ئۆلچەملىك بويىچە ھەما بىلىملىدۇ.

9- ئەرخۇوتۇن ئىككىيەيلەن بىردىك يَا لەخۇز پەرزەلت
بولۇپ، نىكاكى هلازىغا نىدىن كېيىمن، ئۆلاردەك ئاتا - ئاتا زەسى
بىردىك بىرۋاسىتە تۈققىنى دەپ قارالسا، بىهلىكىمەندىكى
ئا لاقدىار مۇئا مەلەدىن بىھرىمەن بولالايدۇ.

(4) مۇكىپات پۇلسىنى چىقىم قىلىش ئۆسۈلى: بەخۇرىي،
كەسەپى ئورۇنلار ۋە ئامەمەتى تەشكىلاتلار ئۆز خەراجىتىدىن
چىقىم قىلىپ، ئۇنى ئىشچى-خىزەتچىلەر پاداۋاناتق تۈرىكى
كىرىگۈزىدۇ، كەسەپى ئورۇنلار پايدىدىن قالىدۇرۇپ قالغان
مەبانىغ ئىچىمىدىن چىقىم قىلىمدى: ئىارەتىيە دۇلت مۇداپىتە
خەراجىتىدىن چىقىم قىلىمدى: يېز ملاردا جامائەت فوندىدىن
چىقىم قىلىمدى، ئۆتتۈرۈچە كىرم 50 يۈھ نىڭكە يەتىيە يەنەغان

ئىشانه پچىقىرىدىش ئەترەتامىرى. ناھىيەيەلەك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭدىن
تەستىقىنى ئېلىپ، پىلازىمۇق تۈغۈت ئىشامىرى خىراچىتىدىن
50% يارادىم قىلىدۇ. بازارلاردىكى ئىش-ئوقىسى يوق ئاها-
لىكەرگە پىلازىمۇق تۈغۈت خىراچىتىدىن چىقىم قىلىپ بېرىلمايدۇ.
با للار سا قىلمىنى ساقلاش مۇكىپات سومەسى ياكى
مۇكىپات، تۈغۈت رۇخسەتىدىكى ئىشلەتكەن ئەر-خوتۇن ئىككى
كە ياه ئىنمەك ئىدارىسى 50% تىن بېرىشنى تۈزۈسىتىمكە ئا لىدۇ;
بىزىتەرەپ بېزا، گۈشى ئەزاسى ياكى كىرسى يوق شەھەر-
بازار ئاهالىسى بولما، ئۇنىڭىغا بېرىلما دىغان خىراچەقنى
خىزمەت قىلىۋاتقان تەرەپنىڭ ئىدارىسى پۇتۇنلەي تۈزۈت
تىمكە ئا لىدۇ، ۋاقىتلەپ ئىشچىلار، (يا للەنچىپ ئىشلەۋاتقان
دەرىگىداھە)غا ئىشلەتتىۋاتقان ئورۇن بېرىدۇ.

(5) سەرتىقىن ئېلىپ كېلىپ بېقىۋالغان يالخۇز پەرزەلت
لەر شۇجايدىكى ئۆخشاش مۇئاھىمەتىدىن بەھرىمەن بولمايدۇ,
ئۇلارنىڭ خىراچەت چىقىملىرىنى ئەسەندىكى ئورنى ھەل
قىلماپ بېرىدۇ.

(6) يالخۇز پەرزەلتىلەو، كۈۋاھىنا مىسى ئېلىپ بولغا لىدىن
كېيمىن، يەزە ئىككىنچى پەرزەلت كۆرسە. ئۇلارنىڭ بەھ
رىمەن: بولما دىغان مۇئاھىمەسى تەوختىتمامدۇ ۋە بېرىلگەن
مۇكىپاتلارقا يەئورۇۋەلەنەمدۇ. ئا لايىھە ئەھۋال بولۇپ، نا-
ھىيەدىن ئۇقدىرى دەرىجىلىمك پىلازىمۇق تۈغۈت تارماقلارى

ئەستەنلىقان بولسا، ئەھۇڭغا قاراپ يېنىڭىلەتىشكە دۇر كەچۈزى دۇرۇ بەشىكە بولىدۇ.

(۷) یا لغۆز پەرزەنتى ئۆلۈپ كەتىپ، ئاكىمنچى پەرزەلت كۆرگەن بولما، يەنەلەيا لغۆز پەرزەلتىمەر مۇنى مەلمەدى دىدا-
ۋاملىق بەھىرىمەن بۇلۇشىپ مەدۋ.

4-ما ددا پىلا فېمىق تۈزۈقىنى يو لەغا قويىمىغان ئەرخۇ-

(۱) نسکا هلمنجه شتا به لگحلمهه بویچه چه زهمن رسپتیه ت
له دنس ناد اقلیش کېرەك. نسکا هلا رخا ندن كېیىن پەرزەنت
كۆرەه كېچى بولما. چو قۇم پىلا نەمۇق تۈغۈت تارماق اىرخا ئەلتىمى
جا س قىلىش. تۈغۈش كۆرسەتكۈچى بېرىڭەندىن كېيىن، ئاف
دىن هامىلدار بولۇشقا بولىسىز. كېچىكىپ پەرزەنت
كۆرۈش يېشىغا يېتمىپ نسکا هلا رخان ئا ياللارغا تۈغۈش كۆر-
سەتكۈچىنى ئېتمىبار قىلىپ ئا ندىن بېرىشكە بولىسىز.

(2) تۈزۈھىندىكى ئەھۋاللار بولى، پىلاندىن سەرىنەتىنەتلىدار بولغانلار ۋە پەرزەنت كۆرگە زامى دەپ قارىلدۇ:

1. توپى قىلىماي تۈرۈپ ھامىلدار بولغانلار;
2. پەرزەنت كۆرۈش كۆرسەتكۈچى يوق تۈرۈپ ئىككى منچى پەرزەنتىكە ھامىلدار بولغانلار;
3. ئىككى منچى پەرزەنت كۆرۈشنى تەستىقلىەتىن، لېكىن پەرزەنت كۆرۈش ۋاقىت قارىماقى ئۆچ يېلىغا قوشىمايدىغانلار;
4. پىلاندىن سەرىت باشقان ھامىلدار بولغانلار:

پىلاندىن سەرىت ھامىلدار بولغان ئەرخو تۈنلارغا تەنقىدىي، آتاۋىسىدە ئېلىپ بېرىدپ، ئۇلارغا تۈغىجا سىلمق تۈغرى سىدا نەسەرەت ئەماس كېرەك! تەنقىدىنى دەن قىماغا ئىلارغا مەمۇرى جازا بېرىش يىساكى ئەققىسىدا دىي جەھەتتە چەكلەش (تۈغۇت رۇخسەتىنى شەخسىي ئېش تۈپچۈن سورالغان دۇخىن قاتارىدا بىخىقەزەپ قىماختى، تۈغۇت ئەزىزگىلىدىكى دەشە قىقىنى بەرەتلىك، تۈغۇتىنىن ئىلىكىمىرىنى كىشۈرۈتۈش ۋە تۈغۇت خەراجىتىن قاتارلىقلارلى ئۈزۈلەرى كۆرتۈرۈش، ئىلاقىدار پاۋاۋانلىقى مۇئاھىىلىرىنىن بەھەرلىقەن بولجا سامق قاتارلىقلار)، لازىم.

(3) ئىككى منچى ۋە ئۆچىنچى پەرزەنت كۆرۈشتە چەكلەش تۈرۈۋالغان ئەرخو تۈنلارغا مەمۇرى جازا بىلەن ئەققىسىدا جازابېرىش كېرەك.

1. كۆپ پەرزە نىلىكىلەردەن تىجىتمەھا ئىي بېقىش خىراجمتى
ئېلىش : ھامىلدار بولغان ٦- قىيىدىن باشلاپ بالا تاڭىزون
يا شقا كىرگۈچە كادىر، تىشچى-خىزمەتچى بولسا، ھەرمىدايدا
ئەر-خوتۇنىنىڭ ئىشە قىقىدەن ئاييرىم-ئاييرىم ھالدا 10%
تۇتۇپ قېلىمىنەدۇ. دەۋغا نېمىعەق، چارۋۇچىلىق دايدىندىكى
كۈشىش ئەزىلمىرى بولسا، ئۇلارنىڭ ھەرىيەلى يېطلىق ڈومۇز-
دەپ ئىشە قىقى ڈومۇزلىرىنى بوغقا ندا. ئەر-خوتۇنىنىڭ ئىش
ھەققى ڈوھۇر مەدىن 10% تى تۇتۇپ قېلىمىنەدۇ، ۋاقىقىلىق ئېش
چى ۋە دۇقىم خىزمەت ئورلى - بولىمىغان ئاھالە بولسا، ئۇنى
نىشلىق ئەتقان ڈورۇن ياكى مەھەللە پىلازلىق تۇغۇت تادماق
لىرى ڈۇنىڭ ڈومۇزى كىردىجىنىڭ 10% تىنى يېغىۋالىدۇ.
ئارقۇق پەرزەنىڭ ٹۆلۈپ كەتسە، (باشقىلارغا بېقىۋالىلى
بەرگە ئىلىرىدىن سىرت) كۆپ پەرزە نىلىكىلەردەن تىجىتمەھا ئىي
بېقىش خىراجمتى ئېلىش تۇختەتىلەدۇ. ئاشاگىلىرى ئېلىنىخان
پۇللار بىردىكە قايتۇرۇلما يدۇ.

كۆپ پەرزەنىڭ بارلارىدىن ئېلىنىخان تىجىتمەھا ئىي بېقىش
خىراجمتى شۇ ڈورۇنىنىڭ خىراجمتىكە، جامائەت فوندىغا،
دۇلەتەنەدا پىئىه خىراجمتىكە ۋە پىلازلىق تۇغۇت ئاشاگىلىرى
خىراجمتى ئىچىكە كىرگۈزۈلەدۇ.

2. كۆپ پەرزەنىلىكەر ئاپىمىنىڭ ھامىلدار مەزكىلىدىكى
تەكشۈرۈش پۇلى . تۇغۇت پۇلىر بىالىنىست پۇلى قاتا دىلىق-

لارنى تۈزى كۆتۈر بىدۇ. تۈغۈت مەركىمەندىكى ماڭاشى بېرىلمە يېدۇ، تۈغۈت دۇخىستى شەخسىي ئىش بىملەن رۇخىمەت سورىغا نلاڭ قاتارىدا بىر تەرىپ قىلىنىمىدۇ: دۇلارنىڭ ئاڭا - ئازىسى ئىككى يىماخىچىدە ئىلها رەب و لۇپ باها لانىا يىدۇ، دۇكاكا پات پۇلى بىدۇ رەلچە يىدۇ.

3. شەھەر-بازار ۋە دۆلەت ئىككىلىكىدە دىكى دېھقانچىلىق، چا رۇ بېجەملىق تۈهەن-ۋە يىدا ئىلىرىدا پىلاقاڭىق تۈغۈت قانات يابىدۇرۇلغاندىن بۇيان، كۆپ پەرزەلت كۆراڭىن ئائىلىلىكەر با لىسى خەڭىش كۆپ بولۇشىدىن قىيمىنچىماققا ئۇچراپ قالا. ئۇلارغا پار اۇرازىملىق ياردەم پۇلى بېرىما يىدۇ، تۈرۈشلۈق تۈي، جايىنى كېڭىشىپ بېرىدىشكە بولىما يىدۇ. يېتىلاردا كۆپ پەرزەلت كۆرگە زالىرى، قا لدورۇق يەر(چا رۇ) ئۇر، تۈي-جايى بېرى كېڭىشىپ بېرىما يىدۇ، با لىنىڭ ئاش ئاشلىق ئۇلورەمىسى يېشىغا قالاپ بېرىلىنىدىۇ.

4. كۆپ پەرزەلتىمەر **ھۆددۈڭە** بېرىپ داۋا ئەنەشتىمن، ھەمگا رەمشىپ داۋا ئەشتىن ۋە بىۋاسىتە تۈققىلارنىڭ ئەم سەكىن سۈغۈرلىسىدىن بەھرىمەن بولالىما يىدۇ، يەسلى پۇلى بەلكىمەمىسىكە يەنە ۵۰% ۋوشۇپ ئېلىنىمىدۇ.

(4) ئىككى پەرزەلتى باز ئەزىزىتە دۇلار تۈغۈتقا چەك قويۇش جەھەقتە قوللارغان تەدىملىرى كارغاڭە لەھىي ها- مىلدار بولۇپ قالغان بولسا، تۈزۈۋا قىتمىدا ئۇنىڭدىن ساق-

لەنەش تەد بىرلىرىنى ۋولمىتىش كېرەك، پەرزەنت كۆرۈشتە چىڭكى تۈرۈۋالا، كۆپ پەرزەنتلىر قاتارىدا بىر تەرىپ قىلماكتىدۇ.

5-ما ددا 1980-يىلدىن باشلاپ ئۇمۇر بويى پەرزەنت كۆرمىگەن تەرىپ-ئايال ئىشچى-خەزىمە تىچىلەر (جۇرمىتەن ئەنەن ئەلەنلەر) پېنىسىمەنگە چىققا ندا، پېنىسىمە لەزامىددىكى بەلكىنلىرى دەرىپ يېچى 10% پېنىسىمە بۇلى قوشۇپ بېرىدىمەندۇ. (پېنىسىمە يۇلىنى 100% بويىچە ئىلىمۇراتقا نىلارغا قوشۇپ بېرىنەيدۇ) يېزى، كۆئىشى ئەزالىرى ئەمكەنلىق قىلىش تىقىمىدارىدىن قالغادا، ئۇلارغا «پەشتە كاپا لەتلەندۈرۈلىدىغان ئائىلە» بويىچە مۇتا مەلە قىلىمەندۇ. هەر ئائىلە يەلەن بەش يېزىندىن يەتتە يۇھانى كەچىچە تۈرمۇش ياردەم بۇلى بېرىنەيدۇ. شەرت-شارائىقى بار كۆئىشى-ئەترەتلەر تەدرىجىها لىدا پېنىسىمە ئەش ھەققى فۇمۇ-رى تۈزۈمىنى ياكى قېرىنلار ساناتورىيەستى يەولغا قويۇپ، ئۇلارنى قېرىنغا ندا بېنقمىش كېرەك.

6-ما ددا پىلازامق تۈغۇت خەزىمىتىنى ئىغاڭىدا رايونلارنى، ئۇرۇنلارنى ۋە شەخىملەرنى باحالاشىملىك مۇھىم شەرتلىرىدىن بىرى قىلىش، لوپۇسنى تىزىكىنلەش پىلازىنى ياخشى ئەشلىكىن ۋە ئۇرۇندىغان رايون ۋە بىرلىكىلەرنى ئۇمۇمىي ئۇقتۇرۇش ئارقىماق تەقدىرلەش ھەمدە ئۇلارغا مۇۋآپقى تۈرددە ماددىي مۇكابات (بۇلى پىلازلۇق تۈغۇت ئىشلەرى خەراجىتەندىن

چىقىم قىماسا بولىدۇ) ۋە شەرەپ مەۋگا پاتى بېرىش كېرەك؛
 ياخشى تەشلىمەمگەن دايىون ۋە تۈرۈنلارنى ئۇمۇمىي ئۇقتۇرۇش
 ئارقىلىق تەنقدىد قىاش، ئۆدا تىكىگى يىلاخىچە نوپۇسىنى تەز-
 كىنلەش پىلاپتىنى تۈرۈندىبا لەغان ئورۇنلاردىكى ئاساس
 لىق رەھبەرلىكىنىڭ دەستە ئەيمەتتىنى سۈرۈشتە قىاش، زۆرۈز
 تېپسالىغا ندا، مۇۋاپقىتىدا ئۇقتىسا دىنى جەھەتنە جازالاش
 كېرەك. بېز اخەلق گۈڭشەمەر دىدىكى ھەر دەر دەجلەك تەشكى
 لاتلار، دۆلت بەلكەلەپ بەرگەن بۇپۇس كۆرسەتكۈچى بويىچە
 نورما ئاشلىق قالدۇرۇپ، كۆپ تۈغۈل ئاشلىقنى كۆپ قال
 دۇرما سلىق، ئازىز تۈغۈل ئاشلىقنى ئازايىتمۇر تەجەملەك كېرەك.
 پىلانلىق تۈغۈت خىزەتتىدە ئەلانەتەجەلەرنى قولغا كەل
 ئورگەن گادىرلار، ئىشچى-خىزەتچىلەر. تىمبىي خادىملىار،
 پەن-تەخنىكا خادىمەرى، يالىغا ياق دوختۇرلار، پىلانلىق
 تۈغۈت خىزەتتىدە كەسپىي (قوشۇمچە) خادىملىار، تەشۇر
 قاتچىلار قاتارلىقلارنى تەقدىرلەش ۋە ئۇلارغا ما ددىي مۇگا-
 پان (بۇ خىراجەتنى پىلانلىق تۈغۈت ئەشلىرى خىراجەتتىدىن
 چىقىم قىماسا بولىدۇ) بېرىش كېرەك.

شەخسىي دەزچە ئىتتىنى دەپ كۆز بۇدا مېچىلىق قىلغان،
 پىلانلىق تۈغۈت خىزەتتى ئاكىتىپلىرىغا زەربە بەرگەن ۋە
 پەتتە-پاسات ئارقىتىپ زىيانكەشلىك قىلغان، باشقىلارلىك
 پىلانلىق تۈغۈت ئەشلىرىغا ئارىيلەشىپ خود لەغان، يادى

دار، ھېيەپ قىلىپ قويغان، ئۆلۈشكە سەۋە بچى بولغان ھەمدە
پىلازلىق تۈغۈن خىزىتىمگە بۇزغۇنچىلىق قىغان باشقا جىنما يىي
قىمايدىشى بارلارى قاتىمىق بىر، تەردپ قىلىش، ھەتقا قانۇن
بو يېچە ئۇنىڭلىكى جىنما يىي ئىشلار مەسىئۇلىمەتىنى سۈرۈشتە قىماشى
كېرەك.

7-ها ددا ئەرلەرنى ئەزىز، ئا يا للارنى پەس كۆرمىدە
خانخاتا ئىدىيەمنى ئۆزگەرتسىپ، ئىشچىلىققا، كادىر لەققا
قوبۇل قىلىش، ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىش ۋە ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش
جەش جەھەتلەرددە، ئەر-ئا يا للارغا ئوخشاش مۇئا مىلە قىلىپ،
ئەر-ئا يا للار زەلە ئوخشاش ئەمگىكىمگە ئوخشاش ھەق بېرىشتە
چىڭ تۈرۈش كېرەك.

8-ها ددا ھامىدار لەقتنى ساقلىختىش دورا-سا يىما زەن
رىۋە تۈغۈتقا چەك قويوش ئۇپېر اتسىمىسى ھەقسىز بولىدۇ.
ئۇپېر اتسىمىدىن كېيىن، بەلكەمە بويىچە دەم ئا لغا ندا ئىش
ھەققى ئوخشاشلا بېرىلىمدى، ئىش ھەققى نومۇرى ئوخشاشلا خا-
تىرى دەندىدۇ... يېللەق مۇكاپا باھالاشقا تەسىرسى يەتىھى يىدۇ،
تۈغۈتقا چەك قويوش ئۇپېر اتسىمىسى قىلىپ بىو خەۋەرغا للارغا
ئەھۋالغا قاراپ مۇۋاپسق ھالدا ئۆزۈ قىلۇق خىرا جىتى ياكى
ئۆزۈ قىلۇق يېمىك بۇيۇملىرى بېرىلىمدى. تۈققان يوقلاش دۇخىستى
تېلىپ، تۈققان يوقلاش ئارىلىقىدا تۈغۈتقا چەك قويوش نۇ-
پېر اتسىمىسى قىلدۇرغا نلار تۈققان يوقلاش رۇخىستى بېلىم-

ئۇپېر اتسىيە قىماش دەم ئەماشتىدىن تەڭىبەھر نەھەن بولىدۇ.
خىزىمەتچى ئەرىخۇقۇنلار لەلىك بىرسى تۈغۈتقا چەتكە قويۇش
ئۇپېر اتسىيىسى قىلدۇرسا، يەنە بىرسىگە بىرھە پەقەنەرك جور ب
سەخا قالاش دۆخىستى بېرلەندىدۇ. ئىشەققى بېرلەمۇ بېرلەندۇ، ئىش
ھەققى نومۇرى خاتىر رامىنەمۇ بېرلەندۇ. يەللاجق مۇگا پات باھالاڭ
غا تەسىر يەتىهيدۇ.

يا لغۇر پەرزەنتىلەر ئۆلۈپ كەتسە ياكى ئېخىز زەخىيدە
خەبەمەيمىپ بولۇپ قېلىپ، ئاتا-ئائىسى تۈغۈتقا چەتكە قويۇش ئۇپېر
راتسىيىمىختى قىلدۇرغان بولۇپ، قايتا پەرزەلت كۆرۈشنى تە-
لەپ قەلسا، ئۇلاب قويۇش ئۇپېر اتسىيىسى ھەقىز ئېلىپ بېرلە
لەندۇ. دەم ئېلىش ۋاقىمىدا ئىش ھەققى ئوخشا شلا بېرلەمۇ بېرلەندۇ.
ئىش ھەققى نومۇرى ئوخشا شلا خاتىر رامىنەمۇ بېرلەندۇ. يەللاجق مۇز-
گا پات، باھالاڭقا تەسىرىيەتىهيدۇ، پەرزەلت كۆرۈش ئىق-
تىدارنى يوقاتقا نلاز بىرپالا بېقىۋالا بولىدۇ.

تۈغۈتقا چەتكە قويۇش ئۇپېر اتسىيىسى قىماشتىمىن كېلىپ
چىققان ھادىسە تۈپە يەمدەن قوزغالى خاراكتېرلەك كېسەل،
قېچقا لغان كې لەمكىلەرنى زاھىيەدىن يۈقىرى دەرىجىمالىك
سەھىيە تارماقا نەرى باھالاپ بېكىتىكەندىن كېيىن، داۋالاش
ئورۇنلەرى ئۇنى ھەقىز داۋالاشقا مەستەنل بولىدۇ، داۋالاش
مەزگۇلمىدە ئىش ھەققى بېرلەمۇ بېرلەندۇ، ئىش ھەققى نومۇرى خا-
تىر رامىنەمۇ بېرلەندۇ، ئەمگەن قىماشتىمىدە ئىققىمىدارنى يوقاتقان ياكى

ئۆلۈپ كەتكەنلەر، ئىش قۇستىمدا زەخىملە لگەنلەر قاتا بىدا
بىرىتەردەپ قىلىنىمىدۇ، تۈرەنۈشتا قەيىمنىچىمىلىقى بارلارغان ئۆز
ئورلى پار اوْ امىلىق خىرا جىتىدىن (جامائەت فولدى) دىن
پارىدىم بېرىدىدۇ، شەھەر-بازارلارىدىكى ئىش-ئوقۇنى يوقلار-
نىخەلق ئىشلىرى تارماقلىرىغا مەلۇم قىلىپ ھەل قىلىمىدۇ.

و-ما ددا «يا لغۇز پەرزەلتىلەر كۈۋا اهنا مىسى» ئا لغان
كادىزلار، ئىشچى-خىزمەتچىلىكەر ۋە ڈۇڭشى ئەزىزلىرى خىزمەت
تىدىن يۈتكە لگەندە ياكى باشقا ئورۇنغا كۈچۈپ بارغاندا،
ئىسلىدىكى ئورۇن ئۇلارلى يۇتكىلىپ بارغان ئورۇنغا توپۇش
ئۇرۇپ بېرىدىدۇ، ئۇلاربەلكەلىمەيدىكى مۇئاھىەتلىرىدىن داۋام
لىق بەھرىپەن بولۇپ بېرىدىدۇ، ئىچكى ئۆلکەملەرگە يۈتكە لگەندە
ھەرقايسى رايون، ئۇبلایەت، ئۇبلاست، شەھەرلەرىدىكى پىـ
لالىق تۈغۈت تارماقلىرى توپۇشتۇرۇش دەسىخىمەتى بەجىمىرىپ
بېرىدىدۇ، يۇتكىلىپ باولغان جا يىلارىدىكى ئالاقىدار بەلكەلىمەـ
لەربويىچە يا لغۇز پەرزەلتىلەر مۇئاھىەتلىرى داۋاملىق
بەھرىپەن بولۇپ بېرىدىدۇ.

10-ما ددا مەزكۇر بەلكەلىمە ئېلان قىلىنىغان كۈلدەن
ئىتىبارەن ئىجرا قىلىنىمىدۇ، ئىلگىمۇرىدىكى ئالاقىدار بەلكەلىمەـ
مەزكۇر بەلكەلىمە زىت كەلسە، مەزكۇر بەلكەلىمە ئۆلچەم
قىلىنىمىدۇ، ھەرقايسى جا يىلارنىڭ ئار توفىق پەرزەنت كۆرگەـ
لەرنى بىرىتەردەپ قىلىپ بولغان مەسىخەلەر قايتا بىر تەرىپ

قىلىنما يىدۇ، كېيىن دۆلەتنىڭلىكى يېڭى بە لىگەلەمەسى چىقا، يېڭى
بە لىگەلەمە بويىچە ئىجرا قىلىنىدۇ.
ەزىزىد بە لىگەلەمە روهى ئۇرۇمچىدەكى قەمەپلار خەممۇ
ئۇرىخۇن كەلەدۇ.

ئەنلىك

ئەنلىك

لەش

شىنجاڭ ئۇ يغۇر ئا پېتۇزوم رايونلىق خەلق ھۆكۈمىتى ھۆججىتى

ش ۶ (1988) ۵۶-دۇمۇز لۇق

شىنجاڭ ئۇ يغۇر ئا پېتۇزوم دايىۋەنەمەڭ «ئاز سا ئامق
مەعلەت قايدارنىڭ پەلا ئامق تۇغۇت ئىشلەرى ھەق
قىدىكى ۋاقىتلىق بە لەپەلەپەسى»نى تارقىتىش
تۇغۇنلىكى ئۇ قەتۇرۇشى

ئىلى قا زاقي ئا پېتۇزوم ئوبلاستلىق خەلق ھۆكۈمىتىگە،
شەھەر لەنك، ئا پېتۇزوم ئوبلاستلىق خەلق ھۆكۈمىتلىرىگە، ناھىيە
يەلەنك (شەھەر لەنك) خەلق ھۆكۈمىتلىرىگە، ئا پېتۇزوم رايونلىق
خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ تازماقلامرى، شەركەتلىرىگە:

شىنجاڭ ئۇ يغۇر ئا پېتۇزوم رايونلىك ئاز سا ئامق مەعلەت
لەزىلىك پەلا ئامق تۇغۇت ئىشلەرى ھەققىدىكى ۋاقىتلىق بە لە
پەلەپەسى»نى سەھىھىرىگە تارقا تىتۇق، شۇ بۇ يېچە ئىجرا قىلىمەنىڭ
لارنى سورايمىز، ئاز سا ئامق مەعلەت ئارىسىدا پەلا ئامق تۇغۇتلىنى
يەلەنلىك ئۆزىش-ئاز سا ئامق مەعلەت رايوننىڭ ئىقتىسادى
قۇزۇلۇشى ۋەندە زەبىەت ئىشلەرىنىڭ تەرەققىيەتىنى تېزلى
ئەشتىه، ئاز سا ئامق مەعلەتلىرىنىڭ سالامەتلىكىنى ۋە ئاھالە سانى

پا سەنى ئۆستۈرۈشىڭىزىدا يېن مۇھىم ئەھىمىيە تىكە لېكىن
ئازسا نىلەق مەللەتلەر ئارىسىدا پىلا نىلەق تۈغۈتىنى يو لغا قو يۇش
خىزىمىتى سەبىيا سەنجا نىلەقى ئىنتىدا يېن كۈچلۈك بولغان مۇرەككەپ
خىزىمەت. بۇ خىزىمەتنى ئەباھپىرىزىدا، ھەم ئەزىز ئىشى كۆز قا -
دا شلار نىلەق زەسلىرىنى تۈگىتىشكە. ھەم ئا مەھىمنىلىق پىلا نىلەق تۈ-
غۇتىنى يو لغا قو يۇش جەريما نىدەكى ئەبەلىي مەسلىخىدىنى ئېتىم
جا و پىلەن ھەل قىماشقا توغرالىمىدۇ. ھەردەر بىجىلىك خەلق
ھۆكۈمەتلەرى پىلا نىلەق تۈغۇت خىزىمىتىگە بولغان رەھىبەرلىكىنى
ھەققىي ئۆرددە كۈچە يېتىپ، دوپۇستۇنىڭ كۆپىرىش ئىشىنى
ما دىدىي ئىشىلە پىچەتلىرىنى تۈتقا ئەتك ياخشى تۈقۈش لازىم.
ھەردەر بىجىلىك پىلا نىلەق تۈغۇت خىزىمىتى ئا پەپارا تەلەرىنى قۇز-
رۇپ ۋە مۇكەمە للەشتۈرۈپ، پىلا نىلەق تۈغۇت خىزىمىتى قارماق
لىرى ۋە باشقا مۇنا سۈرەتلىك قايرماقلار نىلەق پىلا نىلەق تۈغۇت
بويىچە تۈرلۈك مۇلازىمەت خىزىمەتلەرىنى ياخشى ئىشىعىشىگە
يا رەدمىرىش لازىم. پىلا نىلەق تۈغۇت خىزىمىتىنىڭ مۇھىم دۇقى-
نىسى يەزىدا، ھەرقا يىسى يېز مايق خەلق ھۆكۈمەتلەرىدە بۇ
خىزىمەتىكە مەسئۇلى كىشى يو لۇشى لازىم. پىلا نىلەق تۈغۇت خىزى-
مىتىنىڭ خەرا جىتىگە ھەردەر بىجىلىك خەلق ھۆكۈمەتلەرى مۇنا-
سۇرەتلىك بە لەگىلىخەمەر بويىچە كاپا لە قىلىك قىلىشى كېرەك.
پىلا ناتىق تۈغۇت خىزىمىتى... اتۇپىتىن ئېيتىقا ندا، ئا مەمۇتى
خىزىمەت يو لۇپ، ئۇلىخەلق ئا مەھىمنىلىك ئىشلىقلىقىغا ۋە

ئىخىتىيار لەقىخا تا يەنەپ ئىشلەشكە توغراكەلمەدە. شۇنىڭڭىز ئۆزۈن تەشۇرقاڭىز كۈچە يېتىپ، تەرىجىيە بېرىدىش، قايمىلىقىمىش ئۆسۈلى ئارقىلىق ئامىيەنىڭ توڭۇشىنى ئۆستۈرۈپ، كولكىرىتەن سەھىللىرىنى ھەل قىلىشقا يارادەم بېرىدىپ، توغۇت يېشىدەنگى ھەرھالىمەن ئەرىتىيا للارىنى ئاڭىلەق ۋە ئىخىتىيار لەق ئاسا-سەدا توغۇت چەكلەش تەدىبىرلىرىنى ئەمە لمىلەشتۈرۈشكە سە-پەرىۋەر قىلىش كېرەك.

پىلاالەق توغۇت خىزمەت ئۆلۈپ-بىر سال خىزمەت بولۇپ، ئۆزلى ئىشلەشتە مۇنا سەۋەتلىك تارماقلار بېرى-بېرىنگە ھەمكار-لىشىشى لازىم. ھەر دەر دەرىجىلىك پىلان، ما لەمە، ما ئارىپ، خەلق ئىشلىرى، جا ما ئەت خەۋپىزلىكى، سەھىيە-داۋالاش، دورابا شقۇرۇش، سودا سانائىت ھەمۇر سېمىعىسى. قاتار لەق تارماقلار شۇنىڭدىكەن ئىشچىلار ئۆيۈزۈشىسى، كومۇزىمىتلىك ياشلار ئىتتىمەقى، ئا ياي للار بېرىلەشىسى قاتار لەق ئامىسى ئەشكەلاتلارنىڭ ھەممىسى پىلاالەق توغۇت خىزمەتى ئۆچۈن تۆھ-چە قوشۇشى لازىم. ھەرقايسى تەشۇرقا ئا پەپارا تىلىرى ۋە ئا خ-جا رات ئورۇنىلىرى پىلاالەق توغۇت بىغانەلىرى ۋە تەجىرىدە-لىرىنى زور كۈچ بىلەن تەشۇرقا قىلاش لازىم. ھەللىسى، دەنەمى زا تىلارنى پىلاالەق توغۇت سەيامىتلىنى تەشۇرقا قىلىشقا ئا-غا شەۋوپۇشقا ئەھىمەت بېرىش لازىم.

بۇ ۋاقىتلىق بە لىكىلىمەن ئىجرا قىماش جەرييَا نىدا، ھەر

قا نداق يېڭى تەھۋال ۋە يېڭى مەساحىلەر كېلىپ چىقى ، بۇنى ئا د
خۇزوم رايونلۇق پەلا زىلۇق تۇغۇن خەنزەتى كۆمۈتەتىغا ئەنەكىسى
قىامتىڭىزلىرى سورا يېمىز.

1988-يىلى 4-ئا يىنلىك 23-كۈنى

شەنجىڭ ئۇ يېغۇر ئاپتەۋۇم رايونىنىڭ ئازسا زىلۇق
ھەممىتى ئەرنىڭ پەلا زىلۇق تۇغۇن ئەشىمەرى
55، قىقىپ دىكى ۋاقىتلىق بە لىگەلەمەسى

(شەنجىڭ ئۇ يېغۇر ئاپتەۋۇم رايونلۇق خەلق ھۆكۈز
ھەممىتى 1988-يىلى 4-ئا يىنلىك 23-كۈنى ئېلان قىامىدى)

بەرەنەچى باب. ئوھۇمىي پۇنۇسەپ
اندا دا ئاپتەۋۇم رايونلۇغۇز دىكى ئازسا زىلۇق مەملى
لەتلىر ئاها لەسىنەلەك ساپا سەتى ئۇستۇرۇش، ئازسا زىلۇق مەملى
لەتلىر ئۇپۇزەمىنىڭ كۆپىرىشىنى خەلق ئىكەنلىك تەرىه قىقى
يىاتى ۋە ئەجىتىما ئىي تەرىه قىقىيان ئېغان ما سلاشتۇرۇش ئۇ
چۈن، جۇڭخۇا خەلق جۇمەۋەر ئەقىنەنلىك ئاساسىنى قانۇنى،
لىكاھ قانۇنى ۋە مەللىي تېھرەتلىك ئاپتەۋۇمىيە قانۇز
لەدرىكى ئالاقدار بە لىگەلەمەر كەئاسەن، ئاپتەۋۇم رايون
ھەزىزلىك تەھەلىي ئەھۋا لىغا بىر لەشىۋەر، بۇ ۋاقىتلىق
بە لىگەلەمە تۈزۈپ چىقمىلىدى.

2-ئا ددا پەلا زىلۇق تۇغۇنى يەۋەلغا دەپ ئۇش — مەملەتكەن

بىز لىكىت قۇپ سەپىا سەتى، ھەمەنچى تىنىڭىش پىلا زامق تۈۋەت
نى يۈلەن ۋە يۈزىش مەجىزىر ئېمىتى باز. تەرىخەنلىرىنىڭىش پىلاز
لەق تۈغۈتنى يۈلەن قوپۇش قا ئۇنىي ھوقۇق-ھەنچە ئەتىنى قا-
نۇن تەرىپەدىن قوخدىلەندۇ.

3-ھا ددا پىلا زامق تۈغۈتنى يۈلەن قوپۇشتا، دۆلەتىنىڭىش
بېتە كېچىلىكى بىلەن ئامېنەتلىك تۆز تىختىميا رىقىنى بىر-
لەشىۋەرۇش پىرسىچىدا چىلىك تۈۋەلىدۇ، تىمىدىيە جەھە تەمنى سە-
پەرۋەر قىماش، تەشۇنقىي تەرىپىيە ئەلمىپ بېرىشنى ئاساس
قىلىش، زۆرۈر بولغان مەنۇدىن ۋە، ئەقتىمادىي تەدىرىلىرىنى
قوشۇچى قىلىش فائىجىنى يۈلەن قوپۇزىلەندۇ.

4-ھا ددا ھەر دەرىجەلىكى خەلق ھۆكۈمەتلىرى ماددىي
ئىشلە پېچىتىرىش بىلەن ذوقۇستەنلىك كۆپىمىش زەبىعەتەنلىق تەڭ
تۈزۈش، خەلق ئىكەنلىكى تەرىه قىقىيات پىلەنىنى ۋە ئەجىتىما-
ئىي تەرىه قىقىيات پىلا زەنلىق تۈزۈش بىلەن بىرۋاقىمتا، نۇپۇس
تەرىه قىقىياتى پىلا زەنلىق تۈزۈش لازىم. ھەر دەرىجەلىك
كادىرىلار باشلامىچىلەت بىلەن پىلا زامق تۈغۈتنى يۈلەن قوپۇش
لازىم.

ئىكەنلىچى باب. ئىكەنلىچى تۈغۈت

5-ھا ددا ئەرىلەر بىلەن ئايىلا للارىنىڭىش ئىكەنلىش يې-
شى دىشىزجاڭ ئۆزىتۇر. ئاپتۇرۇم رايىلەنلىك جۈڭخۇا خەلق جۇم-
بۇر ئېمەتلىكى ئىكەنلىچى ئا ئۇنىي ئەجىبرا قىماش توغرىسىدەكى

قۇشۇمچى بىه لىكەلىيەمىسى يىدە بىه لىكەلەنگەن ياشىمن تۆرۈن: ولىما سەنىقى، يېرىنى دوغۇزى للاز 20 ياشىمن، قىزلا 18 ياشىمن تۆرۈن دو لىما سەلىخى كېرىك.

5-ما ددا كېچىمكىپ زىكەنەنەش، كېچىمكىپ پەرزەنت كۆرۈش ۋەش ۋە ئاز ئاز تۆغۇش، سۇرپە قىلىك تۆغۇشنى تەشە بەزىس قىلىشى لازىم. تويى قىلىش ئەقتىنى قا نۇندابە لىكەنەنگەن تويى قىلىشى بېشىدىن كېچىمكىتۈرسە، كېچىمكىپ تويى قىلغانلىق بولىدۇ. تويى قىلغان ئا يَا للاز 22 بېشىدىن كېيمىن (22 ياشۇشۇنىڭ ئىچىمە) تۆزجى يالا تۆغا. كېچىمكىپ پەرزەنت كۆرگەن بولىدۇ. بىھىر تەرىخى تۆنەنىڭ تۆمرىنىڭ ئاخىر بەخەپە ئىككىكەلەپەر زەنت كۆرۈشى تەشە بېزىس قىلىمەندۇ. (باشقۇلارغا بەرگەن ۋە بېقىۋالغان را لەنەمەن تۆز ئىچىمكە ئا لەدۇ)

6-ما ددا ئۇمۇمن شەھەر لەردە، ناھىيە ياسازىلەردا ئۇ لەتۈرۈشلىق بىرئەرخو تۆنەنىڭ ئىككىپەر زەلت كۆرۈشىكە بولىدۇ. تۆۋەلدەنگى شەرتىلەرنىڭ بەخەستە تۆيىخۇن كېلەندەغا نلاز ناھىيەلىك (شەھەرلىك) پىلا بىلىق تۆغۇن خەزىمىتى كومىتەتەنەنەلەق تەستىقلىشى ئارقىلىق تۈچ پەرزەنت كۆرسە بولىدۇ. تۆت پەرزەنت كۆرۈشكە بولما يىدۇ.

ا. تۆغۇلغان ئىككىپەر زەنەنەلەق بەرمسى خەيرلى ئىرسىز پەت خاراكتېرلىك كېسەل بولۇپ، نورمال تەمگەك كۆچى بولالا مەيدىغان بولما،

2. قايتا قويي قىلغان ئەرخۇقۇنىڭ بۇرۇنىمى با لەلەرى
جەنلىكىدىن ئېشىپ كەتىمە:
- و. ئاكا-ئۆكمىلار ئېچىدە بىرە يىلە ئەنمىڭلار يەرزەنت كۈرۈش
ئەقتىدارى بولغان بولسا.
4. ئەر-خۇقۇن ئەنكىكە يىلە ئەنمىڭ بىرى ياخۇز پەرزەلت
بولسا.
5. ئەر-خۇقۇن ئەنكىكە يىلە ئەنمىڭ بىرى قۇزۇق ئاستىدا ئۇچىپ
دىن كۆپرەك مەنىھۇلات ئېلىپ باولغان بولسا، ھېلىمەم قۇزۇق
ئاستىدا مەنىھۇلات ئېلىپ بىرىۋاتقان بولسا.
6. ئەر-خۇقۇن ئەنكىكە يىلە ئەنمىڭ جۇڭگۈ مۇھا جىرى بولسا ياكى ئەر-
خۇقۇن ئەنكىكە يىلە ئەنمىڭ بىرى ھېلىمەم چەت ئەلدە تۈرۈۋاتقان
بولسا.
7. ئەر-خۇقۇن ئەنكىسى ئۈچىنچى ئە قۇزىمنىچى خەلدەنگى
راھىيە بازارلىرىدا تۈرۈۋاتقان بولسا:
8. ماددا يېزا، چارۋىچىلىق رايونلىرىدا ڈولتۇرۇشلىق
بىرىجۇپ ئەر-خۇقۇن ئۇرۇمەن ئۇچىپ بەرزەنت كۈرۈشكە بولىدۇ.
تۇۋەندەنگى شەرتلىرىدىن بىرىشكە ئۇيىغۇن كېلىدەغا لار ناھى
يىلىك (شەھەرلىك) پىلاڭلىق تۇغۇت خەزىمىتى كۆسەتەتىنىڭ
ئەستىقلالىشى ئارقىلىق ئۆت پەرزەنت كۈرۈشكە بولمايدۇ.
ئەستىقلالىشى بولىدۇ. بېش پەرزەنت كۈرۈشكە بولمايدۇ.
1- پەرزەنتامىرى ئېچىدە ئەپرىي ئەرسەمىت خاراكتېرى-

- لـ1ـ. كېسە للەك بولسا،
- 2ـ قىزى بار، ئۇغلى يوق بولسا،
- وـ قايتا نىكاھلاغان تەرخۇتۇنىڭىز پەرزەنت لېرى جەھەنمي ئۈچىتىن ئاشىغان بولسا.
- 9ـ ما ددا تەرخۇتۇن ئىككى يىلەندىن بىرسىنەك توپۇن سى شەھەر-بازاددا بولۇپ، يەلە بىرسىنەك توپۇسى دېبە قاچىلىق، چارۋىچىلىق رايوندا بولسا، ئۇلارنىڭىز پەرزەلتلىرىنىڭ سانى تايال ئۆرۈشلۈق جايدىكى مۇناستۇرتاڭىز بەلكىم بولىدۇ.
- 10ـ ما ددا مەملىكتە بويىچە ئۇمۇمىي توپۇسى 50 مىلىمەن ئاز بولغان ئاز سازلىق مەكلەتىلەر ئىچىمىدىكى بىرچۈپ تەرخۇتۇنىڭىز-7-8- ما ددىلاردىكى بەلكىم بىر سەخدا بىر بالىسى كۆپ بولسا بولىدۇ.
- 11ـ ما ددا كېمىنلىكى ئۇلادىلارنىڭىز تەن ساڭلاماڭىزدا رىيادلىق بولغان كېسە للەكلىرى كىمپىتا بولغان تەرخۇتۇنلار كېمىنلىسى ساقىمىيەشتىن بىزدۈن. پەرزەنت كۆرۈشكە بولجايدۇ.
- 12ـ ما ددا ئىرسىيەت خاراكتېرلىك كېسە للەك ياخىن ئۇغىما سلىق كېسىلىگە كىمپىتا بولغان (تۈي قىلماچپىشىشى ئەملىدار بولىغانىن ھەممە دوختۇرلار تەكشۈرۈپ ئىسپاتىغان) تەرخۇتۇنلار لاهىيە (شەھەر) دەرىجىلىكىتىن يۇقىرى پەـ

لارلىق تۈغۈت تارماقلارىمىڭىش تەستىقىنىش ئارقىلىق بىردىن
ئىككىمكىچىه بىلا يېقىمىزىغا بولىدۇ. قۇرغۇمالىق كېلىسى -

فانى ياخالدىن كېيىمن بىھر پەرزەلت كۆرسە بولىدۇ.

13-ما ددا ئاز ساپىلىق مىللەتنىن بولغا نلار بىخلىن
لىكا هلاپغان خەلزۇلارغا ئاز ساپىلىق مىللەقىلدە كەقا دەستەغان
بىلا لەق تۈغۈت سىيا سەتى بويىچىه مۇئىامىلە قىلىنىدۇ.

14-ما ددا ئىككىدىن ئا دەتۈق پەرزەلت كۆرۈشى بۇ -
لەدىغان قەرىخۇ تۈنلارنىڭ پەرزەنت كۆرۈش ۋاقىت ئا دە
لىق ئۇچىپ بىلدىن تۈۋەن بولجا ساھى كېرەك.

ئۇچىمكىچى باب. ھۇتاپا تلاش ۋە جازالاش
15-ما ددا كېچىكىپ توپى قىلغانلارنىڭ تۈزجى تۈرى
ئۇچۇن بېرىدىدىغان رۇخسەت ۋاقىتى ئا نۇندادا بەلكىلەنگەن
تۈزى قىلغىش يېشىنىڭىش كەينەكە سۈرۈلۈش تەھڑىلە قاراپ.
يىلىغا ئۇچى كۇندىن ئۆز ارتىپ بېرىدىدۇ. ئۆز ارتىپ بېرىدى
غان ۋاقىت ئەڭ كۆپ بولغا ندا 15 كۇندىن تېشىپ كە قى
ئەسلامكى لازىم.

16-ما ددا كېچىكىپ پەرزەلت كۆركەن ئايال ئىشچى -
خىزىدە تىچىلەرنىڭ ئۆزجى تۈغۈتقا 90 كۇنلۇك رۇخسەتنىن
بەھرىدىن بولۇشقا بولىدۇ. (قا نۇندادا بەلكىلەنگەن 45 كۇن
لۇك تۈغۈت رۇخسەتىدە چۈشۈنكىش تىچىمدە). ئەگەر تۈلۈچى تۈغۈت
بىلەسا، بۇ تەھىنەتنىن بەھرىدىن بولمايدۇ.

پەلەن بويىچە ئىككىچىنىچى بەرزەنت كۆرگەن نا يال نەشىن - خىزىدە تېچىلەرگە 70 كۆنلۈك تۈغۇت رۇخىمىتى بەر دەندۇ. (قا زۇندىا بە لىكىلە نىڭەن 56 كۆنلۈك تۈغۇت رۇخىمىتى جۇز بەزىسى نىچىدە). لېكىن ئىككى بەرزەلت كۆرگەنلەر بۇ قەدەن ناتقىن بەھرىمەن بولمايدۇ.

17-ها ددا پەقۇن نۆزىرە ئىككىملا بەرزەنتلىك بەر لەشىنى ئەختىمەر قىلغان شەرىخوتۇلارغا ئىككىچى با لمىسى تۈغۈلۈپ بولغاندىن كېيىن، تۆزىنەملە ئەلتىمەس قىلمىشى بىر امن ناھىيە (شەھەر) لەك پىلاذىمىق تۈغۇت خەۋەتلىرى كۆرمىتىپلىرى «پىلاذىمىق تۈغۇت شەرەپ كۆرۈاھنامىسى» بەر دەندۇ. تۇلار شۇ كۆرۈاھنامە بىلەن تۆزەندىكىدەك تەمناتقىن دەھىر دەندەن بولىدۇ:

1. كۆرۈاھنامە ئا لغان كۆندىن ئېتىمبارەن، تۇلارغا ئۇدا ئۇن يېلاھىچە، يەسى ئىككىچى با لمىسى 10 ياشقا توشقىچە، ساللىقلار ساقلىقىنى ساقلاش خىراجىتى بەر دەندۇ.
- (1) با لمىلار ساقاچقىنى ساقلاش خىراجىتى بەر شىچا رسى مۇنداق بولىدۇ: خىزىدە تېچى شەرىخوتۇلار دەشكەن ئىككىچى ئۆزلىرى تۈرۈشىنى ئورۇن ھەر يىلى 30 يەۋەلدەن بىول بەر دەندۇ. شەرىخوتۇلدىن بىرسىلا خىزىدە تېچى بولما، خىزىدەت قىلىۋاتقان شىدارسى ھەرىپىلى 60 يۇھىلدەن پۇل بەر دەندۇ، مۇقىم كىرىدىنى بولىشىن شەھەر-بازار ئاھىلمىسى ۋە

دېنغان، چارۋەچىلار بولسا، بىر جۇپ تەرىخوتۇنغا شۇجا يې دىكى پىلاڭلىق تۆغۇت خىزىمىتى تارماقلىرى يېلىغا 30 يۇردۇن پۇل بېرىمدى.

(2) بالىلار ساقلىقىنى ساقلاش خواجىتىنى چىقىم فەلسەش چارىسى مۇنداق بولىدۇ: مەمۇرىسى، كەسپىسى ئۇرۇنلار ۋە ئادەمئى تەشكىلاتلار تۆز خىراجمەدىن چىقىم قىلىپ، ئىشچى-خىزىتچىلىك پاراۋانلىق چىقىمىتىرىدۇ كىرىگۈزىدى. كارخانا نۇرۇنلارى پاراۋانلىق فۇندىدىن ياكى باجدىن كېيىمن پىرسەنت قا لدۇرۇپ قالغان مەبلەغىدىن حەل قىلىدى.

(3) ئەرىخوتۇن ئەتكەيانەن يەككە سودا سازانەتىسى بولسا، ئۇلارغا سودا سانانەت باشقۇرۇش يۇرۇدىن ئېبىغا ئۇرۇج يۇردۇن بېش يۇرۇكىچە بالىلار ساقلىقىنى ساقلاش خواجىتى بېرىمدى.

2. خىزىتچى ئەرىخوتۇنلارنىڭ ئون ياشىنى تۈۋەن بالىسى كېىل بولۇپ قىلىپ قاراشقا توغرا كەلە، ئۇلارنىڭ بىزەرسىمگە دوختۇرخانىنىڭ ئىپاتىغا ئاسىن، ئىدارە رەھبەرلىكىنىڭ ئارقىلىق، بالىخا قاراش رۇخسەتى بېرىشكە بولىدۇ. بالىخا قاراش رۇخسەتى يېلى بۇ يى 45 كۈندىن ئېشىپ كەتكەن، يېرىم يېلىغا يەتىمگە ئەرىخوتۇنلارنىڭ ئىش هەققى 90% بويىچە بېرىملىدى. يېرىم يېلىدىن ئە

شپ کے تکہ نیلہ رنگ کیسے لامک سٹوڈیوں دو خست سورجناں
لار قاتا رہا مٹھا مسله قملینہندیو.

۳. نەزەرخۇقىن ئەمكىگە يىلەن پېنىسىيەگە چىققا نىد، ھەر بىدە
رەئىدە بىش پىرسەفتىقىن پېنىسىيە قۇلى قوشۇپ بىھىز مەندىز،
پېنىسىيە بۇ لەھىنى ۱۰۰% بىرىجىتە تۈرلۈق ئا لەدىنەن لىارغا قو-
شۇپ بىھىز ئىلەن بىلە.

۴. يەرزا نەتمەن دەپى دە سلەگە ئېلىمەش، داۋالاش جەھەتە
زە خەزىەتىگە، ئەققۇغۇزچىدا دەقىقا، ئەشچەغانەغا، هەزىيەتلىككە قىو-
رۇل قىلىمەش جەھەتە ئۇنىشىش شەرت قاسىدا، ئاۋۇل تې-
خەيار بەم مەددەت.

ئىزىزى دىدا يېقىۋا لغان بىالىسى تەككىمدىن ئېشىپكى تەرىجىن تەرخۇتۇنلار 17-عا ددىن شەھىت 2-30-40- تارماقلۇرىدا
يە لىگىلەنگەن تەمىناتىقىنلا بە خەممەن بولىمدو تەڭەر يېقىۋا
ۋالغان بىالىسى 45 كۈنىڭىز كەتىن ئاشىمەغان بىلا بولسا، بىلا
يېقىۋا لغان تەرخۇتۇن شەھىت يەرىكى 30 كۈنىلىك بىالىخا قىـ
داش دۆخىستى بېرىمددو تو لۇق تەشقا چەشقان دەپسا بىلەـ
ذىب، ئىش ھەققى تو لۇق بېرىمددو.

19-دا تۈرۈزۈ دویىسى پەۋزەنەت كۆرۈمگەن شەرتا
يال ئىشچى-خەزرە قىچىلار (جەملەدىن تەزھالار) پېنىزەرىمكە
چەتكەندا، ئىزلارغە 10% پېنىزەرىدە بۇلى قوشۇپ بىرلىكەدۇ.
پېنىزەرىدە بىز ئەندىس 100% دویىچى بىلەن ئىقازلارغە بىرلىكە يىدو.

لەيدىۋە ئۇ، مۇگا پا تلايدىۋە.
رۇلەرلەك نەتىجىدە يارا تغان ئورۇن ئۇ، شەخىمىلەرلى تەقىدىر -
غۇن خەزىەتى كۆمۈتەتلىرى پېلاڭىچى ئۆغۈت خەزىەتىدە كۆز -
20-ما دادا خەلق ھۆكۈمەتلىرى ياكى پېلاڭىچى ئۆز -

21-ها ددا بىلا نىمك تېغۇقنى يو لغا قويماي. بىلا دىمن ئارقۇق پەرزەنت كۆرگەن. ئەرخۇ تۈنلەردىن ئارقۇق پەرزەنت كۆرگەنلەك يېلىسى ئېلىمەندۇ.

1. كا دىرىلار ۋە ئەشچىنە خەمىزە تېچىملەر بەر ئارقۇق پەر زەنت كۆرسە، ئەرخۇقۇن تېغۇرۇشلىق ئورۇن بەر ئەيدا ئۇ لارنىڭ خەر بەر ئەمن ھا ئاشىتىمىش ئۇن كۆرسەلىنى بىرىيەن ئارقۇق پەرزەنت كۆرگەنلەك پۇلى ئەلمەندۇ. بۇ پۇلى بە لاندىدىن ئارقۇق كۆرگەن پەرزەنتى خاباتلا يو لسا. تېغۇرەن ئايدىدىن ئېتىمەارەن ئۆزدە يەرتى يەلىخەپە ئېلىمەندۇ. بە لاندىدىن يەنە ئارقۇق پەرزەنت كۆرسە، خەر بەر ئارقۇق كۆرگەن پەرزەنتى ئۆچۈن ھاشىعەن 5% ئارقۇق پەرزەنت كۆرگەنلەك پۇلى تۇتقۇپ قېلىمەندۇ.

2. شەھەر، بازارلاردىكى يەتكە سودا-سايىئە تۈچۈلەرىپە لاندىن ئارقۇق بىر يەرزەلتە كۆرسە، ئۇلار تۈزۈشلىق شەھەر، بازارلاردىكى خەلق ھۆكۈمەتلىرى (عەھەللە دەش بې جىرىش تۈزۈتلىرى) تۈلارنىڭ يەلمىق تۈزۈمىي كەرەمنىڭ 10% ئىپ يۈچۈن تۈدا يەتنە يەمل ئارقۇق يەرزەلت كۆرگە ئەلمىك

پۇلى ئا لەدۇ. بىر قېتىخدا هېم بلاپ، بۇ لۇپ قېباشقا سەنچۈزى
بۇ لەدۇ. پىلازدىن يەنە ئا دەرىق بىر پەرزەنت كۆرسى، بىر
بىر ئارقۇق كۆركەن پەرزەلتى ئۈچۈن: يېللەمۇق ئۇ مۇھى كە-
ۋەمىنىڭ ھە؟ ئى بوجىچە ئارقۇق پەرزەنت كۆركە نىلمىك پۇلى
كۆپەيتىپ تېلەخەدۇ. ئا پىشىزدۇشنى دەن قىلغۇچەلار دىن ئالا-
قىدار تارماقلار بە جەبىزدى ئا لەدۇ.

3. دېقا نېچەلىق، چارۋىچەلىق را يۈنلىرى دىرىگى پىلازدىن
ئارقۇق پەرزەنت كۆركۈچىلەردەنچىن ھۇنانىپەپ ھالدا ئارقۇق
پەرزەنت كۆركە نىلمىك پۇلىنى ئىپتەمشىش
كېرىك. تېلەنەندەنخان بۇلىنى باشىسى ۋە
يەمل چەكتىمىسى نا ھېمىيەلىك (شەھەرلىك) خەلق ھەزەكۈمىت
اھرى بەلكەلەپ. تۆزۈددۈن چىو دېر دېچە يۈقىرى خەلق ھۆ-
كۈمەقلىرىكە تەستەقلاتقا زىدەن كېھىمن ئىسجىرا قىلدۇ.

4. ئا دەرىق پەرزەنت كۆركە نىلمىتىن بۇلىنى
پىلازانىق تۈغۈت ئىشلىرىغا ئىشلىقىشى كېرىك. باشقا ئىش
لارغا ئىشلىرىتىشكە بۇ لەمەيدۇ، بۇ پۇلنىڭ 20 پىرسە ئىتىسى نا-
ھېمىيەلىك (شەھەرلىك) پىلازلىق تۈغۈت خەزىمىتى كۆمىتەتى
اھرى دىرى تۈتىاش ئەتكەلەپ ئىشلىقىتىدۇ. 80 پىرسە ئىتىسى شۇ
بىزما: بازارلارنىڭ ئىشلىقىشىكە قا لەدورۇ لەدۇ.

22-ما ددا پىلازدىن بىرىت پەرزەنت كۆركەن ئايال
ئىشچى-خەزىمەتچىلەر تۈغۈت پۇلى، با ئىنىستىغا يېتىش پۇلى

تە كىزۇرۇش پۇلى، نوپېراتىرىيە پۇلى، داۋالىتەش پۇلى
قا تارلىقلارنىڭ ھەمىسىنى تۈزى كۆزۈر بىدۇ، ئۇلارغا تۈنۈن
ھەزگىلمىدە ماڭاش بېرىلەجە يىدۇ، ئۇلارنىڭ بالا نىھىتىش ئۇادى
ئىس دۇخىت سۈرىخان قاتاردا بېرى تەرىپ قىلىمەندۇ.
23-ها ددا «پىمانىلىق تۈنۈن شەرىپ كۆزۈ اهنا مەسى»
ئېلىپ بولغان ئەرخۇتۇنلار و پەرزەنىڭكە ھامىدار بولۇپ
قا لخان بولسا، ھامىدار بولغان چاخىدىن تارىخىپ، ئۇلار-
دىڭ ئۆزۈ اهنا مە بويىچى بەھەرىجەن بولىدىغان باولىق تە-
مىتاتى تۈختەتىلمەدۇ. شۇ يەرزەنىڭكە كۆزۈشكە چىڭ قۇرقۇ-
ۋالا، «پىمانىلىق تۈنۈن شەرىپ كۆزۈ اهنا مەسى»، ئېلىپ، و
خان با ئىلارسا قىلغىنى ساقلاش پۇلى پۇتۇنلىي قايتۇرۇۋەلىمەندۇ.
24-ها ددا ئاردۇق پەرزەنت كۆزگەن ئەرخۇتۇنلار-
لى ئىنكىرى يىل ئەچىمە ئىلخار قىلىپ باھالاشقا بولما يىدۇ.
ئۇلارغا مۇكاپا تلاش پۇلى بېرىلەجە يىدۇ. (كەشىمیيات مۇكاپا-
سى، تېجەش مۇكاپا تى قاتارلىقلار بۇنىڭ سىرىقىدا) ھە-
سۇلاتىنى ئاشۇرۇش مۇكاپا تى 20% كېچە يېتىپ بېرىلىمىدۇ.
پەرزەنىڭ كۆپ بولۇش تۈپە يىلىدىن تۈرەوش جەھەتنە قە-
چىچىلىق تارىخىپ قالا، پاراۋالىق قوشۇمچە يىاردىسى
ۋە ئەجىتىما ئىسى قۇتقۇزۇش بېرىلەجە يىدۇ.

25-ها ددا تويى قىلماي تۈرۈپ ھامىدار بولغانلار
ۋە بېلىكلىكەن پەرزەنت كۆزۈش مۇددەتى توشماي تۈرۈپ

پەرزەلت كۆرگە نىلەركە تەنقدىتەر بىمېد بېرىش ۋە ئىقىمىسا -
دىي جەھەتقىن مەلۇم چارە كۆرۈش كېرەك. ئۇنىڭ كۆر
كىرىپت چارىسىنى لاھىيە (شەھەر) لەك پىلاڭىمىق تۈغۈت خىزى
مىتى كۆمەتەتلىرى تۈزۈپ چىقىپ، ئۆزى بىلەن تەڭىدەر دى
جەملەتكە خەلق ھۆكۈمەتىنىڭ تەنقدىدىن تۈركۈزۈپ يولغا
دويدۇ.

26-ما ددا قوش كېزەك تۈققان ياكى كۆپ كېزەك
تۈققان تەۋىزىزلىرىنىڭ پەرزەلت سانى يەلگىنەمەدىن ئەم
شىپ كەتسە، تۈلاوغا چارە كۆرۈلەيدۇ؛ تەبىا بىزىنچىي ياكى
كىي ئەتكەكىمىزچىن تۈغۈزىمىدا تۈققان بىلا سالى يەلگىلەمەمەدىكى
پەتكەن بولسا، يەنە پەرزەلت كۆرۈشكە بولمايدۇ.

27-ما ددا پىلاڭىق تۈغۈت ھەقىمىدىكى يەلگىلەمەمەكە
بويىزەلەخان ۋە بېرىلىگەن تەرپىمىنى قوبۇل قىلىمەخان.
پورىتىسىسى تەبىء بولخان، پىلاڭىق تۈغۈت خىزمەتچىلەمە
رىمنى تەللەخان، هاقارەتلىگەن ۋە ئۇرغانلارغا تىلىپشىخان
قاراراپ ھەدۇرىي تەنقىزامجا زاس ۋە باشقا جازا بېرىلىمەدۇ.

28-ما ددا تەدلىيە ئورگانلىرى پىلاڭىق تۈۋەزىت خىزى
مىتىكە بۇزغۇنچىلىق قىلىپ، جىنما يىي ئىشلار نازىزىغا خىزى
لاپلىق قىلغانلارنىڭ جىنما يىي ئىشلار جاڭا بىكارلىقىن تىزۈن بول
يىچىدە سۈرۈشتۈردى.

29-ما ددا پىلاڭىق تۈغۈققىدا داتىر فانچىچىن، سەپىا سەن،

زه بى لى كەلەمە مەدەرىلى ئۇجىرا قەلھاي پىلانىدىن سەرت پەر-
زەلت كۆرۈش ئەھۋا لەنى كەلتۈرۈپ چەققا رەخان ئورۇنىلا دەنك
دەھبەرلىرى چارا بىكاو لەققا تارى تەعلمەدۇ. كادىرلار خە-
دار خادى دەنلار دەن پىلا دەلمق تۈغۈت خەزەمىتىدە يۈز خاتىم.
قەلمىپ خە كۆز بۇزىما بىچەملەق قەلمىپ، پىلا نىدىن سەرت پەر-
زەلت كۆرۈش ئەھۋا لەنى كەلتۈرۈپ چەققىرىپ يَا هان تە-
سەر پەيدا قەلەخانلار جەددىسى بىر تەرەپ قەلمەنەدۇ.
تۈر تەنچى باب. هاھىلدار بولۇشىنىڭ ئا لىدەنى ئې-
لەش، تۈغۈتقا چەك قويۇش تەدبىرلىرى
30-ما ددا تۈغۈتقا ھەر تەرەپلەمە چەك قويۇش تەد-
بىرلىرىنى كېڭىھە يەتىپ، ھاھىلدار بولۇشىنىڭ ئا لىدەنى ئېلەش
دۇردىلىرى خە سايىما للەرىنى پىغان بولۇچىھە ھەقىز تەندى-
لەپ، تۈغۈتقا چەك قويۇش مۇلازىمەتىنى يۈلغا قويۇش
كېرەك.

31-ما ددا شەھەر-پازالار دەنگى تۈچ پەرزەلت كۆز-
رۇشكە بولۇا يەدەخان، دەبوقا بىچەملەق، چارۇ بىچەملەق دا يۈنلەمەدە-
كى تۈت پەرزەلت كۆرۈشكە بولۇا يەدەخان شۇنىڭىزدەك بەلگە-
لەنگەن پەرزەلت كۆرۈش ئارىلمق مۇددىشى تۈشىمەخان تەدرى-
خوتۇنلار ئا ئىلمق ھالىدا ئىشى نېچەلىك بولۇخان تۈغۈتقا چەك
قويۇش تەدبىرلىرى قۇللىقىنى كېرەك. تەرىخونۇن ئەك-
كەپلەن تۈغۈتقا چەك قويۇش ئۆرسۈلەنى ئەختەمەن و قەسلەپ

پەر زەفت كۆرگە نىلەرگە تەلەقىدىقەر بىمېد بېرىش ۋە ئىققىمىسا -
دىي چەھەتنەن مەلۇم چارە كۆرۈش كېرەك. ئۇنىڭ كۆر
كېرىت چا رەسمىنى لَاھىيە (شەھەر) لەك پەلاڭلىق قۇرغۇن خىزى-
ستى كۆمەتكەتلىرى تۈزۈپ چۈقىپ، تۈزى بەلەن تەلەقىدىقەر
جەملەك خەلق ھۆكىمەتىنىڭ تەلەقىدىقەر دەن قۇرقۇزۇپ يۈلەن
قۇيدىدۇ.

26-ما ددا ۋوش كېزەك تۈتقان ياكى كۆر كەزدەك
ئۈزىقان ۋە رەزىز تۈزۈلەر ئەڭ ئەن سانى بەلەن بىمەد مەن ئې-
تىپ كەتسە، تۈلاوغا چارە كۆرۈلەيدۇ؛ تەمبا بەر منچى ياكى
كىي ئەنگىزىچىن تۈغۈزىمىدا تۈتقان بىالا سالى بەلەن كەمەد بىكەن
بەتكەن بولسا، بەلە بەر زەفت كۆرۈشكە بولجايدۇ.

27-ما ددا پەلاڭلىق قۇرغۇن ھەنەقىدىكى بەلەن كەمەد
بويزۇنىڭخان ۋە بېرىلگەن تەر بىمەمنى قۇرۇق قىلىمەنخان،
بۈزۈنىسىسى قەبە بولخان، پەلاڭلىق قۇرغۇن خىزىمەتچەلمە-
رىنىنى تەللەخان، هاقارەتلىگەن ۋە ئۇرۇغا ئىلارغا تەلەمەتلىخان
قا داپ مەدۇر بىي ئىنلىق زام جا زاس ۋە باشقىا جازا بېرىلەندۇ.

28-ما ددا تەدلەمە ئورگا ئىللىرى پەلاڭلىق تۈزۈت خىزى-
مىتىكە بۇزۇغۇنىچەلمەق قىلىپ، جىننا يىس قىشلار تۈزۈنخان خىزى-
لاپلاق قىلخان ئىلار ئەللىق جىننا يىس قىشلار جاڭا بىكەن لەقىنلىرى قا ذون بول
يىچىدە سۈرۈشتۈردىدۇ.

29-ما ددا پەلاڭلىق قۇرغۇققا دائىر فاشىجىن، سەيىسا سەيت،

ۋە بە لىكىلەمەنلىرى زىجرا قىلماي پلازىدىن سىرت بەر-
زەلت كۆرۈش تەھۋا لەنى كە لىتۈرۈپ چەقا رخان دۇرۇنلازىڭ
دەھبەرلىرى جاۋا بىكاولىققا تا رىتىلمىدۇ. كادىرلار ئۇ ئالاقى-
دار خادىمىلاردىن پېلازىلىق تۈزۈغۇت خەزىمىتىدە يېۋاز خاتىم،
قىلىپ ئۇ كۆز بۇيىا بېرىلمىق قىلىپ، پېلازىدىن سىرت بەر-
زەلت كۆرۈش تەھۋا لەنى كە لىتۈرۈپ چەقىرىپ يەماڭ تە-
سەر بەيدا قەملەغا نلار جىددىي بىر تەرەپ قەلىخىندۇ.
تۈر تەنچى پاب. هاھىئىدار بولۇشىنىڭ ئا لىدىنى ثې-
لىش، تۈزۈغۇتقا چەك قويۇش تەدپەرلىرى
30-دا ددا تۈزۈغۇتقا ھەر تەرەپلىمە چەك قويۇش تەد-
بىرلىرىنى كېڭىھەيتىپ، ھامىلدار بولۇشىنىڭ ئا لىدىنى نېمىش
دەرىملىرى ئۇ سايىجا للەرىنى پىمان دويمىچە ھەقىز تەمىز-
لىپ، تۈزۈغۇتقا چەك قويۇش مۇلازىمىتىنى يۈلغە قويۇش
كېرىك.

31 - ما ددا شەھەر-پازىلارىدىكى ئۈچ پەزىزەلت كۆز-
رۇشكە بولىما يېرىغان، دېمەقا بېرىلمىق، چادۇ بېرىلمىق دا يۈنلىرى مەد-
كى تۈت بەر زەلت كۆرۈشكە بولىما يېرىغان شۇنىڭىدەك بە لىكى-
لەنگەن پەزىزەلت كۆرۈش ئا رىلىق مۇددىتى تۈشىمىغان ئەر-
خۇقۇللار ئا خىلمق ھا لدا ئىشەنچلىك بولغان تۈزۈغۇتقا چەك
قويۇش تەدپەرلىرى قەللەنەشى كېرىدەك. ئەر-خۇذۇن ئەك-
كەپلەن تۈزۈغۇتقا چەك قويۇش ئۆرسە لەنى ئىشىتىمىزار قىسىم

اللائحة رقم العدد

دۇردا دىدا تۇنۇتىغا چەڭ قۇيۇش ئۆپۈرەتىمىسى دىلە
دۇردا سلارغا بە كىملىكىچە بولىپچە دەم ئېلىش ۋاتقىنى بېرىلىدى.

ئۇڭلارنىڭ ئىش ھەققى بېرىلىغىزبىر دىدە. ئۇڭلارغا ئەشقا چىققانلار
قاقا رىدا مۇئىەتلىك قىلىمىقىدۇر. بولۇغۇزۇرۇنىش ئۆپۈرەتىمىسى
قەندۈرەنلارغا شۇ كەش قۇرۇشلىق ۋەرۈن
ئەھۋالىنى فاراب، قىمسىزىن ئۇزۇقلامىش
خىراچىنى ياكى قۇرۇش تىلەندۈرەنلەن ئەمە كامىك بېرىشى كېزەك.
ئۇنىڭ جورىسىكە يەتنە كۈنكىچە كۇتۇش رېخستى بېرىشكە.
شۇ مەزگىلدىكى ئىش ھەققىنى بېرىۋەتىمىشكە، ئەشقا چىققان
لار قاتا رىدا مۇئىەتلىك قىلىمىشىغا بولىدۇ. شەھەر-بازارلاردىكى
مۇقىم كىرىمى بولىجىخانلارغا شۇ دېيغان-چارۋەچىملارغا بېرىدە
لەدىغان ئۇزۇقلۇق خىراچىنى شۇ جايىزىكى پەلا نىلىق تۈنۈت
ئارماقلىرى ئادتۇق پەرزەلت كەرگەتلىرى دەن ئېلىمنىخان پۈل

33-ما ددا هەر خەل تۈغۈتقا چەڭ ۋېيۇش نۇپىرات
ئىمەس خەرا چەقى دۆلەتنەڭ ھالىيە تۈزۈمى ۋېيچە ئايد
دەم-ئايرىم ھا لدا دۆلەت پۈلى ھېسا بىدا داۋالىنىش خە-
راجىتى، ئەمگەن سۈغۈرتسى ھېسا بىدا داۋالىنىش خەرا جىتى
ۋە پىلا نىڭ تۈغۈت ئىشلىرى خەرا چەندىمن چۈقىم قەلىغىدۇ.

تۇغۇز تېھنىەمكەمىسى با ھالاش گۈزۈپچىسى تۇغۇتقاچەك قو-
يۇش ئۇ پېراتسىيەسى تۇپەيلەدىن كېسەلە ئۆ ساقىنداكىسى -
كە كىرىپقىار بولغان دەپ بېكەتىلىكە نەرلىنى داۋالاش-ساقى
لەقىنى ساقلاش تاۋماقلىرى مەستۇل بولۇپ داۋالايدى.
ئۇلارغا كېتىمدىغان خمراجىت 33-عا ددەدىكى بە لەكىلمە بويىچى
چەقىم قەلەنەمدۇز. داۋالانغا نەن كېيمىن قۇبۇر جىمىجا زىي
ئەمكەك بىلەن شۇغۇللەنالىما يەدىخا زلارنى شۇ كەشى تۈرۈشلۈق
ئورۇن ئەتمىباز بېرىپ باشقا مۇۋاپق خەزىمەتكە ئورۇشلار
لاشتۇرۇشى كېرەك. تۈرۈشىدا ھەقىقەتەن قىيىنچەلىقى بول
خانلارغا شۇكىشى تۈرۈشلۈق. ئورۇن ئۆ خەلق ئەشلىرى تاۋ-
ماقلەرى ئەھۋالغا ۋاراپ قوشۇمچى ياردىم ئۆ ئەجىتىمە ئۇي
قۇتقازۇش بېرىشى كېرەك. تۇغۇتقاچەك قويۇش ئۇپېراتسى
چەس قەلىش تۈپەيلەدىن مېھمەپ بولۇپ قىلىپ، ئەمكەك
ئەقىقەداردىن قالغان ياكى ئۇلۇپ كەتكەنەرلى كۈفرۈيۈزەن
ئېلان قەلىغان «داۋالاشتا يۈز بىرگەن ئۆقەلدەنى رەرتەرە

قەلىش چارسى» بويىچى بىر تەرىپ قەلىش كېرەك.

بە شەنەچى باب. قوشۇمچى پەنەمەپ
35-ما دا بۇ ۋاقىتلەق بە لەكىلمەمنىڭ يولغا قويۇزۇشى-
نى هەر دەرىجىلەك خەلق ھۆكۈمەتلىرى تەشكىللە يەن. ناھىيە
(شەھەر) لەك خەلق ھۆكۈمەتلىرى ئۆزجا يەندىلە ئەمە-
لىي ئەھۋالغا ئاسەن بۇ بە لەكىلمەمىنى ئىزچەللاشتۇرۇش

و، يولخا قويوشەمان گونىرىت چارىمىنى تۈزۈپ چەقىب،
ئاپتونۇم رايونلىق پىلاقلەق تۈغۇت خىزمەتى گۈرمىتىمغا
تەستىقلا تىدا نىدىن كېيىن يولخا قويىدۇ ھەمدە ئۆزىدىن بىر
دەرىجىدە يۈقىرى خەلق ھۆكۈمىتىكە يو اىلاب ئەنگە ئا لەۋىر بىدۇ.
ئاپتونۇم رايونلىق پىلاقلەق تۈغۇت خىزمەتى گۈرمىتىمىسى -
ئۆز بولىدۇ.

ئاپتونۇم رايونلىق پىلاقلەق تۈغۇت خىزمەتى گۈرمىتىمىسى -
ئۆز بولىدۇ.

ئاپتونۇم رايونلىق پىلاقلەق تۈغۇت خىزمەتى گۈرمىتىمىسى -
ئۆز بولىدۇ.

شىنجاڭ . دەرىخور قاپتوۇزوم رايىنلىق
پلازماق تۈغۈت كۆمەتتىسى هوچجىتى

شیوه تهذیب (1938) ۳۰- نویسنده لطف

شەنھىزىڭ دۇرىندۇر دا بىتىخ دىزمۇن رايىۋىنى يېھلا ئىلمق
قۇمۇت تەڭىۋ دەقات، تېچىخنىك يېتىك كېچىلەك بۇز
كەتلىرى (ئەردى) نىڭ خىزىھەت فەزىاھى (سەناتى)
تەر دەقىسىمىن بۇ لغا قويفە لمدۇردى قارقا ئىقا ئىلمق

تئو خۇرىسىدا ئۇقىقىۋەرۇش

ئىمۇ ئازاق ئا پىتەر زوم ئۇ بىلاستى، ھەرقا يىسى ئۇ ملائىت، ئۇ بىلاست، شەھەر، ناھىيەلىك پىملا ئىلمق تۈغۈت كۈنەتلىرى، بىنلەنلىق تۈغۈت تەشۈرقى، تېھەنەنىك يېتە كېچىلىك يۈزگۈنەتلىرى (ئۇ-ئۇ ئەنلىرى) ئا :

پەلا نىلىق تۇغۇت خەنەز مەتمەنەمەلک تەرە قىغمىوا تىغا ئۇرىيە ئەلمىش، را -
يۇ نىھەنەز نەملەن پەلا نىلىق تۇغۇت تەشۇ دقاڭ، تېخىنەلەت يېتە كەچەلەك پۈز -
كەتلىرى (ئورۇ ئەلمىرى) نەملەن با شەقۇرۇش سەۋىيەنى ۋە ھۆلا زەھەت سۇ -
پەستەنى ئۆسبەقۇرۇش، تەشۇ دقاڭ، تېخىنەلەت يېتە كەچەلەك، قەماش پۈز
كەتلىرى (ئورۇ ئەلمىرى) نەملەن خەنەز مەتمەنەنىي قېلىپلاشتۇرۇش ئۇچۇن ·
اىرو نىھەنەز نەملەن دە بە لىپى ئەھۋالىخا ئاشىن، ائىا ئېتۇ نوم را يو -

ئەمەزىزىت پەلاڭلىق تۈخۈن تەشۇرقىن، تېھىنەن يېتىدەكىچەمەك
بۇ دىكىتلىرىق (ئۇرۇقلۇرى) خىزىتەت نىز امىنى (سنانق تەرەققى)
دە بولغا قو بىرۇلدۇ (تۈزۈپ تارقا تەرقى). جا يلار زېلىخىزىتەت دە
زىاحىد بىكى بە لەڭەمەمەلەر بويىچە تەھىرا قەمەتىشنى، تېھىرا قەمسىز
حەر يىلا نىدا ئىزىتەنە بىملەن ئۇيىغۇن كە لە يىدىغان ئەھۋا لەر كە.
ۋە لە، ۋاقىتىدا كە وەمتە مەتھىزغا بە لۇم قەلمىشنى ئۇيىمىز
قەلمىز.

تەنھىجاڭ ئۇيىغۇر ئاپتۇرۇم را بولغا ئەنلىق پەلاڭلىق تۈخۈن كە
تەنھىزى.

1988-يىل 5-ئاينى

تەنھىجاڭ دۇرۇشۇر ئاپتۇرۇم دا ئىونى پەلاڭلىق تۈخۈن
تەشۇرۇق دەقات، تېھىنەن يېتىدەكىچەمەك دۇرۇشۇر
لەرى (ئۇرۇقلۇرى) ذەلک خىزىتەت فەزىاهى
(ۋاقىتلىق بولغا قو بىرۇلدۇ)

1988-يىل 4-ئاينى

بىر دەپچى باب، ئۇھەمەسى پەرەتىمىز
لەما ددا پەلاڭلىق تۈخۈتنى بولغا قو دۇش— دۇرۇشىز
دەلىق تۈپ سەيمىا سەتىدۇر. پەلاڭلىق تۈخۈن نىز مەتھىنەلىش تەرەققى
جا قېھىنە ئۇيىغۇرلۇشىشىن، دا يۈنەمەزدىكى، ۋەلايدەت، ئۆپ بلاست
ئەھەر، ئاھىپىغىلىك پەلاڭلىق اتۇرغۇن تەشۇرقات، تېھىنەن يې

نە كىچىملەنك پۇ نىكەتلىرى (تۈزۈر لەدە يېتە كچەلەنك) قىملۇش پۇ نىكەتلى
ئۇر ئېرىدىپ قىسقار قىب ئىلەمنى (تۈزۈر ئەنەن ئەنەن باشقۇرۇش سە)
خېسى ۋە مۇلازىمەت سۇرپەتىنى تۈستۈرۈش دۇچۇن بۇ سىناق
زە، تەمىزىدە خو لغا قوچۇلۇغان خەزىمەت ئەزاھىنى تۈزۈپ
جىڭىزۇق.

2-ما ددا يېتە كچەلەنك پۇ نىكەت (تۈرۈن) لەرى تەلەندەر دە
خەلەنك پەلا نەق تۈغۇت كومەتىپلىرى مەملەتىرە بەھەر لەكەدەكى كەپچە
ئورۇن بولۇپ، يۇقىرى دەر بەخەلەنك تار ما قىلازىلىق كەپچە بە
نە كىچىملەنى قوبۇل قىلمايدۇ.

3-ما ددا يېتە كچەلەنك پۇ نىكەت (تۈرۈن) لەرى ياد تەيمىدە
خەلەنك پەلا نەق تۈغۇت فاڭچەن، سىياسە تەلىرى ۋە دۆلەتلىق مۇ
دا سەرەتلىك بە لەكەلەمە، قاڭۇللەرىنى ئىز چەملىاشقۇرۇش لازىم
ئەكىمنىچى باب، ۋەزىپە، ئورگان ۋە خادىملار

4-ما ددا : يېتە كچەلەنك پۇ نىكەت (تۈرۈن) لەرى مەملەك ئاسىر
ئۇر دەجىمىسى :

1) پەلا نەق تۈغۇت ئەشى ئەسپى قەر بەپەسىنى ئېلىپ ياد دەدۇ.
2) تۈغۇت چەكلەش قىيىخىنى كەلەق مۇلازىمەتىنى قىلماز
بە يەۋەر دەۋ ۋە سۇپەتلىك تۈغۇش. سۇپەتلىك تەرىپىمەلەشى
يېتە كچەلەنك قىلمايدۇ.

3) هامىلدا رەققىن ساقلاش دو و اسا دىعا مىلارنى ياشقۇرۇش
ئە. تار قىقىشقا مەستۇل بولىسىدۇ.

4) ئۆز را بونى تەزىزىسى دىكىي سلا لەق قۇغۇت خىزمەتچىخا -
ئەملىرىنى تەرىپىسىلەشكە مەستۇل بولىدۇ.

5- ما ددا يېتە كېچىلمىك پو نىكىت (ئورۇن) لەردىڭ شەشۈقەي.
ئەرىپىيە، قۇغۇت چەكلەشكە تەختىشكەماق يېتە كېچىلمىك قىلىشى
بۇرا سايىها نىلارنى باشقۇرۇش گۈرۈپ ئەملىرى ۋە باشقا قوشۇمچى
ئارماقلار قۇرۇلۇدۇ.

6.. ما ددا يېتە كېچىلمىك پو نىكىت (ئورۇن) لەردىڭ شەقانى
اپتوئوم را يەۋالىتىق پەلا لەلەق قۇغۇت كۈرمىتىمىش ۋە ئاپتوئوم دا -
و دلۇق شەقات كۈرمىتىمىش (1986) 17- زومۇر لۇق ھۈچجەتىمە بەل
ئىلە دىكىن سان ۋە خادىملار تۈرىشكە ئاسەن سەپلىخىشى لازىم.
پەنكىمىتىنىڭ راشلىقى ياكى مۇنۇشىن باشلىقىغا بىردا دەم قۇرىپۇلدۇ.

7- ما ددا يېتە كېچىلمىك پو نىكىت (ئورۇن) لەردىڭ خەزى -
ەتتىگە ئىمدىمدىن ئەتكىندا، خەزىھەت مەستۇر (مېھتىچا لەمعقى) كۈچلىك.
ئەسەپ بىلەندىغان، تەختىشكەمىسى ياخشى، ياش، قاۋۇل خادىم -
(درى) مەستۇل قىلىشى لازىم. خادىملارىنى يېتە كېچىلمىك پو نىكىت
(ئورۇن) لەرى دۇتقۇرۇنغا قويغان ئادەم ئەشلىقىنىڭ ئەلەچىگە ئا
سەن تەشكىلات قارماقلىرى تەقىم قىلىپ بېرىدۇ ياكى تەڭ
ئەرىجىلمىك پەلا لەق قۇغۇت كۈرمىتىلىرى تەكلىپ قىماڭ
ئەشلىقىنىدۇ.

8- ما ددا يېتە كېچىلمىك قىلىشى پو نىكىت (ئورۇن) لەردىڭ شەقانى
خەزىھەتىگە مەلۇم كەسپە يېھامىگە ئىمگە، خېلى ياخشى باشقۇرۇش.

تىقىندارى ۋە جاپا - مۇشە قىقەتكە چىداش ووهىخانىكە خادىملا
جەستەنل بولۇشى لازىم . يېتىه كېلىمك پونكىت (ئورۇن) لىرىداپىو
كىت (ئورۇن) باشىلەقى عەستەنل بولۇش تۈزۈم . بولغا قويۇلۇغۇ
پولكىت (ئورۇن) باشىلەقى تۈزۈم دارسىنىكە خەۋە قىلىزىمىي ئۇ .
رۇللاشتۇرۇش، ئادام ئەشلىقىش، مالىمەت، باشقۇرۇش
خاددىي ئەشىالارنى تەقىم قىلىشتا قاراچىقىمىزىنى
ۋە باشقۇرۇش ھوقۇقى بولىدۇ .

ئۇچىنچى باب . تەشۇنقىي تەرىپىيە

9-ما ددا تەشۇنقىي تەرىپىيەنىڭ ھەزەرنى، پىلافلەز
تۈغۈت فاڭچىن - سىياسەتلەرى ھۇناسۇرۇقىات قانۇنىمى نەزىم
لار، ئاھالە نەزەرىيەسى ۋە پىلاڭلىق تۈغۈت يېقى ئۆزىم
لاشتۇرۇش بىلەجەلەرىنىڭ ئۆزقىچىمكە ئا لمۇدۇ .

10-ما ددا داڭىچىلىق تەشۇنقىي تەرىپىيەنى ئاسانقە
لىش، زۆرۈر تېرىغا ندا مەركەز لەشتۇرۇپ . تەشۇنقات ئەشلىم
بەرسى كېرەك، تەشۇنقىي تەرىپىيەنى رادىدۇ، تېلىپۇزۇر، كەنۋ
فو توسمۇرت، كەزىت، ۋۇرۇلال قاتارلىق شەكىللەر، دەمن پايدىلە
خىشقا بولىدۇ .

11-ما ددا يېتە كېچەلىك پونكىت (ئورۇن) لىرىغا كېرەك
لەك بولغان . تەشۇنقات ما تېرىپىا للەرى ۋە ھادىھىپ بىيۇملار بىر
دۇقىمىي دەر دەچىلىمك ئۆرۈللەر تارقىتىپ بىرگە ئىدىن سەرت
ئامىسىلىقى شۇ پونكىت (ئورۇن) لارلىك تۈزىي يېتىھىپ رەتلەپدۇ .

زە تەشىلە يىدۇر، بىتۈر لە ئاشېلىمەن بىرگە، ئېھرا ئا زازە كېتە ئەنلىرى دە
تەشىلەنغان قۇرالىزدىسى قۇرۇق، تەشىلەنغان بىزىدۇ مەلمۇرىنىڭ ۋە قىتمەن
ئا سەخان بىلەن تۈچۈز اشتۇر مەندۇ.

كەپە تەقىپىنى باب. تۇغۇت چە كەنەتتە تېبىخەتكەلەق.

يېتە كەچىلەنكەن وە مۇلازىمىدىت قىلمىش

كەنەت دادا تىزىغۇن چە كەنەتكە تېبىخەتكەلەق يېتە كەچىلەنكەن
فەنەش ۋە تۇغۇت چە كەنەت مۇلازىمىدىت قىلمىش ئا سامىخ
ۋەزىپەسى ؟

ئا. هايمىلدار لەقىتىن ساقلىمنەشقا يېتە كەچىلەنلىق قىلىس. تە
بۇت چە كەنەتكە تېبىخەتكەلەق يېتە كەچىلەنكەن قىلمىش عزلاز ئەنخىز
زە سۈپە تىلەنک تۇغۇزشقا مەصلەتىرىن بېرىش خەزىمەتىنى قالات
بايدۇر مەندۇ.

ئۇ، ئا سامىخ قا تىلامنى ئا يەمعنەت بىلۈرۈپ. تۇغۇت چە كەنەتكە
تېبىخەتكەلەق يېتە كەچىلەنكەن قىلمىشقا يو لۆققان قىچىن مەسىلىما، تىرى
جىل، قىلمىدى.

ئۇ، هايمىلدار لەقىتىن ساقلىمنەش، تۇغۇتنى چە كەنەش. سۈپە ئە
دەنگىز قۇغۇش، سۈپە تىلەنک تەرىپىمىلەشىتىكى يېتىنى تېبىخەتكە
پېتىنى ئۇ مۇلازىنى كېتە يېتىش.

ئې. سەھىيە تا دەقاڭىرى بىلەن بىر لەكىتە كېمىل، قىچىمىپ با لە
لارغا دەنگىز قۇغۇش، هايمىلدار لەقىتىن ساقلىمنەش ئۇ پېرائىـ
جىنخەنەتكە ئەگەشىي، كېسە لەكىلەرنى، اكىنچە لەمەن ئا سار، ئاطەر بىكە

د دا گنۇز قويۇش فه داڭىزلىرى ئاخشى ئىشلەش لازىم. ۱۵.
۱۵. يېلاڭىرى قۇغۇز كى ئېچىنى خاد بىلىرىسى تېھنىمىكلىق تەرىپىلىرىنىڭ
بىلەشىن ئېلىپىرا دىۋىز.

۱۳-ما ددا. هەر بىلە ئۇغۇزقا چەن، قويۇش ئوپېرأتىمىيەس
رەلن تۈغۈ لىلەندىغا ئېمكى كەپىمى خاد بىلازىلىق ھەممىسى
تېخىنەكى ئۆلۈۋە ئاسىمەن ئوپېرأتىمىيەسى كۈرۈلاشتۇرۇشىن
لازىم. ئۇغۇزقا چەن قويۇش ئوپېرأتىمىيەسى كۈرۈلاشتۇرۇشىن
قويۇش ئوپېرأتىمىيە قاىىدىسى كە قاتقىقى گەھەل، قىلىشى،
ئوپېرأتىمىيە زور ۋەقىه كۆرۈلسە، ۋَاقتىدا اىما پىتو نوم دا بىر دى
لۇق بىلاڭىلىق تۇغۇز كۈمىتەتىغا دەنۈم قىلاش لازىم.

۱۴-ما ددا تۇغۇزقا چەن، قويۇش دۈلەزىمەتىنى، ئامۇلا تۇر
بىبىدە مەسىمەت بېرىش. ئوپېرأتىمىيە قىلىشى، ئىمەكى ئىمەك
كېمە لەمكەرنى، كېمە لەمكەن ئاسارەتلىرىسىنى
ئەزىزىملاش فە كېسىنى، بىبىرىمىي بىلا ئىلارغا
دشا گنۇز ئارخىمىي تۇر غۇزۇشى، شۇ ئىتكەنچە ياشقا جا بىغا يېرىت
نىپ دەغا گنۇزقى ئېمىتلىقلاش. بىلا شەقلارىنى تەڭلىپ قىلىپ
دشا گنۇز قويۇش: جىددىنى قۇقۇزۇش قاتارلىقلارنىڭ ئەمە
حىدە خاتىرە قالىۋۇش. ئوپېرأتىمىيەدىكى خاتالىق فە
فە لەردىن خاتىرە قالىۋۇپ دوگلان قىلىش تۇزۇنلىرىنى
نۇر غۇزۇش لازىم.

۱۵-ما ددا تېھنىمىكلىق بىتە كېلىمك. يۈنكىت (زىخۇزۇن)

لسوى ھەزمە مەقداردا كېمىدە لەمك كا رۇنى قۇزۇپ، تېخىنە-
كەملەق. يېتە كېچىلىمك قىلىمك ئۇرۇغۇتقا چەك قويۇش توپرا-
سەسى بىلەن شۇغۇللامىش لازىم.

16-ما ددا كېلىنكىدا توغۇتقا چەن توپوشىنىڭ يېڭى دو-
د سەحرىنى تىشلىتىشكە. يېڭى تېخىنەكەنى، يېڭى سايمىا نلارىنى
فو للەنخىشقا توغرا كەلە. چو قۇزمۇلەتنىڭ مۇزىقا سەمۇھە تىلمىك
بە لەكەلەمە مەلەر مىڭە ئاسەن ئۆلگە، ئا پىتونوم را يۈنخا بىۋاسىتە
قا راشلىق ھەستۈل قادماقلارنىڭ تەتەققىنى ئا لەندىن كە-
بەن تىشلىتىمش لازىم.

17-ما ددا توغۇتقا چەك قويۇش تېخىنەكىسى جەھەتتە
ئىجادىيەت ياراتقان. توھىپسى كۆرۈنەر لەك بولغان، بەن-
تېخىنەكىدا ئۇلۇمە سەل قىلغان، ياكى مۇلەۋۇھەر تىلەمەي ما-
قا لە تېلان قىلغۇچىلار تەقدىرلىمنىپ مۇڭا پا تەمنىمدۇ ئۇرۇش
شىنەنلىق ئا رىخىپغا كىرگۈزۈلەندۈپ.

بەشىنجى باب. دورا - سايمىا نلارىنى باشقۇرۇش

18-ما ددا دورا سايمىا نلار بىلەن تەستىلەش، تارقىتىش-
نى، ئا سەخا قولايلىق يارىتىپ بېرىپ، تېھەتىيا جىنى قاندۇرۇپ.
توغۇت چەكلەش ئۇلۇمىنى ئۇرۇشىنىڭ سەزىلۇقىرى كۆتۈرۈش لازىم.

19-ما ددا تېخىنەكەنلىق يېتە كېچىلىمك پۇنگىت (ئۇزى) دا

دورا-سا يما نلار ئىشكەلاتى قۇرۇش، يېزىدا زار، كەنلىرىدە
دورا-سا يما نلار ئەخسۇس جاۋىنى تەسىس قىلىمىش كېرىك،
دورا-سا يما نلار ئىشكەلاتىدا ۋىلايەن، ئېرىڭىزلىست، شەھەر،
يېز دلاردىكى تەشۇقى تەرىپىيە يېتە كچەلمەك ئورۇنلۇرىدا
غاادەتنە سەككىز ئاي ئىشلەتكەمەك بولۇش، ناھىيە(شەھەر)-
لەردە ئادەتنە بېش ئاي ئىشلەتكەمەك بولۇش، كەفت، بازار،
يېز دلاردا ئۆچ ئاي ئىشلەتكەمەك ئوبۇرۇت سالى بولۇش
كېرىك.

20-ما ددا ھامىلدار لەققىن ساقلاش دورا-سا يما نلارنى
توپلاش، باشقۇرۇش، تارقىتىش، تېھىنەمكەلمەن يېتە كچەلمەك
قىلاش، ئۈلۈزمىنى كۆزىتىش قاتا زەقلازنى ياخشى ئىشلەب،
تارقىتىش يو لافرەنەلە راۋان بولۇشىغا كاپا لەتلەك قىلەتىش
لازىم، تېقىپ يۈرگەنلەرلەڭ ھامىلدار لەققىن ساقلاختىش
دورا-سا يما نلارنى سەتىمۇ بىلەش خەزىمەتلىنى ياخشى ئىشلەش
كېرىك.

21-ما ددا دورا-سا يما نلار ئىشكەلاتىنى ئىامىي ئۇرسۇلدا:
باشقۇرۇشنى كۈچەيتىپ، ئىشكەلاتقا كىر كۇزۇش، ئىشكەلات-
تەن چىقىرىش تۇزۇمىن تۇرغازۇپ، ھال بىلەن ھېبابات تۇخ-
شىش بولۇشقا كاپا لەتلەك قەلىپ، دورا-سا يما نلار ئەلەك ئە-
رىپ، سۇپەتى سەقۇرگەزىپ، ئۇنىۇمۇنىۋە يۇقەتىمىشلىنى ساقلاختىش
كېرىك، مۇددەتىن بىرىمچە ئاسىمى قاتلاملارغا بېرىپ دورا-

لایه: را لایه با شکر و فرش، نیز قیمه‌شش، قمه‌لخته‌شش فناوار لیه
نهاده: ایلارش، قمه‌گله‌رفش، راه‌هالاب، طیور استوپه‌رفش، قمه‌زیره‌شش

ئەمە دىبا يۈرە كېچىلىك ئەپىرىكىت (زىبۇنچىن) لەرەندىلىقىما ئەم
بىرىخىنىڭ جۇز قىشم دەزىلە تىقىملىق ئەندا بىرەمۇرۇم تىلىكىدە فانلىقنى ئەمۇزىمىسى
لەرىدە تىقىملىقىدا ئەم. جاڭىرا - مۇزىكىدە كەلەپىكىدە - جەندىار، تەرىشىچا ئالىمۇق،
ئەقىقىسا دېجا ئالىت، بىلەن ئەمشى قىلىملىش فان ئەجىنەنەنىڭ ئەقىقىزىچەلىڭلەشتىرىدە -
ئەقىقىسىنىڭ ئەپسالا بىرىت ئەقىلىخىبىر، كېرىز سەمىخىن ئاڭىزىرۇش، يېرىنىدە -

لَا زَمْنَى يَأْتِي مُهَاجِرًا لِّلْأَرْضِ

۲۲۱- ما دیدیم بسته کیچی ملک پیو زنگنه - (شُر، زن) لعری مذکوته قتل
عین اینان لعله دزدی - ما لعینه دزدی پیدا شدند تا خامجهو تی پیو زنجه باشد
از پیشتر دیو لخا قزوینی - علی خسرو سوس بیاگرد قزوینی زنجه ما لعینه تهمز -

• حسن خادم نصیب قویینه لعده فر.

24-ماددا یېتىه كېپىمىلەك پىسو نىكت (ئۇرۇن) لەرىنىڭ تۈرى -
ئەپە خەلقىن ئەندىزىس تۇرالىدۇ داشخۇقى . (مەسىھەن : چۈشى ئۆزى -
ئەت و بېبۈزىت قىلىعىش . چۈشى تەھلىقى . تەھفىيىتى مەسىھە لەزى) ئى
دەن ئەر سەھىلەك يېلا تەھلىقى تىنە ئۇرت كۈردەتلىرى ئەمە لەرى
ئەپە تەھلىقىغا ئا ساسەن ئۆزى بىللەش تىدەك دەر و خەلقىن ئا لەپىءە
ئار ما ئەلەپى دەلىن . مەنىلەجىدە ئەنەن بىل ئەمانىن ، دەپە خەنم سىز
ئەلە داشخۇقىنى جۇڭىزىم كەنەن بىل ئەنلىكىنى لازىم .

بۇندىكە زىشىقىنىشىكە دۈخىنەن قىلىملىرى يىدۇ. ئەمگىك مۇزىقا
دەنك بىۋېتىپ تاڭىرىنىڭ ئەلا دەنەنەنگىن تا سىراڭىن دو-ئۆمىجە پېتىلىنى. تو-
نۇش دى بىمەلاتىش بىرچىتىش ئەمگىكلىرى اپىخەر قىمىنەلەپ كەچەتىقىنى مۇنلا سىزەقى
لەك تا دا قىلا دەنكىرە لەكىلەپ كەمكە، تا ساسەن بۇ جەرەپلىك دەولەت
25-دا دىدا تېخىنەك يېتە كەچەتىقىنى پېرىڭىتى (تۈرۈن) -

رى ئۆز ئې، دەنەلەن مال-مۇلۇكىگە بۇلغان باشقۇرۇشنى مەقۇمە،
كۈچۈم يېتىپ، سەمتىقىلىخان، يۇرۇتكەپ بىرماگەن، ئۆزى يامىغان.
ئۆزى ئۆزىخان مال-مۇلۇكىگە ۋا قىتمىدا. باها تۇرۇغۇزىپ، ھىماباتى-
ئاڭورىنىش لازىم. باشقا تۈرۈنلەرغا يۇرۇتكەپ بىردىكەن، كە-
ركىسز بۇلغان، باهاسى ئۆزىگەرگەن مۇلۇكىلەرنى ئۆز ۋا-
ندا مۇقا سەرەتلىك شىرىز لىلارغا تىم لۇم قىلىپ قەستەقلەختىن
لازىم، ھەۋە ئەذىق كەشىنەلەپ ئۆزى ئەدەخا، بىرچەرەپ قىلىشىنى
دۈخىنەن قىلىملىرى يىدۇ. مال-مۇلۇكىنىڭ قەرەللەك ھالدا تەك
شۇرۇپ قۇدۇللاشتۇرۇپ تۇرۇش لازىم، كەمچەققان، ئا رەققى
چەققان، بۇزىخان، يوقا الخان مۇلۇكىلەرلەش كەم دۇلۇش،
ئا رەققى چەققىپ قىلىشى، يېڭىتىش سەرەتلىرىنى ئېزىمىز،
. ھەر ئەگىنەلەش تەرىتىقىدىن ئۆتكۈزۈگە ئەدىن كېيىن ھېتاپا ت
ىنچىن چەققىپ دۇجەختىش لازىم،

25-دا دىدا بۇ ئەزا منى چۈزىدەندۇزۇشكە، تا پېتىلۇم دا ھۆنەت
لۇق بىلا تىقىن دەخوت كەرىمەتىقىن، بەھەۋىل بۇلىسىن.

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلىق پىلاڭلىق تۈغۈت كۆھىتىت ھۈچجىتى

ش پ ت ك (1988) 82-نو مۇر لۇق

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايوننىڭ «ئاز سانلىق
ەسلامەتلەرنىڭ پىلاڭلىق تۈغۈت ئىشلەرى ھەق
قىدىكى ۋاقىتمىتىق بە لىگىلەمەسى»نى ئىچىرا
قىلىش چەرى ياندۇ بەزى مەسىلەلەر و نى
بىر تەرەپ قىلىش تۈغۈر سىيدىكى
پېكىرى

ئەلى قازاق ئاپتونوم ئوبلاستى . ھەرقا يىسى شەھەر ،
ئاپتونوم ئوبلاست . ۋەلايەت مەمورىي مەھكەممەلىعى . ھەر
ۋايى ناھىيە (شەھەر) لەرنىڭ پىلاڭلىق تۈغۈت كۆھىتىتىلەرنىڭ :
شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايوننىڭ «ئاز سانلىق ەسلامەتلەرنىڭ پىلاڭلىق تۈغۈت ئىشلەرى ھەق
قىدىكى ۋاقىتمىتىق بە لىگىلەمەسى» (تۇۋەندە «ۋاقىتمىتىق بە لىگىلەمەسى» دەپ قىم
قارىملىپ ئەماندى) ئېلان قىلىنەنەلدىن كېيىن، جاپىلار ئۇنى
ئىچىرا قىلىش چەرى يالىدا بەزى كۈنكىرىت مەسىلەلەر كە دۈچ كە

لەپ، ئۇزَاھار بېر شىنى تەلەپ قىلىدى . مۇنا سىۋىتلىمات ۴۹ -

سەلەلەر ھەققىدە تۈۋەندىكىچە پەكىرى ئىمەزنى ئوقتۇرۇغا قويى دۆق . ئىجرا قىلىشتا پايدى مەممەشىڭىزنى ئۇمىد قىلىمىز .

۱. تۈغۇت دەم ئېلىشىنە مەسىلىەسى . قانچىنى تۈققانلىقى .

قايسى مەللەن بولۇشىدىن قەتىشىنە زەر، ھەممىسى ۱۹۸۳-يىلى

۷-ئاينىڭ ۲۱-كۈنى جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيەتى گوۋۇزىزەن -
ئەشكىرىنىڭ ۹-نۇھۇر لۇق بىزىزىقى . «ئايال ئىشچى-خەزىەتچىلەر -

ئەشكىرىنىڭ ۱۵-نۇھۇر مۇھەممەتى تۈغىر مەممەتكى بىلەك ئەشكىرىنىڭ ۱۵-نۇھۇر -
ما دەسىدىرىكى دئايال ئىشچى-خەزىەتچىلەر دەشكىرىنىڭ ۱۵-نۇھۇر -

دەم ئېلىشى ۹۰ کۈن بولىدۇ . تۈغۇتقۇنى ئەنگىزى ۱۵ کۈن دەم
دا لەدۇ . قىيمىن تۈغۇت بولسا ۱۵ کۈن قوشۇپ بېر مەددۇ . كۆپ كە-

زەكلەك تۈققان بولسا، بېر بىر بولسا ۱۵ کۈن قوشۇپ بېر -
لەدۇچى دېگەن بىلەلمىمىسى دويمىچە ئىجرا قىلىنىسا بولىدۇ .

تۈي قەلغان تۈغۇت يېشىدىكى ئاياللار ئەگەر كېچىمكىپ
پەرزەلتىرىسى، (ئازىسانلىق مەللەتلەر ۲۱ ياش، توققۇزىدا يىدىن
بۇقىرى، خەنزاپلار ۲۲ ياش، توققۇزىدا يىدىن بۇقىرى) بىر -

چىدا لەنى تۈغۇقىدا ۱۵ کۈن تۈغۇت دەم ئېلىشى قوشۇپ بېر -
لەدۇ . ئازىسانلىق مەللەتلەر دەم بولغان تۈغۇت يېشىدىكى

ئاياللار ئادىلمىغا دۈچىپەم ئۆتكۈزۈپ . (تۈرچى ئەلمە شۇنىڭ
ئەچىمدىم)، ئەنچىنىچى پەرزەلتىمىنى تۈققان ھەمدە تۈغۇت دەم ئەم -

لەش مەزكىلىمدىم دېپسەنلىق تۈغۇت شەزىپ كۈۋاھىمىسى»

ئا لەغان بولسا، يە زەگىن قۇشۇپ بېرى مەندىن.

بىملانىدىن تارىققۇق ھەفەتلىدار بولۇپ قۇققان بىلە
دەۋاتىلماق بىه لەكىملەمىيەتىعىك 22- ما ددىسى بولۇپ بىر قەزىب
ئەمانسا بولىدى.

2. بىرىيەل دەم تېلىخىز مەسىھىمى قۇغۇرمىدا دەۋاتىلماق
بىه لەكىملەمىيەتى دەۋاتىلماق بىه قەتمەن بىه لەكىملەمىيەتىق. سەققە، بىس
ئا پىتوفۈزم رايۇنلىرىن خەلق ھۆكۈمەتىمىنەتى (1981) 23-مۇھۇر-
لۇق ھۆجۈھەتىدىن خىبا لەخۇزى يەۋزەتلىك شەۋىب كۆۋاھىتا مەسىھىء
ئا لەزاپلاردىن دەۋاتىلۇق دەۋاتىلماق بىر قۇزىتىداو داڭىز دە-
كە ئەملىقىماس قەلىپ، تەندا وە رەھىمەرلەكى خەمزەمىن ئەھۇ-
امغا ئاساسىدىن تەستەقلىخسا. دەم تېلىخىشقا بولىدىن دەپ بىه لەكىم-
لىپكەن. قەدەلەپەتتە دۆتلىق كۆپ ساندراكى تىدا، بىلاردا
بىرىيەلماق، قۇرغۇن دەم تېماش مەسىھىمىنى تەشىقا ئاشۇرۇش
ئامىمىن بولدى. دۆتلىق دۆسەتىكە ئەسلاھاتىلىق كېپىنىدىن - كۆنگە
چوڭقۇر لەشىشىغا ئەگەشتىپ، كۆپ ئەمداو بىلەردە ئادەمكە خاداب
دۇردا بىه لەكىلەشى. باشقۇرۇشنى ھۆددەنگە بېرىش قاتا، لىغلا-
چو لە ئۆيۈز لەغانلىقىنى. بىرىيەللاق دەم تېلىخىز مەسىھىمى
ئەشىغا ئاشۇرۇش تېجىخەزەق، بىمن بولۇپ قالدى. شۇ ئىلاشتىق، بۇزى-
دىن كېبىن مەيلىخە ئىزىلار ياكى ئازىللىق مەللەتلىدە بولىزىن
دۆزىغۇتنىن كېبىن بىرىيەل دەم تېلىخىز، تەشە بېرۇس قەلىخىنما يەدو.
ئەگەر قەر قۇرۇق، ئا يىالىنىڭ ئەمداو مەمەرى ئۆزىنەلەق، تەلىپىكى

ئاسان . ئىمپلە يېچەرەمىش ۋە خەزىەتىمىدىن ئاپىرىملايىدە
خان دەولىسا . بىرىيەلىلىنىن دەم ئۇباشتىسى تەستىقلىپ دەرىسە دەمدۇ .
ئەر تەرەپتەغان ئەدارىسى ئاپا ئەمان بىشى ئابىلەق ماڭاشتىسى
كۆتۈرۈدۇ . ماڭاشتەماق ۋە ئەمان ئاسىمىنىن ئاپا ئەمان ئەدا ، سىر
كۆتۈرۈدۇ . ئەر ۋە ئاپال ھە ئەنگى ئەرەپتەغان ئەدا دەمىرى
ئەندىك ساڭىلمۇنى ساڭىلاشىخىرا جەتتىسى قارىقىتىپ دەرىدە يېدۇ .
و . ۋە ئەقىتلىق بە لەكىلەمەجۇزلىك ئەمە ماددىسى دەندىدە .
دەن ئاپتۇق بەر زەنت كۆرۈشكە دەيدەن ئەر - خۇتۇرۇلار ئەمان
بەر زەنت كۆرۈش ئاپلەتكىن ئەنج يېلىدىن كەم دەرلە ئاسلىقى كە .
رەقىع : دېگەندىكى ئەنگىلەدىن ئاپتۇق دېگەن سۈز ئەنگىلە
مەمە . ئۆز ئېچىمگە ئا لمەدۇ .

٤.. بېتىئۈلەخان را ئەلار بىلەت بۇ يۈرسىمى ئورۇ ئەلەن ئۆزۈنىش
مەسەلەسى بجا ماڭەرت خەۋىپسەز لەكى ئۆزۈ ئەمە ئەدا
بە لەكىلەمەلەمەرى بويىچە بوجەمەر ئەس بۇ نىدۇ . زوپىرقا ئورۇ ئەلەن
ئۆزۈش ئەشىخىن يېلا ئەمع قۇزىشۇت ئورۇ ئەلەرى ئەشىخە يېدۇ .
٥.. وپەلەنىلىق تۇغۇن شەرەپ كۆۋا هناسىنىچى ئاپلە ئەقىتىن
بىلە ئەقىت چەكلەمەسى مەسەلەسى ئورۇ ئەمە ئەن ئەن ئەن
دەرىنچى بىلىسى ٩٦٤-٢ ملى ١-ئاپىسى ئەن كەن ئەن دەن كېپىرى
ئۇغۇلخان بولۇپ ، ھازىرىپەقىن ئەنگىلەلە ئەسى بولۇ ئەمە
ئۇ كەنىشى ئۆزىرىدە ئەنگىلەلە بەر زەنت كۆرۈشنى خالىسا ، دېپ
لەنامىق تۇغۇن شەرەپ كۆۋا هناسىنىچى ئى . ئەملەتىجىاس قەلەپ ئىال

بۇلەدۇ. زەنەر ئەڭلىكىچى با لەسى تېخى ئۇن ياشقا توشىمەخان
ولىا. «ۋا ھەنلەق بە لەڭلىكىچە» نەت ١٧-ماددىسىنىكى مۇنى -
سەۋە قىلمىك بە لەڭلىكىچە، امۇر چۈرىجە با لەسى ئۇن ياشقا كەرگۈچە
ھەر بىللى با املا، ساقلىقىنى ساقلاش خەزاجىتى تارقىتمەپ
بىر بىللە. ئەنەر ئەڭلىكىچى پەرزەنىڭ ئۇن ياشىنى ئېشىپ
كەتكەن بولما. با املا، ساقلىقىنى ساقلاش خەزاجىتى تار -
قىتمەپ بېرىجا جە بىلۇ. لېكمن كۈۋاھنا دە تارقىتمەق راشقا مۇز
ئا مەلەردىن بەھەر بىلەن بۇلەدۇ.
كۈۋاھنا دە ئا لەنەندىن كېيىنەنلىكى بىر قىتمەلەق مۇكايىت
سەلىھىگە كەلىمەك. لۇغۇتتە جايىلار دەڭ
با لەيدىمىدە قىيىمىچەلەق بۇلغا ئەلتەقىن . ھەرقايس
ئەدارىلەر خەراجە تەھات جىددىيەتكەنلىكىنى ھېس قىلماقتا. بە -
قىشقىن بىر نەچىچە بىللاردىن بۇيىان «خەنزا ئەشچى - خەز -
ئەتچەلەردىن لەيا لەزىز پەرزەنىلىك «كۈۋاھنا مىسى» ئالغا ز
دىن كېيىنلىكى بىر فەتەملەق مۇكايىت مەسىلىمىنى دۇرغۇن
ئورۇنلار ئەمەلىيە تىغۇرەلىمە يېۋا تەدۇءە شۇڭلاشقا بۇلدىن كە -
بىن مەيىلى خەنزوپلار ياكى ئاز سانامق مەلەتلەرگە بول
دۇن، بىر قىتەملەق مۇكايىت تازقىتمەشى بىردىك تەشىد -
بۇس قىلمايايمىز. ئەدەبا ئەقىتىسادىي جەھە تەھەنەل قىماش
ئەنگىزىمىتى يەار ئورۇنلار بۇ بىر قىتەملەق مۇكايىتىنى
تازقىتمەپ بەرسە بۇلەدۇ. لېكمن مۇكايىتلىك قەميمەشى

خەنزاوەلار بىملەن ئاز سالىمەق مەعلەتلىك تىلەرنىڭ ئۇخشاشش بولۇز-
شى كېرىك.

6. «ۋا قىمتلىق بە لىكىلمەمە» بولغا قۇيۇلۇشتۇمن ئىلىكىمىرى.
يَا لەۋۆز پەر زەنلىكىنىڭ ئۇچۇشىنى ئالغان ئاز سالىمەق مەع-
لىك ئىشچى - خەمزە تېچەلىمەرى ۋە ئامىا ئىمككى-منچى پەر-
زەنلىكىنى ئۇغۇشتقا ئىلىتەجاس قىلىمەشقا بولىدۇ. با ئىلار ساق-
لىقىمىنى ساقلاش خەرا جىتمەنى بۇرۇنقى بە هەرىمەن بولغانى
لەرىنى ھىسابلاپ ئون يەل قوشقىچە بېرەتلىدۇ. لەكەن شەرتى-
لەرگە ئۇيىھۇن كېلىمپ 3- ياكى 4- پەر زەنلىك ئۇرۇشنى ئىلى-
تەجاس قىلىسا، بۇرۇن بە هەرىمەن بولغان با ئىلار ساقلىقى-
نى ساقلاش خەرا جىتمى ۋە ھەر خەل دۈكىپات خەرا جەقلى-
ۋەنلىك ھەممىنى قايتۇرۇسا، ئاندىمن يەنە قۇغۇشنى ئۇرۇن-
لاشتۇرۇشقا بولىدۇ.

7. «ۋا قىمتلىق بە لىكىلمەمە» زەلە 21- ما ددا بەر ئىنچى
تا رەمقىدا ئېيەنلىغان «پەلاندىن ئارقۇق كۆرگەن پەر زەنلىقى
ها ياتلا بولسا، قۇغۇلغان ئاندىمن باشلاپ» دېگەندىكى «ها-
ياتلا بولسا» دېگەن سۆز تەرىك قۇغۇلغان بۇۋا قىنەتكى قۇ-
غۇلغان ئېيەمىنى كۆرسەتمەدۇ.

8. «ۋا قىمتلىق بە لىكىلمەمە» 1988-يەلى 7- ئائىنەتكى
كۆزىدىن باشلاپ ئېجىرا قىلىمەندۇ. لەكەن دۈكىپا قلاش-جا-
زالاش 1989-يەلى 5- ئائىنەتكى 1- كۆزىدىن باشلىقىمىدۇ. بۇنى-

داق قىلىشىقى سەرچىپ: «ئا هېمغا بۇ نەڭغا نىمىيەقىن قولۇزق
قەبىيا رلىق ھەم ماسلىشىش ۋاقتى بېرىشتنىن شەرارەت، ھۇا-
قىتلەق بە لىكەلەمە چەنى يو لغا، ۋويۇشتىن ئەملەگەرى بىز قە-
سەم ئەناھىيە (شەھەر) يېزى - بازارلار دۆلەتلەت ئاساسىي
قا زۇن دەرىز يېرىلەك كىادىن، ئىاھىمەنەلىك، تەلمىزىكە، ئاساسەن،
ئاھىيە (شەھەر) لەتكى خەلق قۇرفۇلتىمىسى، پا زىتكۈم، ھۆكۈ-
خەتلەر، ما قۇللەغان ئاز ساپتەق، مەللەتلىرىنىڭ پەلازىمۇق تۇ-
غۇنىنى يو لغا قۇرۇش تۇغىزىمىلىكى يەزلىك بە لىكەلەمەلىرى
يېڭى ھەۋاردى بە لىكەلەمەلىرى يېنى، سەيىھەتىنى تۇرۇلۇپ
قويدىما سەلەتىنى نەزەردە تۇرۇپ، ھۇكما پاتلاشنى يەزلىك بە ل-
ىكەلەجىلدەر بۇ يېپە ۋەچىر دې، جا زالاشنى تۇخقىتىپ تۇرۇش
كەزىدە كەنۇ-يوق، بۇنى يەزلىك اۇرۇنلار بۇلۇن كېيىمنىكى يە-
لائىمۇق تۇغۇن خەزىھەتمىگە بولغان پايدا - زېيانىنى تۈلچەن
كۈرۈپ - ئازىدەن بە لىكەلەمە بۇلمۇر، تەمەن ھۇكما پاتلاش -
جا زالاش سو مەسى ھۇا قىتلەق، كەلەكەلەمە يە دە بە لىكەلەنگەن
سو مەن - بەلەن تۇخشاش بولۇشى كېرەك.

خەلزۇ دەھقان - چاڭىز بېچەلاردىن «ئىالخۇز پەرزەفت
كۈۋا هىامسى» ئا لىخا قىلار غەبىو 1989-يىلى 5-ئاينىڭ 1-كۈز-
زىدەن باشلاپ يەرلەتكە پەلاتلىق تۇغۇت خەراجىمىدىن ھەر
يىلى 30 يۈزەندەن باىلىرى ئۆزىمەتلىك كەركىچە يىاردىم قىلى-
سا بۇ لەئىرە.

و. «ۋا قىتلىق بەلكىمەجە» نەڭ ۋە ماددىسىدا بەلكىمە
 لەنگەن: ئۇمۇمەن شەھەرلەردە، زاھىيە بازارلاردا ئۇلتۇز-
 رۇشلىق ئاز سانلىق مەللەتنىن بولغان بىر جۇپ ئەرىخۇ-
 تۇنلاردىن يەتنە تۈرلۈك شەرتلىرىنىڭ بىرىشكە ئۇيىھۇن كېلىدە-
 خانلارنى ھمىمەلىك (شەھەرلەك) پىمانلىق تۇغۇت كو معېتىقىمىزلىق تەس-
 تەقلەمىشى ئاز قىتلىق ئۇچ پەرزەنت كۆرۈشكە بولىمدۇ. تۇت
 پەرزەنت كۆرۈشكە بولجايدۇ دەپ بەلكىمەنگەن. كەرچە بىرلا
 ۋاقىتىغا يەتنە تۈرلۈك شەرت ئىچىدىكى ئىككى ياكى ئۇچ
 شەرتىكە ئۇيىھۇن كەلىمە، يەنلا ئۈچلا پەرزەنت كۆرۈشكە
 بولىمدۇ. تۇت پەرزەنت كۆرۈشكە بولجايدۇ. مەسىلەن: تۇت-
 تەنچىن خەلدەكى زاھىيە، بازارلاردا ئۇلتۇرالاڭلۇقان ئاز
 سانلىق مەللەتنىن بولغان ئەر - خوتۇنلىق بىرسى يالى-
 ھۇز - پەرزەنت بولۇپ، قۇدقۇق ئاستىدا ئەشلىكىمنىمى-
 يىل بولغان بولۇپ، هازىزىن قۇدقۇق ئاستىدا ئەشلىمۇا تىقان
 بولسا، بۇنداق ئەر - خوتۇنلار يەتنە تۈرلۈك شەرت ئە-
 چىمىدىكى ئۇچ تۈرلۈك شەرتىكە توشىدۇ. بىراق يەنلا ئۇچ
 پەرزەنت كۆرۈشكە بولىمدۇ، تۇت پەرزەنت كۆرۈشكە بولجاي-
 دۇ. بېش پەرزەنت كۆرۈشكە تېخەجۇ بولجايدۇ. «ۋا قىتلىق
 بەلكىمەجە نەڭ ۋە ماددىسى يېزا . چارۋەچىلىق رايون-
 لاردىكى ئەر - خوتۇنلارنىڭ تۇت پەرزەنت كۆرۈش شەرت
 تى بولۇپ، 3-4 - خەل رايونلاردىكى دېوقان - چارۋەدە

چەملار غەجىز مۇشۇ ما دىددىكى ئۈچ . شەرت يۈيەچە ئەنجىرا قە-
لەشقىدا بولىدۇ دېگە ئەملىك . ئۇ مۇمىيۇز لۇك قۇت پەرزەنت كۆ-
دۇشكە . بولىدۇ دېگە ئەملىك نەھەسنى . ئۈچ شەرتىنەملىك بىرىشكە
ئۆيىخۇن كەلەمدەغا ئىلار ئەملىك بەش . پەرزەنتلىك بولۇشىغا تې-
خىمەۋ رۇخىست قەلمىنما يىدۇر

قىسىملىرى . جايىلار دۇغا قىتلەق بەلكەمەمەج ئەملىك 7-5-10-
10-ما دىددىمەر دىدا بەلكەمەن ئەن ئۆغۈت سەمیا سەتىنى كېڭىھە يېتىپ
ئەنجىرا قەلمىجا سەلق كېرەك .

10. تويى قەلمىنغان (چوقۇم پەرزەنتلىك بولۇشىغان
بولۇش لازىم) چوڭ - ياشلىق ئەزىلەر (خەنزۇلار 32 ياش ، ئاز
سا ئەلەق مەللەتلىر 30 ياش) . چوڭ ياشلىق قىزلار (خەنزۇلار
30 ياش ، ئازسا ئەلەق مەللەتلىر 28 ياش) جورىسى ئۆز-
لۇپ كەتكەنلەر بەملەن تويى ئەقىلىخا : ئۇلار ئەملىك پەرزەلتىسا-
لى بەلكەمەمەد دىكى . پەرزەنە بىانىدىن بىرى ئار ئەتلىق بولۇشى
لۇشقا رۇخىست قەلمىش لازىم كەنەسەلەن : باھمىيە بازىزىدا
ئاز ساللىق مەللەتلىنى بولغان . تويى قەلمىنغان چوڭ ياش-
لىق قىز (28 ياشىنى يۇقىمى) ئۈچ پەرزەنتلىك بولغان .
جورىسى ئۆلۈپ كەتكەن ئەر بەملەن تويى قەلما ، يەنە بىر
پەرزەلت كۆرۈشكە بولىدۇ ، يېزلىك ، چار ئۇچەلىق دايمىنلىرى -
دىكى تويى قەلمىنغان چوڭ - ياشلىق (30 ياشىنى يۇقىمى)
ئەر تويى قەلمىپ ، ئۈچ پەرزەنتلىك بولغان . جورىسى ئۆلۈپ

كە تىكەن ئا يال بىملەن توي قىلىسا، يەنە بىر پەرزەنت كۆز-
دۇشكە بولىدۇ. يېزىدىكى توي قىلىمەخان چۈلە ياشلىق خەن-
زۇ قەزى ئۆز دۈيىدىكى دۇمكى پەرزەنتلىك بولۇپ، جۆرىسى
تۆلۈپ كە تىكەن ئەر بىملەن توي قىلىسا، يەنە بىر پەرزەنتى-
لىك بولۇشقا بولىدۇ.

11. 1982-يىلىدىكى مەملەتكە تىلىك نۇپۇس . تەكتۈرۈش
هاقىرىيە للەرىغا ئاساسلا ئاخازدا، مەملەكتى بولىچە دۈپۇسى
50 مەندىن تۆۋەن بولەخان ئاز سازلىق مەللەتلەرتا جىك،
ئۆزبېك، رۇس، تاتار، ئېلىنجۇن، داۋىنەن، ئاچماڭزۇ،
پۈمىزۇ، ئېۋىنىكى، باۋىئەن، يۈيىگۈ، جەڭزۇ، دۆلۈك، خېجى،
ەمنىما، كېبا، جەمنو، بېخلىۋە، گاۋىسىنىدىن تىبارەت 19 مەملى-
لەت بار.

12. ئا پىتو نوم رايونەمىزدىكى ناھىيە (شەھەر) لەرنىڭ
تۈرلەرگە ئايرىلمىشى، ئۈچىمنچى تۈردىكى رايونغا كەرىدىخان نا-
ھىيە (شەھەر) لەر: خوتەن ناھىيەسى، خوتەن شەھىرى،
كۆما ناھىيەسى، قاراقاش ناھىيەسى، لوپ ناھىيەسى، چە-
را ناھىيەسى، كېرىيە ناھىيەسى، مەكتى ناھىيەسى، پەيدى-
ز اۋات ناھىيەسى، مادارالبېشى ناھىيەسى، يۈرۈغە ناھىيە-
سى، ئا تۈش شەھىرى، ئا قىتو ناھىيەسى، كەلپەن ناھىيە-
سى، لوپنۈر ناھىيەسى، دوڭخۈل كۈرە ناھىيەسى، ئەملەغا
ناھىيەسى، قەتكەس ناھىيەسى، ئا لىتاي شەھىرى، چەنگەل

زا همیه می، گۈك توقاي زا همیه می، بۇرۇل توقاي زا همیه می،
بۇرۇچىن زا همیه می، جىددىنەي زا همیه می، قابا زا همیه می،
تۈلىن زا همیه می، چاغا توقاي زا همیه می، ئارىشالى زا همیه
می، بارىكىل قازاق ئا پتونوم زا همیه می، مۇرى قازاق
ئا پتونوم زا همیھىلىرى بار.

تۇرۇقىخېلى خەمل را يېز نغا كەرمىدىغان زا همیه (شەھەر) لەردىن:
تا شەررغان ئا جەك ئا پتونوم زا همیه می، ئۇ لۇغچات زا همیه
می، ئاقچى زا همیه می، زەيد زا همیه می، چەرچەن زا همیه
می، چا قىلىق زا همیه می، ئارا ئۇرۇك زا همیه می، قۇبۇقساڭ
مەۋىزۇل ئا پتونوم زا همیه می، بایىن بۇلاق دايدىنى،
كۈك توقاي كان را يېزلىرى دىن ئەپارەت.

1988-يىل 2-ئاينىڭ 13-كۈنى

ئا پەزىز ئەنۋەر ئەمەن ئەنۋەر ئەمەن
دەرىجىسى ئەنۋەر ئەمەن ئەنۋەر ئەمەن
دەرىجىسى ئەنۋەر ئەمەن ئەنۋەر ئەمەن

۱- ناھىيە دەر بىچىلىك يېڭىلەنلىق تۈنۈت خېز -
مەتىپەن ھاھىلدار لەققىن ساڭامىخىش دورا - ساي
ما ئالىدۇنى باشقۇرۇش فەزاھى

1. شۇ نىڭ ھەممىيەت دورا - سايىمان پەلانى ئىزۈپ يۇ للاشقا، تارقىمىشقا، ما قلاشقا بېئۇل بولۇش.

2. يۇ قىمرىدىن بې لگەلىپ بېرىگەن پەلانى ئۆزۈپ يول لاشقا، تۈرلۈك سىتا تەستىم كەلمقى مەلۇما تلارنى يۇ للاشتا دەل، ئا قىتمىدا بولۇش.

3. ئۆزجەن ساپا ئىشى باخىسى، يۇ لغا قويۇپ، ئا پىتو نوم را يۈنلۈق دورا - سايىمان پۇنكىتىمىت دەر تۈتاش بې لگەلىچىسىگە ئۆزىغۇن كەلمىش، كۈندەلىك ھېبا باقىمىڭ ئېنىق بولۇشىنى، ئا يىدا ھېساپ بوغۇپ تۈرۈشىنى، ھېبا بات بېلىن ئەھەلىسى نەرسە بىھىر مە بىزىرىگە ئۆزىغۇن بولۇشىنى، ھېبا سا باقىمىڭ ئېنىق، دەقىلىك بولۇشىنى ئەشتىقا، ئا شۇرۇش كېرەك.

٤. دورا - سایمان ئامبارلىرىنى نەم تارتىپ قە -
لەشىمن، ئاپتاپ چۈشۈپ قىلىمىتىنى، لە توڭلاپ قېلىمىتىن ساقى
لاش، هاۋا، ئۆتۈشۈپ تۈرەدىغان بولۇش، ئامباردا ساقى
لەشىمدىغان دورا - سايما نلار پۇتۇن يەملەق دورا - سايمان
ئەشلىرىدىغان خازىنلارنىڭ بەش ئايدىل ئەشلىرىدىغان دورا
ەتقىدارنى. ئەكىملىش، دورا - سايما نلارنى تۈرى، ئۆلچەم -
سى، نۇرۇرى بويىچە دەتلىك قويۇش، ھېسابات، ئەھەلمى
نەرسە، كار توچىكا قاتارلىقلار بىز - بەرىگە ئۇيغۇن كە -
لەش، ئادەم بىملەن دورىلارنى، دورا ئەتمەن نەرسە - كە -
رەكىلەرنى ئارىلاش قويۇپ، قويۇشنى، چەكلىش كېرەك.

٥. دورا - سايما نلارنى تارقىتىش، ئەلمىش تۈزۈمىنى
ئىجرا قىلىپ، دورا بويۇملىرىنى پەلانسىز ھالدا تارقىتەش
نى، تۈركەتىش، ھەر قايىنى يېزلىتۈر، ناھىيەنگە ئەۋاسىتەقا -
راشلىق ئورۇنلارغا سىستېمىلار بويىچە تارقىتىپ، تەممىزلىش
كە، كاپا لەتلىك قىلىپ، ئاھىمە قولايىلەق يارىقىپ بىزىش
كېرەك.

٦. ناھىيە، يېزى، كە تىلەر بويىچە ھەر دەرەجىملەتكە
دەسىۋلىمەت قۇزۇملىرىنى ئورۇختەپ ۋە ساڭلاملاشتۇرۇپ
زاھىيە يېزىلار بىملەن، يېزى، كە تىلەر، بىملەن دەرەجەمۇ دە -
رېچە تۈختام ئەمەزىلاپ، ئۇنى، ئەھىتايمىدىل ئىجرا قىلىش
كېرەك.

7. خىزمەتتە پىلان.. ئۇرۇنىلاشتۇرۇش، تەكشۈرۈش بۇ-
لۇش، ھەر پەسىلەدە يېز ملارغا بىر قىقىم بىزىپ، خىزمەت
لىرىنى ئوەزمىيۇزلىك تەكشۈرۈپ تۈزۈش، ئاساسىي فاتلاملار
ئوقتۇرۇغا قويغان پەتكەرلىرىنى، ساقلازغان مەسىلەرلىرى ۋە
دورا بۇيۇمىلىرىنى تارقىتمەش، ئىشلەتىمىش تەھۋا للەرنى ئوب-
دان خاتىرىلىپ مېڭىپ، ئۇلى ئۆز ۋاقىتمىدا ھەل قىلىپ بې-
رىش كېرەك .

8. ھامىلدارلىقىمنىن ساقلىقىنىش بىلەمەرنى ئۆگەنەمىشنى
چىڭ قۇتۇپ، يېزا - كەنلىرىدىكى دورا-تا رقاتقۇچى خا-
دىمىلار ۋە دورا ئىشلەتىك-قۇچى . خىما-
د بىلارلىرى تەرىپىمىلەشنى . چىڭ قۇتۇپ، دورا-سايمانلىرىنى ئىش-
لىقىنىش بىلەمەرنى زور كۈچ بىلەن تەشۈرقى قىلىش كېرەك .
9. تەپلارنى ئوبدان تۇتۇپ، تەجىز بىلەرنى يەگۈنلىپ،
دورا - سايما نىلاردىن، پايدىلىقىنىش ۋە ئۇنىنى تارقىتمەش ئەم-
بىقىمىنى، دورا- سايما نىلارنى ئىغىلىقىنىپ تۇخۇتقا . چەك قويۇش
لىسىمەتىنى تەرىدىشىپ ئۆستۈرۈپ، ئۇنى ۹۵% تەن يۇقىرى
قىماش كېرەك .

2. يېز دەق دورا پۇنگىتەلمۇ دەشكىز دېئا يە قى-
لىرىغان تەر تېپلىرى

1. يۇقىرى بە لەگىلەپ بەرگەن پەلاڭى تۈزۈپ يوللاش .

- تۈرلۈك بىلۈزمىتلىرىنى يو للاشتا دەل، ۋاقىتمىدا بولۇشـةـ
1. يېز دلاردا ئىككى خىل ھېـاـبات تۈرخۇزۇش، ھېـاـ
باـتـلـارـنـى باـشـقـۆـرـوـشـتا تۈـزـمـاـقـ ئېـنـمـقـ، دـهـ تـلـمـىـكـ بـولـوشـىـنىـ،
ھېـاـبات بـعـلـمـىـنـ كـاـرـتـوـچـكـاـ بـىـزـ - بـەـرـىـگـ ئـۇـيـغـۇـنـ كـەـلـمـىـشـىـنىـ
ئـمـشـقـا ئـاشـقـۇـشـ كـەـرـدـكـ. دـورـا ئـمـشـلـىـقـ تـكـوـچـىـلـەـرـ زـمـاـنـ تـعـزـ دـىـلـمـىـكـىـ
يېـزـ دـاـ بـىـرـىـسـىـ، كـەـنـتـىـهـ بـىـرـىـسـىـ بـولـوشـ، دـورـا ئـمـشـلـىـقـ تـكـوـچـىـ
- لـەـ رـزـمـاـنـ كـۆـپـيـعـشـ - ئـازـيـيـشـ ئـەـھـۋـاـلـخـاـ ئـاـسـىـنـ، ئـاـيـ
- داـ بـەـرـ قـېـتـىـمـ تـەـكـشـىـرـوـپـ تـۈـرـدـۇـشـ، ئـۇـنىـ قـەـبـىـنـداـشـ بـعـلـمـىـنـ
- تـۈـرـدـۇـشـ، ئـۆـزـكـەـرـتـىـپـ تـۈـرـدـۇـشـ، دـەـرـىـجـ ئـاـسـاسـىـيـ ئـېـنـمـقـ
بـولـوشـ كـەـرـدـكـ.
2. ھـامـىـلـداـرـلـىـقـتـىـمـ سـاـقـلـمـىـشـ، دـورـاـ - سـاـيـيـماـنـلـارـنـىـ
باـشـقـۆـرـوـشـتاـ، دـورـاـ جـاـھـاـزـ مـلـمـرـىـنىـ يـاـسـاـشـ، ئـۇـزـمـاـقـ نـمـ تـاـرـ
- قـىـبـ قـېـلـمـىـشـدـىـنـ، ئـاـپـتـاـپـ چـۈـشـۇـپـ قـېـلـمـىـشـدـىـنـ سـاـقـلـمـىـشـ،
ھـاـۋـاـ ئـۆـتـلـىـلـۇـپـ تـۈـرـدـىـخـانـ بـولـوشـ، چـەـرـىـپـ سـوـپـىـتـىـقـىـلـاـتـ ئـۆـزـ
- كـەـرـىـپـ كـېـتـىـشـدـىـنـ سـاـقـلـمـىـشـ كـەـرـدـكـ.
3. دـورـاـ - سـاـيـيـماـنـلـارـنـىـ ۋـاـقـتـىـمـداـ تـاـرـقـمـىـتـىـپـ بـەـرـشـ،
تـەـمـنـىـلـەـشـكـەـ كـاـپـاـلـەـتـلـمـىـكـ قـەـلـمـىـپـ، ئـاـھـىـخـاـ قـوـلـاـيـلـىـقـ يـاـرـقـەـپـ
- بـۆـرـشـ، دـورـمـلـارـنـىـ قـالـاـيـمـقـانـ قـوـيـوـشـ، قـالـاـيـمـقـانـ تـاـرـقـىـ
- قـەـشـشـىـ قـاتـقـىـقـ چـەـكـلـەـشـ كـەـرـدـكـ.
4. ئـاـسـاسـىـيـ قـاـقـلاـمـلـارـغـادـاـ ئـەـمـ چـوـڭـقـۇـرـچـوـگـۇـپـ، ئـاـيـداـ بـىـزـ
- قـېـتـىـمـ دـورـاـ - سـاـيـيـماـنـلـارـنـىـ تـاـرـقـمـىـشـ چـەـ ئـۇـنىـ ئـەـشـامـتـىـشـ

ئەدۇالىنى تەكشۈرۈپ تۈرۈش، دورا ئىمثلە تىڭۈچىملەرنەڭىپە—
كىرىلىرىگە قىلاق سېمىپ، خىزىھەتلەرلى ئۆزلۈكىز ياخشىلاپ
قىلىش كېرەك.

6. دورا تارقا تۇزۇچى، دورا ئىمثلە تىڭۈچىملەر بويىيچە ئۇزوج
دەرىجە توختام تۇزۇش ھەندە توختام بە لىڭىمەتلىرىنى
ئەستا يىدىل ئېجرا قىلىش، دورا ئىمثلە تىڭۈچىملەر فەاتقىزىغىنە—
لەقىغا ئىلهاام بېرىپ، دورا — سايىما نلارنى ئىشلەتىش نە—
جىنتىنى ٩٩٩ تىن يۈقىرى كۆتۈرۈش كېرەك.

7. تۈرلۈك ئۈسۈ لاردىن پايدىلەنەپ، ھامىدا رەققەن
ساقلەتىش دورا — سايىما نلارنى ئىشلەتىش ئۈسۈ لەمەرنى
تەشۈرقى قىلىش كېرەك. كەنلىھەر دىكى دورا تارقا تۇزۇچىخا—
دىجلارنى ئايدا بىر قېتىم يەنەنپ ئۇلار فەات خىزىھەت دوگ—
لەتلىرىنى ئاشلاپ، ھامىدا رەققەن ساقلەتىش بىلمىلىمەرنى
ئۆزگەتىش كېرەك.

8. يېزىلەق دورا پۇزىكتىلىرى ئامىمنىڭ تالىدۇ بىلەشە—
خا قۇلا يېلەق ياردەنەپ بېرىش ئۈچۈن، دورا — سايىما لاردىمەت
ئىسکەلاتقا ئۇزج ئاي ساقلەتىشىغا، دورا — سايىمان قۇرلەردە—
ئەمك تولۇق بولۇشىغا گاپا لەتلىك قىلىش لازىم.

3. كەنلىھەر ده دورا — سايىما نلارنى باشقاو.

دۇش تۈزۈھى

1. دورا — سايىما نلارنى ئىشلەتىمدەنغا نلارنىڭ ئۆزگە—

دش، دەزىچىھ ئاسىخنى ئۆز ۋاقىتمدا ئىكەللەپ تۈرۈش،
دورا ئىشلەتكۈچىلەر لەلىق ئىنسىتلىكىنى ئوبدان خاتىمىلەپ
ئۇنى ياخشى ساقلاش كېرىشك.

2. يېزىلىق دورا پۈنكەتلەر دغا ۋاقىتمدا بېرپ دورا
ئىلەپ، ئۇنى دورا ئىشلەتكۈچىلەرگە ئۆز ۋاقىتمدا تارقىتىپ
بېرىش، تۈرۈق - تۈغقان، ئىل - ئا غەنەملىرگە ئېتىمىيار
قىلىملىكتەن، دور ملارنى قالا يېمىقان تارقىتىپ بېرىشتنى ساده
لىمىش كېرىشك. دورا - سايىما ذلارنى ئىشلەتىمىش ئەھۋالىنى
دا نىم تەڭشۈرۈپ، دورا ئىشلەتىمىي قىلىملىكتەن ساقلاخىپ،
دورا سايىما ذلار تارقىلىق تۈغۇتقا چەك قويۇش ئۇنى ئۇمىت
كە گاپا لە تىلىك قىلىش كېرىشك.

3. تۈرلۈك ئۇنى للاردىن پايدىلىكىنەپ، دورا - سايى
ما ذلارنى ئىشلەتىمىش بىلمەجىلەرنى آپىلەشۈرقى قىلىش كېرىشك.

4. تۈغۇتقا چەك قويۇش تەدىبىرلىنى ئوبدان تۈرۈش،
كە ئىتتىكى ئىلەردا دورا تارقا تقوچىلار بىلەن دورا - سايىمان ئىشلەتكۈچىلەرلەردا دورا - سايىمان ئەختامى ئەمەزىلاش
ھەمدە تۈختى مدەكى بەلكىمەجىلەرنى تەستا يەمدەل ئىجرى قە
لىش، كە ئىتتىكى دورا تارقا تقوچىلەردا دورا - سايىمان
كۈزۈپ بېرىشكە گاپا لە تىلىك قىلىش كېرىشك. دورا ئا لەغۇچى
دورا ئىلەغا زىدا ئەمەزى قويۇش، پىلاڭ سەرتىدا ها مەلدار بولى

لۇشنى تو سۈش كېرەك.

5. كەنلىر دە شۇ ئايىلمق دورا - سايىمان ئىمشىلەتكۈزۈ -
چىملەرنىڭ سانى بويىمچە، ئامباردا بىر ئايىخا يېتىكۈزۈدەك
دورا - سايىمان ساقلاپ، ئۇنىڭ ۋاقىق ئىلىمك شىشاعىتمىش
ئۈچۈن زاپاس قويىزب قويىزش كېرەك.

لۇشنى تو سۈش كېرەك.

5. كەنلىرىدە شۇ ئايىلمق دورا - سايىمان نىمشىلەتكۈزۈ -
چىملەرنىڭ سانى بويىمچە، ئامباردا بىر ئايىخا يەتكۈزۈدەك
دورا - سايىمان ساقلاپ، ئۇنىڭ ۋاقىتمەتلىق ئىشلىمىتىش
ئۈچۈن زاپاس قۇرغۇزب قۇرغۇش كېرەك.

جۇڭگىز كۆمەنۇستىمىك پار تىبىيەسى خوتىن ۋىلايەتلىك كۆمەتپەتى ھۆججەتى

خ پ (1991) ئاتۇرۇر لۇق

ج ل ب خوتىن ۋىلايەتلىك كۆمەتپەتى، خوتىن
مەھۇردىي مەھىمەنەنىڭ جۇڭگىز كۆمەنۇستىمىك
پار تىبىيەسى مەركەزدىي كۆمەتپەتى بىللەن گۈۋە يۈەزىز
نمىڭ «پىلا نىلەق تۇغۇت خىزمەتىنى كۈچە يېتىپ،
ذوق سەنىڭ كۆپىيىشىنى قاتىق تىزگىنلەش تۇن
رەسمىتلىك قاراىي»نى ئىزچەلەلاشتۇرۇش
تۇغۇر دىمىتلىكى كونىرىپتى تەد بىرى

(1991-يىلى 8-ئاينىڭ 8-كۈنى)

1. پىلا نىلەق تۇغۇت خىزمەتىنى بولغان زەھبىارلىك
نى ھەققىي تۈرددە كۈچە يېتىش كەرەك
(ا) ۋىلايەتلىك پىلا نىلەق تۇغۇت خىزمەتى رەھبەرلىك كۆزى
دۇپىمىز قۇرۇلدى. (رەھبەرلىك بەنزە ئىسەتلىكىنى ۋىلايدە
لىك پار تىبىيەنىڭ تۈرۈنگە تارقا تىلى.)
كۈندىلىك كەنگەرلىك خەزىەتلىك ۋىلايەتلىك پىلا نىلەق تۇغۇت

گۈزەتىسى بېمەجىزىدۇ. ناھىيە (شەھەر) لەردى قىزىدىن ناھىيە (شەھەر) لەك پىلاڭلىق تۈغۈت خىزەتتى رەھىمەرلىك كۈرۈپ بېمەجىزىنى قۇرۇشى لازىم.

(2) ناھىيە (شەھەر) لەر ۋىلايەتكە بەۋاسمىتە قاراشلىق ھەر قايسى ئورۇنلارنىڭ، پارقىمىيە، ھۆكۈمەتلەرنىڭ: بىر مىچى باش لەقلەرى پىلاڭلىق تۈغۈن خەزىقىقىنى ئۆز لەرى بەۋاسمىتە قۇرۇشى، ئۆز (ناھىيە) شەھەرى، ئۆز ئورۇنلەرنىڭ نەوپۇسقى باشقۇرۇشى، پىلاڭلىشىخماق ئاسا سىيەتىنە ئۆستىكە ئېلىخىشى لازىم.

(3) پىلاڭلىق تۈغۈن سەيىاستە تىچانلىقى ئەذتايىن كۈچلۈك خىزەت. ناھىيە (شەھەر) لەر، ۋىلايەتكە بەۋاسمىتە قاراشلىق ئورۇنلار ھازىرى يولغا قويىۋۇقا تىقان سەيىاستە ئەنجىرا قىلىپ، سەيىاستە ئەنلىك، مۇقدىمىلىقى، ئىزچەللەقىخا كاپا - لە تىلمىك قىلىش ئۈچۈن، مۇكىپا ئىلاش بىمان جاڑىلاش تەددىب بېمەجىزىنى زەقلىك شەقلىپ، دىيا لەزىپ كۈۋاھنا مىسى، ئا لەغان ئا ئەندىمەرگە بىر لىكىما مىيە بويىچىدە دەيدا سا قىلىقى ساقلاش بۇ لەنى، ۋاقىتىدا تارقىقىش ھەندە ئىچىتىجا ئىپا راۋىانلىق، ئىشقا ئورۇنلىمىش اقا قارلىقىچە -

ھەتىمەر دە ئالدىن ئېقىچىجار بېزىشى لازىم. داۋا لەنىش را سخوتىنى كېمە يېتىكەن ۋە كېچىرىم قىماغان ئورۇنلار يا لەزىپ پەرزەتىلەر ۋە پىلاڭلىق تۈغۈن شەرەپ كۈۋاھنا مىسى ئا لەغان اپەر زەتلىك دە ئالدىن ئوپلىرىنىشى لازىم. پىلاڭدىن ئاشۇرۇپ تۈغىقا ئىلار بۇنىڭدىن

بىزدەكىم بىه هەر دەن. بولغا يىدوْ .

(4). ۋەلايەت ۋە ناھىيە (شەھەر) لەر، يېزا-بازارلار پەلا تامق تۇغۇت خەزىمەتىنى قەرەرلىك مۇزاكىرى قىلىش، ۋەلايەت، ناھىيە (شەھەر) لەك پەلا تامق، تۇغۇت رەھبەرلىك، كۈرۈپەملىرى ھەر بە سەلەدە بىر قىتۇم، (يېزا-بازارلار، كەلتىلەر ھەر ئايدا بىر قىتۇم) پەلا تامق تۇغۇت دوپۇس پەلا تامق، قىدەلىلىمشىش ئەھۋالى تۇغۇت سەدىكىنى، دوكلاتىنى ئاڭلاپ، قىتۇم لەلەپ، مەسىلىلىرىكە قارقا ھەل، قىلىش مۇسۇ للەرى، ۋە تەدىمىلىشىش، مۇزاكىرى قىلىش، پەلا تامق تۇغۇت، خەزىمەتىمىنلىك، اىسا علامداۋا جەلتىمىشىنى ئەلمگىرى سۇ-دۇپ، دەخوپۇستەتىك كۆپەيمىشىنى، قاڭتامق، تەزگىنلىشىش مە قىتۇمكى يېتىشى ئەلازىم .

(5). تەلۋەپۇستىنى تەشانلىق بىاشتا تۇغۇش، مەستۇلەيت تۇزۇمەنى بولغا قۇيدۇپ، مۇكما پاتلاش، جازالاڭ ئەن تۇزۇمەنى چەتكەمەش لازىم، تۇۋە تېھۋەر، بۇ بىندىدىن كېيىمەتكىنايىخ، معن كېل ئەمچىكە ۋەلايەتتەجەز ئەنلىق تۇغۇت خەزىمەتىمىنلىك، دەخوھەم تۇقىتىمىسى ۋە قىيىمن زۇققىمىسى يېز ملاردا، اھەردەر بىچىلىكى زەھىلەرلەر، زور مەقداردا جاپا لىق، تېنچىمكە ئىشلىكىدە نەسلا ئەندىن، دوپۇصلىڭغا كۆپەيمىشىنى، قاتىمىق تەزگىنلىشىش، نەشانلىنى، قىشقىل، ئاشۇرالايدۇ، شۇ ئىلاشتقا، نوپۇسخىت، ئەيشلەتلىق باشقۇرۇشنى، قۇچۇز دېلىخىنى، تۇرۇلدۇغان ناھىيە (شەھەر)، يېزا-بازارلار، كەلتىلەرنى، زور كۈچ بىملەن تەقدىر-لەشىن، دەخوکا پاتلاش، بىر بۇپۇستىنى تەشانلىق باشقۇرۇشنى آمۇز كەنلەم-

بىه لېمگەن، ۋەز دېھىنى ۋۇرۇندىدا لېمەنلارنى جا زالاش كېرىدەك، كونىكىر بىت مۇكىا پاتلاش ۋە جازالاش تەدبىرى قۇرۇدەندىكىچە: 1) پەلازدىن ئاشۇرۇپ پەر زەنت كۆر كۈچىمەرگە قەقەنلىي ھا لدا شەنچىڭاڭ ڈۈيىخۇر ئا پەتو نوم را يۈنلۈق خەلق ھۆكۈمەتىمىنىڭ (1988) 56-زۇمۇر لۇق ۋە (1989) 71-زۇمۇر لۇق ھۆججەتى ئىجرى قە- لەنەمدۇ. (شۇ ئەلاقىمىلىن بىرۇغا قىستى، تۈغۇت جەكلەش تەدبىرى ئەمە لەيىلە شىئورۇ لۇپ، كاپا لە تىناھى ياز دۇرۇ لەدۇ) يېزا، بۇ لۇم دەر دېچىمەكتەن يۈقىرى كادىرلار پەلازدىن ئاشۇرۇپ بىرپەر زەفت كۆرسە، ھۆججە تىتكى بە لەكىلمەمىلىر بويىچە جەردەنە قو يۈل- خا نىدىن تاشقىرى، ۋەز دېمىسىدىن تېلىھپ تاشلىخەپ، ڈۆھۈمىي ڈۈقتەۋ- دۇش قىلىمەندۇ. پەلازلەق تۈغۇلت خەزىمەتىنى ھەخسۇزىس ئىمثلە يې دەغان كادىرلار پەلازدىن ئاشۇرۇپ بىرپەر زەلت كۆرسە، ھۆج- جە تىنەڭ بە لەكىلمەمىسى بويىچە جەردەنە قو يۈلخانىدىن باشقان، ۋەز دېمىسىدىن بوشقا مەلىپ، قۇدۇھىي ڈۈقتەۋ دۇش قىلىمەندۇ. بۇ نىدىن كېيدىمن پەلازدىن ئاشۇرۇپ تۈغۇچىمەلارغا پەلازلەق تۈغۇت كۆمىم تېتىپ پەلازدىن ئاشۇرۇپ پەر زەلت كۆر دۇش ئا رخەپىز تۇر غۇزۇپ، تەشكىلات، كادىرلار تارماقلەرىنى ئەھۋال بىلەن تەممۇلەيدۇ. بۇ نىدا قىلازىلىت بېش يېلىخەچە ئىملەخادر بولۇپ سايىلەخەش، قۇستۇر دۇلۇش، ما ئاشىنى تەڭشەش سالاھىمەتى تېلىھپ تاشلىخەندۇ. پار- زەيمىگە قوبۇل قىلىنەنما يىدۇ. ئەلگىرى بېرىلىگەن ھەرخەل مۇكىا- پاتلار بىردىك ئەمەلدەن قا لدۇرۇ لەدۇ. ئەگەر بۇ بە لەكىلمە

بۇ يەمەن تەجىرى قىلىنىمىسىدا، دۇرۇشىمە دا رەقا قىلىرى دۇنما سەۋەتى لەك تۈرۈن دەپپەر لەر بېھىلەتى مەسىھى ئەمەتتەنلىرى زىزىتىقىسىدە قىلىمدى.

(2) كەنت دەر بېھىلەتكە تۈرۈنلەرنىڭ دۇرۇشىنى باشقا تۈچىمىسى :

(1) كەنت قەشىۋەغا تۈچىمىسى : | ھەدېز كەنتىدە بىردىن پەملازى لەق اقۇغۇنىنى مەخۇس باشقا تۈچىمىسى باشقا تۈچىلار بولۇشى، دۇزىنلىقى دۇنما مەلەتى مۇقاڑىن كەنت دەر بېھىلەتكە رانلىق دۇنما مەلەتىدىن تۈرۈن جۇلما سلىقى كېرەك. تەشىۋەق قىلىمىسى، دۇرۇشىنى، فەمشا نەق باشقا تۈچىمىسى ئەستا يەددىل تەمە لەيەشتىرۇشى، ئىامىھىدا بېھىلەتكە ئەددىمەتى خەزىھەت ئىشلەپ، ھامىدار لەقتەن سا قىلىمەتىجىپ، تۈرۈشىنى بىردىمەت تەمە لەيەشتىرۇشى، كەنت باشقا تۈچىمىخا ھەرۋا قىمت تۈرۈشكە قىتەتىنىڭ پەملازىلەق تۈرۈت تەھۋالىنى دوكلات قىلىجىپ تۈرۈش لەزىمەت تۆز كەنتىنىڭ تەۋەن پەملازىلەق بىرلىك، بىرلىق دۇرۇشىنى بىر سەئىخ لەپەت كۆرسە قىكۈچىمىسى تۈرۈن داش ئىامىسا سەدا، تۈرۈش لۇشى، زەنگىمعەتتەنلىقىنى 4% تۈرۈنلەتى، (مېڭدا بىر پەرسەنەت ئازلاتسا) بەش يۈرۈن مۇڭاپات بېردىمۇ. تۈرۈت نەمەتتەنلىقىنى 4% (مېڭدا بىر پەرسەنەت) ئاشۇرۇۋەتىسى، بەش يۈرۈن بىر بىلەن ئەنەن دۇرۇشىنى بىرلىمەتىدۇ.

(2) كەنت كۈنەتتىت مۇندىر لەرىنى : پەملازىلەق تۈرۈت خەزىھەتتەنلىقىنى ئەستا يەددىل مەسىھىلە ئەمەتتەنلىقى. بىلەن باخشى ئىشلەپ،

تەشۈرەقا تېڭىلار، نەملەر دوگلار قىمەتلىك بېرىش، بولۇپ بېرىپ بىخ
لاردىن سىرتىن ھا مەلدار بولۇش ئەھۋاڭىدا قىتمە كچەلەك
قىلمەشى، تەشۈرەقا تېڭىلار قۇزۇمالۇك تو لۇقلاش تەدبىرلىرىنى
دۇلامىنىشى لازىم. بۇ تۈن كەنت بولىجى، بولۇس پەلا نىدىكى
تۇغۇز لۇش نىسبەتتەن ۴۰% گاشۇرۇش تىن، گۈن يېزەن جەرى
جاڭىن قويۇمۇ لەدۇ. ۵۰% گازلاتىسا، ۱۰ يۈەن مۇكايپات بېرىلەدۇ. ۵۰-
شۇرسا، ھەسىملەپ جەرىيەنە قويۇمۇ لەدۇ.

(3) بېزا-بازارلازىمىش زۇپۇسىنى باشقا تۇغۇش :

(1) پەلەنلىق تۇغۇت ياردە مەچەلەرى كەنت، گۇرۇز پەپەلارغا
چوڭقۇر چۆكۈپ، تەشۈرەقات، تەرىپەيدە خەزىەتتەن ئىشىلەپ،
تۇغۇت يېشىدىكى ڈايىلا لارنىڭ ھا مەلدار بولۇش ئەھۋا لەنى ئە-
گە لەپ، ھا مەلدار بولۇشىمن ساقلىقىنىش تەدبىرلىرىنى تەھە-
لىقىلەشتۈرۈپ، پەلەندىن سىرتىن ھا مەلدار بولۇش ئەھۋا لەنىڭدا قى-
تمەدا يېزا باشقا تېڭىلار دوگلات قىلىپ، تو لۇقلاش تەدبىرى قۇل
لەنىشى لازىم. بۇ تۈن يېزا نەملەك ھەرىپلىق زۇپۇس پەلان كۆر-
سەت كۈچى بولىپ، تۇغۇز لۇش نىسبەتتەن ۶۰% تۇرۇنلە تىن، (عىڭىدە
10.25 پەرسە نىت گازلاتىسا) ۱۰ يۈەن مۇكايپات بېرىلەدۇ. تۇغۇز لۇش
نىسبەتتەن ۵۰% گاشۇرۇش تىن، ۱۰ يۈەن جەرىيەنە قويۇمۇ لەدۇ. مە-
لۇم قەلھاي يۈشۈرغا نىلارغا ھەسىملەپ جەرىيەنە قويۇمۇ لەدۇ.

(2) بېزا-بازارلىق پار تىكۈملازىمىش شۇچەلەرى، يېزا-بازار
باشقا تېڭىلار تۈز بېزا-بازارلىرىنىڭ تۈرلۈك ئىشلە پەپەتتىرىش

ئىشلەرنى تۈتقىزىدا، پىلاپلىق تۈغۈت خىزمەتنى ڑەنۋې ئۈسىنى
 زەڭا زەلمىق باشقۇرۇشنى ئا لىدىقى تۈرۈغا قويىزپ،
 كونكىرىپتىو لەغا قويغان تەذىبىرلىرىنى تۈزۈپ چىقىپ، پىلاپلىق
 تۈغۈت دوگلات يەخىنلىرىنى ۋاقىتدا ئېچىپ، ھامىلدار بولۇش
 ئەھۋالىنى ۋاقىتدا ئىگە للەپ، ئۇنى ئۈلۈك تەذىبىر قەوللىمىشى
 لازىم. پۇتۇن يېزا-بازارىنى ذوقۇس پىلاپنى دويىچە تۈغۈش
 نەيدىتىنى 5% (يەنى مىڭىدە 10.2 پېرسەنت ئازلاتسا 20 يۇھن مۇكا-
 پات بېرىدىن، 5% ماشۇرۇۋەتى، 20 يۇھن جەرمىجا نە قويۇلدۇ.
 دوشۇرۇپ مەلۇم قىلىمغا نلازغا ھەستەپ جەرمىجا نە قويۇلدۇ.
 ذوقۇسنىڭ تەزگىنلىرىز قىلىمىشىنى كەلتۈرۈپ چىقا رغا نلازنى پۇ-
 تۇن ناھىيە دويىچە دۇمۇھىي تۈرۈۋەش قىلىپ تەنقىد قىلى-
 خەدۇف شۇكىشى تۈزىنىڭ تەكشۈرۈشىدا مىسىنى يېزىپ چىقىدۇ.
 ناھىيەر شەھەرلىك پىلاپلىق تۈغۈت دەھىئەرلىك گۈزۈ پەھەلەرى
 پەكەزلىقى تۈرۈۋە دەقا قويۇپ، دۇلما سەۋەتلەك ئا وەقلازىغا
 پا رەتىمەن ئەقىنەتلىرى، نەھۇردىن ئەنلىقىزام جازاسى بېرىشكە
 تا يىشۇرىدۇ.

4) ئىتايىھىيە: (شەھەز) لەرنىڭ ئۆپۈسىنى باشقۇرۇش:
 ذوقۇسنىڭ تۈغۈلۈش سانى يەللىقى ذوقۇس تۈغۈلۈش پىلا-
 نىدىن، 10.6% (مىڭىدە 10.5 پېرسەنت). ئازلاتسا، 30 يۇھن مۇكاپات
 بېرىلىدىن، ذوقۇسنىڭ تۈغۈلۈش ئەھىمەتى ذوقۇس تۈغۈلۈش
 پىلاپلىدىن يۇقىرى بولۇپ كەتىسىنە ھەر 6.9% كە 30 يۇھن ئىدىن

جەر دەھا لە قويىزلىدۇ. پەلا نىدىن ئاشۇرۇپ تۈغۈز لغا نلارنىڭ
سالىمىي يوشۇرغانلارغا ھەسىملىپ جەر دەھا لە قويىزلىدۇ.

(1) زاھىيە (شەھەر) لەلت پەلا نىلەق تۈغۈت كۈرمىتىپ مۇدىرى -
لەرغا دائىم يېزىلارغا بېرىپ، تۈغۈت كۈرسە تىكۈچمىتى
ئەمە لەيىلمىشىش ئەھۋالىنى، تۈشۈقات خەزىمەتىنى ۋە ھامىل
دارلەققىمن ساقلىعىنىش. دوراڭىسىۋا بەرنىڭ تا رقىتىمىش
ئەھۋالىنى تەكتۈرۈپ. پەلا نىدىن سەرت ھامىلدا دەرىغا نلارنى،
ۋاقىمدا خەزىمەن ئەشتىلىپ، تۈرلۈقىلاش تىپ دېرىنى
ۋە لەنەنلىپ، تۈرپۇمىنىڭ ئەشتىمىتىنى تۈزۈملىك
خەزىمەنلىكىگە ئەلمىرىگە يۈرۈقىلىقى ئۆزۈچىم بىرىيچە
مۇكاكاپات بېرىلەدۇ. خەزىمەن ئەشتىلىكىن بولىمىز يەزەلەپەلا
دىن ئاشۇرۇپ تۈغۈش ئەھۋالى كۈرۈلگەن بولسا. يۈرۈقىلىقى
بىرە لەكەلەمە بىرىيچە جەر دەھا زە قويىزلىدۇ، تەشۇرىقىلىماي، خەزى
مەن ئەشتىلىمەي، زاھىيە (شەھەر) ئەلت تۈرپۇمىنىڭ ئەشتىمىتىمىتىنى
قېلىمىشىنى كەلتۈرۈپ چەقا دغا نلارنىڭ مەسىنلەرىمەتەتىنى سۈرۈش
تەقەلەپ، 100 يۈھەن جەر دەھا لە قويىزلىدۇ ھەمدە پۇتۇن ئەيلەيە تەھات
پەلا نىلەق تۈغۈت سەستىمەمىسىدا ڈۈھۈمى ئۆزەتەتەرۈش قەلەپ
تەنەقىد قەلەندەدۇ ۋە ۋەزىپەمىدىن ئېلىپ تاشىمىدۇ.

(2) پەلا نىلەق تۈغۈت خەزىمەتىنى ئاسالىق باشقۇردىرى
خان ۋە مەسىنلەرلىك بولۇپ باشقۇردىغان ھاگىم (شەھەر باشلىقى)
لاردىن پەلا نىلەق تۈغۈت خەزىمەتىنى ھەقىقىي تۈتقان، دوگ

لاتنى ئا قىتمدا ئا خلاب. ئەمە لەپى. مەسىھىلىدەرنى ھەل قىلىش.
ئەن كۈنگۈرت تەدىپەرلىرىنى ئا قىتمدا مۇھاكىمە قىلىپ، دوپۇزى
نى پەلاڭىق باشقۇرۇش ۋەز دېمىسەنى ئەورۇزدىغا قىلارغا يۇز.
قەرىقى بە لەكەمىمچە بويىچە مۇكايپات بېرىلمەدۇ. خەزىمەت قىشى
لەنگەن بۇلىمۇز، دوپۇزىنى دەشاڭىق باشقۇرۇش ۋەز دېمىسەنى
ئورۇندىپا لەمەنلارغا يۇز قەرىقى بە لەكەمىمچە بېرىلمەدۇ -
خانە قوپۇزلىمۇ، پەلاڭىق تۈغۈت خەزىمەتلىكى ئەستا يەددەل
تۈقىماي نوپۇزمەڭ تىزىكەنەمىز قىلىمەشىنى كەلتۈرۈپ چىقاو -
غاڭلارنىڭ مەسىنەلىيەمىش سۈرۈشتە قىلىمەتلىمۇ. مەسىنۇل بونزپ
باشقۇرۇزدىغان ۋە ئاسامىلىق باشقۇرۇزدىغان رەھبەرلىك
نىڭىشەر بىرىگە 150 يۇز نىدىن جەرىجا نە قوپۇزلىمۇ ھەمە ئۆزىنى
تەكشۈرۈش ما تېرىپا لىي يازغا بىدىن كېيمىن، ۋە ملايدەنلىك پەلاڭىق
تۈغۈت، رەھبەرلىك كۆرۈپ بېمىسى مۇزا كەرە قىلىپ، بىرئەردەپ
قىلىپشىپ مىكىرىنى ئوتتۇرۇنغا قوپۇز، مۇنالى سۇۋەتلەك ئۇرۇن
لارنىڭ پەر تەردەپ قىلىمەشىغا تاپشۇرۇمۇ.

5) پەلاڭىن ئاشۇرۇپ، تۈغىقاڭلارغا چاپان بېھىپ ئۇلارنى
ئا قىلغىان ھەر دەرىجىمىلىك رەھبىرىي كادىرلارنى ۋە ئاشەمە
نى قاتىپقى تەكشۈرۈپ بىرئەردەپ قىلىش كەرەك. پەلازىدىن
ئاشۇرۇپ پەرزەنت كۆرگەنلەرگە چاپان يىماپقا دىلار سىاقا
قىلىمەشىلارنى يايىقەخان ياكى پاش قىلىمەشىنى تاپشۇرۇپ ئالى
خانىدىن كېيمىن، تەكشۈرۈپ ئەمە لەپىلەشىكەن ھەمان قاتىپقى

مۇزىقا مەملەت قىلىش، چاپان يا پقا نلار ئۆزىنى تەكشۈر بىلە -
رېقىمىيەسى ياخشى بولىجىخالارنى ئۇرمۇمىي ئۆزىلۈرۈش تارى -
قىختىپ تەنگىد قىلىنەندى، داۋا اىلەق چاپان يېچىش ھەر دىكەتى
پەملەن شۇغۇللازىخالارغا ۋىلايەت، ناھىيە، شەھەر لەت يېلا نىلەق
قۇرغۇز وەھبەر لەڭ گۈزۈپ پېچەسى مۇزىقا سەرەتلەمان تارماقلارنىڭ
پا درتىپەر قىشتىغۇزامى، ھەزىزدى قىشتىغۇزام چىدارىسى كۆرۈش،
ھەققا پا، قىيىمدەن چىقىزىش، ۋەز دېمىنەن ئېلىمپ تاشلاش،
خەزىھەققىن ھەيدەش تەكلىمچىنى بىچىرىدۇ.

6) «پىرىقاۋار تاڭىلمۇق» ئەنلىكىار قىلمىش قۇرغۇچىسىنى
يولغا قويمۇش تۇخىرىسىدىكى ئەنلىكىار ئەنلىكىار ئەنلىكىار
ھەر دەر بېچىمەلتىك دەھبەمىي يولداشلار ئۆزۈتىمىكى فەرپۇزى
ئەنلىكىار ئۆزۈتىمىكى ئەنلىكىار ئۆزۈتىمىكى ئۆزۈتىمىكى ئۆزۈتىمىكى ئۆزۈتىمىكى
كۈچە يېتىپ، ئۆزۈستەن باش ئېشىشىنىڭ قاتقىقى تىمىز كەنلىكىش ئۆزۈتىمىكى ئۆزۈتىمىكى
يەقىقىنى ئۇ لەتنىقى ئۇرۇزغا قوشۇپ، ھەقىقىنى ئۆزۈملىك تەددىزى
بەرلەرنى قوولماختىدا ھەمە قەھرەپ بەرلەكتە قەلەت قۇقۇپ،
چىلە، ياخشى ئۆزىزى لازىم. قاتقىقى يولغا قويمۇش كېرەك. ھەر
قايسى تاڭىماق، ھەرقايسى ئۇرۇشلار تۈرلۈك ئۆزۈتىمىكى ئۆزۈتىمىكى
ئۇرۇشلار بولىسىدۇ، لەكەن ئۆپۈس پەمان كۆرسەتكۈچىنى
ئۇرۇشلار بولىسىدۇ، بىرلىسا، بىزىدەك ئىخلىخان بولۇپ بىراھالا ئەنلىكىار
دو، ئىملەكار بولۇپ بىراھا لازىغا نلازىلىك ئەنلىكىار ئەنلىكىار
گەنلىكى ئېبلىان قىلىمەندۇ؛ پەماندىن ئاشۇرۇپ ئۆزىزى ئەھۋالى

باو نۇدار قىلەرگە دې، زەۋىيە دە نەمىيە تىلىمك نۇرۇن. نە مۇنىمىت
ئورۇن نامى بېرىلىمە يىدۇ، بېرىلىمە بولغا ئىلمىرى تىكشۈزۈپ
ئېمىمىقلا ئىغان ھامان ئاشكارا ئىپلەن قىلىپ ئىمە، لدىن قالدۇ
رۇلەتىپ.

2. پىلا ئىلمىق تۈغۈت مەخسۇس كا دىر لەر دىنمك خىزى
ھەممە ئۇ لالاپ، ھەر دەر دېچىلىمك پىلا ئىلمىق تۈغۈت خىزى
مەت ئا پىپا دا تىلىمە دىنمك قۇرۇلۇشىنى كۈچە يەتىش لازىم
(1) پىلا ئىلمىق تۈغۈت خىزىمىنى ئۇمىزۇمىي تىرە قىمىيا تقا
مۇنا سەۋە تىلىمك ئىشلار بولۇپ، جەھەمەيە تىتەكى ھەرقا يىسى تەـ
رە پىلەر ئىمك دە ھەممەيەت بېرىشى ۋە قوللاشتىدا تېڭىمىشلىمك، ھەـ
دەر دېچىلىمك پار قىمىيە، ھۆكۈمەت، تارماقلەرى، ھەررقا يىسى
مۇنا سەۋە تىلىمك ئورۇنلار ئىمك، ھەمىلىسى پىلا ئىلمىق تۈغۈتىقا مۇنا.
سەۋە تىلىمك خىزىمەن ھەستەرلەيەتتىنى ئۆز تۈستەكى ئېلىمك:
ئېشىنىڭ قىيم قىلىمۇپ، ھەمگا زېلىشىپ ئۆزىتكە لىنى قاتقىق
تۈزۈتا قىلىمۇش لازىم، قا يىسى ھالقىدا، ھەسىلە چەقىسا، شۇقا و ماق
ھەسىلەل ئۆلۈپ بىر تەرەپ قىلىمۇش، پىلا ئىلمىق ئاشۇرۇپ تۈغۈـلـ
خان ئو پۈسلا ئىمك، ئو پۈس، ئاشلىق ارمۇنا سەۋەتىنى جىخ ئاشـ
لىق تارماقلەرى ۋە پىلا ئىلمىق تۈغۈت، كومىتەتلىرى قاتقىق
تۈتىقا قىلىمۇش لازىم، با لەۋرا زەڭا ھەلىتىمىشىمك دا لەدىنى ئېلىمەشتىـ،
دا ھەمەيە ئېزاـ بازاردىن، ئېنىارەن، ئەنلىكى دەر دېچىلىمك خەلق
ئىشلار، تارماقلەرى زەڭا ھەلىتىمىشىغا ئىرۇنلىق ئەلاش تۈتكۈمىنى قاتـ

ئىملىق تۈزۈتىغا قىملۇشى لازىم. جەھەنەمەنەتتە ئېڭىچىپ يۈرگەن تۈزۈت
يېشىدىكى ئايىلا لارغا قارىتا، تۈزۈت با شەقۇرۇشقا سودا-سا-نا-
ئەتنى مەمۇرىسى باشقا زۇل بولۇپ، شىپ (1988) 5!-نۇمۇرلۇق
لەمرىي ئۆرتكىق مەستەنۇل بولۇپ، شىپ تۈزۈت كومىتەتتە-
ھۆججەنىمىدىكى بەلكىملىخە (يىھىنى ئاپتونومرايدۇلۇق پىملا ئىلمىق
تۈزۈت كومىتەتتى، سودا-سا-نا ئەتنى مەمۇرىسى باشقا زۇش
ئەدارىسى، جىخ نازارەتتى، خەسۇسى ئەمگە كېچەلەر جەھەنە-
يەتتى بەرلەشىپ چىقا دغان) «يەككە تەجەوارەتچەلەر ۋە ئېڭىچىپ
يۈرگەن خادىملارغا قارىتا پىملا ئىلمىق تۈزۈتىنى باشقا زۇشنى
كۈچەيتىش توغرىسىدىكى پەنكىرى» بويىچە قاتقىق بەرقلەرەپ
قىملۇش كېرەك، پاش قىملۇشتى. تۆھپىمى باز دەولغا نلارغا يېل
ئاخىردا مۇكابات بەرلىمەدۇ، پىلاندىن بەرنى ئاشۇرۇپ تۈزۈت-
چەنى ئەمكى ئادەم تەڭ ئاش قىماخان بولسا، ئالدىدا پاش قىملۇ-
خۇچى مۇكاباتلىمەدۇ.

(2) ھەردەر بىچەلەك رەھبەرلەر پىملا ئىلمىق تۈزۈت مەخسۇس
كادىرلىرىنىڭ خەزىمەتتىنى قوللاپ ۋە كۆئۈل بولۇپ، پەنكىرىنى
ئاڭلاپ، ئۇلارنىڭ خەزىمەتتىنىڭ ئەھلىي مەسىلىسىنى ھەل
قىملۇپ بەرلىشى كېرەك، پىملا ئىلمىق تۈزۈت كادىرلىرىنىڭ خەزىمەتتىنى
پىملا ئىلمىق تۈزۈت تارماقلەرى باشقا زۇشى، مەخسۇس كەسىپتەمكى
كادىرلارنى شۇكەسىپتە قو يۈپ، ئىشلىكتەشنى يولغا قويۇش لازىم.
ئۇلارنىڭ يۇقىكمىلەپ كەمىتىشى، قېچقىبلەشى، ئۆستەزۇرۇلۇشى،

ۋە زىپىمىنى تۈرگە نىلىكىشىن، مۇكاكاپا تلاشى. جازالاش ڈىشامىر بىخا
قارىقا، پەملا ئەلىق تۈغۈن تارماقلۇرى! كۈنكىر بىت اپەكىرىنىڭىز تۇق
تۈزۈردىغا قۇزۇپ، كادىرلارنى باشقا تۈرۈشى ھەۋەزقى دا ئەرىسى
بويىدېچە ئىسا سالىھىن باشقۇرغۇچى. تارماقلار زەيان، تەستەقىلاشتىغا
دە لۆم قىلىميش لازىم. بۇندىن كېيىمن اھەردەر بىجىملەتكە رەھبەرلەر
پەملا ئەلىق تۈغۈن تەخىزىسى كەسەپمىي، كادىر لەرىنى پەملا ئەلىق
تۈغۈن خەزىەتى ئەمان مۇنا سەۋەقىزىز ڈىشلارغا ڈورۇنلاشتى
تۈرۈشىغا بولما يىدوغا

(3) پەملا ئەلىق، تۈغۈن خەزىەتى بىشىيا سەۋەيىلىكى كەچىلەك.
قىمىنلىق دەر بىجىسى چولكىرىز تۈرلۈك خەزىەت، شۇ زەيان تۈـ
چۈن. بىئەدىيەمىسى ياخشى، ئەستەلىق دۇرۇس، كەسەپىشى، سەپىـ
سەتىنى بىجىلمىدەخان، پەملا ئەلىق تۈغۈن ما كادىرلار قوشۇنۇنى قۇزۇپ
چىقىش كېرەك. بۇ خەزىەتىنى ئەملىقىش لايىقىتىنى يۈرۈـ
بىجىلەش ئارقىلىق يەنەللاقو لەدىن؟ ئەملىق كە ليھە يەنەخانلارنى تۈزـ
زىقىتمىدا تەكشۈرۈتۈش لازىم، پەملا ئەلىق تۈغۈن تارماقلۇرى
بۈرچە هەاتىه قارارقىلىخان ھاھان، تەشكىمەلەن.. كادىرلار تارـ
ماقلۇرى ئاكتىپ ھا لدا بېرۇتكەپ، تەشكىمەيىچىقى خادىمەلارنى
ئۆزۈۋا قىتمىدا يۈرۈكەپ بېنرەشى، لازىم،

(4) پەملا ئەلىق تۈغۈن كادىر لەرىنى كەر خەزىەت ھەۋەـ
قىدىنىشىپا يەنەلەنەپ، تۈغۈن كۆرسەتكۈچىنى قەلا يەمەقان تارقەـ
تەپ، ياخىكە، بەلگەلەخەجىمگە خەملا ئەلىق قىچىلىپ، ئۆزىزىزىنى قاذۇن

ئۇرۇمدا قویۇپ، ئا لا يېھەقان جەرىما نىب ئا لەغان بولسا، تەكشۈزۈپ ئەمە لەيىلە شەقىزىرگە ئىسلىرىنىڭ بولغان ئەلمىرى ئۆزۈمىنى تەكشۈزۈش. ئەچىكىي قەسىمدا ئۇ مۇمۇي ئۆزۈتۈزۈش چەقەقىزىرى تەنەمدە ئەلىمەش. ئاز قويغان جەرىما ئەنى تو لۇقلاب ئېلىملىرى باكى ئارىزق ئا لەغان جەرىما ئەنى قايدە ئۆزۈش، قەلەمەشى، ئېنەمە دو لەغا ئىلارنى پەلا ئەلمىق تۈغۈت قۇشۇزىدىن يۇركىمۇ ئەمە دەنەزىمىي تارماقلەمەنەك تەكشۈزۈپ بەرتەرەپ قەلەمەشىنى قوبۇل قەلەمەش.

3. پەلا ئامۇق تۈغۈزۈن خەمزەمەنەن ناھرا تەمقىتىن قۇزۇلۇ دۈرۈپ، بېچىش خەزىمەتى بىملەن بىز لە شەقىزىرگە، سو قىسىما لەمەن ئەمەن، هەنەۋى ھەدە زەيدەن قۇرۇلۇشى بىملەن بىز لە شەقىزىرگە، ئەتكىكىي ھەدە زەيدەن ئىن بىز لەكىتى بەرپىا قەلەمەش، ئەتكىكىي خەل ئەشلىك پەچەقىزىشنى بىزگە قۇزۇش ئەز زېھەقىنى، هەقەقىي ئۇرۇدە ئەشقا ئاشۇرۇش لازىم. ناھرات ئا ئەملەلەر زەلاق پەلا ئەلمىق تۈغۈزۈن خەمزەمەنى دۈر كۈچ سەرپ قەلەپ قۇزۇش لازىم. ناھرات ئا ئەملەلەر پەلا ئەمن ئاشۇرۇپ قۇغۇا، ناھرات ئەملەلەر ئەققا قايدەمەش خەتمەرى بولمۇ. شۇ ئەشك تۈپۈن ناھرات ئا ئەملەلەر ئەعات پەلا ئەلمىق تۈغۈزۈن ئەشلىرىدا ھەددەر دەجەلەك رەھبەرلەر داھرات ئا ئەملەلەر ئەشك پەلا ئەلمىق تۈغۈزۈن ئەشلىرىنى دۈپۈس باشقا ئەشك مۇھىم دۆقتەمىي قەلەمەپ قۇزۇش، ناھرا تەمقىتىن قۇزۇلەن كۆپ پەر زەلتەلت ئا ئەملەلەر قۇشۇن چەكەش ئەددەمەنى

ئەمە لەمەلە شۇرۇش . باشقۇرۇشنى ، ئەدىيەتى قەربىيەنى كۈز-
چە يېتىپ ، كۈپ تۇغۇشقا چىك تۇرغان ناھىان ئا ئىمالەر نىڭ ئادە-
را تىلەتىمن ، قۇزۇ لۇش جەھە تىتمى بازىلىق ئېتىپ باز بېرىش مۇ-
ئا مەلەمىسى ئەدەلدەن قالدىزۇشنى ئىشقا ئاشۇرۇش لازىم .

4. پەلا نىمۇق تۇغۇت تەشۇرقى - تەر بېيەنى ۋە كەسپى
جەھە تىتەن ! يېتىشىۋەرۇش خەزىتىمىنى كۈچە يېتىش لازىم
پەلا نىمۇق تۇغۇت تەشۇرقى - تەر بېيە خەزىتىمىنى كەدا ،
چوڭىزۇر ، ئۇزَا قىچىچە قاتى يايىۋۇرۇپ ، ھەرمەللەت ئا مەمەندەلىك
پەلا نىمۇق تۇغۇتنى يولغا دويۇش ئا ئامقا عەقىدەنى ئۆستۈرۈش
لازىم .

(1) ئۇبلايەت . ناھىيە ، شەھە (، يېزا - باراز ، رادىئو ،
تېلەپۈزىيە ، كېزىت ، قار ! قاخىاي كېزىتى ، تام كېزىتى قا-
قارلىق ھەرخەل ۋاسىتەلاردىن تو لۇق پايدىلەمىپ ، پەلا نىمۇق
تۇغۇتنى زوركۈچ بىلەن تەشۇرقى قەلەش كېرەك ، خوتەن تە-
لېۋۈزىيە ئەستىالىمىسى پەلا نىمۇق تۇغۇت خەزىتىمكە يولغان
تەشۇرقى اخەۋەرلىرىنى كۈچە يېتىپ . ئۇبلايە قىلىك پەلا نىمۇق تۇ-
غۇت كەمەتىمى بىلەن بىرلىكىتە مۇزاكىرە قىلىپ ، ھەر ئىدا پە-
لان تۇزۇپ . يولغا دويۇشنى تەشكىلىدەش كېرەك . سەپەلىق را-
دۇئىو ھەزەزە پەممە بىر قېتىم پەلا نىمۇق تۇغۇتقا مۇناسىۋەت-
لىك تەشۇرقات ما تېرىيالىغى ئا ئىلمەتىشى كېرەك . زاۋۇت ،
كان ، كارخانىدا مەمۇرلىي ؛ كەسپىي ئۇرۇنلار ھەر ئىدا بىرسان

پەلا نىلەق تۇغۇتقا مۇنا سەۋەتلىك تام كېزىنى ۋە دەخۇس
ئىستۈن چەققىرىش لازىم.

(2) ۋەلايەت، ناھىيە، شەھەر اماڭىز مەددە زەيىھەت يۇرىتى،
پەن-قەبىخانىڭا جەنەمەمىتى ھەرىيەلى پەلا نىلەق تۇغۇتقى دەزمۇن
قەلغان بىردىن ئەككىمگەمچە تەشۇنقات ما تېرىپىا لى ۋە ئەدە-
زەيىھەت-سەزەت نۇمۇر لەزىنى تۈزۈپ چەققەش كېرەك. ۋەلايەتلىك
«يەڭىن قاشقىپشى سەزەت ئۆرمىلى» ۋە ھەر قايسى ناھىيە، شە-
ھەر لەك سەزەت ئۆرمەكلىرى پەلا نىلەق تۇغۇتقى دەزمۇن
قەلغان ھەر خەلسە زەت نۇمۇر لەزىنى ئەجاد قەلەپ، ھەرىمەر
دەيدان ڈو يۇندى ئۆچىتىن بەشىڭىمچە نۇمۇر لارنى كەزىتەتلىك
كالىدە تىلىك قەلمىش كېرەك. ۋەلايەتلىك مەددە زەيىھەت باشقا رەمە-
سى، خۇتكىن تېلىمۇزى دىزىيە ئىمىتا نىمسى بىلەن ھەنگارلىشىپ،
ھەرىيەلى پەلا نىلەق تۇغۇتقا مۇنا سەۋەتلىك تەشۇنقات بەدە-
شىپ قەلىمەندىن بىرنى ئەشلىش لازىم.

(3) ۋەلايەت، ناھىيە، شەھەر لەك پەلا نىلەق تۇغۇت
كۈمەتلىقلىرى ھەرىيەلدا بىر قەقىم پەلا نىلەق تۇغۇت زەھەن سە-
نىش مۇسا بەقىمىتىنى تەشكىللەش كېرەك. ۋەلايەتلىك پاრ تىكۈم،
ناھىيە، شەھەر لەك پاრ تىكۈم تەشۇنقات بۇ لۇمەتلىرى ۋە پەن-
تېھەنەڭا جەنەمەمىتى، ئەشچىملار ئۇ دۇشىمەتلىرى، ئەتتەپاڭ كە-
سىتەتلىرى، ئاپا للاز بىر لەشىمىسى، راد دەۋ-تېلىمۇزىيە ئەدە-
رەتلىرى ھەنگارلىشىشى كېرەك.

(4) ئۇ بىلايىت، ناھىيە، شەھەرلىك تەشۈرۈقات تارماق
لەرى ئەمە لەمەنگە بىر لەشتۈرۈپ، ھەزىزلىق پەلا نامق تەغۇن
خەزىقەنەنەنگە تەشۈرۈقات تىۋا ئەتمەنلەر عىنىڭ ئەندا ئەتكەر دىغا ۋە يۈپ
دەندە ھېزىقا يىسى تارماق ئىئورۇنلارنىڭ ئەزىزچىللاشتۇرۇش
ۋە يۈلە ئۆزىشقا ھەيدە كەچە ماڭىك، قىغانچى، پەلا نامق تۇخۇن تىقىن
ئىپسەردەت بىدۇلە تىزىنەت تۈپ مەدىما سەتەنەنلىق، يۈلە ئۆزىشنى ھەمە
ئا ئىماڭىك، ھەمە ئادە مەرگە بىعادۇرۇش كېرەك.

(5) پەلا ئەلىق تۇغۇن خەزىقەنەنەن، ئەلا بۇ پە تىلەت، ئۆلا
زەنەقنى ئەمشقى ئاشۇرۇش ئۆچۈن، ناھىيە، شەھەرلىك، پەلا نامق تۇغۇن
لەق تۇغۇنلىق كۈرمىتەتلىرى، ھەر كەچەلىق، ئەمكىنى قارا دەلەق قەمىقى
بۇددە تىلەتىك، ئۆگەنەنەش كۈرسەلىرىنى ئۇيۇشىۋەرۈپ، يېزىڭىكە نىت
دەر بىجەنەنگە، پەلا نامق تۇغۇن ياردەنچەلەرنى، تەشۈرۈقات
لارنى تەرىجىمەپ، ئۆلا نامق كەپىنى سەۋىيەسى ۋە ئەمە لەم
خەزىەت ئەشقىدارنى ئۇستۇرۇش كېرەك. ئۇ بىلايىه تىلەت پەلا دەلەق
تۇغۇنلىق كۈرمىتەتلىرى، ھەر كەچەلىق، ئەمكىنى قارا دەلەق ئۆگەنەنەش كۈرسى
تۇيۇشىۋەرۈپ، ناھىيە، يېزىڭى دەر بىجەنەنگە، پەلا ئەلىق تۇغۇن دەخ
سۇمىس كەسپىقىدىكى كادىر لارنى تەرىجىمەپ، ئۇ بىلايىه تىلەت پەلا
لەلەق تۇغۇنلىق كەمەتىنى ئۇ بىلايىه تىلەت دەختەزىرخانى، يۈرەتلىرى
دەر بىجەنەنگە تارها قىلار بىلەن پاڭال ئىلاقلەمىشىپ، ھەزىزلىق
ئازىدېنگە نىنە سەكىكەنلىق پەلا ئەلىق تۇغۇنلىق تۇغۇن دەخلىق
قەرى دەر بىجەنەنگە كەسىدىي ئۇرۇنلارغا ئۆگەنەنەشىكە ۋە دەلمۇم

ئىشىزلىرىنىڭ ئەم دېلىش كېزەك، ئۇ كەنەش ۲۱ قىسىمىزىم يەلەدىن
كەم بولما سالىقى كېزەك. ئەلا يې تىلەت چوڭلار ما ئادىپ تاۋى
ما قاڭىزى يېلىڭىزلىقى. تۇغۇت كادىر ئىغىزىنىي قەرىدەيەملەشى خەزى
دەقەسەن ئەللەشى ھەندە ئۆزىنى، ھەرىيەللەق چوڭلار ما ئادىپ
پەلار زەغا كەرگۈزۈپ. ئەلا يېت دويمىچە يېلىڭىزلىقى تۇغۇت كادىر
لەرىنىڭداش سەپىا سەپىي، كەسەپى سۇپەتەنلىشى ئىزىتىزىزىش كېزەك.
5. يېلىڭىزلىقى تۇغۇت را سەخوت ھەىمەتلىقىنىي ياخشى

ھەل قىلىش كېزەك
بىولداش سەپەتلىكاڭ ىاپتو:وم رايونلىق يېلىڭىزلىق
تۇغۇت خەزىت سەرچىپت يەنەندا، ئەنلىرىنىڭدا، كېپسەنلىكى
دا لەپە تۈرۈنلىپ دا قىزىل دەقەم كۆرۈلدى. ئەمەنچىڭ امەلار
قازانەمس، لېكەن بەز بىرەنە سەھىمەنگىه تۈرۈنەسى ئەزىزىت تەـ
رەققىيەن نۇرالىقىنەن زىرى بويىچە ئەندا مەلک قىلىپ، پەنزاڭان
تۇغۇتلىقىن ئەپىاردات بىز بىرەنە خەزىتلىقىنى ئەزىزلىشىدا ىاپاـ
لەقلەك قىلىش ئۈچۈن، ىاپقۇنۇم رايـونىن ۴۸-بىشىنلىقى
بىلەن ھەنەشى ئاپتەرلىقى خەزىكەنگىه باولىتىدا. ھىسا زەرقى كەشى
بېشىنىڭ تۈرى كەلگەن ۱۰۲۲ يۈزەن يېلىڭىزلىق تۇغۇت خەنۋاجىـ
تەنەن ئەدەر بىرىن، ھالىدا ۵۹.۲ يۈزەنگە ئۆرسەرلۈشى ئارا قىدا ئىـ
نەپ كەرەرسەنىـ.

عۇشۇرۇلىقىم بويىچە ھىسا بىلەنەندا ندا، خەرقتىن ئۈرۈلەن، ئەزىزلىـ
ھارەرقى كەشى بېشىنىڭ تۈغراكە لەكەن يېلىڭىزلىقى تۇغۇت خەزىت ئەـ

جىمتى ئارالىلا 7047 يۈەن، بۇلى 2050 يۈەنگە ئۆستۈرۈش ئۆزچۈن، هەرىيەلدىكى دۇزمىنى نو پۇس بۇ يېچە كەمشى بېشىغا 041 يۈەن كۆپه يېتىشكە توغرا كېلەدۇ. بۇ نىڭ ئۆزچۈن دەرىجىسى دا پەتو زوم را يۈنى 55%， 56%نى ھەل قەلسا، (1900 يۈەن)، ھەرىيەلى 260 مەدىق يۈەن كۆپمىيەدۇ، ئۆزلايدىت 25.93%نى ھەل قەلسا، (900 يۈەن) ھەرىيەلى 130 مەنىڭ يۈەن كۆپمىيەدۇ، زاھىمە، شەھەر لەر 18.5%نى ھەل قەلسا، (060 يۈەن). ھەرىيەلى 90 مەنىڭ يۈەن كۆپمىيەدۇ، هەرقايسى زاھىمە، شەھەر لەر زەڭىز ھەرىيەلىلىق كۆپمىيەش سانى تۆۋەندىكەچە ئۆزەن زاھىمەسى ھەرىيەلى 12 مەنىڭ يۈەن.

قاراقاش زاھىمەسى ھەرىيەلى 20 مەنىڭ يۈەن. خوتەن شەھىرى ھەرىيەلى 9 مەنىڭ يۈەن. خوتەن زاھىمەسى ھەرىيەلى 13 مەنىڭ يۈەن. لوبلاھىمەسى ھەرىيەلى 13 مەنىڭ يۈەن. چەرزا لابەن زاھىمەسى ھەرىيەلى 9 مەنىڭ يۈەن. كېزىئىدە زاھىمەسى ھەرىيەلى 12 مەنىڭ يۈەن. زىبىيە زاھىمەسى ھەرىيەلى 2000 يۈەن. ئۆزلايدىت بۇ يېچە دۇستۇرۇچە 500 مەنىڭ يۈەن كۆپمىيەدۇ. بۇ پۇلنى پەلاڭىق تۈغۈت تەشۈرۈقات كەسپىي خادىملىرىنىڭ تەرىزىھىمەش، دۇپەزاتىمىيە خەرچە قىلغىرىڭە، سايىمان ئۆزى كۆزىلەرنى سېقەرەدا مشەخىدا، زاھىمەدىمن تۆۋەن پەلاڭىق تۈغۈت

مەخسۇس كا دىر لەر مەنكى خەزىھەت ئورنى تو لۇقلۇمەنغا، كەلت دەر بىچىلەك پەلاڭلىق تۈغۈت تەشۈرەقا تېچىلمىرىنىڭ قىمىمەن قوشۇمچە ياردەجىكە ئىشلەتىلمىدۇ.

بۇ زەڭىدىن باشقا، پەلاڭلىق تۈغۈت خەزىھەتكەنلىق ئاسا سەي قۇرۇش لۇش خەزىھەتىنى ھەل قىلىش كېرەك. ۲۸-بىشەنەملىق پەلانە مەزگۇلمەدە ۋەلايەت دويمىچە پەلاڭلىق تۈغۈت تەشۈرەقا تېخنىمكى يېتە كېچىلەك ئورۇن (پونكىت) لارغا خەزىھەت ئۆزىلەرى ۋە بىر قىسىم كا دىر لارنىڭ ئولتە-زوراقي ئۆزىلەرنى ئاسىمى جەھەتنى ھەل قىلىشنى قولغا كەل تۈرۈش كېرەك. كېتەرلىك داسخوتىنى مەخسۇس پۈللىشەنە خەس سۈرۈلغا ئىشلەتىپ، يېز ملارغا ئىشلەتەشلى ئېقتى قىلىپ، يېزا-كەلتەر ئۈچۈن ئەملىي ئىش قىلىپ بېرىش كېرەك. ۋەلايەت دويمىچە ھەر بىر يېزا-بازار لەرىدا بىردىن پەلاڭلىق تۈغۈت يېتە كېچىلەك پۈزىكەتلىرىنى قۇرۇشتا ھەر بىر دىكە 10 مەدىك يۈھن دويمىچە خام چۈت قىلخاندا، جەمەنھە 1 مەليون 50 مەدىك يۈھن كېتىلدو. ھالىمەدىن پۈلنى ئۆز ۋاقتىدا چەقىم قىلىپ بېرىش، ھەر قايىسى يېزا-بازار شەماخىلە لەرىنى سېلىش ۋە رېمونت قىلىش ۋاقتىدا بىر دىكە سېلىش قا كاپالە تىلىك قىلىش كېرەك. ھەر قايىسى يېزا-بازارلار، يېزا-بازار دوختۇرخانىلىرىنى سېلىشتا، پەلاڭلىق تۈغۈت تېخنىمكى يېتە كېچىلەك پۈزىكەتلىق ۋە پەلاڭلىق تۈغۈت ئېشىۋا

نەملەرنى. بىزىزلىكىتە سېلەمش كېرەك.

ھەر زىدەر بىچىلىك پا رىتكۈم، ھۆكۈمىت ۋە ھەرقا يىسى تار-
ماق، ڈۇرۇنلارنىڭ دەھىپەرلىرى، پەلاڭلىق تۈغۈت خەزىھەقى-
نى پا ئال قوللامىشى، پەلاڭلىق تۈغۈت كادىرلىرىنى قوغ-
دىشى، بىزىزلىكىتە خەزىھەت قىماقا تىغان پەلاڭلىق ڈۇ-
غۇت ھەخۇس كادىرلىرىغا يارىيۇلەكتە بولۇش، دۆلەت-
نىڭ پەلاڭلىق تۈغۈت سەيمىسا سەقىھىگە رەھۋىجۇم قىمىمىدىغان ۋە
قاوشىدىق كۆرسىتىدىغان، ئامىمىختىپەلاڭلىق تۈغۈتقا نا-
رازى بولۇشقا قۇقرا تىغان كەشىلەرىگە تەلەددىتە رېھىيە بېرىش
كېرەك، پەلاڭلىق تۈغۈت خەزىھەتچىلىرىگە زەدې بېرىدىغان،
ھاقا رەتلەيدىغان، تەھرىيت سالىمىدىغان، بۇزۇق ئادەملەرىنى
قەقئىمى، قاىۇن بويىچە قاقيقىق، جا فەلاش كېرەك.

پەلاڭلىق تۈغۈتنى يو لىغا، قوئۇشى مەڭلىمەغان بۇن مەڭ-
لىغان ڈاڭىمىلىدەرگە، مەللەتىزىلىق، رەپۇراق تېچىمىشغا، دۆلەت-
نىڭ، قۇزىدرەت تېپەشمەغا ھۇنا يىسۈم تېلىك، ئىش، ۋە مىلەت ۋە-
يىچە، پا دېھىيە، ھۆكۈمىت دەھىپەرلىرى، ھەر عەملەت خەلقى
ھەرىكەتكە كېلىدپ، جۇڭخۇا مەتلەم تېغىنەك كۈلەمنىشى، ئەۋلاد-
لىرى، خەزىلىق بەختى، تۈچۈن، خوتەن، تەڭىلىمەكىنى كۈلەندۈ-

دۇش، تۈچۈن ئورتاق قىروشىلىكىلە.

ئاپتۇزوم رايونلۇق، اپا رىتكۈم، ئەلەپتۇزوم راپۇنلۇق پە-
لاڭلىق تۈغۈت كۆھىتمەشغا يو لىدا.

ج ل ب خىزىن و ئىلايە تىلىك كۈزىمەتلىقى

ئۇرۇمچى دىنلىنىنىڭىز مۇھىم خاتىمىسى

خ ب م (1991) 4-زۇمۇد لۇق

و ئىلايە تىلىك پا دىتكۈھەنەك 5. قېتىمەلەق ھە دىئىد تىلەزىمى
ئەنەنەنەك مۇھىم خاتىمىسى

(پەلاڭلەق تۈغۈن خەزىمەتىكە ئا ئىت قىسىمى)

5. و ئىلايە تىنىڭ ئەپلەنلىق ؟ تۈغۈن خەزىمەتىكە گۈنگۈزىت
تەدىرىمىسى مۇزا كىرە ؛ قەلەپ، و ئىلايە تىلىك پا دىتكۈم، ھە مۇزىمى
مەھىكەمە ھۈچجەت چۈشۈرۈپ، يۈلغا قويۇشنى قارا دىقىلىدى.
يۈمىخىندا، پۇتنۇن و ئىلايە تىتىكىي بېزىابازار، ھەر بىرىمە مۇزىمى
كەنلىكىردى بىر لەپەر مەخسۇس پەلاڭلەق تۈغۈن تەشۋېتات
چىمىسى تەسىس قىلىميش، ئۆزۈنكەنەنەك پەلاڭلەق تۈغۈن
خەزىمەتىكىي. تەشۋېت قىلىميش، تېخىنەكىا مۇلازىدەت، خەزىمەتىكىي
مەسىئۇل بولۇش، ئۇلارغا قارىتا، ئېققىمىسادىيە مۇئىىامىلەت
ئۆز كەنلىكىي كەنت دەز بىچىلىك، و، ھىيدەر لەرنىڭىز ڈەقىق
تىمىسادىي مۇئىىامىلەتىدىن تۆۋەن بولجا سالىق، بەلكەنلەندى.

شىزىچىماڭ دۇيىخۇر دا پېتۇرۇم رايىنى
خوتەن مەھرۇرىيە مەدھىكىدىھە ھۇججەتى

خ ۳ م (1989) ۱۷۲-۱۷۳ مەزىز لۇق

خوتەن ۋە ملايمەتىنىڭ «پىلاڭلەق تۇغۇت
تۇغۇرسىدا قوشۇمچە بەلكەمەمە» نى تارقىتىش
تۇغۇرسىدا ئۇ قىقۇرۇش

نا ھەتىپەلەمك، شەھەرلىك خەلق ھۆكمە قىلمىرىگە، ۋە ملايمەت
كە بىۋانلىق قارا شەققۇمۇنۇ نىلارغا، ۋە
ئاپتۇرۇم دا يۈنلۈق خەلق ھۆكمۈنىسى 1988-يىلى ۋە
چالاڭ شۇلۇھۇر ئاپتۇرۇم دا يۈنەنەمەق ئاز سا زىلەق مەعلەتلىك
ئىچىمە پىلاڭلەق تۇغۇتنى يۈلغا قويۇش تۇغۇرسىدا ۋاقىت
لەق بەلكەمەمە» نى ئېلان قىلدى. بۇ بەلكەمەمەنىڭ تەت-
ۋەق قىتلەش ۋە ئىزچىل ئىجرا قىلىدۇشقا قولابىلەق يەتكەن
زۇپ، ۋە ملايمەتىمىزلىك پىلاڭلەق تۇغۇت خەزقەتىنى يەتكەن
دۇيدان قىشىلەش ئۆچۈن، ۋە ملايمەتىمىزلىك ئەملىلىنى ئەھۋا-
لەخا ئاسەن «خوتەن ۋە ملايمەتىنىڭ پىلاڭلەق تۇغۇت تۇغ
رسىدا قوشۇمچە بەلكەمەمەسى» نى ئالاھىمە تۈزۈپ چەق
تۇق ھەددە ئاپتۇرۇم دا يۈنلۈق پىلاڭلەق تۇغۇت كۈشتىم

تەنەھەك تەستىقەنىڭ ئېلىمپ ، تەجىزرا قۇلماش ئۆچۈن تارقات
تۇق . تاز سانلىق مەللىەتلەر تەجىمە پىلاپلىق تۈنۈتىنى
يولغا قويۇشىنىڭ سىياسۇ بىلەكى ناھايىتى كۈچلۈرۈن دولغاجا
قا . ئەزىز ئەمەن ئۆزقارا شىنىڭ تەسىرىگە خاتىجە بېرىشكە ئەھ
مېيەن بېرىپلا قالماي . ئەمە لمىي مەسىلەنەرنى ھەل قىلماش
قىمىز ئەھبىيەت بېرىش ، بولۇپمىز يېزىلار پىلاپلىق تۈغۈت
خەزىسىتەنىڭ نۇقتىسى دولغاجا . تەشۇنقىي تەرىبىيە خەزىسىتە
نى كۆپرەك ئىشلەش لازىم . جا يىلارنىڭ بۇ بەلكىلمەنى
نەستا يەددىل يولغا قويۇشىنى ئۈمىد قىلىمەمۇز .

خوتەن مەمۇردىي ، مەھىمەتلىقى

1989-يىلى 10-ئاينىڭ 5-كۈنى

خوتەن مەمۇردىي مەھىمەتلىقىدا ئەمشىخانى 1989-يىلى 10-ئاينىڭ 5-كۈنى باستۇردى .

خوتەن ۋەلايەتىنىڭ پىلاپلىق تۈغۈت

تەرخورىسىلىكى قوشۇمچە بەلكىلمەسى

1-تۈغۈت سىياستى:

ئەدا ددا پىلاپلىق تۈغۈتنى يولغا قويۇشتى . دۆلەت
نىڭ ئەپتە كەچىلەكى بىلەن ئامىيەنىڭ تۈزۈ ئىختىمایارلىقىنى
بىرلەشتۈرۈش پىرىدىمىدا چىڭ تۈرۈلەدۈر . ئىدىيەرى چە-
ھە قىتىن دە پەرۋەر قىلماش . تەشۇنقىي تەرىبىيە ئېلىمپ بېرى-

رئىشى ئاساينى: قىلىملىش، زورۇز، بولغانلىقى مۇرىدى ۋە ئىقى
ئەدادىي تەدابىرىنى قوشۇچى قىلىملىش، فانچىجىمىنى يو لغا قو-
بۇلمازو.

2-ما دىدا خەنزا مەملەتى: ۋە ئازار، ئاسالىقى مەملەتكەر
ئىچىمە پېلاپىلەق، تۈنۈتنى، يو لغا، قويىشىتمىكى، مۇڭا پاتلاش-
جا زالاش، بەلكىملىجىسى پىرىشىپا، جەھەقىتىنى يەنلا ئاپتۇ-
ذوم دايوقلۇق، خەلقى ھۆكۈمەتىنىڭ، (مۇنۇشىتىپا) 32-زۇمۇر لۇق،
ھۆججىتى، (1988) 55-زۇمۇر لۇق، ھۆججىتى، بويىچى قىلىملىكىزىتىپا
قىلىملىدۇ. ھەر قايسى، ئاھىمە (شەھەرلەر) ۋە ئەلاقىيەتىكى، قا-
داشلىق بىر قىسىم زۇردۇنلازىلەڭ، تۈزۈلىرى تۈزۈگەن ۋاقىتى
لەق بەلكىملىجىسى. ئەگەر مەزاكۇدا، بەلكىملىجىسە زىت بولسا،
مەزاكۇدا بەلكىملىجىسى ئاساس قىلىملىكىزىتىپا،

3-ما دىدا خەنزا مەملەتى، ئاھىمە، ئىچىمە پېزىس قىلىملىكىزىتىپا
ئەرخۇتۇن بىر سولا پەرزەنت، كۆرۈشى، تەشىم بېزىس قىلىملىكىزىتىپا
ئەسكەنچى، بەر زەنت كۆرۈشى، تەلەپ قىلىغۇچى ئەرخۇتۇن
لار، ئاھىمەپىلەك (شەھەرلەك)، پەلاتەق، تۈزۈنۈن، كۆرسەتكۈچى
ئەستەتەجىنى قىلىملىش، ئاسار قىلىملىق، تۈزۈنۈن، كۆرسەتكۈچى
ئۇرۇنلاشتۇرۇق، بىر سىگەندىن كېيىمن، پەر زەنت كۆرسە بولما-
دۇ، بۇ نەڭدىكەن ئۇغۇن ئادىملىقى، ئۇچقىز، يەلمىدىن يۇقىرى بىر-
لۇش كېرىڭىك، بۇنداق قىلىمغا ئىلار پەنلا ئەمەن سەرەتىدا پەر-
زەنت كۆرسەتكۈچىلەر، قاتاردا ئېڭىز تەزەپ قىلىملىكىزىتىپا.

4-ما ددا ۋە شەھەر، ناھىيە بازىرىدا ئولتۇرۇشلىق ئاز سالىق مەللەتلەر تىچىمە بىر جۇپ ئەر - خوتۇننىڭ ئۆزج پەرزەلت كۆرۈشكە رۇخسەت قىلىنىمىدۇ. 4-پەرزەلت كۆرۈشكە دۇخسەن قىلىنىما يىدۇ. تۈغۈت ئازىلىقى ۋاقتى ئۆزج يېلىدىن يەقىرى... بولۇش كېزەك.

5-ما ددا 1) يېز ملاردا، چارچۈچىلىق رايونلىرىدا ئولتۇرۇشلىق ئاز سالىق مەللەتلەر تىچىمە بىر جۇپ ئەر - خوتۇن ئادەتسە ئۆزج پەرزەلت كۆرۈشكە بولىدۇ. لەكەن تۈۋەندىكى شەرتلەرنىڭ بىرىشكە ئۆزىغۇن كەلكەنلىر ناھىيە-لىك (شەھەرلىك) پەلا ئەلمىق تۈغۈت كومىتەتنىڭ ئەستەقا-شى ئازىلىق 4-پەرزەلت كۆرۈشكە بولىدۇ. 5-پەرزەلت كۆرۈشكە بولىغا يىدۇ. تۈغۈت ئازىلىقى ئۆزج يېلىدىن يەقىرى بولۇشى كېزەك.

(1) پەرزەلت تىچىمە غەيرى ئىزسىمەت خاراكتېرىلىك كېلى بولسا. (2) قىزى بار ئوغلى يوق بولسا. (3) قايتا زەڭىھلار ئەغان ئەر - خوتۇننىڭ بۇرۇنقى پەرزەنتامىرى جەد-ئەي ئۇچقۇن ئاشىمىغان بولسا. (4) ئاكا - ئۇكا، ئاچا- سەئەللار تىچىمە بىرەيلەنەتلا پەرزەلت كۆرۈش ئىققىدارى بولسا. (5) توي قىلىمىغان (چوقدۇم پەرزەنلىك بولۇپ باقىمىغان بولۇشى لازىم) چولڭىشلىق ئەر خەن زۇلار 32 ياش. ئاز سالىق مەللەتلەر 50 ياش، چولڭىشلىق قىز

(خەنزا ٥٣ ياش، ئاز سالىق مەملۇت ٢٣ ياش) لەر بىزىسى
 ئۆلۈپ ئەتكەنلەر بىللەن تويى قىلىسا، ئۇلار دىماش پەرزەلت سا-
 لى بىر لەتكەنلەمىدەكى پەرزەلت سا زەنلىق بىرسى ئارتاوق بىر-
 لۇشقا رۇخىنەن قىلىنىمىدۇ. مەسەللەن: ئاھمىيە بازىرىدا تويى
 قىلىنىغان چولك ياشلىق مەللەي قىز (٢٩ داشتىن يۈقىرى)
 ئۈچ بىللەن جورلىق ئۆلۈپ كەتكەنلەر بىللەن تويى قىز-
 سا، يەنە بىلىرىنى تۈغۈشقا رۇخىنەن بىللەنىمىدۇ.
 دېھىغا نچىلىق، چارۋۇچىلىق رايونىدا تويى قىلىنىغان چولك
 ياشلىق، بىرلا مەللەي ئەز (٣٠ داشتىن يۈقىرى) ياشلىق جو-
 رسى ئۆلۈپ كەتكەن ئا يال بىللەن تويى قىلىسا، يەنە بىر-
 لى تۈغۈشقا رۇخىنەن قىلىنىمىدۇ، بىزىلىاردا چولك ياشلىق تويى قىلى-
 سان بىر خەنزا قىز تۈز كەلتىرىدىكىن ئەتكىي باىلىسى بار جو-
 رسى ئۆلۈپ كەتكەن ئەز بىللەن تويى قىلىسا، يەنە بىرىلى
 تۈغۈشقا رۇخىنەن قىلىنىمىدۇ.
 6- ما ددا خەنزا ئۆلۈر بىللەن ئاز سالىق مەللە دەر دىكىا-
 لازىغان بولسا، ئۇلارغا قارىتا ئاز سالىق مەللە تىلەر لەت
 پىلاذىق تۈغۈت سەياسەتى بويىچە مۇئۇ مەلە قىلىنىمىدۇ.
 7- ما ددا هەربىي قەممىم ئائىلە تەۋەلەلەر بىگە (يەرلەك
 ئەۋەنلايدا خەزىەت قىلىۋاتقا ئىلارلىق تۈز ئەچىمگە ئازىدۇ)
 بىرداك يەربىي قەممىنەت بەلەتكەنەسى ئەجرا قىلىنىمىدۇ.
 8- ما ددا بىرىتى ئاجاپلاردىن ئەپتەقىپ كېلىپ، سودا-

گەرچەملەك، قول مانائەن بىلەن شۇغۇللىقىدا ئىلارغا
قايدىتا بىردىك ئەسلى دوپىزسى تۈرۈشلۈق ئورۇنىمىڭ بىلەل
كەنەجىسى. بويىچىه تىبىرا قىلىمەندۇ. ئادتۇق تۈغىقا ئىلار ئەم
جەتن ئىلايىتە خەزىزىك ئېقىپ بىزىرىكە نىلدەلى بىاشقۇرۇش دە
زامانامىسى بويىچىه بىز تەرىپ قىلىمەندۇ.

2. موکا پاتلاش ۋە جازالاش

9-ما ددا كېچىكىپ توپ قىلغان ئەر - خەوتۇنلارغا
(قايتا توپ قىلغانلار بۇنىڭ سىرتىدا) بەلكەن بويىچىه
كېچىكىپ توپ قىلغىش يېشىدىن (خەنزاپلار 22 ياش، قىزكۆزدە
تۇتۇلدى) كەينىڭ سۈرۈلگەن ھەر بىر يەلى ئۆچۈن ئۆزجىجى
كۈنلۈك توپى رۇخىمىسى دوشۇپ بىرلىمەندۇ. ئەڭ كۆپ بول
خاندا 15 كۈندىن ئاشمايدۇ. ئىزى، ھەققى ئادەتىكەندەك
بىرلىمەندۇ. ئازسا ئىلمى مەللەتلەر كە قا زۇندا بەلكەن ئەن توپ
قىماش يېشى 48 ياش (قىزكۆزدە تۇتۇلدى) ئاسىدا كە
چەتكەپ توپ قىلغان ھەر يەلى ئۆچۈن ئۆزجىجى ئۆزجىجى
رۇخىمىسى دوشۇپ بىرلىمەندۇ. ئەڭ كۆپ بولغاندا 15 كۈندىن
ئېشىپ كە ئىپەيدۇ. ئىش ھەققى بىرلىمەندۇ.

10-ما ددا 1-تۈغۇت رۇخىمىسى: ئا نېھىنجى پەرزەنت.
قايسى مەللەت بولۇشىدىن قەتىمىنىھە زەر، بىردىك 1988-
يەلى 7-ئاينىڭ 21-كۈنى جۇڭخۇا خەلق چۈمھۈرىيەتى كە
ۋۇيۇن ئېلان قىلغان دئايال ئەشىجى - خەزىھە تىچىلەر ئە-

گەڭ دۇھا پىزەت بە لەكەلەمەمىسى، لەك وۇنادى سىدىكى بىرلىك
گەلەنچە بىرىيەپچە، ئەجرا قىلىعىندۇر، يەنى ئايال ئەشچى - خەزى
مە تېچىلەر لەك تۈغۇت دۇخىمىسى 90 كۈن، بۇ لەك ئەچىدە تۈز
خۇتقىن بۇزۇقىن 51 كۈن دەم ئالىعدۇ، قىيىمن تۈغۇتلۇقلارغى 51 كۈن
تۈغۇت دۇخىمىسى قوشۇپ بېزىلمەدۇ، كۆپرەك تۈغۇقا نلارغانىار
تۈق تۈققان بىر با لىمى ئۈچۈن 51 كۈن تۈغۇت دۇخىمى
تىن قوشۇپ بېزىلمەدۇ.

5- تۈرى قىلغان تۈغۇت يېشىنەكى ئاياللار ئەگەر كېلىپ
پەركەپ پەر زەلت كۆرسى، (ئاز سالىق مەللەتلەر 21 ياشى،
توققۇز ئاينىن يۈقىرى، سەرلىۋالار تۈرىغاش، توققۇز ئايدى
دىن يۈقىغۇزى) تۈرىجى با لىمىنى تۈققاندا، 51 كۈنلۈك تۈغۇت
دۇخىمىسى قوشۇپ بېزىلمەدۇ، ئاز سالىق مەللەتتەن ابولغان،
تۈرى قىلغان تۈغۇت يېشىنەكى ئاياللار مەلقىتا تۈچ يىل تۆتكۈزۈپ
(تۈچ يەلىنەمۇ تۆز ئەچىمگە ئالىدۇ)، 2- با لىمىنى تۈغۇان
ھەمدە تۈغۇت دەم ئېلىش مەزگىلىدە دېپ ملانلىق تۈغۇت
شەرەپ كۆۋاھىمىسى، ئالغان بولسا، 51 كۈنلۈك تۈغۇت
دۇخىمىسى قوشۇپ بېزىلمەدۇ، بۇ ئەكىسى مەزمۇندىكى قوشۇپ
بېزىلمەن ئەنلىك تۈغۇت دۇخىمىنى ئورۇنلار تۈغۇتلۇق ئايال
خەلک ئەمەلىي يېشىغا ئاسامىن تەستىمقلەخانىدىن كېيتىن
ئاندىن كۆچكە ئىگە بولىدۇ.

و- بېھتلاھاتىك ئۈزلۈكىز لېۋەقۇرلىشىشىغا ئەگەشىپ،

کۆپلەمگەن ئىمدا دىلاردا ئادەمگە قاراپ نورما بىھە لەكەملەش .
ماشقۇرۇشنى ھۆددىگە بېرىش، ئەمگەك تەشكىلىمەنى ئەلا-
لاشتۇرۇش قاتارلىقلاو يەلغا قويىزلىغا ئىلمىتىن . بۇندىن كە-
جىن مەيلى خەلزۇ، مەيلى ئاز سانلىق مەللەت بولۇن .
ئۇغۇت ئاقىتمىدىكى بىرىدىلىق دەم . ئېلىمەش تەشى بېۋس قىلىنى-
خايدۇ . بۇرۇن بىز يەللەق دەم ئېلىمەشىمن بەھەر دەھن بول-

ما ئىلارغا دالىلار سالامەتلىك پۇلى قاتار قىتىلىخا يىدۇ .

٤- ئايال ئىشچى - خەمزىبە تېچىلەر ھامىلدار بولۇپ .
تۆت ئايىخا توشىمىخان ۋاقىت شىچىمە بالىسى چۈشۈپ كەت-
ىد ياكى سۈزىمە ئۆسۈلدا بىلا . ئالدىر رۇغۇتىكەن بولما، دا-
ۋالاش ئورۇنىمىرىنىڭ . پىكىرىمكە ئاساسەن 15 كۈرەن 20 كۈز .
مېچە ئۇغۇت رۇخىستى بېرىلىمەدۇ . (ئايال ئىشچى - خەمزى-
بە تېچىلەر ھامىلدار بولۇپ . ئىككى ئايىلمەقتنى تۆۋەن بالى-
ھىنى ئالدىر رۇغۇتىكەن بولما . 20 كۈنلۈك ئۇغۇت رۇخىستى
بېرىلىمەدۇ . تۆت ئايىلمەقتنى تۆۋەن بولما . 30 كۈنلۈك تۆ-

غۇت رۇخىستى بېرىلىمەدۇ .) تۆت ئايىلمەقتنى بۇقىرى بولۇپ
بالىسى چۈشۈپ كەتكەن، سۈزىمە ئۆسۈلدا ئالدىر رۇغۇتىكە ز-
لەرگە 42 كۈنلۈك ئۇغۇت رۇخىستى بېرىلىمەدۇ . ئۇغۇت رۇخ-

ىستى مەزگەلىدە . ما ئاشى ئادەتتەكىدەك تارقۇمىمىدۇ . ئۇغۇت
يېشىدىكى . ئاياللار ئۆرمىدە پەقەت ئۆج قېتىمىلىق سۈزىمە
ئۆسۈلدا بالا چۈشۈرۈش رۇخىستەدىن بەھەر دەھن بولىدۇ .

ئېم شەپ كە تىكە نلەر ئىش رۇخسەتىنى يو يېنچە بىر ئەرەب قىلىدە.
خەدۇر، ئۇ پەرا تىسىدە هەققەتىنى، ئۆزى تۈلەيدۇ. 5-پا لا بېتە-
ۋالغان ئا يىال ئىشچى- خىزىمەتچىلىرى ز تۈغۈت رۇخسەتىدىن
بىھەر بىھەن يو لەيىدۇ. ئەگەر بېقىۋالغان بىالىسى 54 كىلو-
لۇكىتىن، ئاشىمىخان بولسا، پا لا، بېقىۋالغان ئور - خوتۇللار-
نىڭ بىر ئىگە 50 كۈنلۈك بىالىغا، قاداش رۇخسەتى بېر بىلدۇ.
ئىش ھەققى ئادا تىرىكىمدىك تا و قەتىلىمدى.

11-دا خەنزاوار نىچىدە. ئۆمۈرۈۋايدىت بىز بىر-
زەلت كۆرۈشنى ئىختەپىدار قىلغان ئەر - خۇوقۇملارغا
جىيا لەغۇز پەر زەلتلەر كىرۇا هنا مىلى». بېرىمەندە. ئاز سانلىق
مىللە ئەلەز نىچىدە. ئۆمۈرۈۋايدىت ئىككى پەر زەلت كۆرۈشنى
ئىختەپىدار قىلغان ئەر ئەر خۇوقۇملازغا دېپلا تىلىق تۈغۈت شە -
رەب كىرۇا هنا مىلى». بېرىمەندە. دىالەز
پەر زەلتلەر كىرۇا هنا مىلى». دېپلا تىلىق
زۇغۇت شەرەب كىرۇا هنا مىسى». ئا لەنلار تۈۋەلدىگەتكىزى -
كايات ۋە مۇئا مىلەدىن بەھىرىن بولىدۇ.

1- خەنۇلار تاز سانلىق مەللەتلەر كۈۋاھنا ھە ئالخان
ئايدىن باشلاپ ھەر يەمى 60 يۈون با لەلار ساقلىقىنى ساڭ-
لاش ئىخرا جىتى ئا لمۇز. با لەندىمىش ئاتا-ئا زىمىخا ئەشلەكەن
خۇرۇلدۇن ھەر يەلىنى ھەر قا يېمىخا 30 يۇرۇلدۇن تارقىتىپ بېر ئالمۇز.
تاڭ ئەشىجى-خەنەزىدە تەچى بولى، خەنەزىت قىلىۋاتقان كەشىندىق

ئىدارىسى يىلەخا 60 يۈزدن يۈزلىك بېرىدى. ئاز سانلىق مەملىتىنەردىن ھازىر پەقەت ئەمكىكلا بالىسى با وەندە تۈرمىۋەندە ئەمكىكلا پەر زەلتى بولۇشنى ئەختىيار قىلغانلار دېپە لانلىق تۈغۇت شەرەپ كۈۋاھنامىسى» ئېلىشنى ئەلتەجاس قىلىما بولىدۇ. ئەگەر 2-بالىسى ئۇن ياشقا توشىمىغان بولسا، ئۇن ياشقا توشقىچە ھەر يىلى بالىلار ساقلاشقا ئەلمىنى ساقلاش خىنەن ئېشىپ كەتكەن بولسا، بالىلار ساقلاشقا ئەلمىنى ساقلاش خەدا جىتنى بېرىلىمەيدۇ. لېكىن كۈۋاھناھە ئارقىلىق بەلكىلىمە-جەستەنلىك ياشقا دۇئىا مەلەمەتىدىن بەھرىپەن بولىدۇ.

2- «پىلالىق تۈغۇت شەرەپ كۈۋاھنامىسى» ئالغان شەرخوتۇنلار ئەگەرددە ۋ-بالىسىنى تۈغىغاچى بولسا، ھەمەلدار بولغان ئايىدىن باشلاپ كۈۋاھناھە ئارقىلىق بەھرىپەن بولىدىغان بارلىق تەھىتا تلار توخىتمەلەمەدۇ. تۈغۇش-ئا چىك قۇرۇۋالسا، «پىلالىق تۈغۇت شەرەپ كۈۋاھنامىسى» ھەمدە ئېلىمپ بولغان بالىلار ساقلاشقا ئەلمىنى ساقلاش خەدا جىتىۋەن تولۇق قايتۇرۇۋەلەنمەدۇ.

3- شەھەر-بازار ئاھالىسى ۋە دېۋقان-چا رۇپچى-ملارغا كۈۋاھناھە ئالغان ئايىدىن باشلاپ ھەر يىلى ناھىيە (شەھەرلىك) پىلالىق تۈغۇت كۆمۈتەتلەرى يىلەخا 30 يۈز نەدىن بالىسى ئۇن ياشقا كىركۈچە بالىلار ساقلاشقا ئەلمىنى ساقلاش خەدە-

ئرا جىتلىقى . بېزىر دەدۇ . (ئاز سايدىلىقى ، مەللەيت بەملەن خەن نزۇغا
دۇخشاش) .

43- بىدا ئىندىرىش يەسلامگە كەرسىش . با فەپىختا كەرسىش . مەك-
تە پىكە كەرسىش . دا ئاز ئىندىرىش . جەھە تېتىه . ئا لدى بەملەن ئېتىمىجا ر-
غما ئېلىمەندە . ئەشقا ئورۇنىلاشتەرۈش . ئۇ قىز خۇچى قوبۇل قى-
لىش جەھە قىلەردە دۇخشاش . شەرتىپىۋىتاستىدا ئا لدىن ئېتىمىجا ر
بېزىر دەمدە .

44- هەر ئەنكەكەلىمىسى ئېشچى بىلەخانىز بە تەجىي . بولغان خەن نزۇ -
لار ئەللىق . يَا لەخۇز يەدارزەلتى . ئۇرۇن بە ئەشكەكەلىمىسى . ئەشچى - خەز-
ە تەجىي بولغان ئاز سالىمعق بىلەتىلەر دەن ئۆشەرەپ ئەكۈزۈاھ
خا مەسىخە ئا لخا ئىلار ئەللىق : يەرۇم قىسى ئەشچىمە ئۇقان ئا شەپىن تۇر-
ۋە ئەمەرى ئەكىسەل . بولۇپ رقا واشقىل ئەشكەكەشلىك . بولۇپ ئا لخا ز
دا ئاتىسى ياكى ئانىسىخا دۇختۇر خابىزىمىنلىك ئەپا تىپ . ئا دەقلەمعق
ئورۇنى دەھبەر لەرى تەستەقلەخا تىدىن . كېيىمن و ئەبا لەخا ئا راش
دۇختەشى " بېزىر دەمدە . قاراش رۇخىنگىتى . بۇ ئۇن ئىمەدا جەھەنى
45- كۈنگە يەتكە . ئەش . هەققىيال ئەللىق . بېزىر دەمدە . دۇختەن
ۋاقىتى 46 كۈندەن ئېشىپ ئا لته ئا يەغا . يەتكە . ئەش . هەققى-
تەك . 90 پەرسە ئىتى . بېزىر دەمدە . رۇخىنگىتى . ئا لته ئا يەدىن
ئاشقان بولسا . ئەش . هەققى ئەكىسەل . دۇختەشى ئا بۇ يېچە مۇئا-
ھىلە . قەملىخەندە .

12- دا دا 1936-يىلىنىڭ ئىپتەيدىن كېيىمن و يَا لەخۇز پەدر-

زەزىلەر كەزراھىنامىسى» بېلەن «پەلانىمن
تۇغۇت شەرەپ كەۋاھىنامىسى» ئالىغان
ئەرىخۇقۇنلار ئەگەر ئەككەنچى ياكى تۈچۈنچى بالا يۈزى
كۆرسە، ھامىلدار بولغان ئايىدىن باشلاپ مۇكايىت، ئېقىم-
باز تۈختەمىلىدۇ ھەندە پېرىلىگەن بارلىق سېتىمىار، مۇكايىت
پاتلار قايتۇرۇنىلىنىدۇ، ئالاھىمە ئەھۋا لارنى ئاھىمەدىن
يۇقىمىي پەلانىلىق تۇغۇت تارماقلۇرىنىڭ تەستىقلىمەش ئادى-
قلىق ئەھۋا لە قاراپ كېمىيە يېقىشىگە ياكى كەچۈرۈم قىلىمەش
قا بولىدۇ.

13. ما ددا پەلانىلىق تۇغۇقنى يو لەخا قويىمىغان ئەرىخۇقۇنلارغا چەكلىمە وە ئېقىمىسادىي جازا پېرىلىدى.
- 1 - توپ قىلغاندا بەلكىلەمە بويىچە تەزىزىچىلاش رەسمە-
يەقىنى بەجىرىش زۇرۇر. توپ قىلغاندىن كېيىن پەلانىلىق
تۇغۇت تارماقلۇرىما ئېلىتىمىاس قىلىمپ، تۇغۇت كۆرسەتكۈزۈ-
چى ئۇرۇنلاشتۇرۇلغا ئەن كېيىن ھامىلدار بولۇشقا، تۇغۇ-
چىغا بولىدۇ. كېچىمكەپ توپ قىلىمەش يېشىخا | يېتىكەنلەرگە
ئالدى بىللەن تۇغۇت كۆرسەتكۈچى ئۇرۇنلاشتۇرۇلدى. (قايدا
ئەكاكى هلاپخانلار بۇنىڭ سىرتىمدا)
- 2 - تۇرۇندىكى ئەھۋا لار پەلان سىرتىمدا ھامىلدار بولىغان-تۇغقان دەپ قارىلىدى.
- (1) ئەكاكى هلاپخانىي تۇرۇپ ھامىلدار بولغانلار.

۲) تغذیت کورسه تکنیک های نهاده.

۳) بالا بعلمن با لمنهك ئار خلخلى ئۆزىج يېلىغا يە تمىيىز نىلەر.

د- پەلەن سىرتىدا ھامىلدا رەحقىسى كە لىتۇرۇپ چىمىدارغان
ئە، سخوتۇنلارغا تەنقىدى تەرىپىيە بېرىنپ، ھامىلدا رەحقىسى
لۇختەتىشقا نەسەجەت قىلىمتش لازىم. تەنقىدد تەرىپىيەنى
قوېۇل قىلىمشنى دەت قىلىخا زلارغا مەغۇزىس جازا ياكى ئەت-
ئەسادىي جازا بېرىلمەدۇ.

۱) کُرپ په رزه نت دُمچه شما غئی ته؛ په یه عله ش راسخو ته
نجلهش:

(1) خەنزاپلار، شەيخەدە بە لەكەلەمەدەن بىر بىلا ئاشۇز -
رۇپ تۈغقا بىلادىي ھاصلدار دەولغانى ۋە شەيخەدەن باشلاپ بىلا
داشقا كەركۈچە كادىر، ئەشچى-خەزرە تېچىلە، فەڭ ئەر -
خۇقۇن ئەنكەلەمەدەن ئايىرمەندا هەر ئايامق ئۇمۇسىد
ئىش ھە قۆمنەڭ 10% تى دەرىجىدە بىر قېتىم ياكى ئەنكەنى
قەتىمەغا بىرلۈپ تۈرۈپ قېلىعەندە. تۈرۈپ قېلىش مۇددەتى
ئەلاق كۈپ بولغاندا ئەنكەنى يەملەدىن تېتىپ كە تەھىلىكى كېرىدە.

ئەگەر يەنە بىزلىق ئاشۇرۇپ تۈغىا، يەنە بىزلىق قوشۇپ ئېلەنەدۇ.
(2) ئازما ئالىق مىللەتىلەر يەكىنلىقىمىزدىن بىز بالا ئا-
شۇرۇپ تۈغىا، بالا تۈغىلخان ئايىدىن باشلاپ ئۇدا يەقتە
يەنەنچە كادىر، ئىشچى خەزرە تىچملەرلىك ئەرىخۇقۇن ئىك-
كەلىمەندىن ئايىرمەن ئەلدا سەر ئازما ئالىق ئۇرمۇمىي ئىش ھەق-

قىمنىڭ 10% تى بىو يېچىدە يەتتە يەملەتمەنلىكىنىڭ ساپلاپ، بىر قەم-
تەم ياكى ئىمكىنى قىتىجىخا بىر لۇپ تۈزۈپ قىلىمەندۇ. تۈزۈپ
قىلىمەش مۇددىتى ئەڭ كۆپ بولغا ندا ئىمكىنى يەملەدىن ئېشىپ كەت-
جە سەلمىكى كېرىدىك. ئەگەر يەنە بىرنى ئاشۇرۇپ تۈغىسا، 5%
قوشۇپ پۇل تۈزۈپ قىلىمەندۇ.

(3) دېۋەقا نېچەملەق، چا رۇ بېچەملەق دايىغىلەر بىددىكى ئازىسالىق
ھەملەتلىك پەمانىدىن ئاشۇرۇپ تۈغىسا، بالا تۈغۇلغان ئايدىدىن
ياشلاپ بىش يەلخىچىدە ھەز يەلى بىل ئاخىرىدا شۇ ئائى-
لەددىكى ئەر-خۇتۇن ئەھات پۇتنۇن يەملەق ئۈرمۇمى كىرىچەنەعىڭ
10% تى تۈزۈپ قىلىمەندۇ. ئەگەر يەنە بىر بىل ئاخىرى ئاشۇ-
رۇپ تۈغىسا، يەنە 5% قوشۇپ ئېلىمەندۇ. خەنزاپلار يەلگەنلىك
جەدىدىن ئارقۇق تۈغىسا، بالا تۈغۇلغان ئايدىدىن ياشلاپ ئۇن
يەملەقىچە يەل ئاخىرىدا شۇ ئاىلەيدىكى ئەر-خۇتۇن ئەملىك پۇ-
تۇن يەملەق كەر دەدىن 10% تى تۈزۈپ قىلىمەندۇ. ئەگەر يە-
نە بىر بىل ئاخىرى ئارقۇق تۈغىسا، يەنە 5% قوشۇپ ئېلىمەندۇ.
ئېلىمەش ئۇسۇلى ۋە مۇناسىۋە تىلىمەت كونىگىرىپت چا رىلەرنىسى ھەر
قايسى يېزا-بازارلىق خەلق ھۆكۈمە تىلىرى ئۆزلىرى يېم-
كەتسە دەلەندۇ.

(4) ئۇا قەتلىمەق ئىمشىچى، خۇسۇسى تىجىارەتىجى ۋە من قەم
خەزىەت ئورنى يوق زوپۇسى مۇشۇ يەردىكى ئاھالەلەر
ئاشۇرۇپ تۈغىسا، تۈرۈشلىق چايدىكى بازارلىق خەلق ھۆ-

كۈمە قىلمىرى (ئىشتىا سالخۇچى ئورۇن ياكى كوچا باشقا رەھىسى). ئۇلار زەڭىز ئۇرۇمىي كىرىدىمەدىن 10% تۆتۈپ قىالمۇدۇ. خەنزاۋلاز نەڭىز ئۇن يېلىلمىقى، ئازساللىق مەللەتلىك، خۇسۇس، تەجىكارە تىچىلمەرنىڭ يەقىتى، يېلىلمىقى، ۋاقىتلىق، ئىشچى، مۇقىم خەزىمەت ئورنى يوقلارىنىڭ بېش يېلىلمىقى بىر قېرىخىمەدلا تۆتۈپ قىلىمەندۇ. يەنە بېرىنى ئاشۇرۇپ تۆغىغا، يەنە 5% قوشۇپ قىلىمەندۇ.

(5) باشقا جايىلاردىن ئېقىمپ كېلىپ تەجىكارەت بىرىمەن شۇغۇللىمەۋاتقا نىلار بە لەگەللىمەدىن ئاشۇرۇپ بەرنى ئارتاڭىز تۈغقان بولسا، ئارتاڭىز تۈغقان پەرزەلىنى ئۇچۇن 4000 يۈەن راسخوت قىلىمەندۇ. يەنە بىر بالا ئاشۇرۇپ تۆغىغا، 1000 يۈەن قوشۇپ قىلىمەندۇ. تاپشۇرۇشنى دەت قىلىخۇچىمەلاردىن مۇناسمۇرەتلىك ئارماقلار مەجىئورىي ئىلەش لازىم.

(2) بە لەگەللىمەدىن ئاشۇرۇپ تۈغقان نىلار هامىلدار مەزى كەلەددىكى تەكشۈرۈش ھەققىنى، تۈغقاندىكى با ئىنېتىدا ياتقان چەقىمىمىسى ئۆزى تۆلەيدۇ. تۈغۇت رۇخسەتىنىڭ ئىش ھەققى بېرىمەلەمەيدۇ، تۈغۇت رۇخسەت ۋاقىتى شەخسىي رۇخسەت قاتاردا ھىما بىلىمەندۇ. با لمىغان ئاتا-ئاتىنى ئەتكىي يېمىل ئىچىدە، مۇكايپا ئىلانىما يىدۇ. ئەلخايدار بولۇپ باحالازىما يىدۇ.

(3) ئىنەتكىا ھىمىز هامىلدار بولغان، پەلاندىن سىرت ھامىلدار بولغان ۋە تۈغۇت ئارىلىقى ئۈچ يېلىخا توشىمەندا

لارغا ها مىلدار لەقىنى تۈختەتىمىش تو غۇرسىدا زەسىھەت قىلىشىن لازىم. ها مىلدار لەقىنى تۈختەتىمىشنى رەت قىلىپ تۈغۈشتىرا چىماقى تۈرۈۋا لغا نلارغا بىكىاهىمىز ها مىلدار بىرلىكچىلاردىن بىر قىز - ئەمەد ملا 100 يۈھىن جەردەمانە ئېلىمنىدۇ. خەنزاۋىلار ئۆغۈت كۆرسەتكۈچى يوق بىلەندىن سەرت 2- با لمىسىنى تۈغقان بولسا، ئازسازىقى مىللەتلەر تۈغۈت كۆرسەتكۈچى يوق ئۈچەندى - چى با لمىسىنى تۈغقان بولسا، ها مىلدار بولغان 6- ئېيمەدىن باشلاپ ئەمكىكەنچى (ئۆچەنچى) با لمى ئەمكىكى يىاشقا توش - قەچىدە كادىر، ئەشچى-خەزىەتچى ئەرىخوتۇن ھەر ئەمكىكەندەن ئايرىم ھالدا ھەر ئايلەق ئۇمۇرمىي ئىش ھەققىسىسىدەن چەمەنەڭ 10% قى بىر قېتىمەد ملا ئۇتۇپ قېلىمنىمۇ. تۈغۈت ئار دەلىقى ئۆزج يىملەغا تۈشىغان بولسا، ها مىلدار بولغان 6- ئېيمەدىن باشلاپ ئەمكىكى بالا ئار دەلىقى ئۆزج يىملەغا ۋوشقى - چە كادىر، ئەشچى-خەزىەتچى ئەرىخوتۇن ھەر ئەمكىكەلمەسىدەن ئايرىم ھالدا ھەر ئايلەق ئۇمۇرمىي ئىش ھەققىسىسىدەن چەمەنەڭ 10% قى بىر قېتىمەد ملا ئۇتۇپ قېلىمنىمۇ. ئۇقى - ئەقى ئۆزج خەل ئەھۋال يېزا دېرىغا نېچەملەق، چار ئۆچەنلىقى رايونلىرىدا كۆرۈلىد، ئۇلار نەڭ يېل ئاخىرىنى كىىرىدىمەدىن بىرىيەلى ئەڭ ئەملىكىنى تەنە پول تۇتۇپ قېلىمنىمۇ.

كۈنگۈر ېتىنى ئۇسۇلىنى ھەر قايسى يېزا-بازارلىق خەلق ھۆكۈمەتلىرى ئۆزلىرى بېكىتىسى بولىدۇ.

4) پەلائىمەن تۈغۈت خىزىدە تىنىي ئىملەدار ئورۇن ۋە شەخىشىنى ياكىلاشىنىڭ مۇھىم شەرتى قىماش لازىم. پەلائىمەن تۈغۈت توغرىسىدىكى فاڭچىقىن، سەھىياسەت ۋە بەلكەلمەممەسەر، نى ئەجرا قىلىاي بەلكەلمەممەدىن ئاشۇرۇپ تۈغۈش ئەھۋا لەنى كەلتۈرۈپ چىقا رغان ئورۇنلاردا رەھىبەرلەكىنەت جاۋابىگا رەشقى سۈرۈشى ئەلمەندە. شۇ ئورۇن ئەئىمدىكى يەلىخ پەچە ئىملەدار بولۇپ باها لەنىشقا بولمايدۇ. ئالاقىدا راخاد مىلاردىن پەلائىمەن تۈغۈت خىزىدە بىلەر بۆز خاتىرى قىلىپ ئەرۋە كۆز بۇيا مېھىم قىلىپ پەلائىمەن سەرت پەرزەنت كۆرۈش ئەھۋا لەنى كەلتۈرۈپ چەقىرىپ، يامان تەسەر پەيدا قىلىغا نلار چىددىمى بىر تەرىپ ئەلمەندە.

5) ئارقۇق پەرزەنت كۆرگە ئەردەن ئېلىخىدەن خەن خەرا جەتنى ھەر قايسى يېزى-بازار ۋە ئەمدا ئەلەر ئۆزلىرى مەستۇل بولۇپ يەھىپ، 20% تەعنى ناھىيەلەتكە (شەھەرلەتكە) پەلائىلەق تۈغۈت كۆستەتلەرنىغا بىر تۈرگىش كىكەللەپ ئەشلىخىشىكە تا ياشۇرۇش كېرەك. 80% تەعنى شۇ يېزى-بازار، ئەمدا ئەلەر ئېلىمپ قېلىپ پەلائىلەق تۈغۈت ئەشلىخىش كېرەك. باشقا ئەشلىارغا ئەشلىخىشىكە بولمايدۇ.

3. تەتۈرلىقى تەرىپىيە، ھاھىلدار بولۇشىنى سا قىلمىش ۋە تۈغۈت چەكلەش

14-دا تەتۈرلىقى تەرىپىيە خىزىدە تىنىي ياخشى ئەش

لەش—پىلاپلىق تۈغۈزۈت خەزىمەتىمىلىك ھۆھىم ڑەزىپەسى، ئازىز سالىق مەملەت نېچىمە پىلاپلىق تۈغۈزۈنى يولغا ۋويۇشىمكى تەشۇرۇقات خەزىمەتىنىڭلەنۇق نۇرقىمىسىنى يېز مىلارغا قايدىمىش لازىم. نۇرۇتىمىلىكى تەشۇرۇقات ھەزىمۇنىدا ئاپتۇرۇم دا يو ئالۇق خەلق كومىتەتىمىلىك (1988) 56-زۇمۇرلىق ھۈججەت دەھىنى دەرىجىمە دەرىجى پۇتۇن كادىر، ئىشچى-خەزىمەتچىسى ۋە شەھەر، يېز مىلاردىكى ئاھىمەخا يەتكۈزۈپ، ھەربىز ئا ئىعلمىنى خەزەردار قىلىش زۆرۈر، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، پىلاپلىق تۈغۈزۈنى يولغا ۋويۇش، دۇلەتىنىڭ غېچەمىنى يەيدىمىش، جۇڭخۇانى كۆللەندۈرۈشىمكى ۋە تەزىھەرەرلەك، نۇرۇتىمىلىت-خەزىمەت ساپاسىنى يۇقىزى كۆرتۈرۈشىمكى تۇقەشكە تېگەشلىك بولغان شەرەپلەك مەجبوورىيەت ئەگە ئامىگەنى تەشۇرىق قىلىش، سۈپەتلىك تۈغۈش، سۈپەتلىك تەرىبىيەملەش بىلەملىرىنى، كېچىمكەپ تويى قىلىش، كېچىمكەپ تۈغۈشىمەت پايدىسىنى، يېقىن تۈغقا نىلەر نۇرۇدارا تويى قىلىشنىڭلىك زېيەمىنى تەشۈر قىلىش لازىم. ھەرقايىسى ناھىيە (شەھەرلەك) پىلاپلىق تۈغۈزۈت كومىتەتلىرى ھەر ئايدا بىر قىيىم تەشۇرۇقات پاڭىزلىقىنى قايان يا يەدۈرۈش كەرەك. دا ئەرە چەھەقىتە شەھەر-يېز مىلاردا چەكلە ئىمەيدۈر، ھەرقايىسى زاۋۇت، گان-كارخانىلار، ئۇرگانلار، كارخانىدا كەسپەمى ئورۇنلار قىام كەزىنى . قارا ئاخىتاي كەزىنى ئار-

قىلىق تەشۇرقان ئېلىمپ بېرىش لازىم. تەشۇرقاتنى ياخشى نىشلەش زاھىيە (تەھەر)، تۈرۈنلار تەقىدر لەغىش ۋە ماددىي جەھەتە مۇگا پاڭلىغىش لازىم.

15-دا دە هەرقايسى زاھىيە (شەھەر، لەك) پەلازىلتى، تۈغۇت، تارماقلىرى پەلان بويىچە، ھەر خەلەپەندا، لەقىتلەن ساقلىغىش دورا-سايما نىلمىرى بىلەن تېھىخىلەش، تۈزۈقىنى چەكلەش تېھىخىلەك دۆلازىمىتىنى يەتكۈزۈپ بېرىش. تۈغۇت يېشىدىكى ئا ياي للازىمەتلىك ساقلىغىش كارقاچ-كىسىنى تۈرگۈزۈپ چەقىپ، دورا-سايما نىلار بىلەن تەھىخىلەشكە كاپا لەتلىك قىلىش لازىم. سەرتەتنى خەزىمەتكە كەلگەن، ئېقىمپ كەلگەنلەر كە دورا-سايما نىلارنى پاچە سېتەش تۈر-نەدىن تەھىخىلەپ بېرىندۇ.

16-دا دە دۆلەت خەزىمەتچى خادىملىرىنىڭ دەنلىق تۈغۇت ئۆپۈرا تىمىيەتىنى ھەندە ئۆپۈرا تىمىيەتىنى كېيمەتلىكى كېئەللەرنىڭ داۋالاش خەراجەتلىرىنى دە دۆلەت خەرا-جەتىمىدەن داۋالىنىش راسخوتنى» ئىچىمىدەن چەقىتم قەلىدۇ، شەھەر ئاها لمىرى ۋە دەھقان-چارۋەچىلار پەلازىلتى تۈغۇت ئۆپۈرا تىمىيەتىنى قىلدۇرسا، ئۆلازىلىك زۇمۇر پۇلى، لا بورانى-لەق تەكشۈرۈش پۇلى، ئۆپۈرا تىمىيەت پۇلى، دورا پۇلى، ياتاڭ پۇلى، ئۆپۈرا تىمىيەتىنى كېيمەنلىكى داۋالىنىش پۇزىن قاتارلىقلار پەلازىلتى تۈغۇت راسخوتنى ئىچىمىدەن چەقىتم

قىلىخانىدا.

4. پەلا نىمۇق تۈغۈت خىزىھىتىخىكە بۇ اغا نىرەھبەرلىكىنى كۈچە يېتىش

17-ما ددا 1000 دىن ئارقۇق تۈپۈسى بار ئورۇنلار مۇناسىبەن ئالدا پەلا نىمۇق تۈغۈت ئاپدارا قىلىخانى قۇرۇشى، 500 دىن ئارقۇق تۈپۈسى بار ئورۇنلار پەلا نىمۇق تۈغۈتنىسى بىاشقۇردىغان مەخسۇس ئادەم ئورۇزۇشى، 500 دىن تۈزۈن تۈپۈسى بار ئورۇنلار پەلا نىمۇق تۈغۈت خىزىھىتىخىقۇشۇرۇشى يېتىلە ئەيدىغان خادىمىنى تۈرگۈزۈپ، مەركىز ئورۇنلىك پەلا نىمۇق تۈغۈت خىزىھىتىخىكە مەسىئۇل بولۇشى لازىم. مەربىز يېزى - بازار، كەذتىلەر قۇت دەرىجىلىك زاھىيە (شەھەر)، يېزى (بازار)، كەنت، ئا ئىتلە پەلا نىمۇق تۈغۈت تۈختەمىنى تۈزۈپ چۈقىمىش، هەرقايىسى ئەدارەلەر ئىككى دەرىجىلىك (ئەدارە بىملەن ئا ئىتلە) پەلا نىمۇق تۈغۈت تۈختەمىنى تۈزۈپ چۈقىشى، هەر يەلىپ پەلان بويىچە تۈغۈت كۆرسەت كۈچىمىنى ئورۇنىداش لازىم. پەلا نىمۇق تۈغۈت مەيمىسا سەتىخىقۇشى قەتىنىي ئېجىرا قىلىپ، هەر تۈرلۈك سەتا قىستەكىجا جەد بىرەنلىرىنى خاقدىدا توشقازۇپ يو للاپ، مۇكايپاتلاش بىملەن جمازا لاش چارسەمىنى ئەستا يېددىل ئېجىرا قىلىپ، ئۆز تارماقلەرنىڭ پەلا نامى تۈغۈت خىزىھىتىخىنى ئۇنىشلىق ئېلمەپ بېرىشقا كاپا - لە ئەلمەك قىلىمەش لازىم.

5. قوشۇمچىدە پۇ دېسىمپ

18-دا دا ۋا قىتلىق بە لىكىلەمچە 1988-يىلى 7-ئا يېنىڭىز
كۈنىدىن باشلاپ يو لغا قويۇلەدۇ. مۇگا پاتلاش-جا زالاش
1989-يىلى 5-ئا يېنىڭىز 1-كۈنىدىن رباشلاپ ئېجرا قىلىنەندۇ.
«ۋا قىتلىق بە لىكىلەمچى»نى تېلان قىلىشىن ئىلىكىرى بىر
قىسىم تاھىيە (شەھەر)، يېزا (بازار) لار، ئىدارىلار، زاۋۇت،
كان-كاڭخا دىلار دۆلدۈنىڭ ئاساستىي قازونى ئە جايىلاردىكى
كادىر، ئاھىنەك تەلەپىكى ئاساستىن، تاھىيە (شەھەر) لەك
خەلق قۇرۇلۇتىمى، پارتىكۆم. ھۆكۈمە تەرىعا قۇللاعغان ئازىز
لەق مەللەتلىرىنىڭ پىلاپلىق تۈغۈلتۈشى يو لەم قويۇش توغرى
سىددىكى يەرلىك بە لىكىلەمچىلىرى ئىاكى مەمۇردىي بە لىكىلەمچىلىم
رەسى طەياسەتىنىڭ تۈزچىلىقىنى ئۆيلاشقان ھالدا مۇگا پات
لاشنى - يەرلىك بە لىكىلەمچە دويمىچە بېمەرىپ، جازالاش بە لىكىلەمچىلىنى
ئەمە لەرلەنى ئەمە لەنى قالدۇرۇش كەرە كەمۇ-يوق؟ بۇنى يەرلىك
دۇرۇنلار بۇندىن كېيىمنىڭى پىلاپلىق قۇغۇت خىزمەتىكە بول
خان پايدا-زىيەتىنى تۇلچەپ كۆرۈپ، ئاندىن بە لىكىلەم
بۇلەدۇ. تەقىما مۇگا پاتلاش-جا زالاش سومىمى مەزكۈزۈ
دە بە لىكىلەمچە ىدە بە لىكىلەنگەن سومىما بىلەن ئۆخشاشش: ولىشى
كېرەك.

19-دا دا مەزكۈزۈ قوشۇمچى بە لىكىلەمچىنى تاھىيە
(شەھەر) لەك خەلقى ھۆكۈمە تەرى شەكىللەپ يو لغا قويۇنى

دۇز. يۈلە دۆيۈش جەرىيا نىدا ئەكەر بېتىقى مەسەتلەر كۆرۈۋە.
ۋاقىتىدا قۇملا يەتلىك پەنلەنلىق تۈغۈن كومىتېتىغا نىزەلەزم
قەملەشى لازىم.

20-ما دا ئار سانلىق مەللەتلەر ئىمچىددە يۈلە دۆيۈز -
لە دەخان مۇڭا يات-جا زا 1989-يىلى 5-ئا يېنەلە 1-كۈنىدەن
باشلاپ ئەجرا قىلغان دۇز.

1989-يىلى 10-ئا يېنەلە 4-كۈنى

ج لک پ خزنهن ۋەلايەتلەك كۈمىم

تېبىتى تەشكىملاات بۆلۈم ھۈججەتى

خ پ ت (1991) 36 - 2 دۆمۈر لۇق

مەختىمەتلەك مېددەتى ئەنجى ئاي

كاد دو لا ر خەزەمەتكە پەلا نىلمىق تۈغۈت خەز-

ەمەتكە ئەھمىيەت بىردىش تۈغۈت دەمدە ئۇ قەقۇرىش

ناھىيە (شەھىر) لەك پارتكوم تەشكىملاات بۆلۈملىرىنىڭ:

پەلا نىمع تۈغۈت خەزەمەتى دۆلەتمەمىز ئەملىك بىر تۈرلۈك

تۈپ دۆلت سەھىا سەحتى بۆلۈپ، پەلا نىمع تۈغۈت خەزەمەتى

خى هەقىقەتى تۈردى كۈچە يېتىپ، دۆپۈسىنىڭ ئۆسۈشىنى قات-

ىق تەزگىنلىكىنىڭ هەر دەر دە جەملەك پارتكوم، ھۆكۈمەتلەر ئەمان

دۇھىم ۋەزىرلىكىنى، ھەر دەر دە جەملەك پارتكوم تەشكىملاان

بۆلۈمىرى مەركەز، گۈرۈيۈن ۋە ئاپتونوم دايىونىڭلىك پە

لەنلىق تۈغۈت خەزەمەتكە ئاىتىپ بىر قاتا دەھىم يوڭىز

دۆقلەرىنى ئەستىغا يەددەل ئۆگەنلىك، ج لک پ خوتىن ۋەلا-

يەتلەك كۈمىمەتىنى، خوتىن ۋەلايەتلەك مەمۇردى مەھكىمە

ئەمانكە پەلا نىمع تۈغۈت خەزەمەتىنى كۈچە يېتىپ، دۆپۈسىنىڭلىك

ئۆسۈشىنى قاتىقىق تەزگىنلىكىنىڭ ئاىتىپ بىر قاتا دەھىم يوڭىز-

۱۰. تەشكىلات تارماقلۇرى رەھبەرلىك بەنزا ۋە دەھىپەردى كادىرلارنى سەتىپ تەكتۈرگەندە، پېملا ئىلمق تۇغۇرت خەزىمىقى ۋە نوپۇسىنى تەزگىنلىشىش، پېملا ئىملەت ئورۇنىدىلىشىش تەھۋىللىنىڭ ئەنلىك بەر تۈرلۈك مۇھىم مەزمۇن ۋە كادىرلارنى قاللاب تۈستۈرۈپ ئىشلەتەشىنىڭ مۇھىم ئاساسى قىلىشى لازىم، پېملا ئىلمق تۇغۇرت خەزىمىقىنى تۇتۇشتۇرما تەنجهىسى كۆرۈلەرلىك بولغا ئەلمىنى تۇخشاش شاۋاتىت ئاستىمدا ئازىدىن تۈستۈرۈپ ئىشلەتەمىش لازىم، پېملا ئىلمق تۇغۇرت خەزىمىقى ئەندە زاچا و بولغان ۋەلايەت، زاھىپىمىلەرلىك ئۇقىتىلىنى باش تۈزۈشقا كىرىڭۈزۈلگەن ئورۇنلاردىكى پاىسىپ ھالەقىنى تۈزۈكەرتە لمىگەن ئاساسلىق دەھپەردى كادىرلارنى ئادەتتە تۈستۈرۈپ ئىشلەتەشىكە بولجايدۇ.

2. زاپاس گادىرلارنى تاللاش خەزىھەقىدە ئۇلارنىڭ
پىلاڭىچى قۇرغۇن خەزىھەقىدى يولغا ۋويي-ئىش ۋە يېڭىلەنلىق
قۇرغۇن خەزىھەقىدە ئۇتقاڭ پۈزىقىسىخىشىگە ئەھىمىيەت بىرىش

لازم. ئىچادىسى ياخشى بولىخا ئىلمىرىنى ذاپايس كادىرلا، تىز ئىلەكىمكىڭە كىرگۈزۈمىلىك. ذاپايس كادىرلار تىز ئىلەكىمكىڭە كىرگۈزۈلۈپ بولغا ئىلمىرىنى تەڭىشىپ چىقىرىۋۇ بېتىش لازم.

3. رەھبەرلىك بەنزە ۋە پاوقىيە نەزالىرى ئىچىمىز دۇنەرۋەر ۋە ئىلەخا دلارنى باحالاش خىزمەتىدە «بىر ئاۋاز» نىڭ دەت قىلىش هوقدۇقى» تۈزۈمىنى يوغا قويىتىش لازم. پاوتىكىملار، پاوقىيە كۈزۈپ ئىلمىرى، باش ياكى ئىچىيىكىملار كەرچە باشقا تۈزۈلۈك ۋەزىپەرنى ئورۇندا بىلەن بولسا، بىردىك ئىلەخا دباحالانما ئىلمىقى، باحالىقىپ بولغا ئىلمىرى. تەمەلدەن قالدۇرۇلۇشى لازم.

4. ئارتاۇق پەرزە ئىتلەتك بولغا چىملارغا قارىستا، شى.ھ (1988) 56 - زومۇرلىق ۋە خىم (1989) 71 - زومۇرلىق هۆججەتىنەتك بەلكىلەمەسىنى قەتىئى ئىجرا قىلىش لازم. يېزا - بۇ اۇم دەرىجىدىن يۇقىرى ۋەھبىتى كادىرلار بىر ئارتاۇق پەرزە ئىتلەتك بولسا، هۆججەتىنەتك بەلكىلەمە بولىپ چازا بەركەندەن باشقا، يەنە، پاوقىيە ئىچى ۋە سەر-قىددىكى، هوقدۇقىنى ئېلىپ تاشلاپ، ئۇمۇمىتى ئۇقتۇرۇش ئىلىش لازم. ئادەتتىنەتكى كادىرلار (ئىشچىلار) بىر ئاوار-تۇق پەرزە ئىتلەتك بولسا، هۆججەتىكە ئاساسەن جەردەمانە قويىخاندىن باشقا، بەش يەلىخچە ئىلەخا رسايىلىنىش، كادىر-

لەققا تۈزۈرۈش، ھا داش تەڭىش سالاھىيەتىنى ئېلىپ
قاشلاش، يارىتىمىگە قۇبۇل قىلىما سلىق لازىم. پارتىيە
ئەزاس بولسا، پارتىيە ئىچىدە جازا بېرىش، قىلىجىشى
ئېغىر بولغانلىرىنىڭ، يارىتىيە ئەتكەننى ئېلىپ قاشلاش
لازىم.

5. پلاپلىق تۈزۈت خىزەتى بىر خەل سەياسە تېخانى
امقى كۈچلۈك، قىيىمنىچىلىق دەرىجىسى چوڭ خىزەت بۇ-
لۇپ، ھەر دەرىجىلىك دەھىدرەر دەرىجىلىق تۈزۈت خىز-
ەتىنى قوللىشى، غەنخورلۇق قىماشى لازىم. ئارتۇق
پەرزەنت كۆرگۈچىلىرىكە ھېسدا شىق قىلىپ قانات ئاستىغا
ئالخان، پلاپلىق تۈزۈت تارماقلارنىڭ بىر تەرىپ قى-
لىشىغا توسا لەپلۇق قىلغۇچىلارغا قارىتا تەكشۈرۈپ ئې-
خىقلەخا فەن كېيىن قاتىق دۇئىملىك قىلىش لازىم. ھېس-
دا شىق قىلىپ قانات ئاستىغا ئالخۇچىلار تۈزىنى تەك-
شۈرۈشى، پوزىتىسىمىسى ياخشى بولىمىخانلارنى زۇمۇرى
ئۇقتۇرۇش قىلىپ تەنقىد قىلىش لازىم. داۋا مايق ھا لدا
ھېسدا شىق قىلىپ قانات ئاستىغا ئېلىش پاڭى ئەيمىتى بىر
لەن شۇغۇللا ئۇچىلارغا يارىتىيە ئەندىزىزامى، مەمۇرىي ئەندىزىزام
جە ھەقىتى بىر تەرىپ قىلىش لازىم. ھەقىتى يارىتىيە
ئەتكەننى ئېلىپ قاشلاش. ۋەزىپەسىنى ئېلىپ قاشلاش،
ھۆكۈمىت خادىملىقىدىن قالدىزۇش لازىم.

٦. نا همیه (شەھەر) لەك تەشكىملات تارماقلەرى پەلاز
لەن تۈغۈت خەزەمىتى ۋوشۇنەنىڭ قۇرۇقۇشىنى قوللىشى.
پەلانلىق تۈغۈت خەزەمىتى تارماقلەرى دەملەت رەھبەرلىمات بەند
زەلمىرىنى تەڭىش، تو لۇقلاش ۋاقىتمىدا قاتىقى سەنابى تەك
شۈرۈپ تا للاپ ئۆستۈرۈشى، شۇلۇڭ بىلەن بىر ۋاقىتمىتا ۋە
لایەقلەك پەلانلىق تۈغۈت كومىتەتتەنەنى پەكىرىنى تېلەمشى
لازم. پەلانلىق ات تۈغۈت خەزەمىتى بىلەن شۇغۇللانىخۇچى كەـ
چىي خادىملارغا قارىقا شەرتىنى قاتىقى قويۇپ تا للاش
لازم. سەيمىسى، خەزەمەت، تۈرەتۈش بىرەتەن تۈلۈرگەـ
غەمۇزىرلۇق قىلىمۇش لازم، تۈلۈرنەنى يۈرەكەمەك بىلەن خەزـ
ەت تىشلىمشىنى قوللاش لازم. پەلانلىق تۈغۈت خەزەمىتى
كادىرلىرىنىڭ تەرىپىمىلىمەشىگە تەھىمەت بېرىپ، تۈلۈرنەنى
سەيداھىدى ۋە كەپچىي ساپاسىنى ئۆستۈرۈش لازم.

٧. نا همیه (شەھەر) لەك پارتىكوم تەشكىملات بۇلۇملىرى
پەلانلىق تۈغۈت خەزەمىتى تارماقلەرى بىلەن بولغان ئالاـ
قىنى كۈچە يېتىشى، پەلانلىق تۈغۈت كومىتەقلەرى دەن كادىرـ
لارنىك پەلانلىق تۈغۈتنى تىجرا قىلىمۇش ئەھۋا لەنى قەرەرـ
لەك ئۇقدۇپ تۈرەتىشى، پەلاندىن ئا دىقۇق پەرزەنت كۆرگۈچەـ
لەر سەزىلىسە، يۈقىرىقى شەرتىلەر بويىچە قاتىقى بىر تەـ
رەپ قىلىشى، دۇشۇ ئۆقتۈرۈش بويىچە ئىجرا قىلىجەخانلارـ
نى ئىمنىزام تەكشۈرۈش ۋە رەۋىزىيە تارماقلەرى بەسەئۇل

بۇ اۇپ، مۇ فاسىھىۋە تىلىك ۋۇرۇنلار رەھبەرلىرىنىڭ مەسىھلىكىيە -
تىنى سۇرۇشىتىق قىلىشى لازىم:

ج ك پ خۇتنەن ۋەلايەتلىك تەشكىلات بۇلۇنى

ئاپتۇزوم رايونلۇق پاراتىكوم تەشكىلات بۇلۇنىگە، ئاپتۇزوم

دايرەنلۇق پىشلەرنىڭ قۇرغۇق كۆرفىتىمىغا يو لىلاندى.

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم دايونىڭ
پەلافلق قۇغۇت چارىسى

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلىق
خەلقەمەكتىپەرەمانى

28- نۇھۇز لۇق

«شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ پەلافلق قۇغۇت
چارىسى» 1991-يىل 8-ئاينىڭ 15-كۈنى ئاپتونوم دايونى
لۇق خەلقەمەكتىپەرەمانى داشىمىي كېڭىشىنىڭ 29-ساللىق
يمىختىمدا ماقة لىاندى، بۇنى ئىللان قەلدۇق، 1992-يىل 7-
ئاينىڭ 1-كۈنى دىن ئېقىبىارەن يولغا قويۇلۇن.

ئاپتونوم دايونىنىڭ رەئىسى

تۇھۇر داۋاھەت

1992-يىل 4-ئاينىڭ 6-كۈنى

بەر دەپچى با ب. ئۆھۈمىي پەر دەپچى
1-ماددا بۇچارە زوپۇنىڭ كۆپ كېڭىشىنى پەلافلق تىزى
كەخلىپ، ئاھالىنىڭ ساپاسىنى تۇستۇرۇپ، نۇپۇرىنىڭ كۆز
يەيدىشىنى تېقىسىدەن، تېجىتىماڭى تەرىققىيەتىقا ماسلاتىزى

دۇش نۇچىن، «جىز ئىخوا خەلق جۇمەردىنىڭ تىكىش قاسىماسى
قاذۇنىچى دۆلەتلىك مۇناسىۋە تىلىك قاذۇن، فۇزامىرىغا
ئاساسەن، ئاپتو نۇم رايىن بەزىنەت شەھەلىي ئەھىالىغا بىر لەش
تۈزۈپ تۈزۈپ چىقىلدى.

2-ما ددا ھەزىمىلەت پۇقرالارنىڭ پىلازلۇق توغۇزىنى
يۈلە قويۇش ھېجىز دېمىتى باز، ھەزمىلەت پۇقرالارنىڭ
پىلازلۇق توغۇزىنى يۈلە قويۇش قاىزلىي ھىقۇقى-ھەزىھەنى
قاذۇن تەرىپىدىن قوغۇدىلىدۇ، ھەرقانداق تەشكىلات ئۇھىشىخ
سەيىلەرنىڭ قاذاقلىرىنىشىغا يۈل قويۇز لەمەيدۇ.
3-ما ددا پىلازلۇق توغۇزىنى يۈلە قويۇشتى تەشۇرۇق-
قەربىيە زەركىنچى بىلەن ئېلىپ بەزىمىدۇ، تېخنىكا ھۇلازى
چىتى بىلەن پىمائىل تەھىمن ئېقىلىدۇ، شۇنىڭ بىلەن بىرغا قىتى
غا، زۇرۇر بۇلغان مەھۇردى، ئىتاتىسىادىي قەدىمىزلىر قاذۇن
بەزىچە قۇلىنىلىدۇ.

4-ما ددا كېچىكىپ ئىگەھلىنىش، كېچىكىپ پەرزەنت
كۆرۈش تىۋىش بەزىس قىلىنىدىۋ ۋە شىزىداق تىلىشقا رېخچەت
لەندۇرۇلىدۇ، ئازىھەممىاز قەزغۇش، پىلازلۇق پەرزەنت
كۆرۈش يۈلە قويۇز لەدۇ. پىلازىن سىرت پەرزەنت كەزىرەش
مەنىشىي قىلىنىدى.

5-ما ددا ھەزىزەزىلىك خەلق دەكزىمەتلىرى پىلازلۇق
قەزىزىت خەزىزەستىگە بىزىر لەئىنى دەھىزەزىلىكى كەچىھەيتىپ، ذەپەزىن،

پەلائىنى خەلق ئىكەلمىكى تەرىدە قىقىياتى ۋە ئىچتىھا ئىي تەرىدە قىقىيات گۈزۈمىي پەلائىنەما كىرىگۈزۈپ، نۇپۇس ۋە پەلائىلىق تۆزۈتىنى نەشى زەلدىق باشقۇرۇش مەسىئۇلىيەت شۇزۇمىنى يو لەقا قويىزىش كەزەك.

6- ما ددا بارلىق تەشكىملا تلار ۋە شەخسىيەلەر پەلائىلىق تۆزۈت خەزىەتىنى دو للەشى كەزەك، دۇناسىۋە تلىك تارماقلار ئۆزلىرىنىڭ دەستۇلىيەتىنى ئادا قىلىپ، ئۆز ئاراماسلىشىپ، پەلائىلىق تۆزۈت خەزىەتىنى ياخشى ئىشلىتى لازىم.

پەلائىلىق تۆزۈت خادىملىرى قانۇن بو يېچە ھە—وقۇق يۈرگۈزىدۇ، قازۇن تەرىپىمىدىن قوغۇن دىلىدۇ.

7- ما ددا ھەر دەرىجىملىك خەلق ھۆكۈمە تامىرى پەلائىلىق تۆزۈت خەزىەتىدە كۆرۈنەرلىك نە تمىچە يارا تقان ئورۇن ياكى شەخسىيەلەرنى تەقدىرلەيدۈرۈپ، دۇكايپاتلايدۇ.

8- ما ددا بۇ چارە ئاپتۇرۇم دايونىمىز تەۋەسىمىدۇ—ى دۆلەت ئورگانلىرى، ئىجىتىھائىسى تەشكىملا تلار، كارخانا، كەپى ئورۇنلار، ئىشلەپچىمەرىش-قۇرۇلۇش بىشىتۈرۈنىۋە دائىمى حىي تۈرۈشلىق، ئا قىقىلىق تۆرۈشلىق ھەر بىللەت پەزىزلا رغاب باب كەلىبدۇ.

ئەم كەنەچى باب، باشقۇرۇش ئاپپا راتلىرى

و- ما ددا فاھىيە دەرىجىملىكىنى يۈقىرى خەلق ھۆكۈمە ت-

لەر مەدە پىملا نىلەق تۈغۈت كۈمىتېتى تەسىس قىلىنىدۇ، بۇ كۈمىتېت
ئۆز جايىمىڭ پىملا نىلەق تۈغۈت خىزەتىنى باشقا رەندە.

10-ما ددا يېزا (بازار) لەق خەلق ھۆكۈمە تىلىرى، شەھەر -
لەرنىڭ مەھەللە ئىش باشقارىمىزدا پىملا نىلەق تۈغۈت ئىش
خانىسى تەسىس قىلىنىدۇ ھەمە ھەخىزىس خادىمىسى پىلىنىدۇ،
ئۇلار پىملا نىلەق تۈغۈتىنىڭ كۈنۈدىلەتكە خەزىھە تىلىرى لىكە مەسىئۇل بۇ -
لەندۇ.

11-ما ددا كەلت ئاھالە كۈمىتېتى، ئاھالە كۈمىتېتلىرىدا
پىملا نىلەق تۈغۈت ھەيىتىنى تەسىس قىلىنىدۇ، ئۇلار يېزا (بازار)-
لەق خەلق ھۆكۈمە تىلىرى ياكى شەھەر لەردىكى مەھەللە ئىش
باشقارىمىزدا رېنگىچى پىملا نىلەق تۈغۈت خىزەتىنى باشقۇرۇشىغا
يا رەددەلىنىدۇ.

كەلت ئاھالە كۈرۈپ پەمىس ۋە ئاھالە كۈرۈپ لەر مەدە
لەنلىق تۈغۈت بويىچە تەشۇرقات، تەرىپىيە خىزەتىنى قانات
يا يەدۋەرۇش ئۈچۈن، قوشۇمچە ۋەزىچە ئۆتە يەدەغان پىملا نىلەق
تۈغۈت تەشۇرقا تەچىمىسى بولەندۇ.

12-ما ددا دۆلەت ڈورگا ذلىرى، ئىمپىرىيەئەئىي تەشكىلى تلا،
كارخانا، كەسپىي ئورۇنلاردا ئەھەتمىيەجەغا ئاساسەن پىملا نىلەق
تۈغۈت ئاپاراتى قۇرۇلمۇر ياكى پىملا نىلەق تۈغۈت خىزەتىنى
ھەخىزەس (قوشۇمچە) ئىشلە يەدەغان خەزىھە تىچىلىرىسى پىلىنىدۇ.
ئۇلار ئۆز تارىمىقىنىڭ پىملا نىلەق تۈغۈت خىزەتىنىڭ مەسىئۇل

13- ما ددا ناھىيە دەرىجە مەلەكتەن يۇقىرى پېلاڭىق تۈغۈت كۆسمىتىتەلىرىدا پېلاڭىق تۈغۈت دۇلازىمەت ئاپ چارا قىلىرى دۇرۇلۇپ . پېلاڭىق تۈغۈت قىشۇق - قەزى بىرىيە، خادىم قەرىيەتلىك، سۈپە تىلىك تۈغۈشقا يېتىكچەلىماع قىلىمەش، ھاھىلدارلىقىنى ساڭلىمىش، دورا - ساپىما ئىلىرى بىم لەن تەسىنلىك، تېخىنەكىجا چەھەتتىن دۇلازىمەت قىلىشقا تاردىلىق خىزمەتلىرىنىڭە مەسىئول بۇ لىدۇر يېزا (بازار) لاردىكى شەپا خانىلاردا پېلاڭىق تۈغۈت دۇلازىمەت ئىشخانلىقىلىرى تەسىس قەيا منىدۇر، شارائىتى بار دەرىلەردا ئۆز ئالىدۇخا پېلاڭىق تۈغۈت دۇلازىمەت ئىشخانلىقىلىرى تەسىس قىلىشقا بولىدۇر، بۇ دۇلازىمەت ئىشخانلىقىلىرى تۈغۈت يېشىدىكى ئەز - خىوتۇپلار ئۆزچۈن دۇلازىمەت قىلىندۇرۇن.

14- ما ددا ناھىيەدىن يۇقىرىي ئەمە فۇرسىي رايونلاردا پېلاڭىق تۈغۈت تېخىنەكىلىق، بىناھالاش گۈزۈپ پەھىنە قۇرۇلدۇ، بۇ گۈزۈپە تۈغۈت چەكلەشى ئۇ پېچىۋاتىسىسىن تېۋىپە يېلدەن كېلىملىپ، چېنەقان ئەگە شە كېتىللىكلىكىن، تۈغەما سەلقى كېتىللىكىن، تۈغۈلغان كېسىل، ھېيىپ بىالىلار ئۇمىتىدە تېخىنەكىلىق بىناھالاش، ئەلمىسى بازىدۇر، بىناھالاش ئەتىجىسىكە قايمىل بۇ لەن خانلار بىر دەرىجە يۇقىرى پېلاڭىق تۈغۈت تېخىنەكىلىق

با هالاش گۈرۈپ پىسىخا قاپقا با هالاپ بېرىشنى ئىلمەنماش
قىلما بولىدۇ، ئىككى سىچى قېتىلىق با هالاش ئاخىرقى بىرگە
تەش بولىدۇ.

ئۇچىمنچى با ب. قۇغۇتقا چەك قو يۇش

15- ما ددا قانۇدا بەلكىلدەنگەن نىكاھلىمىش يېشىدىن
ئۆزجىپل كېچىكىپ، يەنى خەنزاپ بۇقرالاردىن ئۇغۇللار 25
ياشتا، قىزلار 22 ياشتا، ئاز سانلىق مىحلەت پۇقرالاردىن
ئۇغۇللار 22 ياشتا، قىزلار 21 ياشتا توپ قىسا كېچىكىپ
نىكاھلەنغان ھېساپلاسندۇ. كېچىكىپ نىكاھلىمىش يېشىغا تىز
شۇپ توپ قىلغان ئا ياللار پىلان بۇ سچە پەرزەنت كۆرسە،
كېچىكىپ پەرزەلت كۆرگەن ھېساپلاسندۇ.

16- ما ددا شەھەر - بازالاردىكى خەنزاپ ئاھالىمىرىدىن
بىر ئەرخو تۈننەڭ بىرلا پەرزەلت كۆرۈشىگە دۇخىدت قىـ
لىسىدىن، ئاز سانلىق مىحلەت ئاھالىلىرىدىن بىر شەھەر
خو تۈننەڭ ئىككى پەرزەنت كۆرۈشىگە دۇخىدن قىلەندۈزۈـ
تۆۋەندىكى شەرتلىرى زىياڭ بىرگە ئۇيىھۇن كەلكەن ئەرخو تۈنلار
ئۆزى ئىلمەنماش قىلىپ، ناھىيە دەرىجىلىك پىلانىمۇ تۇـ
غۇزى كۈمىتەلەر قىلىك تەستىقلىشى بىلەن يەل بىر پەرـ
زەنت كۆرسە بولىدۇ:

1) ئۇبلایەت، ئۇبلاست دەرىجىلىك پىلانىمۇ تۇغۇت
ئېھىنەكىلىق با هالاش گۈرۈپ پىسىنىڭ باها لەشى بىلەن

خەلزۇ ئەر - خو تۈللار كۆرگەن بىقىرىتچى پەرزەلت، ئاز
سانلىق مەللەت ئەر - خو تۈللار كۆرگەن بىرىندىچى ياكى
ئىككى كىنچى پەرزەلت ئەيرىمىي تېرسىمەت خادا كىتمەركى
مېھىپ بولۇپ، نورامال ئەمگەنىڭ كۆپچىلۇ لۇپ بىتىللە لەيدىغان
لەحقى بېكىتىلىگە نەر:

2) قايتا نىكا هلانغان خەلزۇ ئەر - خو تۈللار ئىچىدە
بىرلا يەرزەلتى بولغانلار، ئاز ساپلىق مەللەتىمن بولغان
قايتا نىكا هلانغان ئەر - خو تۈللار ئىچىمە ئىككىلا پەرزەلتى
بولغانلار:

3) ئەر ياكى خوتۇن قۇدۇق ئاستىدا مەشخۇلات ئىلىپ
پارخىنىغا بەش يېلىدىن ئاشقان، هاتىزىمۇ قۇدۇق ئاستى مەش
خۇلاتى بېلىمەن شۇ غۇللىخىۋاتقايانلار:

4) ئەرمۇ، خوتۇنجۇ يالغۇز بېرەزەلت بولغانلار:

5) ئەر ياكى خوتۇن ئىنلىكلايىمى قۇرباڭىنىڭ يالغۇز
پەرزەلتى بولغانلار، ئىككىنچى پەرەزەر بېرىلىكىتىمن يۇقىرى
مېھىپ بولغان ھەربىمەر ۋە جىزىمەت سەۋەپى ياكى كوقۇلما
گەن ھادىسى تۈپەيلەدىن ئېغىسىن دەرىجىمىدە مېھىپ بولغانلار:

6) جۇڭىز مۇهاجمىرى بولۇپ ئۇرۇنىڭ ئەنگە قايتىقىنىغا
ئالىدە يېلى توشىغىغانلار ياكى ئەر، خوتۇنىنىڭ بىرىسى يە -
ئىلا چەتىلدە تۈرۈۋاتقايانلار:

17-دا خەنزا ڈېھقان، چاڭرۇچىلاردىن بىرىڭەر - خۇ-

تۇننىڭ ئىككى پەرزەلت كۆرۈشىگە رۇخىت قىلىنىدۇ، ئاز سانلىق مىللەت دېھقان - چارۋىچىلاردىن بىر ئەر - خو- تۇننىڭ ئۈچ پەرزەلت كۆرۈشىگە رۇخىت قىلىنىدۇ. تۇزىندىكى شەرتىلەرنىڭ بىرسىگە ئۆيىغۇن كەلىدىخان دېھقان - چارۋىچى ئەر - خوتۇنلار ئۆزىئىلەرنىڭ تەستىلىشى دەرىجىلىك پىلاالىق تۇغۇت كۆمىتەبلىرىنىڭ تەستىلىشى سەلەن يەلە بىر پەرزەلت كۆرسە بولىدۇ:

1) خەنزۇ ئەر - خوتۇنلارنىڭ ئۈچ پەرزەلتى ئۆچىدە، غەيدى سانلىق مىللەت ئەر - خوتۇنلارنىڭ ئۈچ پەرزەلتى ئۆچىدە، غەيدى - رى ئېرىپەت خاراكتېرلىك مېيمىپ بولغىنى بولۇپ، ئۇملا- يەت، ئۇبلاست دەرىجىلىك پىلاالىق تۇغۇت تەختى - كەلىق باحالاش كۆرۈپچىسى تەرىپىدىمن نورمال ئەمگەك كۆچى بۇ لۇپ يېتىلەلمەيدىخالىقى بېكىتىلگەنلەر:

2) ئاز سانلىق مىللەت ئەر - خوتۇنلاردىن قىزىلا دو لۇپ، ئوغلى بولىمىغانلار:

3) قايىتا نىكاھلائىخان خەنزۇ ئەر خوتۇنلار ئۆچىدە ئىككىلا پەرزەلتى بولغا نلار، قايىتا نىكاھلائىخان ئاز سانلىق مىللەت ئەر - خوتۇنلار ئۆچىدە ئېچىلا پەرزەلتى بولغا نلار.

18-ما ددا چىمىسар، گۈچۈڭ، فۇڭالى، مەچۇن، قۇتۇپى، ماناس، ئۇرۇمچى ئاھىيەسى ئۇزى سازىچى شەھىزىدەكى خەنزۇ

دېقان = چار ئۆچملاردىن بىشىرىتىپلىرىنى پەرزەلىق قىز بولغان
ئەر سەخوتۇنىشىڭىز يەللە بىلەر - پەرزەنت كۆرۈشىگە دۈخىت
قە-لىغىلىدىن قاشقىرى، قالغانلىقىرىشماق بىرلا پەرزەنىستەنلىك
بۇ لۇشىخار رۇخىدەن قىلىقىمىدۇ:

19-ماددا تۈرەندىرىكى ئەھۋا اللاردىن بىرىگە ئۆيىخۇن
كېلىدىغا نلار ئۆزى شىلىقىماش قىلىپ، داھىيە دەرىجەلىك
پىلانلىق تۈغۈزت كۆپ تېقلىمۇنىڭىز كەستەقلەشى بىلەن يەن بىر
پەرزەنتا كۆرسەبوالىدۇ:

1) پەرزەنتەلىك بولغان بىرلۈپ "چۈرۈس ئۆلۈپ كەتكەن
كەتكەنلىرىدىن تېرىزىنى قېتىم لە سىكا حلانىخۇچملار (ياكى پەرزەنت
يۈزى كۆرسىكۈچىلەر) بىلەن) تۈولى 1 قىلغانلار:

2) تونىي قىلىپ بەش، بىلەخىچە ھامىلدار بو لمىخان، پە
لائىق تۈغۈزت تېخىنەكەلمىن (باھالايشل اگزروپەسى تۈغۈماش
كېسىلەتىدەپ بېكىتىكەن، قاتۇن بولىھىچەر بىر پەرزەنت بېقىت
ۋالغا زىدىمن، كېيىن ھامىلدار بو لۇپقا قالغانلار:

3) آپسان شىچىدە، تۈغۈلغا زىرىپەر يەر ئۆلۈپ كەتكەنلىرى،
20 ئەغا ددا ئەر ياكى حۇزۇتۇمىمداز سانلىق مەللەن بول
خازىلارنىڭ، پەرزەنت كۆرۈشىدە، ئازىدا سانلىق مەللە تەر ئۆز
چۈن بەلگەلمەزگەن بەلكىلەجىلەر بىلەنلىرى قىلىنىدۇ.

21-ماددا ئەر خەن ئۆلۈنىنىڭ بىلدۈرى يېزى نەۋەۋىدا
ئۆلۈپ ئۆتكىددە، يەنەزەنەن بىلدۈرى يېزى نەۋەۋىدا

بۇلغان ياكى ئەزىز بىلەن خۇرۇقلىرىنىڭ نۇمۇسى بىلەن يەردەبۈلە
جىغايىلارنىڭ پەرزەلت كۆرۈش سانى ئايدىنىڭ نۇمۇسى قىزى.

رۇشلۇق جايىننىڭ بەلكىدىمىسى بويىچە بۇلمۇ.

22-ما ددا قوشكېزەك تۈزۈغان ياكى كۆپ كېزەك تۈزۈغان
ئەزىز خۇرۇقلىرىنىڭ پەرزەلت سانى مەزكۈر چارىدە بەلكىلىنىڭ
گەن پەلاالىق تۈزۈت سازىخا يەتكەن بولسا، يەزە پەرزەلتى
لىك بولۇشقا بولمايدۇ.

23-ما ددا ۋاقىتلەق نۇرۇشلۇق خادىملىار نۇمۇسى بار
جايىننىڭ پەلاالىق تۈزۈت بەلكىدىمىلىرىنى شەجرا قىلىشى
كېزەك. پەرزەلتىلىك بولۇش شەرتىگە ئۇيىخۇن كەلكەن ئەزىز
خۇرۇلار نۇمۇسى تۈرۈشلۇق! جايىخا ئىلىتىھاس قىلىپ تۈزۈت
كۆرسەتكۈچى ئالغان ھەممە ۋاقىتلەق تۈرۈشلۇق جايىدىكى
پەلاالىق تۈزۈت ئازماقلىرىنىڭ تەكشۈرۈشىدىن ئۆتكەندىن
كېيمىن ئازدىن پەرزەلت كۆرۈشكە بولىدۇ.

24-ما ددا مۇشۇ چارە بويىچە ئىككى ياكى ئىككىدىن
ئارىققۇق پەرزەلت كۆرۈشكە بولىدىغا ئالارنىڭ پەرزەلت كۆرۈش
ئاردىنىقى ئۆزجى يەلدىن كەم بولماسلەقى كېزەك.

تۈرۈشىچى باب. تۈرۈشىچى باشقا تۈرۈش

25-ما ددا پەلاالىق تۈرۈتقى كۆرسەتكۈچ باشقا
رۇش ئۇرۇش تۇختام بويىچە باشقا تۈرۈمى يۇلغاقويىن لىدۇ.

پەرزە نىلىمك بولۇش شەرتلىرىگە ئۆيغۇن كە لىگە تەر زو-
پۇس تۈرۈشلۈق جايدىكى پىلازلەق. تۈغۈت تارماقلەرىغا
ئەلتىمىس قىلىپ، «تۇغۇش كېنىشىكىسى»نى ئالىخانىدىن
كېيمىن اهلىدىن تۈغۈشقا بولىدۇ. نام

26-ما ددا «تۇغۇش كېنىشىكىسى»نى ناھىيە دەرىجىم
لىك خەلق ھۆكۈمە تىلىرى تەكشۈرۈپ تەستىقلىخانىدىن كېيمىن،
يېزا (بازار) لەق خەلق ھۆكۈمە تىلىرى ياكى شەھەر لەردىكى
مەھەللە ئىش باشقارىمىلىرى تارقىتىمۇ، يىلدا بىنەر قېلىم
تەكشۈرۈپ تارقىتىمۇ.

«تۇغۇش كېنىشىكىسى»نى تەكشۈرۈپ تارقىتىشتا، كە-
چىكىپ پەرزەفت كۆرۈش يېشىغا تۈشۈپ توي قىلغان ئا-
يا للارغان ئالدىن ئېقىباد بېرىلىمۇ.

27-ما ددا توي قىلدىغان بەزىمالەت پۇقرالار توي
قىلىشتىن ئىلگىرى سالامە تىلىكىنى تەكشۈرتمىش، توي قىلىش
ۋە پەرزەفت كۆرۈشى سۈپە تىلەك تۇغۇش ھەققىدىكى يېتەك
چىلىكىنى قوبۇل قىلىشى كەزەك.

28-ما ددا باھىيەدىن يۈرۈمىرى دەرىجىملىك پىلازلەق
تۈغۈت تېخنىكىلىق باھالاشى كۆرۈپ سەمنىڭ باھالاپ بېكىتى-
تەشى بىتلەن تېبىسى يەندە پەزىزلىك كۆرۈشكە بولمايدۇ
دەپ قارالغان، ئېرسەمىھەن كېتىنلىق بىارلىقى ئېنىقلازغان ئەر-
خۇرىنىلاز پەرزەفت كۆرۈشكە بولمايدۇ، كېيىنلىكى ئەۋلادلا دىمىق

29-ما ددا پەرزەنت كۈرۈش شەرتىگە ئۆيەخۇن كەلچەيدى -
دەغا ذىلىكى ئەر - خوتۇنلار تۈغۈزىغا چەك قويمۇشنىڭ يېتىك
پەھلەمگىنى ئۆز اۋىكىدىن قويۇل قىلىپ . هنا سىلدارلىقىمن ساق
لىشىش . تۈغۈزىغا چەك قويمۇش تەددىبىرلىرىنى ئەمە لەيىلە شەخىز
رۇشى كېرەك .

پەزىز ئەقىمىتىڭ سانى پېلا نىلمق تۈغۈن تەقىمدىكى بەـ
گىلەمىدە بە لىكىلە ئىگەن ساڭا بەتكەن تەر - خۇ تۈنلۈرىش
بىرىسى تۈزۈق دۇددەت تۈرۈقۈم بىردىرىشان
ها مىلدار لەقىسى ساقلىنىش تە دېرىنى ياكى تۈزۈقى تۈخـ
قىمىتىش تە دېرىنى قو للەنەمىش لازىم. پېلا زىدمى صورت ھامىـ
دار بولۇپ قا لەنلار تەسىلى ھا لىخا كە تۈرۈش تە دېرىنى
ۋاقتىدا قو للەنەمىش لازىم.

30-ها د دا هه ر ده ز بچمليك داۋالاش . سەھىھىه ، پىلا فلىق
تۇغۇت كەسپىي ئورۇنلىرى پىلازلىق تۇغۇت ئوپېراتىسيمىسى
قىلىش ئۆزۈمىسىنى ئۇستىمىگە ئا لىدۇ . تۇغۇتنى چەكلىش ئو-
پېراتىسيمىسىنى شىلىمكۈچى ئورۇنلار مۇناسىب ئوپېراتىسيه
قىلىش شەرتەنلىكىن ئازىزلىغان دوازى كەرەك . تۇغۇتنى چەك
لىش ئوپېراتىسيمىسى د تۇغۇتنى چەكلىش ئوپېراتىسيمىسى

بۇ يېچە لایا قەتلىمك كۈۋا هىدا مىسىز ئا لەمان تېجىپسى خادىپلار
ئەستەتلىغان دۇپھرا تىسىيە قەلەش دا ئىمەرىمىگە قاتقىقى
ئەندىل قىانپ شەشلىشى كەرەتكەن.
لېكىكە تىجا رەت بىلەن دوختۇر لۇق قىساخوا تىغانلا رەزەن
دۇرۇغۇزقىنى پە، كەلەش دۇپھرا تىسىيە كەلەپلىدىنى بۇ يېچە لایا قەتلىمك
كۈۋا حىما مىسىز ئا لەمان ھە، سەدە ئۈملائىھە تىلىك، ئۇپلاستىلىق،
شە بەرلىك سەھىيە دەھۇرمى باشقۇرۇش تارماقلەرنى بىتىقىت تەس
ئەقىدىن ئۇركۈزكە نەمن كېپىم، ئەندىدىن ئۇلار دۇرۇغۇزقىنى
چە كەلەش ئۇپھرا تىسىيەلىرىنى شەشلىخى بولىدۇ.
31 دا دا ئوقۇتۇش، ئىلمىنىڭ تەتقىقات ئۆئەرسىيەت
كېسە لەمكەلەرىمىگە دىئاكىزىز قۇيۇشتۇرۇش ئېھىتىيەجاڭىز بولغا زامى
رىنى ھېسا بىقىا ئا لەخانىدا، سەرقانداق ئورۇ فىنكى ياكى
شە خىنەت، ھامىنلىك جىنلىقى ئايردەمىسى تەكشۈرۈپ
بېكىتىپشىمىگە بىول ا قويۇلمايدۇنى مەنىلەنۈزۈز
32 دا دا زاھىيە دەرتىجىلىكلىكلىم، ئۇقىرى پەلا ئىلىق
تۇغۇپ، تېخنىكىلىق باھالاش كۈرۈپ پەنەتلىك بېكىتىش ئار
قىلىق بىلەر قىقىقە تەن تۇغۇزقىنى، چە كەلەش دۇپھرا تىسىيەسى سە
ئۆ بەذىن ئەئە كەشىد، كېسە لەمكەلەزىز كېلىپ، چىققا ئىلمىقى ئېنەمە
لائىسا، اە دۇپھرا تىسىيە قىلغۇچى ئۇرۇن ياكى كۆرسىتىلىكەن دا-
ۋالاش، داۋالاشقا مەنھۇل، بولىلدۇ. داۋالاش مەزگىلەندە
دۇلەن ئېشچى - خىزىدە تېچىلىرىز بىنلىكلىق ئىش، ھەققى، مۇڭاپان

سو. مىسى تو لوق بېزىمىسىدۇ، مۇشۇ سەۋەب بىعىلىنى تۈرۈمىشىدا
قىيەتچىلىق تۈغۇ اغا نىلارغا شۇ كىشى تۈرۈشاناق تۈرۈن قوشۇمچى
پاىردەم بېزىمىسى دەھقان - چا رۇ بېچىلارغا ئاھىپلىكىت، بېزىد
لىق خەلق ھۆكۈمەتلىرى لايمەتىدا قوشۇمچى بىاردەم بېزىدىز;
خەلق ئەشلىرى تارماقلىرىنىڭ قۇتۇقۇزۇش ئۇرىپىچىكىتى
لىرىنىڭ، خەلق ئەشلىرى تارمىتلىرى لايمەتىدا
قۇتۇقۇزۇش بېزىدىز.

تۈغۇتنى چەكلەشى ئۇپېرەتىمىيەتلىكى ھادىسلەر داداڭلاش
ھادىسلەرنى بىزى تەربى قىلىش چاردىسى ئەزىز، داشىنەجاڭ تۈرىغۇز
ئاپتۇزىم رايىونىنىڭ داداڭلاش ھادىسلەرنى بىزى تەربى
قىلىش چاوشىنى يەولغا ۋەپىش ھەققىمىنىڭى تەپسىلىكى
قاڭىدە» بەۋېچە بىزى تەربى: قىاحىفەدۇ.

33-ھا دا ھەر دەرىجىلىك خەلق ھۆكۈمەتلىرى دۆلەت
خەلک «تۈرۈقىزىز ئاها لىبلەرنىڭ پەلاڭلىق تۈغۇتنى باشقۇرۇش
چاردىسى» ۋە ئاپتۇزىم رايىونىنىڭ ئالاقدار بەلكەنلىرىنى
قاتىقى ئىجرا قىلىشى كېرەك.

ھەر دەرىجىلىك پەلاڭلىق تۈغۇت، جە. سۇدا سانائەت
مەمىزىي باشقۇرۇش، خەلق ئىشلىرى تارماقلىرى بىكىكى
تەجەارەتچىلىك دەنگىز ۋە تۈرۈقىزىز ئاها لىبلەرنىڭ پەلاڭلىق تۈغۇتنى
باشقۇرۇشنى كۈپۈچى يېتىشى كېرەك. تۈرۈقىزىز خادىچىلارنى ئىشقا
سالخان دۈرۈزلەر ۋە تۈرۈقىزىز خادىچىلارنى قوندۇرغان ئۆي

ئىكىلىرى مەزجىدا زىخانى - ياتاق ئىگەلىمىز سەنلەك پەلا دىلمق تۈغۈنى
باشقۇرۇش خىزىسىنى ياخشى ئىشلەش عىسىمچىز بىر بىتى بازى
پەشىمنىچى باب ئېتەپپاڭ دېۋوش ۋەھۇڭا پا تىلاش
43-ما ددا كېچىمكېپ توي قىلغان تۈرجىنىڭاڭ لارنى ئۆزچى
ياشلارنىڭ توي قىلىش ۋاقتىنى كېچىمكەن بىر يەلىخ
غا ئۆزج كۈلدۈن دويمۇق دەم ئېلىش دۆخىتى بېر دىلدۇ،
ئەڭ كۆپ بولغاندا 15 كۈلدۈن قېشىپ كە قىچىسىلىكى كېرەك؛
دويمۇق دەم ئېلىش مەزگىلىمىدىكى ئىش هەقتى مۇكايىت
سۈمىسى تو لۇق بېر دىلدۇ؛ دېۋقان - چارۋەچىملار ئىچىمىدىكى
كېچىمكېپ توي قىلغان ياشلارنىڭ خالىق ئەمگەڭ كۈنى ئەھ
ۋالىخا قاراپ كە چۈرۈم قىلىنىدۇ هەندە تۈي-جاي بېرى
ئالدى بىلەن ئورۇنلاشتۇرۇلدۇ،

لارغا تۈغۇت مەزگىلەندىكى دەم تېلىش ۋاقتىغا ١٥ كۈن قو-
شۇپ بېزىلەندۇ؛ تۈغۇت دەم تېلىخىنىڭ مەزگىلەندىكى ئىش ھەققى،
مۇكاپات سومىسى تولۇق بېزىلەندۇ، بىر نېچى با لىستى
كېچىمكىلىپە ئۆغقان-دېھقان چاوشۇچى ئاياللارىنىڭ بىر يەتلەنەق
خالىس ئىئە مىگەن كۈرس كەچۈرۈزم قىلىنىندۇ.

63-دا دا تهـرـخوـتـوـنـلـارـدـنـ خـاتـمـهـرـدـهـ بـسـرـلـاـيـهـ رـزـهـ نـقـلـمـكـ
بـوـلـخـانـلـارـوـنـدـيـاـ لـهـؤـزـ پـهـ رـزـهـ نـقـلـمـكـ ٿـاـقـائـمـ ڦـاـسـلـارـ شـهـرـهـ گـوـثـاـهـنـاـ
ڪـهـيـ ۽ـ ٿـهـلـهـشـنـ ٿـهـلـهـ ٻـهـاسـ قـتـلـهـ بـوـلـيدـهـ ٿـازـ سـاـنـدـقـ

مەللەت ئىھەر - خوتۇللاو دىن ئۆمرىدە شىككىمالا پەرزە نىتلىك بولغانلار «پىلا نىلىق تۈغۈت شەۋەپ كۈرۈا هنامىسى يە قېلىمىشنى ئىلىقىمهاس قىلسا بولىدۇ (تۆۋەزىدە قىسقا رىتملىق) وئىككى كۈزۈا هنامە يە دەپ ئازىلىدى». «ئىككى كۈرۈا هنامە يەنى زاھىيە دەردىجىلىك پىلا نىلىق تۈغۈت كۈرۈمىتى بەردى.

37-ما ددا پىلا نىلىق تۈغۈتى دو لەقىرىخان نەرىزە تۈنلار «ئىككى كۈرۈا هنامە يەنى ئاساس قىلىپ، تۆۋەزىدە كۈرۈمىتى بېتىچارقۇھۇ - كاپا تىلاردىن بەھىر دەمن بولىدۇ:

1) «يا لەۋز پەرزە نىتلىك ئاتا - ئازىلار شەۋەپ كۈرۈا هنامىسى يە ئالغانلار كۈرۈا هنامە ئالغان ئېيدىدىن باشلاپ يالىخۇز پەرزە نىتى 14 ياشقا توشىقىچە ئېيدىخا ئۇن يۈھنە مۇڭكىپات پۇلى ئالىدۇ. «پىلا نىلىق تۈغۈت شەۋەپ كۈرۈا هنامىسى يە ئالغانلار. مەيىلى بىر پەرزە نىت كۈرسۈن ياكى ئىككى پەرزە نىت كۈرسۈن، كۈرۈا هنامە ئالغان ئېيدىدىن باشلاپ ئېيدىخا ئۇن يۈھنە مۇڭكىپات پۇلى ئالىدۇ. هەممىسىنى قوشقا ندا 14 يەيدىدىن ئېشىپ كەتىپ سلىكى كېردىك: كۈرۈا هنامە ئالغان چاغدا ئىككى پەرزە نىتلىك بولۇزب بولغانلار ئىككىنىچى پەرزە نىتى 14 ياشقا توشىقىچە مۇڭكىپات پۇلىدىن بەھىر دەمن بولىدۇ.

2) تۈغۈت دەم ئېلىمىشى مەزكىمىلىدە يە ئىككى كۈرۈا هنامىسى يەنى بەرىنى ئالغانلارنىڭ تۈغۈت دەم ئېلىمىشىغا 15 كۈن قوشىزب بەردىدۇ، ئىش ھەققى، مۇڭكىپات پۇلى تو لۇق بەرىلىدۇ.

(1) يېھىشى ئاگە تۈرىمەخان پەرزە نېتلىك زى كېسەل بولۇپ قاتا
ئەزىزىكىن تۈزۈن كېسەل ئىمىچاتى ئارقىماڭ، كېسە لە ئەقارات
درەخسەتىدىن بىرە هەزەر سەن بولىدۇ، كېسە لەگە ئاراش دۆخسەتى
بىر يېلى ئېچىرىدۇ ئېھىشىپ كە ئەسە، ئىش ھەققى،
ەزگا پات يۈزلىق تۈرىق بېرىلىدۇ ئېھىشىپ كە ئەسە،
يەزىم يېلىدىن تاشابەخان بولما ئىش ھەققىنىڭ 90 پەرسەنلىق
بېرىلىدۇ، يەزىم يېلىدىن ئېھىشىپ كە ئەسە كېسەل دۆخسەتى
بويىچە بېرىلىدىخان ئىش ھەققى، ياكى ئەمگەن سەرەتلىرى
ئىش ھەققى بېرىلىدۇ.

(2) ئەرەن تۈزۈن يېنىپىرىگە چىققا ندا ئەسىلى ئىش ھەققىنىڭ
بېش پەرسەنلىق بويىچە پېشىپە يۈزلىق قۇشۇپ بېرىلىدۇ.
(3) پەرزە ئىتلەر، يەسلىگە كىرىندەخان، داۋالىنىدىخان، مەككە
تەپكە كىرىندەخان، ئىشچىمىتىققا قۇزۇل قىلىقىدىخان، ئىشقا
ئۇرۇلىشىدىخان چااغدا مۇنا سىۋەتلىك تارماقلار دۆخشاشىش شەرت
ئاستىدا، ئىالدى بىلەن ئېتىبار بېرىلىدۇ.

(4) دېقان-چاۋۇچىلارغا يەۋا ئىكەنلىك قەرزىپەلى
بېرىشتە، راھرا تايىقتىن قۇزۇلدۇرۇش، مەبىكىنى ئە ياشانغا ندا
بېقىلىش سۇغۇزلىسى بېرىشتە ئىالدى بىلەن ئېتىبار بېرىلىدۇ.
38-ها دادتىي قىلىخان تۇغۇت يەشىدەكى ئەرەخوتە ئالاردىن
بە لەكىلىتىم، بويىچە ئەكىيدىن ئارتاپق پەرزە نېتلىك بولۇشقا
تېكىدەشلىك دولسەز، دۇلىق ئۇغۇشىتىن ۋاز كەچكەنلى، دنى ئۆز

نەدارىسىن ئاكس ھېزىتىرىز (ادارىلىق) نەدىلىي سۈرگۈزىمە ئەلىخانى، نەدىنى للە ئىش بېچىردىش ياشقىارەتلىرىرى قىقدىمىز لەپەزىز ئەم ئەئەن ئەلەپەزىز.

۲۶۰ م ددا قزخانه کار شرکتی در اندیشه راهنمای راهنمای
دکلیو دوستیار دادم تبلیغی همچنان
گلستان دیگر نشان هدایتی، هنگامات بزرگ قز لرق
دو خدرو در شرکتی، شرکتی اندیشه همچنان
کفر زلوق قاراش، و خسنه ترکیه بن به هر دیدن پو اندیشه داداش و خسنه
بهدایش داد دیگر نشان هدایتی، هنگامات بزرگ قز لرق

دَوْلَتْ كَالْمُهَاجِرَاتْ خَلَقَتْ تَجَارِيَاتْ قَوْنُوقُوتْ كَالْمُهَاجِرَاتْ
خَلَقَتْ تَجَارِيَاتْ قَوْنُوقُوتْ كَالْمُهَاجِرَاتْ خَلَقَتْ تَجَارِيَاتْ
خَلَقَتْ تَجَارِيَاتْ قَوْنُوقُوتْ كَالْمُهَاجِرَاتْ خَلَقَتْ تَجَارِيَاتْ
خَلَقَتْ تَجَارِيَاتْ قَوْنُوقُوتْ كَالْمُهَاجِرَاتْ خَلَقَتْ تَجَارِيَاتْ

40-ما د دا تۈزۈمىدۇ . يە وەنەت بىزى كۆرۈمىتەن . با ئەمۇ
بېقىۋا لەخان ئە رەخۇ تۈزۈلەر پېقىسىمىڭە چىققايدا ئەسلى قىش
ھە قىزىنىڭ 10 پىرسە لىش بۇ يېچىدە يېنىمىيە بىزلى دوشۇپ بىر نىمىدۇ .
دېھقان - چار ئېچى بولسا دېيدىتە كا يالە تىلىك قىلىشى
تىن ئىالدى بىملەن بە هەر قىدەن يېرىلىمىدۇ .

140-ها ددا دۋاھىت ئىتچى - خىزىمە تېچەلىخىر نەھىلەك . مۇكاپات
پۈزىلىنى ئەر - خىزىت ئەنەنەلەك . ئىدارىلىرى 50% 5ىن ئۆستەتكە
ئالىدۇ . ئەر بىساكى خوتۇن ئەندەلە ئۆقىم ئىش ئورنى بولىخسا،
مۇقىم ئىش ئورنى بار تەرىپىنىڭ ئىدارىسى ھەممىنى ئۆستەتكە
ئىمالىدۇ . دېنچان - چارچەنچەلەر غابېر دلىپەنخان مۇكاپا تىنىشچىقىم
قىلىش ھەنەمىسى يېز مەنەق (بازارلىق) خەلق ھۆكۈمە ئەلمىرى
بە لىگىلە يېز : شەھەر ئاھالىلىخورىگە بېر دلىپەنخان مۇكاپا پۈزىلىنى
ھەھەللە ئىش باشقا رسلىرى پىلانلىق تۈغۈت خىراجمەتىدىن
چىقىم قىلىدۇ .

قەرمۇ، خىزىت ئەنەنەق بە كە سودا-سانا ئە تېچى ياكى خۇسۇسى
كارخانىلارنىڭ خۇجا يېنى بىولغانلاردىن ئېلىنىمىد بخان ئايلىق
سودا-سانا ئەت ھەمۇرى باشقۇرۇش خىراجمەتىنى سودا-سانا ئەت
ھەزىرىي باشقۇرۇش تارىقى ئۇن يۇھن كە يېقىپ ئالىدۇ :
بە كە سودا-سانا ئە تېچى ياكى خۇسۇسى كارخانىلار غايىلا للاذ
خازىلارنىڭ مۇكاپات پۈزىلىنى ياللاپ ئېڭىلە تکۈچى تەرىپ بېرىدۇ،
مۇكاپات پۈزىلىدىن بە هەرمەن بولۇش مۇددىتى مۇشۇ چارنىڭلىق
37 - ماددىسىنىڭ 1 - تارىمىقىدىكى بە لىگىلەمە بويىچە بولىدۇ .

ئا لەنچىچى 1 باب . چەكلەيش ۋە جازالاش

142-ها ددا پىلاندىن سىرىت - ھامىلدار بولۇپ ، تەرىپىمە
بېرىلگەن بولۇش ئاھاملىنى ئالدىرۇۋەتىشىكە ئۆنەمەغا زىلارنىڭلىق
ھەر ئىككىسىكە تاڭى ھامىلىنى ئالدىرۇۋە تىڭىلگە قەدەر، ھەر

ئايدا 550 يۈەندىن جەرمىانە قويۇزلىدۇ. دۇپەراتىسىم خەراجىتىمى
ئۆزى تۆلەيدۇ. ھامىلىنىڭ ئالدىرىۋۇڭ تىكەندىن كېمىن جەرمىانە^{ئەلىنىغان} پۇلىنى قايىتۇرۇپ بېرىشكە بولىدۇ.

بالاخەتكە يەتمەدى تۈرۈپ ھامىلدار بولۇما تلارغى
قويۇلغان جەرمىانە پۇلىنى شۇلارنىڭ شەشىرى تۆلەيدۇ.
43-ما ددا توى قىلغاندىن كېمىن دە تۆخۈش كەنەشكىسى
ئا لەي تۈرۈپ تۈغقانلار تۈغۇت خەراجىتىنى ئۆزى تۆلەيدۇ
ھەمدە ئۇلارغا بىر قېتىم 50 يۈەندىن 200 يۈەنگىچە جەرمىانە^{قويۇزلىدۇ.}

44-ما ددا ئەر - خوتۇن پىلاندىن سىرت بىر بىمالىنى
تۈغقانلاردىن تۈۋەندىكى بەلكىلىمە دوپەنگىچە پىلاندىن
سىرت پەرزەنت كۆرگە زىلىك ھەققى ئەلىنىمدو:

(1) دۆلەتىنىڭ ئەشچى - خىزىمە تېلىمەرىدىن 3000 يۈەندىن
10 مىڭىز دۆلەنگىچە:

(2) شەھەر ئاھالىمەرىدىن 1000 يۈەندىن 20 مىڭىز دۆلەنگىچە:

(3) دېھقان - چارۋىچىلاردىن ئۆزلىرى تۈرۈشلۈق ئاھىيە
(شەھەر) لەردىكى دېھقان - چارۋىچىلارنىڭ ئا لەنەق يېلىق
ئۇ تىۋىرچە كەمۈرىمىنىڭ بىر ھەسىدىن سەككىز } ھەسىنگىچە:

(4) ۋاقىتلەق تۈرۈشلۈق كەشىلەرىدىن 5000 يۈەندىن 20 مىڭىز
يۈەنگىچە.

پىلاندىن ئەڭىمىنى ئار تۈق تۈغقان ئە ئۇنىڭدىن بۇ ئار تۈق

دی جفا دلار دمن بیشتر بیشتر بمه اکسالاده پیوچه پیلا لندن سرت
په رزه نت کوردوش همه تهی ها سندله پ قفوشه پ گېلىشىدۇ.
پیلا لندن سرت په رزه نت کورگە ئامىك، تەقىرى بىرلا قېتىمىدا
ئېلىشىدۇ. ھە قىقەتەن قىمىنچەلمق بولۇپ، ئۆزى ئەلاتىمىماىن
قىلىپ، يە خەۋاڭىزچى تۈرۈن تەستىقلەسا. ئۆزى یە جەمە
تا پىشىرۇپ بولىسىدۇ بولىدىز.

پیلا لندن ئار تۈق تۈخان په رزه ئىسى - بەتكە ياشقا كەرمەھىي
تۈرۈپ ئۆلۈپ كەتسە، پیلا لندن سەرت په رزه نت کورگە ئامىك
ھە قەنىش بىر قىمىختىن قاپىتۇرۇپ بەرەشكە بولىدىز.

45. ما ددا پیلا لندن ئار تۈق په رزه ئامىك بولغان بولۇپ،
ھېلىھىم تۈغۇت جەكىلەش تەدېسىرىي. قۇللا ئار ئەخان يە كە
سودا - سانائە تۈچىلەردەن پیلا لندن سەرت په رزه نت کورگە ئامىك
ھە ققى ئا لىخالىدەن باشقا، سودا - سانائەت مەمۇرمى باشلىرىش
ئار ما قىلىرى تەرەپىدەن ئۇلار ئەشكەنچە ئەجىار ئىسى تۈرخىتىمىلىدۇ
ياڭى ئەجىارت كەنەشىكىسى يېخىپ ڈەنىشىدۇ.

46. ما ددا پیلا لندن ئار تۈق اپە رزه ئامىك بولغان ئەر -
خۇتۇنلار دمن بەلكىلىچە بولىمىچە - پیلا لندن سرت ئەپە رزه نت
کورگە ئامىك ھە ققى ئېلىنىخالىدەن باشقا، ئۇلارغا ئا يېرم - ئا يېرم
ھالدا تۈۋەلدە كەچە كەلەش ۋە ئىنازا لاش تەدېسىرى
قوالمىنىلىدۇ:

1) دۆلەت ئىشچىي - خەزىفە تۈچىلەنلىرى بولما تۈغۇت

خىرا چىتىنىڭ ئۇزى قۇلما يىدۇ، تۇغۇن دەم قەلەشى مەزگەلىدە
ئىش ھەققى بېرىلەيدىنەز، باز نېھەجىمىش ۋاقتى شەخسىي
ئىشى بېلىن رەپسەت سوردىغا ئالىق قىاتا رىدا بىر قەرب
قىلىنىدۇز.

(2) ئەر - ئەر تۈن كۈچ ئىساخېچى ئىلەتىرى خىز ھەتچى
بۇ لۇپ باھالا ئەيدۇ، مۇكايپات پىزلى بېرىلەيدۇ، تىش ھەققى،
دەرىجىسى، خىزىھەت قىدزىمىنىڭ سىستەرلىرىدۇز. ئۆي تەڭشەپ
بېرىلەيدۇ، ئىلەتىرى، مۇنەتۈرۈپ بۇ لۇپ باھالا ئەغا ئلا ونىڭ
لامى ئەندە لەدىن قا لىدۇرۇ لەدۇ:

(3) دەۋەقان - چا دەۋەقى بۇنى، ئۆزىلەتكەن يەرئورنى قۇ
ھۆددەن ئا لەغان بېرى قۇشۇپ بېرىلەيدەنىڭ ئىشىڭ ئۇستىگە، يە نە
خالىمى ئەمگەن مەقەدارى مۇۋاپىقى كىزپەن ئەتلىمەدۇ:

(4) دۆلەت ئىشچى-خىزىھەققىسى بۇ لۇغافلىخىرىغا مەمۇرىي
جازا بېرىلەدۇ، تۈلار ھەتتا خىزىھەققى من چەقىرما ئەپ سەنافەتى
قا لىدۇرۇپ ئىشلىتىلىمەدۇ:

(5) ھۆكىكى كۈۋاھناھەجەزى تېلىپ بۇ لۇپ يە نە تۇغقا زلازىنىڭ
ھۇشۇ چارمىدىكى بەلكىلىمەرگە ئاساسىن بەھەر بەن بولۇۋاتقان
ئېتىپىغا، مۇكايپاتلىرى قۇغقان كۈزىدىن باشلاپ توختىمەدۇ،
شۇنداقلا ھۆكىكى كۈۋاھناھەجەجە ئاساسىن بەھەر بەن بولۇغان بارى
لىق ئېقىپىغا، مۇكايپات پىزلى قايتىۋەرۇپ ئەنلىمەدۇ.

47 ما ددا پىلاقدەن ئادىۋىق پەرزەت كۆرگە ئەندە دەن

ئەر بىھىيە ۋە جازا بېرىدىمىز تۈخۈت چەكلىش تەدبىرى قۇللاڭ
ىمەن، قىلىپشى قەبىسى بىولغا ئەلىملىرىغا ئېخىرى لەتىپ جازا
بېرىلىمدىز ھەممە ئۆزلەردەن پەنلەندىن سىرت پەرزەت كۆرگەن
لىك ھەققى ھەسىسىپ قوشۇپ ئېلىخىمدىز.

48-ما ددا پەنلەندىن سىرت پەرزەلتىمك بولغان ئايال
لارنىڭ تۈرۈشىغا ياتاق، ئۆي بەركىمن خۇسۇسىي ھەپمانىخانى
ئۆي خوجا يېنىلىرىغا 1000 يۈھىدىن 2000 يۈھىنىڭچە جەرمەنە
قويۇلىدۇ، يەنەلەپ باشقۇرۇش تەدبىرى قۇللاڭ ئەنلاپنىڭ
تىچارەتىنى ئالاقدىدار تارماقلار تۆختىتىدۇ ياكى تىچارەتكەن
ئىشكەمنى ئىنۋەر تىمىز قىلىمدىز.

49-ما ددا زوپۇس پەنلەنى كۆرسەتكۈچىنى ئاشۇرۇۋەتكەن
ئورۇنلار ئۇرمۇسى ئۆقەتۈرۈش چەققىرىپ تەنقىدىلىمدىز، ئىنكىنى
يەنلىغىچە ئىملەخار ياكى مەممە ذەنەيە تىلىك، نەمۇزىچى ئورۇن قە-
لىپ باحالانىمايدۇ ھەممە ئۇلارغا جەرمەنە قويۇلىدۇ، ئىملەخار
ئورۇن بولۇپ باحالانىلارنىڭ ئامى ئەلدەن قالدۇرىلمىدۇ.

50-ما ددا پەنلەندىن سىرت پەرزەت كۆرگە ئىلىك ھەققى
ۋە جەرمەنە پۇلى ئېلىنىنى ئاھىيە دەزمەجىلىمك پەنلەق تۈغۈت
كۈمىتەتلىرى ياكى يەز مەقىق (بازارلىق) خەلق ھۆكۈمەتلىرى،
مەھەللە ئىش باشقارمىلىرى قارار قىلىمدىز ئىجرا قىلىدۇ،
خەلق ھۆكۈمەتلىرى قارارچىقىرىش ۋە ئەجرا قىلىشنى
ئالاقدىدار ئورۇنلارغا ھاۋالە قىلىسىمۇن بولىمدىز، يەنخۇپەلىنىخان

جەرمىانە پۇلس بىردىك يەرلىك مەالەمىسىگە تاپشۇرۇلۇپ،
ھەخسۇس يەلا نىمۇق تۈۋەت خىزىھىتىن ئۆچۈن ئەستەلتىمىلىدۇ. يەلاڭ
دەن سەرت بىرۇرەتت كۆرگە ئەمك ھەققىنى ئېلىمەش، ياشقۇز
دۇشىڭە ئەشلىكتىشىدە دۆلەتىنى دېپلازىدىن سەرت بىرۇرەتت
كۆرگە ئەمك ھەققىنى ياشقۇزداش چەار سىز ئىشچىرا قىلىنىدى.

15-ھادىدا تۈرۈزىدىكىن قىامىشلاردىن بىرۇن سادىز
قىلغۇرلارغا ئەتكەنەتىم بىرىمە، ھەممە ئەزىزىي جازا بېرىلىدى ھەممە
جەرمىانە قوبۇزلىدە: ئاما نىمەتىنى ياشقۇزداش بەلكىملىرىگە
خەلزىپلىق قىلغۇرلارنى جەماڭىت خەرچىزلىكىن ئورگانلىرى
دئاماتلىق ياشقۇزداش بىرىمەچەجازارلاش نىزامىيىدىكىن مۇنابىت
ۋە ئەمك بىرىمەچەلىرىگە ئاسىدىن جازالاپدۇ: جىنما يەن
شەكىلىدە ئورىمە ئەرەپلىك چىنما يەن ئەشلار جاڭا بىكارلىقىنى ئەد-

- 1) تۈزۈت يېشىد بىكى ئەرخۇ تۈنلارنىڭ تۈزۈت چەكلەش تەدىپەرنى ئەرمىلەشتۈرۈشىنىڭ تۈستۈنلۈق قىلىقا نلار:
- 2) قاپقۇ نىزەنەدا داشقىلارغۇ تۈزۈت چەكلەش ئۆپۈراتىمىسى شىشىگە نىلەر، ياكى ئۈزۈك سالغان، ئېلىز، تىكە نىلەر:
- 3) تۈزۈمە يېلىجىچە هاىمالىنىڭ جىمنىسى ئايىر دېرىمىنى يېكىتىپ بەرگە نىلەر:
- 4) بۈۋاقلارنى تاشلىرىنىڭ تىكە نىلەر، تۈنجۈۋەتۈرۈپ تۈلىۈرۈ-

5) تۈغۈت سەرەبىدىن ئايدىلارنى خورلۇغا نلاز:

6) پىلاالىق تۈغۈت تىا ئائىت ئىچپا تلارنى ئويىدۇرغان ياكى
يالغان ئىمچات يېزىپ بەركە نىلەر:

7) پىلاالىق تۈغۈت خىزمەت قەرتىمىسى بۇزىمان، پىلاالىق
تۈغۈت خادىپلىرىنىڭ قازىزىغا ئاسىدىن خىزمەت ئەشلىشىگە¹
تۈرىزۈلۈق قىلغان، قارشىلىق قىلغان، ياكى پىلاالىق تۈغۈت
خادىپلىرىغا زەربە بېرىپ تۈچ ئالىغا نلاز:

8) پەقىئە-ئېڭىۋا تارقىمىپ ئامىمىسى قايىھۇ قىغۇرۇپ، پە-

لاالىق تۈغۈت خىزمەتىگە بۇزىخۇ نەھىابىق قىلغانلار:

9) خىزمەتتە بېچەرەلىق قىلىپ، تۈغۈت چەكتەش
ئوپەزا تىپەسىدە ھادىء سادر قىلغانلار:

10) پىلاالىق تۈغۈت خەراجىسى، پىلاالىق سىرت
پەرزەنت كۆرگە تىلىك ھەققىۋەجەۋىلە ئۇنىخاخىمىيا ئەت قىل
غان، ئۇنى يوتىكىپ ئىشلەتكە نىلەر:

11) شەخسىي مەذپەتتە تىكە بېرەلىپ، كۆزبۇيامچىنىسى
قىلغان، پىلاالىق سىرت پەرزەنت كۆرگە لىئەرنى
قازات ئىاستىغا ئالغان، كۈشكۈرتىكەن ياكى باشقۇ
مەئۇلەيە تىمىزلىك، قەلمەنلىرىنى سادر قىلغانلار.

52-ما دا پىلاالىق سىرت پەرزەنت كۆرگە تىلىك ھەققى
ئېلىش قارارىغا ۋە ھەۋەردىي جازا غاقا يېل بولىغا نلاز جازا
قارارنى تاپشۇرۇپ ئالغان كۆلدەن ئېتىپا وەن 15 كۈن

ئەمچىندە حىازا قارا دىنى چەققاڭغان ئورۇنىدىن بىر دەرىجە يۇز-
تەمىزى دەۋەردىي ئورگالىخا قايىتا قاراپ چەققىش تۈرغا سىدا
ئەللىكىمىس سۇلىسا بولىدۇ. قايىتا قاراپ چەققىش قارا دىنى
قايمىل بىر ئەمەنلار قايىتا قاواب چەققىش قارا دىنى تاپشۇز-
زۇپ ئالىغان كۈنىدىن ئېقىباڑەن 15 كۈن ئەمچىندە خەلق
سوت مەھكەبىسىگە ئەرەز سۇنىسا بولىدۇ. بەلكىمەن ئەن مۇندى-
دەتى، قايىتا قاراپ چەققىشنى ئىللىكىمىس قىلىمەخان، ئەرەز سۇپ
مىھمان دەم جازا قارا دىنى نىچىرا قىلىمەخان، پىلاندىس
سەھىت پەر زەفت كۆرگە ئەشكەنەقى ياكىن جەرمىھانە بۇلىنى
تاپشۇردىخانلارغا مەجبۇردىي جازا قارا دىنى چەققاڭغان مۇ-
زۇن-ئەلىق سوت مەھكەبىسىگە ئىللىكىمىس قىلىسا بولىدۇ
ھەمدە جازا قارا دىنى چەققىرەلەخان كۈزىدىن ئېقىباڑەن جەرب
جاڭىن بۇلىنى خە پىلاندىس سەھىت پەر زەفت كۆرگە ئەشكەنەقى
كۆزىنىگە 95% بويىچە كېچىكىتۈزۈگە ئەشكەنەقى بەلكىمەن
دەنەنلىق باشقۇرۇش بويىچە جازالاش نىزامىيە ئەن ئەن
ئاسەن چەققۇرۇخان جازا قارا دىنى قايمىل بولىمۇخانلار دەنەن
لىق باشقۇرۇش بويىچە جازالاش نىزامىيە دىكى بەلكىمەن
ئاسەن قايىتا قاراپ چەققىشنى ئىللىكىمىس قىلىسا ئەرەز ئەرەز
قىلىسا بولىدۇ.

بەلە تەندىنچى باب. قوشۇرۇچىم قۇزىنەتىپ

55-ما ددا يۇ چارىنى يو لغا قويۇشنى ھەر دەرىجىمىڭ
خەلق ھۆكۈمە تلىرى، تەشكىللە يىدۇ، ناھىيە (شەھەر) دەن يۇقىرى
دەز دېمىلىك، خەلق ھۆكۈمە تلىرى، ئىشلە پېچىقىزدىش - قىزرو لۇش
بىڭىزەلى، ھۆشىپچارىگە ئاساسەن، تۈزجايى، ئۆز تارەتىمىلىك
ئەمەلىيەتىگە بىر لەشتۈرۈپ يو لغا قوايدۇش چارىسىنى تۈزۈپ
چىقىدۇ ھەندە ئۆلى ئاپتۇرۇم را يوقۇق خەلق ھۆكۈمەتىگە¹
يو للاب شەنگە ئالدىرىمدى.

لوق پهلا فلمق تړیت کو مېټښۍ هسته نړۍ بولهندو.

55-ماددا بۇ چا 1992-يىمىل 6-ئاينىڭ 1-كۈنىدىن باشلاپ يو لىغا قويۇلدۇ. ئاپتۇزوم دايىوللىق خەلق ھۆكۈمىتى 1981-يىمىلى 4-ئاينىڭ 4-كۈنى تېلان قىلغان چۈسلانىلمىق تۈغۈت خىزىمىتىكى دائىر پەر قاچىھە زەسلامە توغرىسىدەكى ۋاقىتلەق بە لەپىلەمەج ۋە ئاپتۇزوم دايىوللىق خەلق ھۆكۈت سىتى 1988-يىمىل 4-ئاينىڭ 30-كۈنى تېلان قىلغان چۈشىنچىڭ ئۇ يىخۇر ئاپتۇزوم دايىوللىق خەلق سانلىق مەللەتلەر-ىمك پىلانىلمىق تۈغۈت توغرىسىدەكى ۋاقىتلەق بە لەپىلەمەج مۇشۇ كۈنىدىن باشلاپ ئىمەرىدىن قالدۇرۇلدۇ.

پەلا نىلەق قۇغۇزقا ئائىت قا ذۇن - نىزام
ما تېھو دىيا للار توپلىمەمى
计划生育法规资料汇编
(ئىچكى قىسىدا تارقىتىسىدۇ)
(内部发行)

خوقىن ۋە ملابىه تىلىك پەلا نىلەق قۇغۇز كۈرمىتىنى
تۈزۈپ باستۇردى.

和田地区计划生育委员会编印
«خوقىن كېزىتى» باسما زاخۇتسدا بېسىلىدى.

和田报社印刷厂印
1992-يىلى 3-ئاينى

一九九二年三月